Авеста

ВЕНДИДАТ
I
ФАРГРАТ

(«Җуграфик поэма»)

Авестада әлем ве онуң гелип чыкышы барадакы дүшүнҗелер IX асырда пехлеви дилинде язылан «Бундахишн» («Дүнйәниң дөрейши») атлы дини китап боюнча беллидир. Онда Авестаның бизиң гүнлеримизе гелип етмедик «Дамдат наск» атлы 4-нҗи китабының мазмуны беян эдилйәр. Оңа лайыклыкда, «Видевдатың» 1-нҗи фарградында (бабында) ёкары Худай Ахура-Мазданың дөреден он алты саны «юртларының ве яшайша иң аматлы ерлериниң» ве онуң гаршысында Анхра-Маньюның дөреден бетпәл пиримлериниң санавы берилйәр. Ылымда бу фарград «Җуграфик поэма» атландырыляр. Онда дүнйә дөрәп, Ахура-Мазданың дөреден юртларының тертиби берилйәр.

Бир махаллар «Җуграфик поэмадакы» юртларың санавы өз гөзбашыны хинди-эйран умумылыгы эйямындан алып гайдяр ве мифологик гөрнүшде Эйраның ве Тураның гадымы халкларының бу себите яйрайыш дөврүни беян эдйәр дийип хасап эдилйәрди. Эмма хәзирки дөврүң ылмы бу нетиҗелери дүйпгөтер рет эдйәр. И.М.Дьяконовың пикирине гөрә, «бу санав «Видевдатың» язылан дөврүнде заратуштрачылык дининиң яйран юртларыны гөркезйәр дийсек, мегерем, хас догры болар; шунлукда бу санав, тутуш «Видевдатың» өзи ялы, юртларың соңкы дөвүрлердәки атларыны беян эдйән болса герек; иң болманда, бу Бактрия бабатда шейледир».

* * *

1. Ахура-Мазда Спитама Заратуштра йүзленип шейле дийди: «Эй, Спитама Заратуштра! Эшретли дурмуш үчин шертлериң аз болмагына гарамаздан, ынсанлары асуда яшайыш билен үпҗүн эдйән аматлы ерлери мен дөредендирин. Эгер-де мен, эй Спитама Заратуштра, багтыяр дурмуш үчин шертлериң аз болмагына гарамаздан, ынсанлары асуда яшайыш билен үпҗүн эдйән аматлы ерлери дөретмедик болсам, онда тутуш әлем-җаханың мәхеллеси Арианам-Вайҗа бакан йөнелерди.

2. Мен, Ахура-Мазда, биринҗиден, юртларың ве яшайша иң аматлы ерлерден Вахва Даити атлы аҗайып дерялы Арианам-Вайҗаны дөредендирин. Шо махал, бада-бат онуң гаршысына бетпәл Анхра-Манью, сарымтыл йыланы ве дөвлериң газаплы гышыны дөредендир.

3. Бу юртда он ай гыш, ики ай томус боляр. (Гыш айлары) сувлар совук, ерлер доңак боляр, өсүмликлери болса гышың ортасында совук аляр. Иң газаплы гыш бу ердедир. Гыш паслының ахырында бузлар эрәп, ерлери сув аляр .

4. Мен, Ахура-Мазда, икинҗиден, юртларың ве яшайша иң аматлы ерлерден согдыларың меканыны Гаваны дөредендирин. Шо махал бада-бат онуң гаршысына бетпәл Анхра-Манью «скаитини» дөредипдир.

5. Мен, Ахура-Мазда, үчүнҗиден, юртларың ве яшайша иң аматлы ерлерден Арта билен багры бадашан Моурыны дөредендирин. Шол махал бада-бат онуң гаршысына бетпәл Анхра-Манью «марыдуны» ве «витумуны» дөредипдир.

6. Мен, Ахура-Мазда, дөрдүнҗиден, юртларың ве яшайша иң аматлы ерлерден белент байдаклы , аҗайып Бактрияны дөредендирин. Шол махал бада-бат онуң гаршысына бетпәл Анхра-Манью «браваруны» ве «усадуны» дөредипдир.

7. Мен, Ахура-Мазда, бәшинҗиден, юртларың ве яшайша иң аматлы ерлерден Маргиана билен Бактрияның арасында (ерлешен) Нисаяны дөредендирин. Шол махал бада-бат онуң гаршысына бетпәл Анхра-Манью «габахат ынамсызлыгы» дөредипдир.

8. Мен, Ахура-Мазда, алтынҗыдан, юртларың ве яшайша иң аматлы ерлерден өйлери ташланып гидилен Харейваны дөредендирин (?). Шол махал бада-бат онуң гаршысына бетпәл Анхра-Манью агыны хем ахы-наланы дөредипдир.

9. Мен, Ахура-Мазда, единҗиден, юртларың ве яшайша иң аматлы ерлерден Вэкэртуны дөредендирин. Шол махал бада-бат онуң гаршысына бетпәл Анхра-Манью Керсаспаның башыны айлан пис перини Хнафаитини дөредипдир.

10. Мен, Ахура-Мазда, секизинҗиден, юртларың ве яшайша иң аматлы ерлерден отлуклара ве чеменликлере бай Урваны дөредендирин. Шол махал бада-бат онуң гаршысына бетпәл Анхра-Манью залымлыкда якасыны танадан хөкүмдарлары дөредипдир.

11. Мен, Ахура-Мазда, докузынҗыдан, юртларың ве яшайша аматлы ерлерден гирканларың яшаян Вэхркануны дөредендирин. Шол махал бада-бат онуң гаршысына бетпәл Анхра-Манью гүнәсини гечип болмаҗак бечебазлыгы дөредипдир.

12. Мен, Ахура-Мазда, онунҗыдан, юртларың ве яшайша иң аматлы ерлерден гөзел Харахватини дөредендирин. Шол махал бада-бат онуң гаршысына бетпәл хем пис Анхра-Манью гүнәсини гечип болмаҗак хата иш-җесетлери җайламак дәбини дөредипдир .

13-14. Мен, Ахура-Мазда, он биринҗиден, юртларың ве яшайша иң аматлы ерлерден Худайың назары дүшүп (хварно), ловурдап дуран Хаэтуманты дөредендирин. Шол махал бада-бат онуң гаршысына бетпәл Анхра-Манью пис җадыгөйлери дөредипдир.

15. Мен, Ахура-Мазда, он икинҗиден, юртларың ве яшайша иң аматлы ерлерден яшайҗылары үч саны халкдан дурян Раганы дөредендирин. Шол махал бада-бат онуң гаршысына бетпәл Анхра-Манью чакдан аша ынамсыз пикирлери дөредипдир .

16. Мен, Ахура-Мазда, он үчүнҗиден, юртларың ве яшайша иң аматлы ерлерден Арта билен багры бадашан, кувватлы Чахраны дөредендирин. Шол махал бада-бат онуң гаршысына бетпәл хем пис Анхра-Манью гүнәси о дүнйә-бу дүнйә гечилмеҗек хата иши – җесетлери ода якмак дәбини дөредипдир .

17. Мен, Ахура-Мазда, он дөрдүнҗиден, юртларың ве яшайша иң аматлы ерлерден Дахака атлы йыланы өлдүрен Траэтаонаның доглан ери, дөрт бурчлы Варнаны дөредендирин. Шол махал бада-бат онуң гаршысына бетпәл Анхра-Маню (аялларда) бивагт җынс башлангычларыны ве арийлерден өзге миллетлерден болан хөкүмдарлары дөредипдир.

18. Мен, Ахура-Мазда, он бәшинҗиден, юртларың ве яшайша иң аматлы ерлерден еди саны Хинди велаятыны дөредендирин. Шол махал бада-бат онуң гаршысына бетпәл Анхра-Манью (аялларда) бивагт җынс башлангычларыны ве бивагт ыссы гүнлери дөредипдир.

19. Мен, Ахура-Мазда, он алтынҗыдан, юртларың ве яшайша иң аматлы ерлерден Ранханың өз гөзбашыны алып гайдян еринде, хөкүмдарсыз доландырылян юрды дөредендирин. Шол махал бада-бат онуң гаршысына бетпәл Анхра-Манью дөвлериң газаплы аязыны ве «Таожья» атлы (кесе юртлы) [халкың ичинден?] хөкүмдар дөредипдир.

20. Башга-да гөзел, ажайып, гөз гамашдырыжы тәмиз, непис юртлар ве яшайша аматлы ерлер бар.

II ФАРГРАТ

(ЙИМА БАРАДАКЫ РОВАЯТЛАР)

Йиманың кешби өзүниң гөзбашыны хинди-европа эйямындан алып гайдяр (Скандинавия мифологиясындакы Имир билен деңешдирип гөрүң). Бу ат башда «җүбүт», «гоша», «экиз» диен манылары аңладып, онуң иң гадымы хинди-европа умумылыгы эйямындакы Гүнүң огуллары болан экиз гардашың кешби билен арабагланышыгының бардыгына гүвә гечйәр. Хиндилериң «Ведаларында» (гимнлеринде) Йиманың образына бу эсердәки Яма (хиндиче «экиз») кыбапдашдыр. Ол өз гыз доганы Ями билен дурмуш гуруп, дүнйәде илкинҗи машгаланы дөредипдир; Гүн Худайы Вивасватаның (Авестада Вивахвант) оглы, соң ол дүнйәниң патышасы болупдыр.

Хинди-эйран умумылыгы эйямында Йима барада дүрли халкларда дүйбүнден башга дүшүнҗелер йүзе чыкыпдыр. Оны гүн әлеминиң Худайы, Худайларың ёкары Худайы, о дүнйәниң ёкары Худайы, ынсанларың «алтын асырының» Худайы, медениетли гахрыман дийип хасаплапдырлар. Бири-бейлекиси билен багланышыксыз бу дүшүнҗелерден, заратуштрачылык дини өзи үчин битеви хем өзбашдак роваятлары ишләп дүзүпдир.

Бу фаргрaдың биринҗи бөлегиниң (1-20-нҗи параграфлар) эсасы мазмуны өзүниң гөзбашыны Йима барадакы хинди-эйран эйямының роваятларындан алып гайдяр. Олара лайыклыкда Йима болелинликде, аман-эсенликде ве бакылыкда яшаян адамларың «алтын асырының» патышасы. Фаргрaдың икинҗи бөлегинде (21-43-нҗи параграфлар) ызарланян эсасы зат, ол хем Йиманы гахрыман ве ёл гөркезиҗи, ынсанлара о дүнйә ёл ачып берен илкинҗи мерхум, о дүнйәдәки шалыгың ёкары Худайы эдип гөркезйән роваятларың яңыдыр; шейле-де, о дүнйәде Худайың өйүне (ягны, җеннете) гелип дүшен мерхумларың болелинликде яшайшы, ахырет гүни, әлем-җаханы сув алмак мүмкинчилиги (соңкының гадымы вавилон роваятларындан гелип чыкяндыгы гүмансыздыр) барадакы дүшүнҗелердир.

«Яштда» (19.33-34) Йиманың гүнә газанып, азгынлыга йүз уршы барада хабар берилйәр. Заратуштрачылык дининиң соңкы дөврлерде (III-IX асырларда) язылан ве бизиң гүнлеримизе ченли гелип етен эсерлеринде бу сюжет гиңишлейин беян эдилмейәр. Йиманың гүнәси дүрли чешмелерде дүрли хили кесгитленйәр: Заратуштра Йиманы ири шахлы малың этини иенликде айыплаяр («Ясна» 32.8); мегерем, бу ерде Йиманың адамлара маллары союп, оларың этини иймеклиги өвреденлиги гөз өңүнде тутулян болса герек; бу болса адамзат дүнйәсиниң гүнә газанып, догры ёлдан азашмагының себәплериниң бири болупдыр ве нетиҗеде ынсанлар өзлериниң «алтын асырындан» махрум болупдырлар. «Яштың» (19.33-38) бейлеки бир бөлегинде Йима «ялан пикирлере гөвүн авладып», өзүниң «мукаддеслигини йитирен» шекилде гөркезилипдир. «Яштың» (19) ене-де бир бөлеги ве «Видевдатың» 2-нҗи фаргрaдының 3-нҗи параграфы (бу бөлеклерде Йима диниң пыгамбери болмакдан эл чекйәр, эмма әлем-җаханда мадды үпҗүнчилиги дөретмеги кепиллендирйәр) «Кичи Авестаның» мазмунына лайыклыкда, Йима ер-йүзүне эшрет ве тен бакылыгыны пайлайҗы болуп чыкыш эдйәр, диңе бир мадды дәл, шонуң билен бирликде рухы байлыгы ве пәк ынсаның рухуның бакылыгы

барадакы таглыматы дөреден Заратуштра билен деңешдирилйәр. Юваш-ювашдан заратуштрачылык дининде Йиманың ики хили образы дөредилйәр ве канунлашдырыляр; олара лайыклыкда, Йима өзүниң әхли оңын хәсиетлерини саклаяр, эмма шол бир вагтың өзүнде хем, онуң үстүне, оны гүнәкәрлейҗи бир топар ярамаз херекетлер хем йүкленйәр.

Диңе «Видевдатың» 2-нҗи фаргградында ве «Яштда» (13.130) Йима ериң йүзүндәки илкинҗи хөкүмдар эдилип гөркезилипдир. Авестаның бейлеки метинлеринде легендар патышаларың атлары саналып гечиленде, ол Прадата ша небересиниң Хаошьянхи ве Тахма-Урупи атлы патышаларындан соң үчүнҗи орунда ятланяр. Сасанлы заманының заратуштрачылык дининде илкинҗи руханының везипеси, соңкы дөврүң дәп-дессурларында болса, илкинҗи патышаның везипеси бүтинлей илкинҗи адам Гайомарта (Авестада Гайа Мартан) берлипдир. Соңкы дөврүң чешмелеринде («Меног-и Храт», «Денкарт») Җемшит (Авестада «Йима Хшайта» – «Шөхле салыҗы Йима») эййәм Гайомартдан, Хошенгден (Авестада Хаошьянха) ве Тахма-рупиден (Авестада Тахма-Урупи) соң ердәки дөрдүнҗи патыша эдилип гөркезилипдир. Ол Тахмарупиниң доганы , Худайың назары дүшен адам; ол алты йүз он алты йыл ве алты ай шалык сүрүпдир; шол дөвүрде адамлар ве җанлы-җандарлар бакы, гүнәсиз, хорлуксыз ве әҗирсиз яшапдырлар , ол ер йүзүни гиңелдйәр, Ормаздың табшырыгы боюнча Вар, ягны адамзат дүнйәсини сув алмакдан халас эдйән гермев гуряр; адамлара ёл гөркезиҗи гахрыман хөкмүнде сансыз-саҗаксыз обалары ве шәхерлери дөредйәр , ынсанлары дөрт гатлага: руханылара, эсгерлере, дайханлара ве хүнәрментлере бөлйәр; шол себәпли «хер бир башланан иш шовуна болуп, уссатлык билен берҗай эдилйәр»: заратуштрачылык дининде мукаддес хасап эдилйән үч саны одуң бирини – ягны, Худайың назар салан (хварно) руханыларың оды, Адур-Фробагың одуны Хорезмде якяр. Йима-Җемшит гүнәли ишлере баш гошандан соң әлем-җахана бела-бетер аралашяр, Ормаздың ёкары дереҗеде дөреден зады – адамзат несли рух ве беден тайдан кәмиллигини йитирйәр; адамлар диңе бир өзлериниң бакылыгындан махрум болман, эйсем беден кемчиликлерине хем учраярлар (олар беҗерип болян кеселлер билен бир хатар-да «Ахриманың мөхүри» хасап эдилипдир). Бир гиден «халклар-храфстралар», өзболушлы «дөвлериң җынсы» пейда боляр: «Айдышларына гөрә, хачанда Йимадан бейиклик ве шан-шөхрат айрылан махалы ол дөвлерден горкуп дөвүң гызына өйленипдир, өз гыз доганы Йимагы болса (мегерем, ол онуң хем аял доганы, хем аялы болан болса герек, чүнки шейле никалары заратуштрачылык дини дийсең оңлапдыр) дөве дурмуша чыкарыпдыр; олардан адам шекилли гуйруклы маймынлар (шимпанзе ве гориллалар), айылар ве бейлеки дүрли хили бетнышан җандарлар өз несиллерини башлапдырлар» шейле-де «храфстраларың халкына» негрлер ве «гөзлери дөшүнде ерлешен» бетнышан адамлар дегишли эдилипдир. Абрайдан дүшен Йиманы үч келлели йылан Дахак (Авестада Ажы-Дахака) тагтдан дүшүрйәр. Йима хич ерде сүмелге тапман, сергезданчылыкда гезмели боляр; арадан йүз йыл гечենден соң Дахак ве Йиманың доганы Спитур (Авестада Спитьюра) оны тутуп, дирилигине бычгы билен тенини кесип җезаландырярлар.

40-41-нҗи параграфлар айратын дүшүндириш талап эдйәрлер. Оларда астрономик ве тебигы хадысаларың беян эдилиши ер тогалагының демиргазык гиңишликлери үчин хәсиетлидир («бир гезек догян Гүн», «бир гүн бир йыла дөнди»). Бу ягдай заратуштрачылык дининиң метинлеринде сейрек душ гелйәр. Гадымы хиндилериң мукаддес китапларында ве шадессанында шейле хадысалар хас көп душ гелйәрлер. Хиндистанда гөзъетимден аңры гечйән йылдызлар топарына «батмаян йылдызлар» дийип

ат берипдирлер. Демиргазык йылдызы «асманың ортасы» хасапланыпдыр; ене-де гүндизиң ве гиҗәниң ярым йыла чекйән шол алыс юртлары ве бейлеки кәбир маглуматлар XIX асырда йүзе чыкып, 1920-нҗи йыла ченли довам эден «демиргазык теориясының» пейда болмагына себәп болупдыр. Онуң тарапдарлары шейле нетиҗә гелипдирлер: гадымы хинди ве заратуштрачылык дининиң язув ядыгәрликлериниң бу меселә дегишли ерлери – мунуң өзи арий тайпаларының деслапкы ватаны – демиргазык гиңишликлери барада халк дөредиҗилигинде үзлем-саплам гөрнүшде сакланып галан шаятнамаларыдыр; хатда шейле пикир хем ортада гоюлыпдыр: арийлериң ата-бабаларының юрды Арктикадыр, хамала диерсиң, онда бузлук эйямындан өң йылы ховалы ер болуп, ол соңкы дөврлерде (эдил Атлантида ялы) сувуң ашагына гидипдир (22-25-нҗи параграфларда беян эдилйән гыш ховасындан ве ер-йүзүни сувуң алшындан угур алып «демиргазыклы» теорияның тарапдарлары оларда хакыкы хадысалары – әлем-җаханы бузуң өртүшини ве соңкы дөврлерде онуң эрейшини гөрүпдирлер). Хәзирки дөврде, узак Демиргазыга хәсиетли тебигы хадысалар барадакы маглуматларың хинди-арийлериң (шейле-де скифлериң, орта азиялыларың ве гүнорта европа чарва тайпаларының) халк дөредиҗилигине, оларың демиргазыкда яшаян халклар билен ёла гойлан гатнашыкларының нетиҗесинде болуп гечендиги ылмы эсасда субут эдилипдир; эмма арийлериң догдук меканыны анык кесгитлемек хенизе бу-гүне ченли чөзүлмән гелйән меселедир .

* * *

1. Заратуштра Ахура-Маздадан сорады: «Эй, Ахура-Мазда, мукаддес рух, адамзат дүнйәсини дөреден, мерхеметли диндар! Сен, Заратуштрадан өң, адамзат неслинден, менден өзге ким билен, сен, эй, Ахура-Мазда, сөхбетдеш болдуң? Ахураның, Заратуштраның динини киме сен илкинҗи болуп киме вагыз этдиң?

2. Ахура-Мазда җогап берди: «Эй, мерхеметли Заратуштра, Ынсанларың ичинде илки билен, мен Ахура-Мазда, сен Заратуштрадан өзге, учурсыз сүрүлериң эеси аҗайып Йима билен деслап гүррүңдеш болдум: мен Ахураның, Заратуштраның динини оңа вагыз этдим.

3. Шонда мен, эй, Заратуштра, мен, Ахура-Мазда, шейле дийдим: «Вивахвантың оглы, эй, аҗайып Йима, мениң диними сакламага ве йөретмәге тайяр бол!».

Эй, Заратуштра, шонда ол, аҗайып Йима, маңа шейле җогап берди: «Дини сакламага ве йөретмәге мениң гурбум чатмаяр , мен онуң үчин дөредилмәндирин».

4. Эй, Заратуштра, шонда мен, Ахура-Мазда, оңа шейле дийдим: «Эгер сен, эй, Йима, мениң диними сакламага ве йөретмәге тайяр болмасаң, онда мениң дүнйәми өсдүр, мениң дүнйәми гиңелт, онуң горагчысы, сакчысы ве вагызчысы болмага тайяр бол!».

5. Эй, Заратуштра, ол, аҗайып Йима, маңа шонда шейле җогап берди: «Мен сениң дүнйәңи өсдүрерин, мен сениң дүнйәңи гиңелдерин, онуң горагчысы сакчысы ве вагызчысы болмага тайяр боларын. Мениң хөкмүрованлык эдйән дүнйәмде совук шемал хем, гызгын эпгек хем өвүсмез, кеселчиликлер ве өлүм-йитим хем болмаз».

6. Шонда мен, Ахура-Мазда, оңа ики саны гуралы: алтын пейкамы ве алтынсув чайылан сапак билен гаймаланан гамчыны говшурдым .

7. Ине, шу ерде Йима, хөкмүрован патыша болды. Оңа ики саны шалык дегишли болды .

8. Шондан соң Йиманың шалыгында үч йүз гезек гыш болуп гечди. Шол дөврүң ичинде онуң дүнйәси доварлардан ве ири шахлы гара маллардан, адамлардан итлерден ве гушлардан, ловурдап дуран гызыл көзли отдан долды. Онуң дүнйәсинде доварлара, ири шахлы гара маллара, адамлара ер галмады.

9. (Шейле болансоң) мен Йимә, ине, шуны мәлим этдим: «Эй, Вивахвантың оглы, ажайып Йима! Ериң йүзи доварлардан, ири шахлы гара маллардан, адамлардан, итлерден ве гушлардан, ловурдап дуран гызыл көзли отдан долупдыр. Онда доварлара, ири шахлы гара маллара, адамлара ер галмандыр.

10. Шонда Йима, өңе чыкып, йүзүни ягтылыга тутуп, гүнортан чагы Гүн шөхлесини гаршылап, Ериң йүзүни алтын пейкамы билен дырмап, алтын сув чайылан сапак билен гаймаланан гамчысыны сайып гойберип, шейле дийди: «Эй, мерхеметли Армаити (=Ер)! Доварлар, ири шахлы гара маллар, адамлар экленип билер ялы, сен өри мейданларыңы ач, чеменликлериңи гиңелт!».

11. Шейле дийип, Йима Ери чекип гойберди, ол өңкүсинден үч эссе гиңелип гитди. Ериң йүзүнде доварлар, ири шахлы гара маллар, адамлар эркинликде хем-де өз ислән ерлеринде ерлешдилер.

12. Йиманың шалык сүрен дөврүнде ене-де алты йүз гезек гыш болуп гечди. Ериң йүзи ене-де доварлардан, ири шахлы гара маллардан, адамлардан, итлерден, гушлардан, ловурдап дуран гызыл көзли отдан долды. Малларың сүрүлерине ве адамлара ене-де Ериң йүзүнде ер галмады.

13. Шонда мен, ажайып Йима, өңүнден этиячлык билдирип, шейле дийдим: «Эй, Вывахвантың оглы, ажайып Йима! Ериң йүзи доварлардан, ири шахлы гара маллардан, адамлардан, итлерден, гушлардан, ловурдап дуран гызыл көзли отдан долупдыр. Доварлара, ири шахлы гара маллара, адамлара онда ер галмандыр».

14. Шонда Йима, өңе чыкып, йүзүни ягтылыга тутуп, гүнорта чагы Гүн шөхлесини гаршылап, Ериң йүзүни алтын пейкамы билен дырмап, алтын сув чайылан сапак билен гаймаланан гамчысыны сайып гойберип, шейле дийди: «Эй, мерхеметли Армаити! Доварлар, ири шахлы гара маллар, адамлар экленип билер ялы, сен өри мейданларыңы ач, чеменликлериңи гиңелт!».

15. Шейдип, Йима ене-де ери үчден ики эссе гиңелтди. Доварлар, ири шахлы гара маллар, адамлар эркинликде хем-де өз ислән ерлеринде ерлешдилер.

16. Шондан соң Йиманың шалыгында ене-де докуз йүз гезек гыш болуп гечди. Ериң йүзи доварлардан, ири шахлы гара маллардан, адамлардан, итлерден, гушлардан, ловурдап дуран гызыл көзли отдан долды. Доварлара, ири шахлы гара маллара, адамлара онуң йүзүнде ер галмады.

17. Шонда мен, ажайып Йима, этиячлык билдирип, шейле дийдим: «Эй, Вивахвантың оглы, ажайып Йима! Ериң йүзи доварлардан, ири шахлы гара маллардан, адамлардан, итлерден, гушлардан, ловурдап дуран гызыл көзли отдан долупдыр. Онда маллара ве адамлара ер галмандыр.

18. Шонда, Йима, өңе чыкып, йүзүни ягтылыга тутуп, гүнорта чагы Гүн шөхлесини гаршылап, Ериң йүзүни алтын пейкамы билен дырмап, алтынсув чайылан сапак билен гаймаланан гамчысыны сайып гойберип, шейле дийди: «Эй, мерхеметли Армаити! Доварлар, ири шахлы гара маллар, адамлар экленип билер ялы, сен өри мейданларыңы ач, чеменликлериңи гиңелт!».

19. Йима Ери ене-де үч эссе гиңелтди. Доварлар, ири шахлы гара маллар, адамлар эркинликде хем-де өз ислән ерлеринде ерлешдилер.

20. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Ахура-Мазда! Эшретли Вахви-Дати атлы деряның боюнда ерлешен, әхли ынсанлара белли Аряна Вайҗада асманы худайларың барысының маслахатыны чагырды.

Пәк йүрекли хем асыллы чопан Йима болса эшретли Вахви-Дати атлы деряның боюнда ерлешен, әхли ынсанлара белли Аряна Вайҗада акылдар хем парасатлы адамларың маслахатыны чагырды.

Эшретли Датиья дерясының боюнда ерлешен, әхли ынсанлара белли Аряна Вайҗада чагырылан шол маслахата Ахура-Мазданың өзи бейлеки асманы худайларың барысы билен биле гелди.

21. Шонда Ахура-Мазда шейле дийди: «Эй, Вивавхантың оглы, пәк йүрекли Йима! Мадды дүнйәни хеләклейҗи забун гышларың гелмегине гарашыляр. Ол өзи билен газаплы хем ёвуз аязлары гетирер, көп гар ягар. Дагларың депесинде гарың галыңлыгы бирнәче гез болар.

22. Шонда хайванларың үч гөрнүшиниң әхлиси хеләкчилиге учрарлар: чөлде яшаянларам, дагларың депесинде мекан тутанларам ве җүлгелерде иймитленип, атятакларда яшап гораняңларам.

23. Шол гыша ченли ериң йүзүндәки өри мейданлар хайванлар үчин герек болан тер отлардан долы болар, земин йүзи чешмелериң ве эрейән гарларың сувларындан ганар. Гөйә ики дүнйәниң хич бир күнҗегинде, гоюн тойнакларының ызыны өзүнде мүдимилик сакламага укыплы, шейле эшретли ери тапмак четин ялы болуп гөрнер.

24. Ат чапылян мейданлардакы ялы әхли тарапы гиң ве селең Вараны сен дөрет ве шол ере адамларың, гоюнларың ве өкүзлериң, гушларың ве итлериң тохумларыны гетир.

Ат чапылян мейданлардакы ялы әхли тарапы гиң ве селең Вараны дөрет. Гой, ол адамларың яшайыш меканына гушларың ве хайванларың месгенине өврүлсин.

25. Бир хатра (hatra) өлчегде Вараның ичинде ховдан гур. Гой, түкениксиз этиячлык иймит өнүмлерини өзүнде җемлейән, онуң мүдимилик яшыл кенарларында гушлар мекан тутсын. Вараның ичинде адамлар үчин яшайыш җайлары, эйванлы өйлер, ховлулар ве гезеленч мейданчалары болсун.

26. Вараның ичине эркек ве аял җынсларының тохумларының иң аҗайыпларыны ве асыллыларыны гетир. Шейле-де, Вараның ичине хайванларың әхли гөрнүшлериниң тохумларының иң аҗайыпларыны ве асыллыларыны гетир.

27. Вараның ичине агачларың әхли гөрнүшлериниң нахалларының иң аҗайыпларыны ве асыллыларыны гетир. Шейле-де, бакҗаларың ве мивели агачларың әхли гөрнүшлериниң иң аҗайыпларыны, тагамлыларыны ве барк уруп дуран якымлы ыслыларыны гетир. Оларың этиячлык нахаллары гутармаз ялы, хер мивели агаҗың ве бакҗаның ики саны тохумыны гетир. Вараның ичинде яшаян адамлар, гой олар билен болелин иймитленмәге мүмкинчилик алсынлар.

28. Вараның ичинде агсак ве күйки, акыл я-да беден тайдан говшак адамлар, шейле-де, гарыплык ве кеззапчылык, бетбагтлык ве габанҗаңлык болмалы дәлдир. Хатда, диши кеселли-де болмасын. Хулласы, адам беденини ве рухуны нәлетлейән Ахриманың (Анхра-Маньюның) бетпәл ишлерини берҗай этмеги үчин хич хили шерт ве мүмкинчилик болмалы дәлдир.

29. Вараның иң гиң бөлегинде докуз саны көче гур. Оларың алтысы меркезде, үчүси гапдалларында болсун. Иң улы көчелерде мүң саны машгаланы ерлешдир. Олардан алты йүз санысы меркези көчелерде, үч йүз санысы кичиҗик көчелерде болсун. Өз йүзүгиң билен Вараның гапысына мөхүр гой! Гапылар ве пенҗирелер ич йүзүнден шөхле салсын!

30. Йима өз янындан оя батды: «Эйсем, мен Ахура-Мазданың бу буйрукларыны нәхили эдип берҗай эдип билеркәм ве Вараны нәхили эдип гураркам?».

Йиманың бу шүбхесини аңан Ахура-Мазда оңа шейле җогап берди: «Эй, Вивахвантың оглы, асыллы Йима! Сен дабаның билен депип гойберип, Ериң улы бөлегини дөвүп ал ве оны эдил күйзегәриң өз палчыгыны эйлейши ялы эдип, өз элиң билен гар».

31. Йима, Ахура-Мазданың оңа буйрушы ялы этди: ол дабаны билен депип гойберип, Ериң улы бөлегини дөвүп алды ве оны күйзегәриң күйзелерини ясайшының өң янында палчыгыны мазалыҗа гарышы ялы, өз эли билен гарды.

32. Йима Вараны, эдил ат чапылян мейдан ялы, шейле гиң ве селең эдип гурды. Онуң ичине адамларың, гоюнларың ве өкүзлериң, итлериң ве гушларың тохумларыны яйратды. Йима Вараны, эдил ат чапылян мейдан ялы, әхли тарапыны шейле бир гиң ве селең эдип гурды велин, ол басым адамларың яшаян меканына, гушларың ве хайванларың месгенине өврүлди.

33. Ол Вараның ичинде өлчеги бир хатра барабар болан ховдан гурды. Түкениксиз этиячлык иймит өнүмлерини өзүнде җемлейән, онуң мүдимилик яшыл кенарларында гушлары гетирип ерлешдирди. Вараның ичинде адамлар үчин яшайыш җайларыны, эйванлы өйлери ве гезеленч мейданчаларыны гурды.

34. Ол Вараның ичине эркек ве аял җынсларының тохумларындан иң аҗайыпларыны ве асыллыларыны гетирди. Шейле-де, Вараның ичине хайванларың әхли гөрнүшлериниң тохумларының иң аҗайыпларыны ве асыллыларыны гетирди.

35. Ол Вараның ичине агачларың әхли гөрнүшлериниң нахалларының иң аҗайыпларыны ве асыллыларыны гетирди. Шейле-де, мивелериң ве бакҗаларың әхли гөрнүшлериниң иң оңатларыны, тагамлыларыны ве барк уруп дуран якымлы ыслыларыны гетирди. Оларың этиячлык нахаллары гутармаз ялы, хер бир мивели агаҗың ве бакҗаның ики саны тохумыны гетирди. Вараның ичинде яшаян адамлар олар билен болелин ииймитленмәге мүмкинчилик алдылар.

36. Вараның ичинде агсак ве күйки, акыл ве беден тайдан говшак адамлар, гарыплык ве кеззаплык, бетбагтлык ве габанҗаңлык галмады. Хатда диши кеселли-де душ гелмеди. Хулласы, адам беденини ве рухуны нәлетлейән, Ахриманың бетпәл ишлерини берҗай этмеги үчин хич хили шерт ве мүмкинчилик болмады.

37. Ол Вараның иң улы бөлегинде докуз саны көче гурды: оларың алтысы меркезде ве үчүси гапдалларында. Иң улы көчелерде мүң саны машгаланы ерлешдирди. Меркези көчелерде алты йүз, кичиҗик көчелерде – үч йүз. Өз йүзүги билен Вараның гапысына мөхүр басды. Гапылары ве пенҗирелери ич йүзүнден шөхле салып дурян эдип ясады.

38. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Йиманың гуран Варасыны ягтыландырян ышык өзүниң шөхлесини нireден алярка?

39. Бу сорага Ахура-Мазда шейле җогап берди: «Әлемде дөредилен ве дөредилмедик ышыкландырыҗылар бар . Йылда бир гезек догян ве батян йылдызлар, ай ве гүн бар ве бир гүн ялы болуп гөрүнйәр».

40. Хер кырк йылдан бир гезек ики саны яш чатынҗадан ики саны үйтгешик перзент догар: бири эркек, бейлекиси аял җынслы болар. Йиманың гуран Варасында яшап, багтлы

дурмушдан леззет алян әхли адамларда, гушларда, хайванларда ве өсүмликлерде ол шейле болар.

41. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Йиманың гуран Варасына Ахура-Мазданың канунларыны ким гетирди?

Ахура-Мазда җогап берди: «Эй, кераматлы Заратуштра! Оны Каршипта атлы гуш гетирди.

42. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ол ерде ким хөкүмдарлык эдйәр?

Ахура-Мазда җогап берди: «Ол Уртавад-нара ве сен, эй, кераматлы Заратуштра».

III ФАРГРАТ

I (1-6). Җаханда бәш саны иң эшретли ер барада.

II (7-11). Җаханда бәш саны иң эрбет ер барада.

III (12-25). Җахана шатлык гетирйән бәш хадыса барада.

IV (36-42). Ерде мерхумың җеседини җайламагың күлли гүнәдиги барада.

Биринҗи ве икинҗи бөлеклер сөз дүзүми боюнча бири-бирине меңзешрәк болсалар-да, мазмунлары боюнча олар дүйпгөтер тапавутланярлар. Биринҗи бөлегиң параграфларының бириси-де икинҗи бөлегиң параграфлары билен габатлашмаяр. Бу фаргградың икинҗи ве үчүнҗи бөлеклери бири-бирине меңзешрәкдир. Үчүнҗи бөлегиң илкинҗи үч параграфында (12,13,22), эдил икинҗи бөлегиң 2,3 ве 4-нҗи параграфларында беян эдилйән дүшүнҗелер середилйәр.

Биринҗи ве икинҗи бөлеклер санав гөрнүшинде беян эдилипдир. Үчүнҗи бөлек мазмун тайдан хас гызыклыдыр. Онда мовзукдан ики саны узын дашлашма бар: оларың биринҗисинде (14-21) мерхумың җесединиң җайланыш дәп-дессурлары, икинҗисинде (24-33) – Худайың ынсанлара багш эден экеранчылык мейданлары барада гүррүң эдилйәр. Бу фаргградың дөрдүнҗи бөлегини хем мовзукдан дашлашмак дийип хасап эдип болар. Ол үчүнҗи бөлегиң биринҗи параграфына дегишлидир (12).

Ер өзүниң ичинде ве ёкарсында болуп гечйән хадысалар билен баглылыкда шатланяр ве гайгы-гама батяр. Олар онуң хасыллыгына ве ондакы дурмуша, хасылсызлыгына ве өлүм-йитимине тәсир эдйәр.

Бу фарградда заратуштрачыларың әхлисине махсус болан умумы меселелере середилипдир. Олар азда-кәнде гапма-гаршылыклы. Бу меселелер шейле-де “Меног-и Храт” атлы китапда (V-VI баплар) ве “Ровaятлар” китабында (434-437-нҗи сах.) середилйәр .

* * *

1. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Бу җаханда, илкинҗи нобатда, иң эшретли ер ниреде­дир?

Ахура-Мазда җогап берди: “Эй, Спитама Заратуштра! Ниреде эли одунлы , эли бaресманлы , эли сүйтли, эли сокулы , өри мейданларың эеси Митрадан хайыш эдип, чеменликлери пайлап берйән Рамана йүзленип, диниң мукаддес сөзлерини дилинден дүшүрмейән пәк ынсан бар болса, ол шол ердедир”.

2. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Бу җаханда икинҗи эшретли ер ниреде­дир?

Ахура-Мазда җогап берди: “Пәк ынсан ниреде өй тутуп, онуң мукаддес оды янып дурса, өйде сүйт, янёлдаш, чагалар, доварлар бар болса, ол шол ердедир”.

Шондан соң бу өйде болелин бакылан маллар, болелин шамландырылан ит, болелин нахарландырылан янёлдаш, болелин нахарландырылан чагалар, болелин якылан от, ынсаның эшретли дурмушы үчин герек болан әхли затлар болелин болупдыр.

4. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Бу җаханда үчүнҗи эшретли ер ниредедир?

Ахура-Мазда җогап берди: “Эй, Спитама Заратуштра! Ниреде көп ерлер экилип, бол хасыл алынса, маллара от-ийм тайярланылса, мивели агачлар өсдүрилип етишдирилсе, ниреде гуры ерлер суварылса, ниреде батга ерлер гурадылса, ол шол ердедир”.

5. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Бу җаханда дөрдүнҗи эшретли ер ниредедир?

Ахура-Мазда җогап берди: “Ниреде доварлар ве ири шахлы гара маллар көп мукдарда өсдүрилип етишдирилсе, ол шол ердедир”.

6. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Бу җаханда бәшинҗи эшретли ер ниредедир?

Ахура-Мазда җогап берди: “Ниреде доварлар ве гара маллар көп мукдарда дөкүн берйән болса, ол шол ердедир”.

II

7. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Илкинҗи нобатда, бу җаханда илкинҗи иң эрбет ер ниредедир?

Ахура-Мазда җогап берди: “Эй, Спитама Заратуштра! Ол дөвлериң үйшйән ери болан Арезура дагының гершиндедир”.

8. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Бу җаханда икинҗи иң эрбет ер ниредедир?

Ахура-Мазда җогап берди: “Ниреде адамларың ве итлериң җесетлери көп гөмүлен болса, ол шол ердедир” .

9. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Бу җаханда үчүнҗи иң эрбет ер ниредедир?

Ахура-Мазда җогап берди: “Ниреде мазарлар салнып, оларың ичине өлен адамларың җесетлери ерлешдирилен болса, ол шол ердедир”.

10. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Бу җаханда дөрдүнҗи иң эрбет ер ниредедир?

Ахура-Мазда җогап берди: “Ниреде Ахриманың (Анхра-Маньюның) итлери көп үйшен болса, ол шол ердедир”.

11. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Бу җаханда бәшинҗи иң эрбет ер ниредедир?

Ахура-Мазда җогап берди: “Эй, Спитама Заратуштра! Ниреде пәкйүрек диндар ынсаның аялы ве чагасы есир дүшүп, тозанлы хем гуры ёллар билен зорлук эдилип экидилсе ве олар гама батып, аглап сес этселер, ол шол ердедир”.

III

12. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Биринҗиден ким бу җахана иң улы шатлык гетирип билер?

Ахура-Мазда җогап берди: “Ким хас көп мукдарда өлен адамларың ве итлериң җесетлерини оларың җайланан ерлеринден газып ериң йүзүне чыкарса, оны шол адам гетирип билер”.

13. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Икинҗиден, ким бу җахана иң улы шатлык гетирип билер?

Ахура-Мазда җогап берди: “Ким өлен адамларың җесетлери ерлешдирилен ве йөрите салнан мазарлары хас көп мукдарда йыкып-юмурса, оны шол адам гетирип билер”.

14. Гой, хич ким хич вагт екеликде өлен адамың җеседини гөтерип гитмесин! Ким мерхумың җеседини екеликде алып гитсе, онда Друхш-йа-Насу мерхумың бурнуның, гөзүниң, дилиниң, чекгесиниң, җынс органларының ве тениниң бейлеки бөлеклериниң үсти билен оны заялар ве хапалар. Шейле адамың өзи хем бүтин дуркуна хапаланар, пис ачар.

15. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! мерхумың җеседини екеликде алып гиден адамың ери нереде болар ?

Ахура-Мазда җогап берди: “Нирeде сув ве өсүмликлер җуда аз болса, ниреде ер өрән арасса ве гуры болса, ниреде гушлар сетанда-сейранда учуп гечселер ве хайванлар сейрек душ гелселер, ниреде, эй, мениң оглум, диндарлар баресманың мукаддес шахаларындан диңе кәмахаллар от яксалар, онуң җайы шол ердедир”.

16. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Шейле хапаланан диндар отдан, сувдан, баресманың мукаддес шахаларындан, арасса адамлардан нәхили аралыкда узаклыкда дурмалы?

17. Ахура-Мазда җогап берди: “Харамланан адам отдан, сувдан, баресманың мукаддес шахаларындан ве арасса адамлардан отуз әдимден аз болмадык аралыкдакы узаклыкда дурмалы”.

18. Гой, Ахура-Мазда эриҗилер бу ерде күме газсынлар ве шол ерде оңа хапа нахар ве гейим, онда-да эрбет дережеде заяланан нахар ве саллам-саҗак болан гейим берсинлер .

19. Гой, ол шол нахары ийип, шол гейими гейип, шол күмәниң ичинде гаррап, тапдан дүшйәнчә яшасын .

20. Хачанда ол күмәниң ичинде гаррылык яшына етенде, дагың депесинде онуң хапа хамыны сояр ялы ве келлесини кесер ялы, Ахура-Мазда эриҗилер гүйчли, догумлы ве башарҗаң адамы тапмалыдырлар. Шондан соң онуң җеседини Ахура-Мазданың дөреден иң хоран маслык ийиҗилериниң, ягны серчелериң өңүнде шу сөзлери айдып гоймалыдыр: “Шунуң билен ол өзүниң әхли бетпәл пикирлеринден, бетпәл сөзлеринден, бетпәл ишлеринден йүз дөндерйәр”.

21. Эгер (ол) башга бетпәл ишлери эден болса, онда ол онуң гүнәсини гечмек үчин берлен җеза болсун, эгер-де ол башга гүнәли ишлери этмедик болса, онда онуң гүнәсиниң мүдимилик гечилдиги болсун”.

22. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Үчүнҗиден, ким бу җахана иң улы шатлык гетирип билер?

Ахура-Мазда җогап берди: “Ким Анхра-Маньюның итлерини көп мукдарда гырып билсе, оны шол гетирип билер”.

23. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Дөрдүнҗиден, ким бу җахана иң улы шатлык гетирип билер?

Ахура-Мазда җогап берди: “Эй, Спитама Заратуштра! Ким хас көп мукдарда ер экип хасыл алса, маллара от-ийм тайярласа, мивели агачлары өсдүрип етишдирсе, ким гуры ерлери суварып, батгалыклары гурадып тәзе ерлери ачса, оны шол гетирип билер”.

24. Узак вагтлап сүрүлмән, тарп ятан ер өзүнден нәразыдыр! Эдил узак вагтлап перзент ислəп йөрен ажайып беденли яш зенан өз адамсындан нәхили оңатлыклара гарашян болса, шонуң ялы хем, ериң йүзүнде мекан тутан ынсан (хоҗайын) ер сүрүп йөрен өз дайханындан шонуң ялы оңатлыклара гарашмалыдыр .

25. Эй, Спитама Заратуштра! Ким бу ери сол эли ве саг эли, саг эли ве сол эли билен өзлешдирсе, ол оңа пейда гетирйәндир; мунуң өзи сөйүлйән эркек кишиниң өз сөйгүли аялы билен ятып-турандан соң, оңа огул я-да башга хили пейда гетириши ялы бир затдыр.

26. Эй, Спитама Заратуштра! Ким бу ери сол эли ве саг эли, саг эли ве сол эли билен өзлешдирйән болса, шол махал, оңа Ер шейле диййәндир: “Эй, сол эли ве саг эли, саг эли ве сол эли билен мени өзлешдирйән Ынсан!

27. Мундан бейләк мен элмыдама юртларың ичинден гечерин, мундан бейләк мен элмыдама йүз угрума диңе бир дәне экинлериң хасылыны дәл, эйсем олара герек болан әхли дурмуш серишделерини (болелин) гетирерин.

28. Эй, Спитама Заратуштра! Ким бу ери сол эли ве саг эли, саг эли ве сол эли билен өзлешдирмесе, онда Ер оңа шейле диййәндир: “Мени сол эли ве саг эли, саг эли ве сол эли билен өзлешдирмеҗек болян сен, эй , Ынсан!

29. Мундан бейләк, сен элмыдама өлмез-өди болуп зат сорап, кишиниң гапысының агзында (гедайлыкда) дурарсың; мундан бейләк ишдәңи ачян, агзыңы сувҗардян дүрли ныгматлар сенден сова гечерлер, олары ниреде хайыр-согап ишлери артыкмач эдйән адамлар бар болса, шолара берерлер!” .

30. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Маздаясначыларың дининиң дүйп өзени хачан пейда болар?

“Хачанда эрҗеллик билен галла өнүми (болелин) өсдүрилип етишдириленде”.

31. “Ким ер экип, галла өндүрсе, ол хак ишини берҗай эдйәр, ол маздаясначылык динини өсдүрйәр ве онуң барха кәмиллешмеги үчин әхли шертлери дөредйәр”.

32. Галла өсдүрилип етишдириленде, дәвлери гара дер басяр; галла дөвлүп арассалананда, дөвлер ысгындан гачярлар; галладан ун тайяр боланда, дөвлер улы гопгун турузярлар; галладан иймит тайярлананда, дөвлериң гахар-газабы депесине чыкып, гүйчли ел турузярлар. (Шонуң үчин) дөвлерден рүстем гелмек үчин, гой, хер кишиниң дулунда ундан тайярланылан иймит болсун. Ун оларың йыртыҗы пенҗелерине от дүшен ялы эдйәр ве шейле боланда, оларың басга дүшүшлерини гөрерсиңиз. Галла болелин болан махалында, мукаддес сөзи хем ятлап дурмагы унутмалы дәлсиңиз.

33. Иймит иймейән хич бир ынсан Худайың хак ишине эрҗел япышып билмез, (оба)-хоҗалык ишлери билен эрҗел мешгул болуп билмез, эрҗел перзент (огул) өндүрип билмез. Иймит аркалы адамзат несли дүнйәде яшаяндыр. Иймит болмадык ерде яшайыш болмаз!

34. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Бәшинҗиден, ким бу җахана иң улы шатлык гетирип билер?

Ахура-Мазда җогап берди: “Эй, Спитама Заратуштра! Ким бу дүнйәде пәк ынсаның зәхметине сарпа гоюп билйән болса, оны шол гетирип билер”.

35. “Эй, Спитама Заратуштра! Ким пәк ынсаның бу дүнйәдәки зәхметине сарпа гоймак борҗуны ерине етирмесе, оны Спента Армаити гараңкылыгың батгасына чүмдүрер, чүйредер, зир-зибиллериң ичине оклар, әхли ерде ужы чиш найзаларың үстүнде отурдар”.

IV

36. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким адамың я-да итиң җеседини җайлап, соң оны ярым йылың довамында ериң йүзүне газып чыкармаса, оңа нәхили җеза бермели болар?

Ахура-Мазда җогап берди: “Ол адама бәш йүз ат гамчысыны ве ене-де Сраоша-чараның бәш йүз чыбыгыны урмалы болар”.

37. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким адамың я-да итиң җеседини җайлап, оны бир йылың довамында газып ериң йүзүне чыкармаса, оңа нәхили җеза бермели болар?

Ахура-Мазда җогап берди: “Ол адама мүң гезек ат гамчысыны ве ене-де Сраоша-чараның мүң чыбыгыны урмалы болар”.

38. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким адамың я-да итиң җеседини җайлап, соң оны ики йылың довамында ериң йүзүне газып чыкармаса, оңа нәхили җеза бермели болар? Ол өзүниң гүнәсиниң гечилмегини нәхили газанып билер ве ондан нәхили арассаланып билер?

39. Ахура-Мазда җогап берди: “Адам шейле этмиш үчин өзүниң гүнәсиниң гечилмегини газанып билмез ве ондан хич махал арассаланып билмез”.

40. Нәхили шертлерде шейле гүнә эдилип билнер?

“Ол Ахура-Мазданың таглыматыны вагыз-несихат эдиҗи я-да оны окап, өвренип йөрен адам тарапындан гүнәли иш эдилен махалы болуп гечйәндир . Эмма гүнә эден адам мениң таглыматымы вагыз-несихат эдиҗи болмаса я-да оны хич махал окап өвренмедик болса , онда ол тоба гелип ве мундан бейләк хич вагт шейле иш этмеҗекдигине сөз берип, өз гүнәсини ювуп билер”.

41. Эй, Спитама Заратуштра! Мазданың таглыматы, ким оңа йүзленсе, даянса ве эден гүнәсине өкүнсе, тоба этсе, оны багышлаяр ; кесекиниң ынанҗындан пейдаланып, оңа хыянат эден адамың гүнәсини арассалаяр ; диндары өлдүрен адамың гүнәсини гечйәр ; өлен адамың җеседини җайлап, гүнә газанан адамдан оны айыряр ; хатда гечип болмаҗак агыр гүнәден хем азат эдйәр; эден гүнәси үчин берлен ёвуз җезадан дындаряр; умуман, мүмкин болан ислендик гүнәден арассалаяр.

42. Эдил шоную ялы-да, эй, Спитама Заратуштра, Мазданың таглыматы, мисли гүйчли елиң текиз ериң йүзүни сырып-сүпүрип арассалайшы ялы, диндарларың ой-пикирлериндәки, сөзлериндәки ве херекетлериндәки бетпәл хыяллары айыряр ве арассалаяр”.

“Эй, Заратуштра! Гой, сениң эдйән әхли херекетлериң оңуна болсун! Мазданың таглыматы сени гүнәлерден азат этсин!

IV ФАРГРАТ

ШЕРТНАМАЛАР ВЕ ҖЕНАЯТЛАР

1-16 Шертнамалар ве вадалар;

2. Шертнамаларың гөрнүшлери;

3-4 Шертнама бозуланда етирилйән зыянлар;

5-10 Җогапкәр гарындашларың борҗы;

11-16 Шертнама бозуланы үчин берилйән җезалар;

17-55 Җенаятлар;

18-21 Ховп салмак;

22-25 Хүҗүм этмек;

26-29 Урмак;

30-33 Яраламак;

34-36 Ганлы яра салмак;

37-39 Сүңкүни дөвмек;

40-43 Өлдүрмек;

46, 49-55 Ялан вадалар.

44-45-нҗи параграфлар шертнамалара дегишлидир; олары 16-нҗы параграфдан соң ерлешдирмели. Беден кәмиллигини тарыплаян 47-49-нҗы параграфлар бир сәвлик билен бу Фарграда дүшүпдирлер (серет: фарград III,33). Шейлеликде, бу фарградда параграфларың догры ерлешдирилиши ашакдакы тертипде болмалы: 1-16, 44-45, 17-43,46, 49-55.

* * *

I

1. Ким карз алан задыны ызына гайтарып бермесе, ол огрудыр: ол адамы талаяндыр . Гоңшусының гош-голамыны өз хусусы эмләги хөкмүнде саклап йөрен әхли пурсатында, ол бу ярамаз гылыгыны гиҗе-гүндиз довам эдйәндир .

IIa

2. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Сен шонуң ялы кеззаплара җеза бермек үчин нәче гөрнүшли шертнама кесгитледиң?

Ахура-Мазда җогап берди: “Җеми алты саны . Биринҗи топар дил үсти билен берлен вада ; икинҗиси-эллешмек аркалы берлен вада ; үчүнҗиси-әхмиети гойнуң гымматына барабар шертнама ; дөрдүнҗиси – әхмиети өкүзиң гымматына барабар шертнама ; бәшинҗиси – әхмиети адамың гымматына барабар шертнама; алтынҗысы – әхмиети ве мөхүмлиги боюнча, хасыллы хем бежермеси еңил , оңат ерде ерлешен меллегиң гымматына барабар шертнама.

IIb

3. Эгер адам өзүне дил үсти билен берлен ваданы бош сөз хасап этсе , онда ол онуң өвезини эллешилип берлен вада билен долдурмалыдыр . Онуң әхмиети эллешмек аркалы беркидилен ваданың гымматына деңдир.

4. Эллешилип берлен ваданың өвези әхмиети гойнуң гымматына деӊ болан шертнама билен долдурылмалыдыр ; гойнуң гымматына деӊ болан шертнаманың өвези әхмиети өкүзиң гымматына деӊ болан шертнама билен долдурылмалыдыр; өкүзиң гымматына деӊ болан шертнаманың өвези адам дуркуна деӊ болан шертнама билен долдурылмалыдыр; адам дуркуна деӊ болан шертнаманың өвези әхмиети ве мөхүмлиги боюнча оӊат ерде ерлешен, хасыллы ве өзлешдирмеси кын болмадык меллегиӊ гымматына деӊ болан шертнама билен долдурылмалыдыр.

5. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам берен сөзүнден дәнсе, бу гүнәли ише кимлер чекилип билер ?

Ахура-Мазда җогап берди: "Бу херекети үчин онуӊ докуз арка гарындашлары үч йүз эссе мөчберде җогап бермели боларлар».

6. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам эллешип берен вадасындан дәнсе, бу гүнәли ише кимлер чекилип билер?

Ахура-Мазда җогап берди: "Бу херекети үчин онуӊ докуз арка гарындашлары алты йүз эссе мөчберде җогап бермели боларлар».

7. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам әхмиети гойнуӊ гымматына барабар өзүниӊ баглашан шертнамасыны бозса, бу гүнәли ише кимлер чекилип билер?

Ахура-Мазда җогап берди: "Бу херекети үчин онуӊ докуз арка гарындашлары еди йүз эссе мөчберде җогап бермели боларлар».

8. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам әхмиети өкүзиӊ гымматына барабар өзүниӊ баглашан шертнамасыны бозса, бу гүнәли ише кимлер чекилип билер?

Ахура-Мазда җогап берди: "Бу херекети үчин онуӊ докуз арка гарындашлары секиз йүз эссе мөчберде җогап бермели боларлар» .

9. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам әхмиети адамың дуркуның гымматына барабар өзүниӊ баглашан шертнамасыны бозса, бу гүнәли ише кимлер чекилип билер?

Ахура-Мазда җогап берди: "Бу херекети үчин онуӊ докуз арка гарындашлары докуз йүз эссе мөчберде җогап бермели боларлар" .

10. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам әхмиети ве мөхүмлиги боюнча, хасыллы ве өзлешдирмеси еӊил, оӊат ерде ерлешен меллегиӊ гымматына барабар өзүниӊ баглашан шертнамасыны бозса, бу гүнәли ише кимлер чекилип билер?

Ахура-Мазда җогап берди: "Бу херекети үчин онуӊ докуз арка гарындашлары мүӊ эссе мөчберде җогап бермели боларлар" .

IId

11. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Адам дил үсти билен берен вадасыны бозандан соӊ онуӊ өвезини долдурмак үчин ол нәче төлемели болар?

Ахура-Мазда җогап берди: "Онуӊ үчин оӊа үч йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның үч йүз чыбыгыны урмалы болар" .

12. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эллешилип дил үсти билен берен вадасыны бозан адам, соӊ онуӊ өвезини долдурмак үчин нәче төлемели болар?

Ахура-Мазда җогап берди: “Онуң үчин оңа алты йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның алты йүз чыбыгыны урмалы болар” .

13. Эй адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам мөхүмлиги гойнуң гымматына барабар болан өзүниң баглашан шертнамасыны бозса, соң онуң өвезини долдурмак үчин ол нәче төлемели болар?

Ахура-Мазда җогап берди: “Онуң үчин оңа еди йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның еди йүз чыбыгыны урмалы болар” .

14. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам мөхүмлиги өкүзиң гымматына барабар болан өзүниң баглашан шертнамасыны бозса, соң онуң өвезини долдурмак үчин ол нәче төлемели болар?

Ахура-Мазда җогап берди: “Онуң үчин оңа секиз йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның секиз йүз чыбыгыны урмалы болар” .

15. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам мөхүмлиги адамың дуркуна барабар өзүниң баглашан шертнамасыны бозса, соң онуң өвезини долдурмак үчин ол нәче төлемели болар?

Ахура-Мазда җогап берди: “Онуң үчин оңа докуз йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның докуз йүз чыбыгыны урмалы болар” .

16. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам әхмиети ве мөхүмлиги боюнча хасыллы ве бежермеси еңил, оңат ерде ерлешен меллегиң гымматына барабар өзүниң баглашан шертнамасыны бозса, соң онуң өвезини долдурмак үчин ол нәче төлемели болар?

Ахура-Мазда җогап берди: “Онуң үчин оңа мүң саны ат гамчысыны ве Сраоша-чараның мүң чыбыгыны урмалы болар” .

IIIa

17. Эгер бир адам бейлеки бир адамы гахар билен урса, ол Аҗерепта болар . Эгер бир адам бейлеки бир адамың янында оны урмак ниети билен барса, ол Аваориста болар. Эгер бир адам бейлеки бир адамы билкастлайын урса, ол Аредус болар. Бәш гезек Аредусы гайталан адам Пешотану болар.

18. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Аҗерепта болан адама нәхили җеза гарашяр?

Ахура-Мазда җогап берди: “Онуң үчин оңа бәш ат гамчысыны ве Сраоша-чараның чыбыгыны бәш гезек урмалы болар”. Аҗерептаны икинҗи гезек гайталан адама он ат гамчысыны ве Сраоша-чараның он чыбыгыны урмалы болар. Эгер ол оны үчүнҗи гезек гайталаса, онда оңа он бәш ат гамчысыны ве Сраоша-чараның он бәш чыбыгыны урмалы болар”.

19. “Эгер адам Аҗерептаны дөрдүнҗи гезек гайталаса, онда оңа отуз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның отуз чыбыгыны урмалы болар; эгер ол оны бәшинҗи гезек гайталаса, онда оңа элли ат гамчысыны ве Сраоша-чараның элли чыбыгыны урмалы болар; эгер ол оны алтынҗы гезек гайталаса, онда оңа алтмыш ат гамчысыны ве Сраоша-чараның алтмыш чыбыгыны урмалы болар; эгер ол оны единҗи гезек гайталаса, онда оңа тогсан ат гамчысыны ве Сраоша-чараның тогсан чыбыгыны урмалы болар”.

20. Эгер адам өзүниң өңки этмишлерине җогап бермән, Аҗерептаны секизинҗи гезек гайталаса, онда оңа нәхили җеза гарашяр?

Ахура-Мазда җогап берди: “Онда ол Пешотану болар ве оңа ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урмалы болар.

21. Эгер адам Аҗерепта этсе ве онуң үчин җогап бермекден боюн гачырса , онда оңа нәхили җеза гарашяр?

Ахура-Мазда җогап берди: “Ол Пешотану болар ве оңа хем ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урмалы болар”.

22. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам Аваориста этсе, онда оңа нәхили җеза гарашяр?

Ахура-Мазда җогап берди: “Онуң үчин оңа он ат гамчысыны ве Сраоша-чараның он чыбыгыны урмалы болар. Эгер адам Аваористаны икинҗи гезек гайталаса, онда оңа он бәш ат гамчысыны ве Сраоша-чараның он бәш чыбыгыны урмалы болар”.

23. “Эгер адам Аваористаны үчүнҗи гезек гайталаса, онда оңа отуз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның отуз чыбыгыны урмалы болар. Эгер адам Аваористаны дөрдүнҗи гезек гайталаса, онда оңа элли ат гамчысыны ве Сраоша-чараның элли чыбыгыны,бәшинҗи гезек гайталаса – етмиш ат гамчысыны ве Сраоша-чараның етмиш чыбыгыны, алтынҗы гезек гайталаса – тогсан ат гамчысыны ве Сраоша-чараның тогсан чыбыгыны урмалы болар”.

24. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам өзүниң өңки этмишлерине җогап бермән, Аваористаны единҗи гезек гайталаса, онда оңа нәхили җеза гарашяр?

Ахура-Мазда җогап берди: “Онда ол Пешотану болар ве оңа ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урмалы болар”.

25. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам Аваориста болса ве өз гүнәсине җогап бермекден боюн гачырса, онда оңа нәхили җеза гарашяр?

Ахура-Мазда җогап берди: “Ол Пешотану болар ве оңа ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урмалы болар”.

26. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам Аредус болса, онда оңа нәхили җеза гарашяр?

Ахура-Мазда җогап берди: “Оңа он бәш ат гамчысыны ве Сраоша-чараның он бәш чыбыгыны урмалы болар”.

27. “Эгер адам икинҗи гезек Аредусы гайталаса, онда оңа отуз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның отуз чыбыгыны урмалы болар. Үчүнҗи гезек – элли ат гамчысыны ве Сраоша-чараның элли чыбыгыны, дөрдүнҗи гезек – етмиш ат гамчысыны ве Сраоша-чараның етмиш чыбыгыны, бәшинҗи гезек – тогсан ат гамчысыны ве Сраоша-чараның тогсан чыбыгыны урмалы болар”.

28. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам өзүниң өңки этмишлерине җогап бермән, алтынҗы гезек Аредусы гайталаса, онда оңа нәхили җеза гарашяр?

Ахура-Мазда җогап берди: “Ол Пешотану болар ве оңа ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урмалы болар”.

29. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам Аредусы гайталаса, онда оңа нәхили җеза гарашяр?

Ахура-Мазда җогап берди: “Ол Пешотану болар ве оңа ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урмалы болар”.

30. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Бир адам бейлеки бир адамы уруп, агыр яра салса, онда оңа нәхили җеза гарашяр?

31. Ахура-Мазда җогап берди: "Ол адама отуз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның отуз чыбыгыны урмалы болар. Эгер ол бу җенаят ишини икинҗи гезек гайталаса, оңа элли ат гамчысыны ве Сраоша-чараның элли чыбыгыны урмалы болар. Үчүнҗи гезек – етмиш ат гамчысыны ве Сраоша-чараның етмиш чыбыгыны, дөрдүнҗи гезек – тогсан ат гамчысыны ве Сраоша-чараның тогсан чыбыгыны урмалы болар".

32. Эгер адам өзүниң өңи дөрт гезек эден этмишлерине җогап бермән, ол оны ене бәшинҗи гезек гайталаса, онда оңа нәхили җеза гарашяр?

Ахура-Мазда җогап берди: "Ол Пешотану болар ве оңа ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урмалы болар".

33. Эгер адам җенаят иш этсе ве онуң үчин җогап бермекден боюн гачырса, онда оңа нәхили җеза гарашяр?

Ахура-Мазда җогап берди: "Ол Пешотану болар ве оңа ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урмалы болар".

34. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер бир адам бейлеки бир адамы уруп, ондан ган чыкарса, онда оңа нәхили җеза гарашяр?

Ахура-Мазда җогап берди: "Оңа элли ат гамчысыны ве Сраоша-чараның элли чыбыгыны урмалы болар. Эгер ол бу җенаят иши икинҗи гезек гайталаса, онда оңа етмиш ат гамчысыны ве Сраоша-чараның етмиш чыбыгыны, үчүнҗи гезек – тогсан ат гамчысыны ве Сраоша-чараның тогсан чыбыгыны урмалы болар".

35. Эгер адам өңки эден үч җенаят ишине җогап бермән, оны дөрдүнҗи гезек гайталаса, онда оңа нәхили җеза гарашяр?

Ахура-Мазда җогап берди: "Ол Пешотану болар ве оңа ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урмалы болар".

36. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер бир адам бейлеки бир адамы уруп, эндамыны ганатса ве өзүниң эден җенаят ишине җогап бермекден боюн гачырса, онда оңа нәхили җеза гарашяр?

Ахура-Мазда җогап берди: "Ол Пешотану болар ве оңа ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урмалы болар".

37. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер бир адам бейлеки бир адамы уруп, онуң хайсыдыр бир сүңкүни дөвсе, онда оңа нәхили җеза гарашяр?

Ахура-Мазда җогап берди: "Оңа етмиш ат гамчысыны ве Сраоша-чараның етмиш чыбыгыны урмалы болар".

38. Эгер адам өңки эден ики саны җенаят ишине җогап бермән, оны үчүнҗи гезек гайталаса, онда оңа нәхили җеза гарашяр?

Ахура-Мазда җогап берди: "Ол Пешотану болар ве оңа ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урмалы болар".

39. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер бир адам бейлеки бир адамы урса, онуң хайсыдыр бир сүңкүни дөвсе ве өз эден җенаят ишлерине җогап бермекден боюн гачырса, онда оңа нәхили җеза гарашяр.

Ахура-Мазда җогап берди: "Ол Пешотану болар ве оңа ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урмалы болар".

40. Эгер бир адам бейлеки бир адамы эрбет уруп, оны өлдүрсе, онда оңа нәхили җеза гарашяр?

Ахура-Мазда жогап берди: “Оңа тогсан ат гамчысыны ве Сраоша-чараның тогсан чыбыгыны урмалы болар”.

41. Эгер адам өңки эден женаят ишлерине жогап бермән, оны ене-де гайталаса, онда оңа нәхили жеза гарашяр?

Ахура-Мазда жогап берди: “Ол Пешотану болар ве оңа ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урмалы болар”.

42. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер бир адам бейлеки бир адамы эрбет уруп өлдүрсе ве бу эден женаят ишине жогап бермесе, онда оңа нәхили жеза гарашяр?

Ахура-Мазда жогап берди: “Ол Пешотану болар ве оңа ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урмалы болар”.

43. Мундан бейләк адамлар мукаддес дәп-дессурлары ве мукаддес сөзи гышарныксыз бержай этмәге борчлудырлар ве мукаддес сырлары сакламалыдырлар.

III e

44. Ики саны дини бир адам, дост болсун я-да доган, өз араларында шертнама баглашып, бири бейлекисинден харыт , зенан я-да билим алсын! Гой, ким харыт алмак ислесе харыт алсын; ким зенан алмак ислесе, зенан алсын ве оңа өйленсин; ким билим алмага ымтылса, оңа мукаддес китабың мукаддес сөзүни өвретсинлер!

45. Адамың аңы ылымдан, дүшүнжеси мукаддес рухдан долы ганар ялы, гой, ол билими гүнортандан өң я-да соң, гиҗәниң биринжи ве икинжи ярымында алсын! Гой, ол диңе гүнортан ве яры гиже дынч алсын ве өзүниң шейле дуркуны тә Аетрапайтисиң берйән сапакларыны сөзме-сөз гайталамагы башарянча довам этсин!

III в

46. Сува ве ода зепер етирижилер барада айдыланда, эй Спитама Заратуштра, эгер ол хакыкатдан хем шейле болса, онда, гой билип гойсунлар, бу женаят иш үчин онуң өкүзи я-да гоңшысының гейим-гежими алнар. Оны хич ким инкәр этжек хем болмасын!

47. Эй, Спитама Заратуштра! Мен саңа шуны айдайын: эркек кишиниң аялы бар болса, ол огуллары ёк адамдан ёкардадыр ; ким жай гуран болса, ол, оны гурмадыкдан ёкардадыр. Чагалары бар адам перзентсизден хас артыкдыр. Малы-мүлки, байлыгы еринде болан адам гарып-гасардан ёкардадыр.

48. Ики саны эркек адамдан хайсы бири эт билен иймитленйән болса, ол өзүнде говы затлары жемлейәндир. Ким эт иймейән болса, ол нәдогры херекет эдйәндир . Ол дири жесет ялы бир затдыр. Биринжи адам икинжиден ёкардадыр, онуң мөхүмлиги Асперанта билен, ягны гойнуң, өкүзиң, адам дуркуның бахасы билен кесгитленйәндир.

49. Ве бу адам Асто-Видотуның айыпламаларыны рет эдип билер, учуп гелйән пейкамың гаршысына дурманы башарар. Ол юкажа гейнип, газаплы хем ёвуз гышдан чыкар, бейик тираны ве иймит иймейән, худайсыз Ашемаогханы агдарып, яшамагыны довам эдер.

50. Бу габахат иш үчин довзахда берилйән жезаның азабы ериң йүзүнде чекилйән ислендик эжирден хас гүйчлүдир. Хатда адамың бедениндөн онуң элини я-да аягыны мис пычак билен кесип айранында онуң берйән авусы довзахың азабыча ёкдур.

51. Бу габахат иш үчин довзахда берилйән җезаның азабы ериң йүзүнде чекилйән ислендик эҗирден хас гүйчлүдир. Хатда адамың беденине бүрүнч чүйлери чүмдүриленде, онуң берйән авусы довзахың азабыча ёкдур.

52. Бу габахат иш үчин довзахда берилйән җезаның азабы ериң йүзүнде чекилйән ислендик эҗирден хас гүйчлүдир. Хатда адамың бедении онуң боюның узынлыгындан бирнәче йүз эссе чуңңур керт гаяның дүйбүне окланыңда хем онуң берйән авусы довзахың азабыча ёкдур.

53. Бу габахат иш үчин довзахда берилйән җезаның азабы ериң йүзүнде чекилйән ислендик эҗирден хас гүйчлүдир. Хатда адамың бедении газыга чишләниңде хем онуң берйән авусы довзахың азабыча ёкдур .

54. Бу габахат иш үчин довзахда берилйән җезаның авусы, ериң йүзүнде чекилйән ислендик эҗирден хас гүйчлүдир. Хатда Рашна ве Митрә йүзленип, хакыкатдан хабарлы, күкүрт ве алтын гатылан сувуң янында, эгер адам өзүниң ялан сөзлейәндигини аңан махалы хем, онуң чекйән җебри довзахың азабыча ёкдур.

55. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам Рашна ве Митрә йүзленип, хакыкатдан хабарлы, күкүрт ве алтын гатылан сувларың янында билкастлайын ялан сөзлесе, онда оңа нәхили җеза гарашяр?

Ахура-Мазда җогап берди: «Оңа еди йүз ат гамчысыны ве Сраошо-чараның еди йүз чыбыгыны урмалы болар».

V ФАРГРАТ

Бу фарграддан тә он икинҗи фарграда ченли, эсасан, мерхумың җесединиң адамлары харамлайыш укыбы ве оларың бу ягдайдан нәхили ёл билен халас болмаклары барада сөхбет эдилйәр.

Бу Фарградда середилйән меселелер:

1 (1-7). Эгер адам оды я-да ери билкастлайын харамламаса, ол гүнә хасап эдилмейәр.

2. (8-9). Сув ве от адамы өлдүрйән дәлдир.

3. (10-14). Гышда мерхумы җайламагың дәп-дессурлары.

4. (15-20). Асмандан инйән сув дахманы нәхили арассалаяр.

5. (21-26). Арассалыгың аҗайыплыгы ве йитирилен арассалыгы тәзеден нәхили ёл билен газанмалы.

6. (27-38). Мерхумың дережесиниң мөхүмлиги билен баглылыкда Друхш-йа-Насуның харамлайҗы укыбы барада.

7. (39-44). Худай ёлуна довар өлдүриленде харамланан энҗамлар билен берҗай эдилмели ишлер.

8. (45-62). Өли чага догран аял ве онуң гейимлери билен берҗай эдилмели ишлер.

* * *

Ia

1. Хачанда адам җүлгәниң дүйбүне гачып өлсе, дагың депесинде отуран гуш оны гөрүп җүлгә дүшер ве шол ерде онуң җеседини чокалар. Соң гуш учуп ене-де дага чыкар,

хайсыдыр бир гаты я-да юмшак агаҗың үстүнде отурып, адам җесединден иен бөлеклерини гайтарар ве еңләр.

2. Ине-де, җүлгеден дагың депесине адам чыкяр. Ол гушуң отуран шол агаҗының янына гелип, оны якмак ислейәр. Ол агаҗы йыкяр, одунлык эдип кесйәр ве оны Ахура-Мазданың дөреден мукаддес одунда якяр. Бу эден иши үчин ол адама нәхили җеза бермели болар ?

3. Ахура-Мазда җогап берди: «Итлериң, гушларың, мөҗеклериң, шемалың я-да сиңеклериң мерхумың җесединден гетирен бөлеклери үчин адама гүнә дүшмейәр».

4. «Себәби, эгер-де итлериң, гушларың, мөҗеклериң, шемалың я-да сиңеклериң мерхумың җесединден гетирен бөлеклери үчин адамлара гүнә йүкленсе, онда мениң дөреден дүнйәмде, җеннете бармага хукуклары кесилен, рухлары иңңилдәп ве зарынлап дуран Пешотану болан адамлар галар. Җаханда оввал-ахыры дүнйәден өтҗек дири җандарлар нәче дийсең бардыр».

I б

5. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Мекгеҗөвен экилен мейданы суваран адамың гүнәси нәхили болар? Итлериң, тилкилериң ве мөҗеклериң сува гетирен җесединиң бөлеклери мекгеҗөвен экилен ериң үстүнден телим гезек акар. Шонуң үчин ол ери суваран адама нәхили җеза бермек болар ?

6. Ахура-Мазда җогап берди: «Итлериң, гушларың, мөҗеклериң, шемалың я-да сиңеклериң мерхумың җесединден гетирен бөлеклери үчин адама гүнә дүшмейәр».

7. «Себәби итлериң, гушларың, мөҗеклериң, шемалың я-да сиңеклериң мерхумың җесединден гетирен бөлеклери үчин адамлара гүнә йүкленсе, онда мениң дөреден дүнйәмде, җеннете бармага хукуклары кесилен, рухлары иңңилдәп ве зарынлап дуран Пешотану болан адамлар галар. Җахан-да овал-ахыры дүнйәден өтҗек дири җандарлар нәче дийсең бардыр».

II а

8. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден, гудратлы Худай! Сув адамы өлдүрерми ?

Ахура-Мазда җогап берди: “Сув адамы өлдүрмез: Асто-Видоту онуң бойнуна халка салар, Вайя оны алып гидер; сувуң акымы адамы бир онуң ёкарсына галдырар, бир-де дүйбүне чүмдүрер ве ахырсоңы кенара зыңар; гушлар гелип оны чокаларлар. Ыкбалың гердишине гөрә, ол я аңры бакар я-да бәри (я өлер я-да дири галар) .

IIб

9. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! От адамы өлдүрерми?

Ахура-Мазда җогап берди: “От адамы өлдүрмез: Асто-Видоту онуң бойнуна халка салар, Вайя оны алып гидер. От адамың өмрүни ве тениниң бөлеклерини якар. Ыкбалың гердишине гөрә, ол я аңры бакар я-да бәри (я өлер я-да дири галар) .

III

10. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Мазданың динине эрижилер томус совлуп, гыш дүшенден соң (өлен адамың жеседини) нәхили этмели боларлар ?

Ахура-Мазда жогап берди: “Хер бир өйде ве хер бир шәхерде адамлар өлүлер үчин саны көп болмадык жай гурмалы боларлар” .

11. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ол жайлар нәхили болмалыдыр?

Ахура-Мазда жогап берди: “Олар адам өрбоюна дуруп, эллерини ёкары галдыранда петиге етмез ялы белентликде гурулмалыдыр. Өлүлер үчин гурулян жайлар канун боюнча шейле болмалыдыр”.

12. “Гой, ики гиже, үч гиже, хатда бир ай, тә гушлар учуп башлаянчалар өсүмликлер гөгерип чыкянча, тал (гардан эрән) сув акымлары пейда болянча ве шемал ер йүзүни гурадып башлаянча, мерхумың жеседи шол ерде ятсын” .

13. “Гой, гушлар учуп, өсүмликлер өсүп, тал сувлар акып ве шемал ер йүзүни гурадып башлан бадына, Мазданың динине эрижилер мерхумың же седини Дахма әкитсинлер ве йүзүни гүне бакдырып ятырсынлар”.

14. “Эгер-де Мазданың динине эрижилер бир йылың довамында мерхумың жеседини Дахма әкитмеселер ве оны гүне бакдырып ятырмасалар, онда олара, эдил диндары өлдүрип гүнә газанан адам билен дең дережеде ёвуз жеза бермели болар. Гой, мерхумың жеседи шол ерде тә үстүне ягыш ягянча, тә дахманың үстүне ягыш ягянча ве хапаланан жеседиң галындыларыны гушлар гелип чокуп ийип гутарянча ятсын”.

IV

15. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эй, Ахура-Мазда, Вору-каша деңзиниң сувуны, шемалы ве булутлары (Ериң йүзүне) гойберип дурян, догрудан хем, бу сенми?

16. Эй, Ахура-Мазда, догрудан хем, сув билен жесетлери ювян, бу Сенми ? Эй, Ахура-Мазда, сувы дахмаларың үстүне гойберйән, бу Сенми? Эй, Ахура-Мазда, сувы жеседиң хапа галындыларының үстүне гойберйән, бу Сенми? Эй, Ахура-Мазда, сувуң ызына гайдып гелишини хич ким гөрмез ялы эдйән, бу Сенми? Эй, Ахура-Мазда, сувы Пуитика деңзине гайтарып гуйдурян, бу Сенми ?

17. Ахура-Мазда жогап берди: «Эй, кераматлы Заратуштра, бу затларың әхлиси догрудыр! Вору-каша деңзиниң сувларыны, шемалы ве булутлары (Ер йүзүне) гойберйән, бу мен, Ахура-Маздадырын.

18. Сув билен жесетлери ювян, бу мен, Ахура-Маздадырын; сувы дахмаларың үстүне гойберйән, бу мен, Ахура-Маздадырын; сувы жеседиң хапа галындыларының ве сүңклериниң үстүне гойберйән, бу мен, Ахура-Маздадырын; сувуң ызына гайдып гелишини хич ким гөрмез ялы эдйән, бу мен, Ахура-Маздадырын; сувы Пуитика деңзине гайтарып гуйдурян, бу мен, Ахура-Маздадырын.

19. «Ине, шол ерде, Пуитика деңзиниң ичинде, сув гайнар ве шейле ёл билен арассаланандан соң ол Вору-каша деңзине гелип гуяр ве онуң ортасында өсүп отуран агажы болелин гандырар . Бу агажың үстүнде мениң дөреден өсүмликлеримиң әхли гөрнүшлериниң тохумлары өсүп етишйәндир. Олар йүзлерчедир, мүңлерчедир, йүз мүңлерчедир».

20. «Мен, Ахура-Мазда, бу өсүмликлери диндарларың өзлери ве олары эклейән сыгырлар иер ялы, ягыш билен ювуп, Ере яйрадяндырын . Ине, шейдип, мениң адамларым ве сыгырлар олар билен иймитленип яшаярлар».

21. «Мунуң өзи , эй Заратуштра, Сениң айдышың ялы, шейле бир ажайып хем энайы».

Ахура-Мазданың сөзлери Заратуштраны бегендирди : «Адам дүнйәден өтенден соң хем арассачылык онуң үчин иң улы багтдыр; арассачылык Ахура-Мазданың канунларының көмеги билен газаныляндыр; адамың арассаланмагы онуң сөзлериниң, ой-пикирлериниң ве эдйән херекетлериң көмеги билен берҗай боляндыр» .

22. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Бу канун, ягны дөвлериң гаршысына дүзүлен канун нәме себәпден бейлеки канунлардан оңатдыр, ёкарыдыр ве иң эсасыдыр?

23. Ахура-Мазда җогап берди: «Бу канунының, ягны Заратуштраның дөвлере гаршы канунының бейлеки канунлардан оңатлыгы, бейиклиги ве иң эсасылыгы эдил Вору-каша деңзиниң бейлеки деңизлерден оңатлыгы, бейиклиги ве иң арассалыгы ялыдыр».

24. «Кичиҗик чешме билен деңешдиренинде, улы сув акымының хас чалт ве бирсыдыргын акышы ялы, Заратуштраның дөвлере гаршы кануны хем бейлеки канунлардан оңатдыр, ёкарыдыр ве иң эсасыдыр. Эдил бейик агаҗың бейлеки пес бойлы өсүмликлериң үстүне абанып, олары өз саясы билен япып дуршы ялы, Заратуштраның дөвлере гаршы кануны хем әхли бейлеки канунларың өңүни тутяндыр».

25-26. «Эдил Асманың Ериң үстүне абанып, оны гуршап алшы ялы, Мазданың дөвлере гаршы кануны хем бейлеки әхли канунларың үстүне абанып дурандыр.

Диймек, хачанда Рату пейдаланыланда ве җеза бермек үчин Сраоша-варез уланыланда ве драона гуллугы берҗай эдиленден соң я-да шейле гуллук ерине етирилмән галса, берҗай эдилен ве эдилмедик гуллук үчин теклип эдилен я-да эдилмедик драона үчин, адамың үчден бир гүнәсини гечмәге Ратуның хукугы бардыр. Эгер адам башга хата иш эден болса, онда ол Ратуның өңүнде тоба эдип, җезасыны кемелдип билер. Эгер-де онуң башга хата иши болмаса, ол тоба геленден соң, өзүниң гүнәлеринден мүдимилик дынып билер» .

VI

27. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер ики адам, бәш адам, элли я-да йүз адам ере дүшелен халыларың үстүнде яссыклара япланып дынч алса ве бирденем оларың ичинден бири өлсе, онда Друхш-йа-Насу ол адамлардан нәчесини заялап ве харамлап билер?

28. Ахура-Мазда җогап берди: «Эй, Спитама Заратуштра, эгер өлен адам руханы болса, онда Друхш-йа-Насу он биринҗи адамың үстүне хүҗүм эдер , он адамы харамлар .

Эй, Спитама Заратуштра, эгер өлен адам эсгер болса, онда Друхш-йа-Насу онунҗы адама хүҗүм эдер, докуз саны адамы заялар ве харамлар.

Эй, Спитама Заратуштра, эгер өлен адам дайхан болса, онда Друхш-йа-Насу докузынҗы адама хүҗүм эдер, секиз адамы заялар ве харамлар».

29. «Эй, Спитама Заратуштра, эгер чопаның ити өлсе, онда Друхш-йа-Насу секизинҗи адама хүҗүм эдер, еди адамы заялар ве хапалар.

Эй, Спитама Заратуштра, эгер өй ити өлен болса, онда Друхш-йа-Насу единҗи адама хүҗүм эдер, алты адамы заялар ве харамлар».

30. «Эй, Спитама Заратуштра, эгер Вохуназга атлы ит өлсе, онда Друхш-йа-Насу алтынҗы адама хүҗүм эдер, бәш адамы заялар ве харамлар.

Эй, Спитама Заратуштра, эгер гүҗүк өлсе , онда Друхш-йа-Насу бәшинҗи адама хүҗүм эдер, дөрт адамы заялар ве харамлар».

31. «Эй, Спитама Заратуштра, эгер Сукуруна атлы ит өлсе, онда Друхш-йа-Насу дөрдүнҗи адама хүҗүм эдер, үч адамы заялар ве харамлар.

Эй, Спитама Заратуштра, эгер Газу атлы ит өлсе, онда Друхш-йа-Насу үчүнҗи адама хүҗүм эдер, ики адамы заялар ве харамлар».

32. «Эй, Спитама Заратуштра, эгер Айвизу атлы ит өлсе, онда Друхш-йа-Насу икинҗи адама хүҗүм эдер, бир адамы заялар ве харамлар.

Эй, Спитама Заратуштра, эгер Визу атлы ит өлсе, онда Друхш-йа-Насу биринҗи адама хүҗүм эдер, оны заялар ве харамлар».

33. «Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер Урупи атлы ит өлсе, онда Друхш-йа-Насу бада-бат сениң дөреден җандарларыңдан нәчесини заялар, харамлар, нәчесини Урупи өлен махалы заялар ве харамлар».

34. Ахура-Мазда җогап берди: «Урупи атлы итиң өлүми хич кими хич хили ягдайда заялап ве харамлап билмез. Диңе бир адам, ол хем ким Урупини өлдүрен болса, мүдимилик заяланар ве харамланар».

35. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер ик аяклы бетпәл, мыррых, худайсыз Ашемауга өлсе, онда Друхш-йа-Насу мукаддес рухуң дөреден җанлы-җандарларындан нәчесини бада-бат заялар, харамлар ве Ашэмауга җан берен пурсатында ол оларың нәчесини заялар ве харамлар?

36. Ахура-Мазда җогап берди: «Ашемауганың өлүми диңе мундан бир йыл өң өлүп, гурап галан улы гурбаганы заялап ве харамлап билер. Чүнки икиаяклы бетпәл, мыррых, худайсыз Ашэмауга мукаддес рухуң дөреден җанлы-җандарларыны диңе ол дирикә заялап ве харамлап билйәндир.

37. Хачанда ол дирикә, сувы заялаяндыр , оды үфләп өчүрйәндир , сыгырлары сүрүп әкидйәндир, пәкйүрек ынсанлары уруп, оларың тенлеринден рухларыны чыкаряндыр; хачанда ол өлүкә, бу затларың хич бирини эдип билйән дәлдир.

38. Эй, Спитама Заратуштра! Хачанда икаяклы бетпәл, мыррых, худайсыз Ашэмауга дирикә ол пәкйүрек ынсанларың иймитлерини, гейимлерини, җайларыны, ёрган-дүшеклерини ве аялларыны эллеринден гаңрып алмагыны довам эдйәндир; хачанда ол өлүкә, бу затларың хич бирини эдип билйән дәлдир».

VII

39. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер-де биз өе от, баресма, бир кәсе Хаома хем-де эзилен хек гетирсек, онда адамың я-да итиң өлүмине гөни я-да гытак гатнашыгы болан Мазданың таглыматына эериҗилер олар билен нәме этмели боларлар?

40. Ахура-Мазда җогап берди: «Эй, Спитама Заратуштра! Оды, баресманы, бир кәсе Хаоманы ве эзилен хеки олар өйден чыкармалы боларлар; шейле-де олар мерхумың җеседини онуң сакланылмалы ве заяланмалы ерине элтмели боларлар» .

41. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Олар хачан оды адамың өлен өйүне гетирип билерлер?

42. Ахура-Мазда җогап берди: «Олар гышда докуз гүн, томусда бир ай гарашмалы боларлар. Диңе шондан соң олар адамың өлен өйүне оды гайтарып гетирип билерлер».

43. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер-де адам өлен җая гышың докуз гүни ве томсуң бир айы гечмәнкә оды гайтарып гетирселер, онда олара нәхили җеза гарашар?

44. Ахура-Мазда җогап берди: «Олар Пешотану боларлар ве ол адамлара Аспахеастраның ики йүз чыбыгыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урмалы болар».

VIII

45. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер-де Мазданың таглыматына эериҗиниң өйүнде чагалы аял яшаян болса ве эгер-де, ол бир айдан, ики айдан, үч айдан, дөрт, бәш, алты, еди, секиз, докуз я-да докуз айда өли чага догурса, онда Мазданың таглыматына эериҗилер оны нәтмели боларлар?

46. Ахура-Мазда җогап берди: «Оны ниреде гушлар сейрек учян болса ве хайванлар сейрек гечйән болса, ниреде пәкйүрек адамлар мукаддес баресманың шахаларындан Ахура-Мазданың мукаддес одуны җуда сейрек якян болса, шол ерде, иң арасса ве гуры ерде гоймалы болар».

47. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Отдан, сувдан, мукаддес баресманың шахаларындан ве пәк йүрек адамлардан оны нәче даш аралыкда гоймалы болар?

48. Ахура-Мазда җогап берди: «Отуз әдим отдан, отуз әдим сувдан, отуз әдим баресманың мукаддес шахаларындан, отуз әдим пәкйүрек адамлардан дашлыкда гоймалы болар».

49. «Гой, Ахура-Мазданың таглыматына эериҗилер шол ерде еркүме газсынлар ве оны иймит хем-де гейим-геҗим билен үпҗүн этсинлер».

50. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ол аялың илкинҗи нахары нәхили болмалыдыр?

51. Ахура-Мазда җогап берди: «Ол аял өз чага ятгысындакы өлүми ювуп айрар ялы, күл билен гарылан гомез ичгисинден үч кәсе, алты кәсе я-да докуз кәсе ичмели болар.

52. Шондан соң ол аял байталың, сыгрың, гойнуң ве гечиниң гайнадылан сүйдүни ичип билер ; ол олардан шүле биширип, шүләни ийип я-да сүйдүң өзүни ичип билер . Шейле-де, ол сувсуз биширилен эти ве чөреги ийип билер, сувсуз тайярланылан чакыры ичип билер» .

53. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ол аялы шейле ягдайда нәче вагт сакламалы болар? Ол шонуң ялы эт, чөрек ве чакыр билен узак вагтлап иймитленмели болармы?

54. Ахура-Мазда җогап берди: «Ол аялы шейле ягдайда үч гиҗе сакламалы болар. Үч гиҗе ол диңе эт, чөрек ве чакыр билен иймитленмели болар. Үч гиҗе геченден соң ол өз беденини гомез ве сув билен ювмалыдыр; диңе шондан соң ол арасса хасапланып билнер».

55. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ол аял өз еринде өз иймити, өз гейими билен нәче вагтлап бейлеки маздаясначылардан үзңеликде, бендилик халында яшамалы болар?

56. Ахура-Мазда җогап берди: «Ол аял шейле ягдайда докуз гиҗе яшамалы болар. Үч гиҗе геченден соң, ол өз еринде өз иймити билен, өз гейиминде докуз гиҗе бейлеки маздаясначылардан үзңеликде, бендилик халында яшамалы болар. Шондан соң ол гомез билен өзүниң беденини ве гейимини ювуп билер» .

57. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Бу гейими ювандан ве арассаландан соң, ондан пейдаланып болармы? Заотра болсун я-да Хаванан, я-да Атаре-вахша, я-да Фрабарстар, я-да Аберед, я-да Аснатар, я-да Ратвискар, я-да Сраоша-варез , ислендик руханы, эсгер ве дайхан бу гейимден пейдаланып билерми ?

58. Ахура-Мазда җогап берди: «Заотарам, Хавананам, Атаре-вахшада, Фрабаретарам, Абере-дем, Аснатарам, Ратвискарам, Сраоша-варезем, ислендик руханы хем, эсгерем, дайханам бу гейимден, хатда ол ювулан ве арассаланан хем болса, хич махал пейдаланып билмез».

59. Эмма өйде маздаясначы кесел аял бар болса я-да эркек киши болуп ол ише яравсыз болса ве өзи хем яравсызлар үчин йөрите ниетленилен ерде яшамалы болса , онда ол тә эллерини арассалап , адамларың арасына гайдып гелйәнчә, бу гейими гейип ве дүшек эдинип билер .

60. Ахура-Мазда хич заады, хатда бир Асперанталык гымматлы я-да гымматы докма докап отуран гызың ере гачыран сапагына деӊ болан уҗыпсызҗа харыды хем бидерек сарп этмәге ругсат бермейәр.

61. Мерхума диңе бир гейим гейдирмек дәл, хатда докма докап отуран гызың ере гачыран сапагы билен онуң үстүни өртен ислендик адам хем бу дүнйәде гүнәлидир, о дүнйәде-де оңа ер ёкдур .

62. Шейле адам дөвлериң арасына, түмлүге ве түмлүгиң чагаларындан эмеле гелйән гараңкылык дүнйәсине барып дүшер . Эй, гүнәли адамлар! Сиз гараңкылыгың шалыгына өзүңизиң (ярамаз) херекетлериңиз ве гүнәли рухларыңыз себәпли дүшйәнсиңиз. Оны билип гоюң!».

VI ФАРГРАТ

I (1-9). Мерхумың җеседи ери харамланандан соң, онуң нәче вагтлап харамланан ягдайда галышы барада.

II (10-25). Мерхумың җеседи билен ер харамлананда берилйән җезалар барада.

III (26-41). Мерхумың җеседи билен харамланандан соң, сувуң дүрли гөрнүшлериниң арассаланышы барада.

IV (42-43). Хаоманың арассаланышы барада.

V (44-51). Мерхумың җесединиң гоюлян ери – дахмалар барада.

* * *

I

1. Адам я-да ит өлен ер сүрлүп гойландан соң, оны нәче вагтлап экмән сакламалы болар?

Ахура-Маздра җогап берди: “Эй, Спитама Заратуштра! Адамың я-да итиң өлен ерини Мазда эриҗилер бир йылың довамында сувармалы ве экмели дәлдирлер.

2. Мазда эрижилер бир йылың довамында ериң адам я-да ит өлен ерини сувармалы ве экмели дәлдирлер; олар ериң галан бөлегини суварып ве экип билерлер .

3. Мазда эрижилер бир йылың довамында адам я-да ит өлен ери суварсалар ве экселер, онда олара эдил өли зат билен сув, ер ве өсүмликлер харамланыландакы ялы гүнә дүшйәндир” .

4. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Мазда эрижилер адам я-да ит өлен ери бир йылың довамында суварсалар ве экселер, онда олара нәхили жеза бермели болар?

5. Ахура-Мазда жогап берди: “Олар Пешотану боларлар ве ол адамларың хер хайсысына ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урмалы болар” .

6. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ер ене-де экеранчылык этмәге ярамлы болар ялы , оны ене-де сүрүп, суварып ве экип болар ялы, Мазда эрижилер нәме этмели боларлар?

7. Ахура-Мазда жогап берди: “Олар ерде галан сүңклери, сачлары, пешеви, тәрети ве ганы гөзләп тапмалыдырлар”.

8. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адамлар ерде галан сүңклери, сачлары ве жесединң бейлеки галындыларыны (пешев, ган ве башгалар) гөзлемеселер, онда олара нәхили жеза бермели болар?

9. Ахура-Мазда жогап берди: “Олар Пешотану боларлар ве ол адамлара ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урмалы болар”.

II

10. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам күлбике бармагың ёкаркы богны ялы өлен адамың я-да итиң кичижик сүңкүни ере окласа ве ондан ере яг дамса, онда оңа нәхили жеза бермели болар?

11. Ахура-Мазда жогап берди: “Оңа отуз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның отуз чыбыгыны урмалы болар”.

12. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам сүем бармагың ёкаркы богны ялы өлен адамың я-да итиң кичижик сүңкүни ере окласа ве ондан ере яг дамса, онда оңа нәхили жеза бермели болар?

13. Ахура-Мазда жогап берди: “Оңа элли ат гамчысыны ве Сраоша-чараның элли чыбыгыны урмалы болар”.

14. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам орта бармагың ёкаркы богны ялы өлен адамың я-да итиң кичижик сүңкүни ере окласа ве ондан ере яг дамса, онда оңа нәхили жеза бермели болар?

15. Ахура-Мазда жогап берди: “Оңа етмиш ат гамчысыны ве Сраоша-чараның етмиш чыбыгыны урмалы болар”.

16. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам бармак бойы я-да гапырга деӊ болан өлен адамың я-да итиң сүңкүни ере окласа ве ондан ере яг дамса, онда оңа нәхили жеза бермели болар?

17. Ахура-Мазда жогап берди: “Оңа тогсан ат гамчысыны ве Сраоша-чараның тогсан чыбыгыны урмалы болар”.

18. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам элиң бармакларына я-да ики гапырга деӊ болан өлен адамың я-да итиң сүңкүни ере окласа ве ондан ере яг дамса, онда оңа нәхили жеза бермели болар?

19. Ахура-Мазда җогап берди: “Ол Пешотану болар ве оңа ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урмалы болар”.

20. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам тутуш эле я-да янбаша деӊ болан өлен адамың я-да итиң сүңкүни ере окласа ве ондан ере яг дамса, онда оңа нәхили җеза бермели болар?

21. Ахура-Мазда җогап берди: “Оңа дөрт йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның дөрт йүз чыбыгыны урмалы болар”.

22. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам келле сүңкүне барабар өлен адамың я-да итиң сүңкүни ере окласа ве ондан ере яг дамса, онда оңа нәхили җеза бермели болар?

23. Ахура-Мазда җогап берди: “Оңа алты йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның алты йүз чыбыгыны урмалы болар”.

24. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам өлен адамың я-да итиң тутуш җеседини ере окласа ве ондан ере яг дамса, онда оңа нәхили җеза бермели болар?

25. Ахура-Мазда җогап берди: “Оңа мүң ат гамчысыны ве Сраоша-чараның мүң чыбыгыны урмалы болар”.

III

26. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер Мазда эериҗилер йөрәп я-да ылгап барян махалы, атың я-да арабаның үстүнде барярка, бирденем, чешмәниң ичинде ятан өлен адамың җеседине гөзи дүшсе, онда ол нәме этмели болар?

27. Ахура-Мазда җогап берди: “Ол салымыны бермән аякгабыны ве гейимини чыкарып, батырлык билен сува гирип, мерхумың җеседини ондан чыкармалыдыр. Ол мерхумың җеседине етйәнчә, топугына, дызына, гушаклыгына ве тә кекирдегине ченли сува гирмелидир” .

28. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер җесет эййәм чүйрәп, бөлеклере бөлүнип угран болса, онда Мазда эериҗи нәме этмели болар?

29. Ахура-Мазда җогап берди: “Ол ики эли билен адамың бедениниң галындыларындан нәме тутуп билсе, оны сувдан чыкарып, гуры ерде гоймалыдыр. Шол махал хайсыдыр бир сүңк, сачың я-да тениң бөлеги, пешев, тәрет я-да ган тәзеден сува гачса, онуң үчин оңа хич хили гүнә дүшмез”.

30. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Друхш-йа-Насу өзүниң ёканчлыгы билен ховдандакы сувуң нәче бөлегини харамлап ве хапалап билер?

31. Ахура-Мазда җогап берди: «Әхли тарапдакы сувы алты әдим узаклыга ченли харамлап ве хапалап билер. Җеседи ховдандан айырянчалар онуң сувы хападыр ве оны ичмек болмаз. Җеседи сувдан чыкармалы ве гуры ерде гоймалы.

32. Сувдан мерхумың җесединиң ярысыны я-да үчден бирини, я-да дөртден бирини, я-да бәщден бирини чыкармалы. Ховдандан җеседи ве онуң хапалан сувуны айранларындан соң, галан сув арассадыр ве ондан, хайванлар ве адамлар, өңкүлери ялы болелин ичип билерлер».

33. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Гуйыны ве онуң сувуның хайсы бөлегини Друхш-йа-Насу өзүниң ёканчлыгы билен харамлап ве хапалап билер?

34. Ахура-Мазда җогап берди: «Җеседи (гуйыдан) чыкарянчалар онуң сувы харамдыр ве ичмәге ярамсыздыр. Шонуң үчин җеседи сувдан чыкармалы ве оны гуры ерде гоймалы.

35. Гуйының сувы барада айдыланда болса, ондакы сувуң ярысыны я-да үчден бирини, я-да дөртден бирини, я-да бәшден бирини чекип чыкармалы. Гуюдан җеседи айранларындан ве хапаланан сувы чекип чыкаранларындан соң, ондакы галан сув арассадыр ве оны хайванлар ве адамлар, өңкилери ялы, болелин ичип билерлер».

36. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Друхш-йа-Насу өзүниң ёканҗы билен яган гарың ве долының нәче бөлегини харамлап ве хапалап билер?

37. Ахура-Мазда җогап берди: «Чар тарапдан гары ве долыны үч әдиме ченли харамлап ве хапалап билер. Җеседи сувдан чыкарянчалар ол хападыр ве ичмәге ярамсыздыр. Шонуң үчин басым оны сувдан чыкармалы ве гуры ерде гоймалы.

38. Җеседи айранларындан соң, гар долы эрәр ве оларың сувы арассаланар. Ондан, эдил өңкүлери ялы хайванлар ве адамлар болелин ичип билерлер».

39. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Друхш-йа-Насу өзүниң ёканҗы билен акып ятан чешмәниң нәче бөлегини харамлап ве хапалап билер?

40. Ахура-Мазда җогап берди: «Акымың угруна ашаклыгына үч әдиме, акымың терсине ёкарлыгына докуз әдиме ве кеселигине алты әдиме ченли ол сувы харамлап ве хапалап билер. Җеседи сувдан чыкарянчалар ол хападыр ве ичмәге ярамсыздыр. Шонуң үчин басым оны сувдан чыкармалы ве гуры ерде гоймалы».

41. «Җеседи айранларындан соң, чешмәниң сувы үч гезек толкун атып тәзеленмелидир. Диңе шондан соң онуң сувы арассаланар ве ондан, эдил өңкүлери ялы, хайванлар ве адамлар болелин ичип билерлер».

IV

42. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер Хаома өлен адамың я-да итиң җеседи билен галташан болса, онда, соң оны арассалап болармы?

43. Ахура-Мазда җогап берди: «Эй, Спитама Заратуштра, оны арассалап болар! Эгер Хаома садака бермек үчин тайярланылан болса, җесет оны харамлап билмез ве өлүм оны эләп билмез . Йөне Хаома садака үчин тайярланылмадык болса, онда онуң шахасы дөрт бармак узынлыкда хапаланар. Шаханың бу бөлегини кесип алып, оны өйүң ортасында ере гөммели ве ол шол ерде бир йылың довамында сакланмалы. Бир йыл геченден соң, адамлар Хаоманың сувуны, эдил өңкүлери ялы, болелин ичип билерлер».

V

44. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Бизе мерхумы ниреде җайламак болар?

45. Ахура-Мазда җогап берди: “Эй, Спитама Заратуштра! Сиз мерхумың җеседини маслык иййән гушларың, маслык иййән итлериң яшаян еринде, ёкары белентликде гоюп билерсиңиз” .

46. “Маслык иййән гушлар ве итлер җеседиң сүңкүни сува ташламаз ялы я-да агачларың үстүне алып гитмез ялы, Мазда эриҗилер шол ерде онуң (җеседиң) аягыны ве сачыны мис я-да даш билен беркитмелидирлер, йүп билен багламалыдырлар”.

47. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер җесет беркидилмедик болса, маслык иййән гушлар ве итлер онуң сүңкүни сува ташламага я-да агачларың үстүне алып гитмәге мүмкинчилик алсалар, онда Мазда эриҗилере нәхили җеза бермели болар?

48. Ахура-Мазда җогап берди: “Олар Пешотану боларлар ве ол адамларың хер хайсына ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урмалы болар”.

49. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай ! Эй, мерхеметли Ахура-Мазда! Биз мерхумың сүңклерини нирә әкитмели ве нireде гоймалы?

50. Онуң үчин Мазда эриҗилер йөрите җай гурмалыдырлар . Ол итлериң, мөҗеклериң ве тилкилериң барып билмеҗек, ягыш сувуның йыгнанмаҗак ве сакланмаҗак ери болмалыдыр .

51. “Ине, шейле җайы олар гурмалыдырлар. Эгер Мазда эриҗилериң шейле җайы дашдан, палчыкдан я-да топракдан гурмага гурплары чатмаса, онда олар шол ерде мерхумың җеседини гоймалы. Җеседи мерхумың халысының ве яссыгының үстүнде ятырып, оны асманың шөхлеси япар ялы этмели ве гөзлерини гүне бакдырып ерде гоймалы”.

VII ФАРГРАТ

Бу бапда середилйән мовзуклар:

I (1-5). Адам өленден соң Друхш-йа-Насу нәче вагтлап онуң җеседини эелейәр.

II (6-9). Друхш-йа-Насуның харамлайҗы гүйҗи нәхили узаклыга яйраяр.

III (10-22). Җесет билен харамланан гейимиң арассаланыш ёллары.

IV (23-24). Маслык иймегиң неҗислиги барада.

V (25-27). Җесет билен оды ве сувы харамламаклыгың габахатлыгы барада.

VI (28-35). Җесет билен харамланан агаҗың ве мекгеҗөвениң арассаланыш ёллары.

VII (36-40). Тебиплер ве оларың сынагдан гечирилиши.

VIII (41-44). Тебибиң хызматларының бахалары.

IX (45-59). Дахманың ериниң арассаланышы. Дахма ве дөвлер.

X (60-72). Өли чага догран аял билен берҗай этмели ишлер.

XI (73-75). Җесет билен харамланан гап-чанакларың арассаланышы.

XII (76). Харамланан сыгрың арассаланышы.

XIII (77). Хапа ичгилер барада.

* * *

I

1. Заратуштра Ахура-Маздадан сорады: «Эй, мерхеметли рух Ахура-Мазда! Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Друхш-йа-Насу хайсы пурсатда өлен адамың җеседини эелейәндир?

2. Ахура-Мазда җогап берди: “Эй, Спитама Заратуштра! Адам өлүп, онуң рухы тенинден чыкан бадына ол оны эелейәндир. Эдил йигренҗи Кхрафстраныңкы ялы, хапа булашан гуйруклы ве дызлары өңе сөммелип чыкып дуран бетпәл сиңек гөрнүшинде Друхш-йа-Насу демиргазык тарапдан мерхумың җеседине хүҗүм эдер.

3. Ве бу сиңек җесетде, тә оңа ит середйәнчә я-да ол оны иййәнчә, я-да маслык иййән гушлар җеседиң үстүне гелип гонянча галар . Хачанда ит җеседе середенден я-да оны иенден соң, маслык иййән гушлар җеседиң үстүне гонандан соң, диңе шондан соң,

Друхш-йа-Насу, эдил йигренҗи Кхрафстраныңкы ялы хапа булашан гуйруклы ве дызлары өңе сөммелип чыкып дуран бетпәл сиңек гөрнүшинде демиргазык тарапа гачып гидер".

4. "Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер ит я-да мөҗек адамы өлдүрсе я-да ол җадыгөйлигиң я-да габахат душманчылыгың пидасы болса , хачанда адам керт гаядан гачып өлсе, я-да канун эсасында (эден этмиши үчин) җезаландырылса , я-да кимдир бирини бир ганхор өлдүрсе, я-да ол өзүни асып өлдүрсе , бу халатларда нәче вагтдан соң Друхш-йа-Насу мерхумың җеседини эеләр?

5. Ахура-Мазда җогап берди: "Адам өленден соң илкинҗи бакышда , Друхш-йа-Насу, эдил йигренҗи Кхрафстраныңкы ялы хапа булашан гуйруклы ве дызлары өңе сөммелип чыкып дуран бетпәл сиңек гөрнүшинде демиргазык тарапдан гелип, мерхумың җеседине хүҗүм эдер".

II

6. «Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер бирнәче адам, диелиң бәш, элли я-да йүз адам бири-бирине сеплешдирилип язылан халыларың үстүнде яссыклара япланып дынч алсалар ве бирденем оларың бири дуйдансыз өлсе, шейле ягдайда Друхш-йа-Насу ол адамларың нәчесини харамлап ве хапалап билер?

7. Ахура-Мазда җогап берди: "Эй, Спитама Заратуштра! Эгер өлен адам руханы болса, онда Друхш-йа-Насу он биринҗи адама хүҗүм эдер ве он адамы харам эдер".

"Эй, Спитама Заратуштра! Эгер өлен харбы адам болса, онда Друхш-йа-Насу онунҗы адама хүҗүм эдер ве докуз адамы харамлар".

"Эй, Спитама Заратуштра! Эгер өлен экеранчы болса, онда Друхш-йа-Насу докузынҗы адама хүҗүм эдер ве секиз адамы харамлар".

8. "Эй, Спитама Заратуштра! Эгер чопаның ити өлсе, онда Друхш-йа-Насу секизинҗи адама хүҗүм эдер ве еди адамы харамлар".

"Эй, Спитама Заратуштра! Эгер өй ити өлсе, онда Друхш-йа-Насу единҗи адама хүҗүм эдер ве алты адамы харамлар".

9. "Эй, Спитама Заратуштра! Эгер Вохуназганың ити өлсе, онда Друхш-йа-Насу алтынҗы адама хүҗүм эдер ве бәш адамы харамлар".

"Эй, Спитама Заратуштра! Эгер гүҗүк өлсе, онда Друхш-йа-Насу бәшинҗи адама хүҗүм эдер ве дөрт адамы харамлар" .

III

10. «Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ёрган-дүшеклериң хайсы бөлегини Друхш-йа-Насу харамлар ве хапалар?".

11. Ахура-Мазда җогап берди: "Друхш-йа-Насу диңе (мерхумың) үстүндәки өртгини ве онуң ички гейимини харамлар ве хапалар" .

12. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эй, мерхеметли Ахура-Мазда! Мерхумың җеседине я-да итиң маслыгына деген гейими арассаламак мүмкинми?

13. Ахура-Мазда җогап берди: "Эй, мерхеметли Заратуштра, мүмкиндир!".

Онда оны нәхили эдип арассалап болар?

"Эгер, хакыкатдан хем, гейим дөл, соң гусук я-да шоңа меңзеш затлар билен хапаланан болса, онда Мазда эериҗилер оны йыртып-йыртып ере гөммелидирлер .

14. Эгер гейим дөл, соң гусук я-да шоңа меңзеш затлар билен хапаланмадык ве харамланмадык болса, онда оны Мазда эериҗилер гомез билен ювмалыдырлар.

15. Эгер гейим дериден дикилен болса, онда оны үч гезек гөмез билен ювмалы. Шондан соң оны үч гезек ере сүртмели, үч гезек арасса сувда чайкамалы ве шемал гурадар ялы үч айың довамында пенҗиреден асып гоймалы.

Эгер гейим өрүлип тайярланылан болса, онда оны алты гезек гомез билен ювмалы, алты гезек ере сүртмели, алты гезек арасса сувда чайкамалы ве шемал гурадар ялы алты айың довамында пенҗиреден асып гоймалы”.

16. “Эй, Спитама Заратуштра! Мениң Ардви Сура атлы чешмәм бар. Онуң сувы эркек адамың ичиндәки дөлүни, аялың ятгысындакы яңы дүвен чагасыны, онуң гөвсүндәки сүйдүни арассаламага укыплыдыр” .

17 . Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Бу гейими юванларындан ве арассаланларындан соң, оны пейдаланмак болармы? Заотар я-да Хаванан, я-да Атаре-вахша, я-да Фрабаретар, я-да Аберед, я-да Аснатар, я-да Ратвискар , я-да Сраоша-варез, я-да ислендик руханы, эсгер ве дайхан бу гейимден пейдаланып билерлерми?

18. Ахура-Мазда җогап берди: “Заотарам, Хавананам, Атаре-вахшада, Фрабаретарам, Абередем Аснатарам, Ратвискарам, Сраоша-варезем, ислендик руханыда, эсгерем, дайханам бу гейими юван хем, арассаланан хем болсалар, хич вагт оны пейдаланып билмезлер.

19. Эгер өйде, нәсаг сакламак үчин йөрите ниетленилен ерде, маздаясначы сыркав аял я-да ише яравсыз эркек адам бар болса, онда олар шол ерде тә сагалянчалар ол гейими гейип я-да дүшек хөкмүнде пейдаланып билерлер.

20. Ахура-Мазда хич зады, хатда бир Аспер-анталык гымматлы я-да бахасы докмачы гызың ере гачыран сапагына дең болан уҗыпсызҗа харыды хем бидерек сарп этмәге ругсат бермейәр .

21. Мерхума диңе бир гейим гейдирмек дәл, хатда докмачы гызың ере гачыран сапагы билен онуң үстүни өртен ислендик адам хем бу дүнйәде гүнәлидир, оңа о дүнйәде-де (бехиштде-де) ер ёкдур.

22. Шейле адам дөвлериң арасына, түмлүге ве түмлүгиң чагаларындан эмеле гелйән гараңкылык дүнйәсине барып дүшер . Эй, гүнәли адамлар! Сиз гараңкылыгың шалыгына өзүңизиң (ярамаз) херекетлериңиз ве гүнәли рухларыңыз себәпли дүшйәнсиңиз, оны билип гоюң!”.

IV

23. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Итиң маслыгыны я-да адамың жеседини ийиҗилер өңде-соңда арассаланып билерлерми ?

24. Ахура-Мазда җогап берди: “Эй, кераматлы Заратуштра, ёк арассаланып билмезлер. Шонуң үчин оларың хинлерини йыкып-юмурмалы, әхлисини өлдүрмели, гөзлерини оймалы. Олар тутушлыгына ве тохум-тиҗи билен Друхш-йа-Насуның эмләгидир ве хич хачан хич бир ягдайда арассаланып билмезлер” .

V

25. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эй, мукаддес Ахура-Мазда! Хапа жесет билен сувы я-да оды харамлан адам арассаланып билерми?

26. Ахура-Мазда жогап берди: “Эй, кераматлы Заратуштра, арассаланып билмез! Ол адамлар Друхш-йа-Насува өврүлйәндирлер . Олар зерарлы пешелер ве чекиртгелер көпелйәндир . Друхш-йа-Насуның яранларына өврүлен шейле адамлар себәпли гуракчылык болуп, от-чөплер гураяндыр.

27. Бу пис адамлар Друхш-йа-Насува өврүлипдирлер. Олар себәпли дөвлериң дөреден гышының гүйҗи өз хөкмүрованлыгыны беркидйәр; олар себәпли маллары гырян ёвуз гышлар гелйәр, көп гар ягяр, сув жошяр, шатлап дуран аязлар боляр . Друхш-йа-Насу бу пис адамлара хүжүм эдйәр ве олары эелейәр. Ол олары гутарныклы, тохум-тиҗи билен эелейәр ве шейле адамлар хич хачан хич хили ягдайда арассаланып билмезлер” .

28. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эй мукаддес Ахура-Мазда! Адамың я-да итиң жеcединиң галындылары билен харамланан агаҗы арассалап болармы?

29. Ахура-Мазда жогап берди: “Эй, кераматлы Заратуштра, арассалап болар!”. Нәхили эдип арассалап болар? “Эгер жесет ийиҗи итлер я-да жесет ийиҗи гушлар хениз Друхш-йа-Насуны ковмадык болсалар , онда жеcедиң төверегинде агаҗы, гуры болса, бир Витасти аралыкда, ол болса, бир Фраратни аралыкда гоймалы. Шондан соң агач одуның үстүне сув сепелемели. Шейдилсе ол арассаланар .

30. “Эгер жесет ийиҗи итлер я-да жесет ийиҗи гушлар, эййәм Друхш-йа-Насуны кован болсалар , онда мерхумың төверегинде, агач одун гуры болса бир Фраратни, өл болса бир Фрабазу аралыкда гоймалы. Шондан соң агач одуны тәмиз сув билен сепелемели. Шейдиленде ол арассаланар.

31. Агач одуны онуң гурулыгына я-да өллүгине баглылыкда мерхумың төверегинде дүрли аралыкда гоймалы. Шондан соң агач одуның үстүне тәмиз сув сепелемели, шейдиленде ол арассаланар”.

32. “Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эй, кераматлы Заратуштра! Адамың я-да итиң жеcединиң галындылары билен харамланан ве от-ийм үчин пейдаланылян мекгежөвени арассаламак болармы?”.

33. Ахура-Мазда жогап берди: “Эй, кераматлы Заратуштра, болар! – “Нәхили эдип арассалап болар?” – “Эгер Друхш-йа-Насуны хениз жесет ийиҗи итлер я-да жесет ийиҗи гушлар ковмадык болсалар, онда мекгежөвени мерхумың төверегинде, гуры болса бир Фраратни, өл болса бир Фрабазу аралыкда гоймалы. Шондан соң мекгежөвениң үстүне тәмиз сув сепелемели, шейдиленде ол арассаланар.

34. Эгер жесет ийиҗи итлер я-да жесет ийиҗи гушлар Друхш-йа-Насуны эййәм кован болсалар, онда мекгежөвени мерхумың төверегинде, гуры болса бир Фрабазу, өл болса бир Вибазу аралыкда гоймалы. Шондан соң мекгежөвениң үстүне тәмиз сув сепелемели, шейдиленде ол арассаланар.

35. Гурулыгы я-да өллүги, экилендиги я-да экилмәндиги, санҗыландыгы я-да санҗылмандыгы, үвелендиги я-да үвелмәндиги , югруландыгы я-да югрулмандыгы билен баглылыкда мекгежөвени мерхумың төверегинде дүрли аралыкда гоймалы. Шондан соң мекгежөвене тәмиз сув сепелемели, шейдиленде ол арассаланар”.

VII a

36. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Адамлары бежермек билен мешгулланмакчы болян Мазда эерижи, өз эндиклерини түргенлешдирмек үчин тежрибе ишлерини кимлерде гечирмели? Мазда эерижилердеми я-да дөве эерижилердеми?

37. Ахура-Мазда жогап берди: “Мазда эерижилер өз тебипчилик ишине башламазындан өңүрти өзлериниң түргенлешигини дөве эерижилер-де барлап гөрмелидирлер. Эгер тебип дөве эерижини бежержек болуп илкинжи гезек пычак уланса ве онуң нетижесинде ол өлсе, эгер тебип дөве эерижини бежержек болуп, икинжи гезек пычак уланса ве онуң нетижесинде ол өлсе, эгер тебип дөве эерижини бежержек болуп, үчүнжи гезек пычак уланса ве онуң нетижесинде ол өлсе, онда шейле тебип хич хачан Мазда эерижилери бежерип билмез.

38. Гой, ол хич хачан Мазда эерижилери бежермесин; Мазда эерижилери бежержек болуп олара яра салмаз ялы, хич хачан пычак уланмасын. Эгер ол бу гадаган эдилен дүзгүни бозса, онда ол онуң үчин билкастлайын адам өлдүрен хөкмүнде жогап бермели болар .

39. Эгер тебип дөве эерижини бежержек болуп, илкинжи гезек пычак уланса ве онуң нетижесинде ол өлмән галып, сагалып гитсе, эгер тебип дөве эерижини бежержек болуп, икинжи гезек пычак уланса ве онуң нетижесинде ол өлмән галып, сагалып гитсе, эгер тебип дөве эерижини бежержек болуп, үчүнжи гезек пычак уланса ве онуң нетижесинде ол өлмән галып сагалып гитсе, онда шейле тебип Мазда эерижилери бежерип билер .

40. Шейле тебибе Мазда эерижилери бежермеклиги ынанмак болар; ол өз тебипчилик ишинде пычак хем уланып билер”.

VII б

41. Тебип руханыны бежерсе, өз эден эми үчин, онуң берен ак патасындан башга хич зат алмалы дәлдир ; тебип өйүң хожайыныны бежерсе, өз эден эми үчин арзан өкүзиң бахасындан артык хич зат алмалы дәлдир; тебип хөкүмдары бежерсе, өз эден эми үчин адаты өкүзиң бахасындан артык хич зат алмалы дәлдир; тебип шәхер хәкимини бежерсе, өз эден эми үчин бакылан өкүзиң бахасындан артык хич зат алмалы дәлдир; тебип велаятың хәкимини бежерсе, өз эми үчин арабаның бахасындан артык хич зат алмалы дәлдир .

42. Тебип өйүң хожайынының аялыны бежерсе, өз эден эми үчин мачы эшегиң бахасындан артык хич зат алмалы дәлдир; тебип обаның хәкиминиң аялыны бежерсе, өз эден эми үчин сыгрың бахасындан артык хич зат алмалы дәлдир; тебип шәхер хәкиминиң аялыны бежерсе, өз эден эми үчин байталың бахасындан артык хич зат алмалы дәлдир; тебип велаятың хәкиминиң аялыны бежерсе, өз эден эми үчин инер дүйәниң бахасындан артык хич зат алмалы дәлдир.

43. Тебип велаятың хәкиминиң оглуны бежерсе, өз эден эми үчин бакылан өкүзиң бахасындан артык хич зат алмалы дәлдир; тебип бакылан өкүзи бежерсе, өз эден эми үчин йөнекей өкүзиң бахасындан артык хич зат алмалы дәлдир; тебип йөнекей өкүзи бежерсе, өз эден эми үчин арзан өкүзиң бахасындан артык хич зат алмалы дәлдир; тебип арзан өкүзи бежерсе, өз эден эми үчин гойнуң бахасындан артык хич зат алмалы дәлдир; тебип гойны бежерсе, өз эден эми үчин этден биширилен гүнортан нахарының бахасындан артык хич зат алмалы дәлдир» .

44. Эй, Спитама Заратуштра! Бир бада үч саны тебип өзүниң хызматыны хөдүрлесе: бири пычагың көмеги билен, бейлекиси отларың көмеги билен, үчүнҗиси Худайың хак сөзүниң көмеги билен кесели бежерҗек дийсе , онда олардан хайсы бирини сайлап алмалы болар? Бу тебиплериң хайсысы ынсаны кеселден оңат азат эдип билер ?

VIII

45. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ериң йүзүнде гөзлери гүне бакдырылып гойлан ве диңе асман шөхлелери билен өртүлен мерхумың җеседи топрага гарылып, адаты ере өврүлйәнчә нәче вагт герек болар ?

46. Ахура-Мазда җогап берди: “Эй, Спитама Заратуштра! Ериң йүзүнде гөзлери гүне бакдырылып гойлан ве диңе асман шөхлелери билен өртүлен мерхумың җеседи топрага гарылып тәзеден адаты ере өврүлмеги үчин арадан бир йыл гечмели болар” .

47. “Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ере җайланан мерхумың җеседи топрага гарылып тәзеден ере өврүлйәнчә нәче вагт гечмели болар?”.

48. Ахура-Мазда җогап берди: “Эй, Спитама Заратуштра! Ере җайланан мерхумың җеседи топрага гарылып ере өврүлйәнчә элли йыл гечмели болар” .

49. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! дахманың еринде җайланан мерхумың җеседи, тәзеден адаты ере өврүлйәнчә нәче вагт гечмели болар?

50. Ахура-Мазда җогап берди: “Эй, Спитама Заратуштра! Җеседиң күли ере гарылып-гатылянча нәче вагт герек болса, ол шончада довам эдер . Эй, Спитама Заратуштра, гой, дүнйәде яшаян хер бир адам дахманы йыкып-юмурмага далаш этсин !

51. Өз дуркуна барабар Дахманың ерини йыкып-юмран адам өз ой-пикирлеринде, сөзлеринде ве херекетлеринде гойберен гүнәлеринден арассаланар .

52. Ики рух бири-бири билен мерхумың рухы үчин гөрешмейәрлер . Хачанда ол багтыяр ве асуда дүнйә гелип дүшсе, гүн, ай ве йылдызлар оны шатлык билен гаршы аларлар. Мен, Ахура-Мазда, өз гезегимде, оны пәкйүрек ве шейле сөзлер билен гаршы аларын: “Эй, адам, мен сени гутлаярын. Паны дүнйәден, хакыкы дүнйә хош гелдиң!”.

55 . Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Дөвлер ве оларың яранлары ниреде болярлар? Дөвлериң гошунының топланян ери ниреде? Элли, йүз, мүң, он мүң, йүз мүң адамы гырмак үчин дөвлериң гошунының топланян ери ниреде?

56. Ахура-Мазда җогап берди: “Эй, Спитама Заратуштра! Ол ер адамларың Ериң йүзүнде бина эден Дахмаларыдыр. Эй, Спитама Заратуштра, ол ер адамларың җесет саклаян Дахмаларыдыр. Элли, йүз, мүң, он мүң, йүз мүң адамы гырмак үчин, ине, шол Дахмаларда дөвлериң гошуны топланяндыр.

57. Эй, Спитама Заратуштра! Адамларың нахар ве эт ийишлери ялы, дөвлер Дахмаларда җесетлери ийип, неҗисликлери дөредйәрлер. Дахмалардан чыкян эрбет ыс оларың гурян шады-хоррамлыгындан гелип чыкяр.

58. Шейле эдип олар Дахмаларда мейлис гуряpлар ве ол ерден чыкян эрбет ыс төвереге орнашяр. Дахмалардан готурлык, гыздырма, совуклама, иглилик ве бейлеки ёканч кеселлер яйраяр ве (адамларда) вагтындан өң гаррамаклык башланяр. Гүн батандан соң Дахмалар адамлара өлүм ховпуны салярлар ве олар хеләк болуп башлаярлар.

59. Өз рухуның пәклиги барада алада этмейән бетпәл адамлар бар болса, онда оларың эллеринде, быкынларында ве чырмашып гиден сачларында Гаини , үчден бир бөлеги эрбетлик билен гутарян ярамаз кеселлери яйрадяр”.

IX

60 . “Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер маздаяснaчының өйүнде чагалы аял яшаян болса ве ол бир айдан, ики айдан, үч айдан, дөрт, бәш, алты, еди, секиз, докуз я-да он айдан өли чага догурса, онда маздаяснaчылар нәме этмели боларлар?

61. Ахура-Мазда җогап берди: “Маздаяснaчының өйүнде нired иң арасса ве гуры ер болса, нирeде гушлар ве хайванлар сейрек гечйән болсалар, нирeде диндарлар барeсманың мукаддес дессесинден сетанда-сейранда от якян болсалар, ол аялы шол ерде ерлешдирмели болар”.

62. “Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ол аялы отдан, сувдан, барeсманың мукаддес дессесинден ве адамлардан нәче даш аралыкда сакламалы болар?”.

63. Ахура-Мазда җогап берди: “Оны отуз әдим отдан, отуз әдим сувдан, отуз әдим барeсманың мукаддес дессесинден ве адамлардан узаклыкда сакламалы болар.

64. Гой, маздаяснaчылар шол ерде букалга гурсунлар ве ол аялы нахар ве гейим билен үпҗүн этсинлер”.

65. “Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ол аялың илкинҗи нахары нәмеден ыбарат болмалы?”.

66. Ахура-Мазда җогап берди: “Ол күл гарылан гомези ичмели. Өз гөвресинден өлүми ювуп чыкарар ялы, ол ондан үч, алты я-да докуз кәсе ичмели.

67. Шондан соң ол байталың, сыгрың, гойнуң, гечиниң сүйтлеринден сүйтлаш эдип я-да диңе гайнадылан сүйдүң өзүни ичмели. Шейле-де, ол сувсуз биширилен эти, сувсуз япылан чөреги иймели, сувсуз тайярланылан шерап ичмели”.

68. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ол аялы шейле ягдайда нәче вагтлап сакламалы болар? Нәче вагтлап ол сувсуз биширилен эт, сувсуз япылан чөрек ве сувсуз тайярланылан шерап билен иймитленмели болар?

69. Ахура-Мазда җогап берди: “Оны шейле ягдайда үч гиҗе сакламалы болар. Үч гиҗәниң довамында ол диңе шейле эт, чөрек ве шерап билен иймитленмелидир. Үч гиҗе гечeнден соң ол өз беденини гомез ве сув билен ювмалыдыр. Диңе шондан соң ол арассаланар”.

70. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Бу аялың арассаланмадык беденине гыздырма ве ысытма кеселлери дегсе, эгер оны тешнелик ве ачлык гуршап алса, оңа сув ичмек болармы?

71. Ахура-Мазда җогап берди: “Ичмек болар. Шейле дөвүрде эсасы зат оны өлүмден халас этмекдир. Мукаддес язгылардан баш чыкарян бир диндар оңа гүйч-кувват гетириҗи сувы ичмәге ругсат бермелидир. Шондан соң маздаяснaчылар оңа берилмели җезаны кесгитлемелидирлер . Рату ве Сраоша-варезе йүз тутанларындан соң, олар берҗек җезасыны сайламалыдырлар .

72. Берилҗек җеза нәхили болмалыдыр? .– Ахура-Мазда җогап берди: “Ол Пешотану болан адама берилмели җеза ялы җеза болмалыдыр. Ол аяла ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урмалы болар”.

X

73. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Итиң я-да адамың җеседи билен харамланан ве иймит үчин пейдаланылян гап-чанаклары арассалап болармы?

74. Ахура-Мазда җогап берди: “Эй, Спитама Заратуштра, арассалап болар”. – “Олары нәдип арассалап болар?”. – “Эгер иймит үчин ниетленилен гап-чанаклар алтындан ясалан болсалар, онда олары бир гезек гомез билен ювмалы, бир гезек топрак билен сүртмели, бир гезек сув билен чайкамалы. Шондан соң олар арасса болар.

Эгер иймит үчин ниетленилен гап-чанаклар күмүшден ясалан болсалар, онда олары гомез билен ики гезек ювмалы, ики гезек топрак билен сүртмели, ики гезек сув билен чайкамалы. Шондан соң олар арасса болар.

75. Эгер иймит үчин ниетленилен гап-чанаклар чоюндан ясалан болсалар, онда олары гомез билен үч гезек ювмалы, үч гезек топрак билен сүртмели, үч гезек сув билен чайкамалы. Шондан соң олар арасса болар.

Эгер иймит үчин ниетленилен гап-чанаклар полатдан ясалан болсалар, онда олары гомез билен дөрт гезек ювмалы, дөрт гезек топрак билен сүртмели, дөрт гезек сув билен чайкамалы. Шондан соң олар арасса болар.

Эгер иймит үчин ниетленилен гап-чанаклар дашдан ясалан болсалар, онда олары гомез билен алты гезек ювмалы, алты гезек топрак билен сүртмели, алты гезек сув билен чайкамалы. Шондан соң олар арасса болар.

Эгер иймит үчин ниетленилен гап-чанаклар топракдан я-да агачдан ясалан болсалар, онда олар мүдимилик хапалыгына ве харамлыгына галар” .

76. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер сыгыр итиң я-да адамың җеседини иен болса, онда оны арассалап болармы?

77. Ахура-Мазда җогап берди: “Эй, кераматлы Заратуштра, оны арассалап болар. Бир йылың довамында руханы ол сыгрың сүйдүни баресма үчин алмалы дәлдир. Онуң сүйдүнден ясалан пейнири я-да онуң этини мукаддес ичги (хаома) ичилен махалы иймели дәлдир . Бир йыл геченден соң, адамлар ол сыгрың сүйдүни, пейнирини ве этини өңкүлери ялы пейдаланып билерлер” .

XII

78. Эй, мукаддес Ахура-Мазда! Нәхили ягдайда ягшы ниетли ве говы пикирли адам догры ёлдан азашып билер? Нәхили ягдайда шейле адам Друхш-йа-Насуның тәсирине дүшүп билер?

79. Ахура-Мазда җогап берди: “Ким җесет билен харамланан сувы Худая хөдүрлесе я-да ким гиҗәниң бир махалы шейле сувы берсе, ягшы ниетли ве говы пикирли адам догры ёлдан азашяндыр ве Друхш-йа-Насува табын боляндыр” .

VIII ФАРГРАТ

(Мерхумы җайламагың тертиби ве җеседиң неҗисликлерини арассаламагың дәп-дессурлары)

Турувбашдан Ягшылык билен Яманлыгы бири-бирине гаршы гоймак заратуштрачылык дининиң эсасы өзенини дүзйәр. Ол онуң дәп-дессурларыны арасса, долы хем гышарныксыз берҗай этмеклиги талап эдйәр. Оңа лайыклыкда ислендик харамланма

бетпәл гүйҗүң херекетиниң нетижеси болуп, ынсаның өлүми болса, бу ярамаз гүйҗүң адамзат дүнйәсинде дабараланмасыны, Ахура-Мазданың Хакыкат (Авестада Аша) эсасында илкинҗи гуран адалатлы, абат хем парахат дүнйәсине, бетпәллигиң ве нежислигиң эеси Анхра-Маньюның гетирен булам-буҗарлыгыны ве вейранчылыгыны аңладяр. Тураның ве Эйраның гадымы халкларының дурмушында дини дүзгүнлери арасса ве долы берҗай этмеклиге ве онуң билен баглы харамланан зады өңки дережесине ченли арассалап дикелтмеклиге ёкары дережеде әхмиет берлипдир; олары берҗай этмеклик пәкйүрек ынсан ве диндар болмаклыгың, өзүңи бетпәл гүйчлерден горамаклыгың эсасы шерти болупдыр; ол заратуштрачылык динине уйян әхли халклара бу дәп-дессурың мүңйыллыкларың довамында үйтгемән, бир дуркуна сакланып галмагына мүмкинчилик берипдир. «Видевдат», айратын хем, арассачылыга ве харамлыга (адамың өлүми, мерхумы җайламак, чага догурмак ве бейлеки меселелер билен баглылыкда), тәмиз ве хапа затлара хем-де херекетлере дегишли көп санлы дүзгүнлери ве гөркезмелери өзүнде җемлейәр. Бу бабатда илкинҗи ики фарград айратын орна эедир.

«Видевдатың» 8-нҗи фарграды мөчбери боюнча иң улусыдыр (ол орта хасапдан бейлеки фарградлардан ики эссе артыкдыр) ве хөдүрлейән мовзукларының саны боюнча хем иң эсасыдыр. Ол мерхумы җайламак, оды арассаламак ве оны мукаддес одуң сакланян ерине элтип ерлешдирмек, җынс гатнашыклары боюнча җенаятлары гадаган этмек барада дүзгүнлери өзүнде җемлейәр; булардан башга-да 8-нҗи фарградда адамың бедениниң бөлеклери саналып гечилйәр. Шол бир вагтың өзүнде хем бу гөркезмелер долы дәл – олара ол я-да бейлеки ягдайларда «Видевдатың» дүрли фарградларында душ гелйәрис. Хер халда, 8-нҗи фарград долы болмаса-да, ол тутуш «Видевдат» барада пикир этмәге мүмкинчилик берйәр. Мерхумы ювмагың дәп-дессурларына тутушлыгына 9-нҗы фарград багышланыпдыр . Мерхумы җайламагың дүзгүнлеринде айратын, бири-бейлекиси билен баглы болмадык фарградларда хем душ гелйәрис; адатча олар мерхумы арассаламагың дүзгүнлери билен баглылыкда беян эдилйәр. Умуман аланыңда, «Видевдат» боюнча мерхумы җайламагың дүзгүнлери ашакдакы гөрнүшде гөз өңүне гетирилйәр.

Адамың тенинден рухы чыкан бадына, заратуштрачылык дининиң довзахының (7.1,2) ерлешен ери болан Демиргазыкдан пис хем маслык чыбыны гөрнүшде өлүмиң дөви онуң үстүне чөкйәр. Ол мерхумың тенине дегип дуран ички гейимлерини, ёрган-дүшегини (7.9-10), өйүни, шейле-де якын гарындашларыны (12) ве голайда дуран бирнәче адамы (5.27-36) заялаяр. Шонуң үчин оды, дини дәп-дессур үчин герек болан затлары (гап-чанаклары, миве сыкгыҗы, тайярланан хаома ичгисини) баресманың чыбыкларының дессесини ве мерхумың җеседини өйден чыкарыпдырлар (5.39-40). Мерхумың җеседини «маслык ийиҗи итлер ве гушлар бардыр өйдүлип гүман эдилйән иң белент ерде гоюпдырлар» (6.45); олар җеседиң этини сүңкүнден арассалапдырлар. Бейлеки бөлеклерде «белент ер» дийип, мерхумың җеседине бара-барлыкда тайярланылан ве оны гоймак үчин ниетленилен Дахма хасап эдилипдир (7.51). Вагтың гечмеги билен дахмаларың ерини дүзләпдирлер, бу болса әхмиети боюнча икинҗи дережели «ери разы этмек» болупдыр (3.13); маслык ийиҗи итлер ве гушлар (6.46), бейлеки вагшы хайванлар мерхумың җеседини ода, сува, ере, ота-чөпе дегирмез ялы мерхумың аягыны ве сачыны керпич, даш ве хек (8.10) билен беркидипдирлер (6.46); шейле эдилмедик ягдайда бу иш үчин җогапкәр адамлар гүнәкәрленип, олара беден җезасы берлипдир (6.47-48). Җеседиң үстүнде гейим-геҗим гоймак гадаган эдилипдир (5.51;8.23-25). Җеседи ики саны яланаҗ ве өз битирмели ишини өвредилен адам ерлешдирмели ве беркитмели болупдыр (8.10).

Мерхум җайланан дөврүнде җесет билен харамланан әхли затлары дәп-дессура лайыклыкда арассаламалы болупдыр (бу иш берҗай эдиленде итлери хем гатнашдырыпдырлар), аятлар, догалар окалыпдыр (8). Адам өлен бадына оны җайламак дәп-дессурыны берҗай этмек мүмкинчилиги болмадык ягдайында, мерхумың җеседини вагтлайынча тайярланылан мазарда саклапдырлар (5.10-14; 8.4-9). Адамың сүңклерини япык җайда ерлешдирипдирлер; бу җай «итиң, тилкиниң, мөҗегиң боюндан бейик ве ёкарсындан ягыш сувы гечмез ялы эдилип салныпдыр» (6.51); шейле сүңкханалар мерхумы җайламак боюнча заратуштрачылык дининде ыз галдыран еке-тәк мадды шаятнамадыр.

Адамлары көпчүликлейин җайламалы боланда заратуштрачыларың нәхили дүзгүнлерден угур аландыклары белли дәл. Диелиң, уруш мейданында вепат болан көп санлы эсгерлер бабатда ёкардакылар ялы чылшырымлы дәп-дессурлары берҗай этмек мүмкин дәл. Шейле ягдайда йөнекейлешдирилен хем «ылалашыклы» дүзгүнлериң гөз өңүне тутулан болмагы шүбхесиздир. Мегерем, кәбир ягдайларда җесетлери нәхилидир бир ёл билен мукаддес хадысадан «үзңе эдер ялы» (мысал үчин, чукурың ашагына хек я-да гуры топрак дүшәп) ере гөмүпдирлер. Әхтимал Геродот (VII.24) ол барада хабар берип, шейле язан болса герек: «(Ксеркс) өлен адамларың җесетлерини, ине, шейле этди. Фермопилиң этегинде вепат болан эсгерлериң әхлисинден – оларың саны йигрими мүң адамды – мүң санысыны гоймаклыгы, галанларыны болса мазар газып җайламакларыны буюрды. Олары гәмилердәки адамлар гөрмез ялы, мазарлары япрак билен өртдүлер ве топрак билен гөмдүлер».

Адам өленден соң онуң җеседи басым ёк эдилмели болса, онуң рухуның о дүнйәдәки ыкбалы барада заратуштрачы бүтин өмрүниң довамында аладаланып гезипдир. Ахырет гүнүнде, хачанда онуң ягшы ве ярамаз пикирлери, сөзи ве эден херекетлери терезә гойланда ве онуң өңүнде бехишдиң дервезеси я-да довзахың дүйпсүз гуюсының агзы ачыланда, ол әхли берилҗек сораглара җогап бермәге тайяр болмалы болупдыр (19.27-34).

* * *

1. «Эгер агачдан гурлан я-да чыбык (кече?) билен басырылан җайда адам я-да ит өлсе, онда олары маздаясначылар нәхили этмели боларлар?».

2. Ахура-Мазда җогап берди: «Гой, олар дахманы гөзләп тапсынлар, дахманы тайярласынлар. Эгер мерхумы Дахма гечирмеклиги аңсат ве ерликли хасап этселер, онда, гой, оны алып чыксынлар, өйи болса (дуран еринде) гойсунлар; өйүң ичинде урвасна, вохугаона, вохукерети я-да хаданаепата я-да бейлеки иң бир якымлы ыслы өсүмликлери якып түтетсинлер.

3. Эгер өйи гөчүрмәни еңил ве ерликли хасап этселер, онда, гой, оны гөчүрсинлер, мерхумы болса [еринде] гойсунлар; бу өйде урвасна, вохугаона, вохукерети я-да бейлеки иң бир якымлы ыслы өсүмликлери якып түтетсинлер».

4. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! [¬Хачанда] ягыш, гар ягып башланда, тупан туранда, гараңкылыкда я-да әлем-җахан ягтылып угранда, [хачанда] маллар ятакларында, адамлар өйлеринде [гачыбаталгаларында я-да күмелеринде] болан махаллары маздаясначының өйүнде адам я-да ит өлсе, онда маздаясначылар нәхили этмели боларлар ?

5. Ахура-Мазда җогап берди: «Бу маздаясначы өйде, ниреде иң арасса ве гуры ер бар болса хем-де шол ерден [ёлдан] кичи ве ири шахлы маллар, Ахура-Мазданың оды , барсман, адамларың тапгыры җуда сейрек гечйән болса , җеседи шол ерде гоймалы».

6. «Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Җесет отдан нәче аралыкда дашда, сувдан нәче аралыкда дашда, барсмандан нәче аралыкда дашда, адамлардан нәче аралыкда дашда болмалыдыр?».

7. Ахура-Мазда җогап берди: «Отуз әдим отдан, отуз әдим сувдан, отуз әдим барсмандан, отуз әдим адамлардан дашда болмалыдыр.

8. Ине, шондан соң, гой, маздаясначылар ериң гаты бөлегинде ярым аяк бойы, ериң юмшак бөлегинде ярым адам бойы чукур газсынлар; гой, ол ере күл я-да гуры дерс гетирсинлер, онуң үстүне керпич я-да даш, я-да гуры топрак, я-да сүплүк дүшесинлер .

9. Гой, бу ерде җансыз җеседи ики гиҗе, үч гиҗе, бир ай, тә гушлар учуп гелйәнчә, өсүмликлер майсалап чыкянча, тал сувлар акып башлаянча, шемал ери гурадянча гойсунлар.

10. Хачанда гушлар учуп геленде, өсүмликлер майсаланда, тал сувлар акып башланда, шемал ери гураданда, ине шонда, гой маздаясначылар бу өйде дешик дешсинлер. Ики саны башарҗаң, чаласын, өзлерем гейим гейинмедик ялаңач эркек адам мерхумың җеседини хекиң үстүнде ятырып (?) палчыкдан гуйлан керпич билен беркитмелидир . Җеседи хөкманы суратда маслык ийиҗи итлер ве гушлар аркайын гелип билер ялы ерде гоймалыдыр .

11. Ине, шу ерде җеседи гечириҗилер , гой, мерхумдан үч әдим узаклыкда отурсынлар. Гой, пәк йүрек ве арасса маздаясначылара оларың Ёлбашчысы җар этсин: «Гой, маздаясначылар, мерхумың сачыны ве тенини ювар ялы, җеседи гечириҗилер үчин пешев йыгнасынлар».

12. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эй, адалатлы Ахура-Мазда! Җеседи гечириҗилере, онуң сачыны ве тенини ювар ялы, пешеви кимлерден йыгнамалы болар – кичи ве ири шахлы малларданмы, эркеклерденми я-да аялларданмы?

13. Ахура-Мазда җогап берди: «Җеседи гечириҗилер онуң сачыны ве тенини кичи ве ири шахлы малларың пешеви билен ювмалыдырлар; эркеклерден ве аяллардан диңе якын гарындашлыкда никалашан әр-аялың пешевлерини бу ишде пейдаланмак болар».

14. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер ёлдан итлериң ве адамларың җеседини алып гечселер, онда бу ерден кичи ве ири шахлы маллар, эркеклер ве аяллар, Ахура-Мазданың оглы от я-да барсман өтүп билерми?

15. Ахура-Мазда җогап берди: «Кичи ве ири шахлы маллaрам, эркеклерем, аялларам, Ахура-Мазданың оглы одам ве барсман хем бу ёлдан өтмели дәлдир.

16. Гой, бу ёлдан дөрт гөзли сары ити, сары гулак ак ити үч гезек гечирсинлер. Эй, Спитама Заратуштра! Дөрт гөзли сары ити, сары гулак ак ити бу ёлдан гечиренден соң, Друхш-йа-Насу демиргазык тарапа учуп гидер» .

17. Эй, Спитама Заратуштра! Эгер ол гитмесе , онда тәзеден, дөрт гөзли сары ити, сары гулак ак ити, гой, бу ёлдан алты гезек гечирсинлер. Эй, Спитама Заратуштра, дөрт гөзли сары ве сары гулак ак итлери (дөрт гезек) гечиренлеринден соң, Друхш-йа-Насу демиргазык тарапа учуп гидер.

18. Эй, Спитама Заратуштра! Эгер ол шондан соң хем учуп гитмесе, онда тәзеден дөрт гөзли сары ити,сары гулак ак ити, гой, бу ёлдан докуз гезек гечирсинлер. Эй, Спитама

Заратуштра, дөрт гөзли сары ве сары гулак ак итлери (докуз гезек) гечиренлеринден соң, Друхш-йа-Насу демиргазык тарапа учуп гидер.

19. Эгер онуң билен хем болмаса, онда, эй Спитама Заратуштра, дөрт гөзли сары ит, сары гулак ак ит (ве бир саны) руханы илкинҗи болуп бу ёлдан гечсинлер ве, гой, олар ашакдакы дабаралы сөзлери айтсынлар :

«Сайланан Хөкүмдар дейин, –
Адалатлы, пәк Башымыз,
Берҗай эдип Худаң эмрин,
Пеналап гарып-гасары,
Хошниетли Аң бериҗи
Дүнйәде Маздаң хакы үчин .

20. Хачан-да шум пикир шейтан
Кастына чыкан махалда,
Маңа пенакәр болара
Сен кими гоярсың, Мазда?
Худайым, күлли әлеме
Хакыкаты яйратмага
Ниетленен таглыматың –
Нур сачыҗы Алавыңы,
Хошниетли Пикирлерңи
Диңе шоны ачыл маңа!
Голданып сең таглыматың,
Бөветлери йыкҗаклар ким?
Гошулшып өз диндешлерме
Дурмушы өзгертҗеклер ким?
Дүшүндир сен Мазда, бизе –
Кимиң янына ёлласаң,
Хошниетли пикир билен
Тагзым эдип барҗаклара .

21. Гой, биз Мазданың ве Спанта-Армаитиниң газабындан горасынлар! Друхш дөв ёк болсун! Онуң тохумы йитсин! Дөвлериң дөреден әхли затлары мат болсун! Адамзат дүнйәсини йыкып, заялап билмез ялы, Друхш демиргазыкда габыр болсун, гүм болсун!

22. Шондан соң маздаяснaчыларың акымы бу ёлдан кичи ве ири шахлы маллары, эркеклери ве аяллары, Ахура-Мазданың оглы оды, барсманы гечирсинлер. Шондан соң бу өйүң маздаяснaчыларың, гүнәлери бүтинлей гечиленден соң, гой, олар эт ве бал, (чакыр) билен садака берсинлер.

23. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден, гудратлы Худай! Ким мерхумың җесединиң үстүнде дабан астындан улы болмадык матадан я-да дериден дикилен гейими галдырса, онда оңа нәхили җеза бермели болар ?

– Ахура-Мазда җогап берди: «Гой, оңа дөрт йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның дөрт йүз чыбыгыны урсунлар» .

24. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким мерхумың жесединиң үстүнде матадан я-да дериден дикилен ве онуң ики будуны япар ялы гейим галдырса, онда оңа нәхили жеза бермели болар?

Ахура-Мазда жогап берди: «Гой, оңа алты йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның алты йүз чыбыгыны урсунлар».

25. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким мерхумың жесединиң үстүнде матадан я-да дериден дикилен ве эркек адамың бойдан-баша тутуш лыбасыны галдырса, онда оңа нәхили жеза бермели болар?

Ахура-Мазда жогап берди: «Гой, оңа мүң ат гамчысыны ве Сраоша-чараның мүң чыбыгыны урсунлар».

26. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким өз эрксиз бечебазлык билен мешгулланып, (дөл) кабул эдйән ве берйән болса , онда оңа нәхили жеза бермели болар?

Ахура-Мазда жогап берди: «Гой, оңа алты йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның алты йүз чыбыгыны урсунлар».

27. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким өз эркине бечебазлык билен мешгулланып (дөл) кабул эдйән ве берйән болса, онда оңа нәхили жеза бермели болар, онуң гүнәсини гечип болармы, ол арассаланып билерми?

Ахура-Мазда жогап берди: «Хайсыдыр бир жеза я-да өтүнч билен онуң гүнәсини гечип болмаз; өмүрлик эдилен гүнә өмүрлик галяндыр».

28. Ол элмыдама шейле болармы?

Ахура-Мазда жогап берди: «Эгер адам касам эден ве маздаясначылык динини билйән болса (онуң бу гүнәсини гечмек болмаз). Эгер адам касам этмедик ве маздаясначылык динини билмейән болса, онда ол бу гүнәден, өзүниң мундан бейләк шейле ярамаз херекетлери этмежекдиги барада маздаясначылык дининиң өңүнде эден касамлары боюнча азат болуп билер.

29. Эй, Спитама Заратуштра! Маздаясначылык динине касам эдени үчин адамың биргиден гүнәлери гечилип билнер: залымлык ве зорлук эдениң [гүнәси] гечилйәр [?], адам өлдүрениң [гүнәси] гечилйәр, жесетлере харсал середениң [гүнәси] гечилйәр, эрбет херекетлериң [гүнәси] гечилйәр, унутмасы кын женаятларың [гүнәси] гечилйәр, бетпәл ишлериң гүнәси гечилйәр.

30. Эй, Спитама Заратуштра! Эдил гүнбатар шемалының батлы акымының бар зады йүзугра айрып зыңышы ялы, маздаясначылык дини хем пәк йүрек адамдан әхли ярамаз ой-пикирлери, пис сөзлери, бетпәл херекетлери сырып-сүпүрип айыряндыр».

(Эй, Спитама Заратуштра! Ине, шейле эдип пәк ахлаклы ынсанларың херекетлерине, олар кәмиллик яшына етенлеринден соң, ажайып маздаясначылык дини жеза кесгитлейәр)
.

31. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким дөв, ким дөве хормат гойяр, ким дөвүң ойнашы, ким дөве меңзеш, ким аңрыяны билен дөв, ким соңкы демине ченли дөв, ким өленден соң бедeнсиз дөвлере йүз тутяр?

32. Ахура-Мазда жогап берди: «Эй, Спитама Заратуштра! [Жынс гатнашыклары аркалы] тохум кабул эдйән эркек, тохум яйрадян эркек, ине шолар дөвдүр, ине шолар дөвлере хормат гойяндыр, ине шолар дөвлер билен бечебазлык эдйәндир, ине шолар дөвлериң ойнашыдыр, ине шолар дөвлере меңзешдир, ине шолар аңрыяны билен дөвдүр, ине шолар соңкы демине ченли дөвдүр, ине шолар өленден соң бедeнсиз дөвлере йүз

тутяндыр, олар эркек болуп эркеги тохумландыряндырлар я-да эркек болуп эркегиң тохумыны аляндырлар».

33. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эй, мерхеметли Ахура-Мазда! Эгер адамлар бир йыл мундан өң өлүп гуран җесет билен галташса, олар арассаланып билерми?

34. «Эй, мерхеметли Заратуштра, олар арассаланып билерлер. Гуры зат гуры зада ёкян дәлдир. Эгер гуры зат гуры зада ёкян болса, онда мениң сынамдакы рухуң хер бир пурсаты горкулы боларды. Хакыкаты ёймага ве заяламага себәп болан адам, бир салымда, ере елмешен җесетлериң топлумында, өз тенини хеләкчилиге сезевар эдип билер».

35. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эй, мерхеметли Ахура-Мазда! Итиң я-да өлен адамың җеседини гөтерип [элтмели ерине] элтен адамлар [гүнәлеринден] арассаланып билерлерми?

36. Ахура-Мазда җогап берди: «Эй, мерхеметли Заратуштра, арассаланып билерлер». – Ёгсам нәме? «Эгер җесет, маслык ийййән итлер я-да маслык ийййән гушлар тарапындан гемрилен болса, гой, онда оңа галташан адамлар өз беденлерини сыгрың пешеви ве сув билен ювсунлар . Шонда олар арассаланарлар.

37. Эгер җесет, маслык ийиҗи итлер я-да маслык ийиҗи гушлар тарапындан гемрилмедик болса, онда, гой, маздаясначылар биринҗи гезек өз беденлерини сув билен дәл-де, сыгрың пешеви билен ювар ялы, үч саны чукур газсынлар . Гой, ол ерде гойлан мерхумың өңүне мениң итлерими гетирсинлер. [Олар оңа середип, өзлериниң назарлары билен Друхш-йа-Насуны җесетден ковуп чыкарарлар. Бу дессур хич бир гышарныксыз диңе шейле берҗай эдилсин] .

38. Шондан соң, гой маздаясначылар, икинҗи гезек оларың беденлерини пешев ве сув билен ювар ялы, ерде үч саны чукур газсынлар. Гой бу ере мениң итлерими гетирсинлер. Гой мерхумың келлесиниң сачы иң соңкы тарына ченли гурап гачянча, нәче гарашмалы болса, шонча вагт гарашсынлар.

39. Шондан соң, гой, маздаясначылар илкинҗи чукурлардан үч әдим дашлыкда, үчүнҗи гезек, үч саны чукур газсынлар ве өз беденлерини пешев билен дәл-де сув билен ювсунлар.

40. Илкинҗи нобатда, гой, эллерини ювсунлар. Эгер эллерини ювмасалар, онда олар билен тутуш бедени харамлап билерлер. Хачанда эллерини үч гезек юванларындан соң, ювулан эллер билен җеседиң чүр депесинден башлап, келләниң өң тарапыны ювмалыдыр».

41. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда сув шыпалы депә, соң маңлая барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны гаш билен сеңригиң арасына урар».

42. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув гаш билен сеңригиң арасына барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны еңсә урар».

43. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув еңсә барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны ёкаркы эңеге урар».

44. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув ёкаркы эңеге барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны саг гулага урар».

45. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув сол гулага барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны саг гулага урар».

46. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув саг гулага барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны саг гердене урар».

47. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув саг гердене барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны сол гердене урар».

48. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув сол гердене барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны саг голтуга урар».

49. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув саг голтуга барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны сол голтуга урар».

50. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув сол голтуга барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны арка урар».

51. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув арка барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны арканың ики гапдалындакы гапыргалара урар».

52. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув арканың ики гапдалындакы гапыргалара барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: Друхш-йа-Насу зарбасыны күкрегиң саг тарапына урар».

53. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув күкрегиң саг тарапына барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны күкрегиң сол тарапына урар».

54. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув күкрегиң сол тарапына барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны күкрегиң саг тарапындакы гапыргалара урар».

55. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув күкрегиң саг тарапындакы гапыргалара барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны күкрегиң сол тарапындакы гапыргалара урар».

56. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув күкрегиң сол тарапындакы гапыргалара барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны саг гуйруга урар».

57. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув саг гуйруга барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны сол гуйруга урар».

58. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув сол гуйруга барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны ынсаның айыплы ерине урар. Эгер ол эркек болса, гой, илки билен, сувы ардына, соң өңүне дөксүн, эгер ол аял болса, гой, илки билен, сувы өңүне, соң ардына дөксүн».

59. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув ынсаның айыплы ерине барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны саг буда урар».

60. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув саг буда барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны сол буда урар».

61. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув сол буда барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны саг дыза урар».

62. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув саг дыза барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны сол дыза урар».

63. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув сол дыза барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны сол инҗиге урар».

64. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув саг инҗиге барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны сол инҗиге урар».

65. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув сол инҗиге барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны саг топуга урар».

66. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув саг топуга барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны сол топуга урар».

67. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув сол топуга барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны саг дабана урар».

68. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув саг дабана барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Друхш-йа-Насу зарбасыны сол дабана урар».

69. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда шыпалы сув сол дабана барса, Друхш-йа-Насу зарбасыны нирә урар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Дабан ашагына салнан Друхш-йа-Насуның ганаты сиңегиңки ялыдыр.

70. Бирбада аягың бармакларына даянып ве дабаныңы галдырып, саг өкҗәниң үстүне сув гуймалы. Шейдиленде бармакларың ашагына ковлуп элтилен Друхш-йа-Насу сиңегиң ганаты ялыдыр.

71. Бирбада аягың бармакларына даянып ве дабаныңы галдырып, саг тарапдакы бармакларың үстүне сув гуймалы. Шейдиленде Друхш-йа-Насу зарбасыны сол тарапдакы бармаклара урар. сол тарапдакы бармакларың үстүне хем сув гуймалы.

72. Шонда сырты ёкары галып, дызлары өңе сөммелип дуран, әхли ери тегмилли элхенч храфстра ялы, демиргазык тарапдан (учуп гелйән) йигренҗи сиңек гөрнүшли

Друхш-йа-Насуны коварсыңыз. Ине, шонда батлы сес билен дабаралы сөзлери айдып (Худая чокунмалы болар):

«Сайланан Хөкүмдар дейин, –
Адалатлы, пәк Башымыз,
Берҗай эдип Худаң эмрин,
Пеналап гарып-гасары,
Хошниетли Аң бериҗи
Дүнйәде Маздаң хакы үчин
Хачан-да шум пикир шейтан
Кастыңа чыкан махалда,
Маңа пенакәр болара
Сен кими гоярсың Мазда?
Худайым күлли әлеме
Хакыкаты яйратмага
Ниетленен таглыматың
Нур сачыңы Алавыңы,
Хошниетли Пикирлерңи
Диңе шоны ачыл маңа
Голданып сең таглыматың
Бөветлери йыкҗаклар ким?
Гошулшып өз диндешлерме
Дурмушы өзгертҗеклер ким?
Дүшүндир сен Мазда, бизе –
Кимиң янына ёлласаң,
Хошниетли пикир билен
Тагзым эдип барҗакларна .

Гой, бизи Мазданың ве Спента Армаитиниң газабындан горасынлар! Друхш дөв, гүм болсун! Дөв җынсы ёк болсун! Дөвлериң несли ёк болсун! Дөвлериң дөреден әхли затлары ёк болсун! Друхш, гүм бол! Друхш, гөзүме гөрүнме! Друхш, адамзат дүнйәсини, пәк дурмушы заяламаз ялы демиргазыкда йитирим болсун, габыр болсун!

73. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер маздаясначылар пыяда гечип барян махалы, ылгап барян махалы я-да ата мүнүп барян махалы җесет гайнадылян ода габат гелселер ве онда җесединң гайнап дураныны, җесединң говрулып дураныны гөрселер, олар нәме этмели боларлар?

74. Ахура-Мазда җогап берди: «Гой, җеседи гайнадян өлдүрилсин, гой, оны өлдүрсинлер, газаны күл-ушак этсинлер, үйшүрилен гумы чым-пытрак эдип яйратсынлар.

75. (Бу) одуң ялнындан дашгары башга от яксынлар. Онуң үчин я өң яныл, уҗы көзленип дуран одуны я-да (йөрите) үйшүрилип гойлан одун болмалы. Өңки отда яныл дуран ве думлы-душа от яйрадян агаҗы, мүмкин болдугыча басым отдан чыкарсынлар, бир чете алып гитсинлер, зыңсынлар .

76. Шол сапарда болшы ялы, биринҗи гуҗак одуны, җесет гайнадяның одундан улы дабан аралыкда гапдалда гоймак үчин, гой, ол одуң яныл дуран агаҗыны, мүмкин болдугыча басым, чекип алсынлар, әкидип зыңсынлар.

77. Шол сапарда болшы, икинҗи гуҗак одуны, җесет гайнадяның одундан бир дабан аралыкда гапдалда гоймак үчин, гой, ол одуң янып дуран агаҗыны мүмкин болдугыча басым чекип чыкарсынлар, әкидип зыңсынлар. Шол сапарда болшы ялы, үчүнҗи гуҗак одуны, җесет гайнадяның одундан бир дабан аралыкда гапдалда гоймак үчин, гой, ол одуң янып дуран агаҗыны мүмкин болдугыча басым чекип чыкарсынлар, әкидип зыңсынлар. Шол сапарда болшы ялы, дөрдүнҗи гуҗак одуны, җесет гайнадяның одундан бир дабан аралыкда гапдалда гоймак үчин, гой, ол одуң янып дуран агаҗыны мүмкин болдугыча басым чекип чыкарсынлар, әкидип зыңсынлар. Шол сапарда болшы ялы, бәшинҗи гуҗак одуны, җесет гайнадяның одундан бир дабан аралыкда гапдалда гоймак үчин, гой, ол одуң янып дуран агаҗыны мүмкин болдугыча басым чекип чыкарсынлар, әкидип зыңсынлар. Шол сапарда болшы ялы, алтынҗы гуҗак одуны, җесет гайнадяның одундан бир дабан аралыкда гапдалда гоймак үчин, гой, ол одуң янып дуран агаҗыны мүмкин болдугыча басым чекип чыкарсынлар, әкидип зыңсынлар. Шол сапарда болшы ялы, единҗи гуҗак одуны, җесет гайнадяның одундан бир дабан аралыкда гапдалда гоймак үчин, гой, ол одуң янып дуран агаҗыны мүмкин болдугыча басым чекип чыкарсынлар, әкидип зыңсынлар. Шол сапарда болшы ялы, секизинҗи гуҗак одуны, җесет гайнадяның одундан бир дабан аралыкда гапдалда гоймак үчин, гой, ол одуң янып дуран агаҗыны мүмкин болдугыча басым чекип чыкарсынлар, әкидип зыңсынлар.

78. Шол сапарда болшы ялы, докузынҗы гуҗак одуны, җесет гайнадяның одундан бир дабан аралыкда гапдалда гоймак үчин, гой, ол одуң янып дуран агаҗыны мүмкин болдугыча басым чекип чыкарсынлар, әкидип зыңсынлар.

79. Эй, Спитама Заратуштра! Эгер, Хакыкат боюнча агаҗа урвасна я-да вохугаона, я-да вохукерети, я-да хаданаепата, я-да хайсыдыр-бир якымлы ыслы өсүмлигиң ширеси сүртүлсе,

80. онда олардан чыкян якымлы ысы шемалың хайсы тарапа алып гидйәндигине серетмезден, бу тарапа хем Ахура-Мазданың Оды гелер ве тохумсыз дөвлери, кеззапчылыгың ве түмлүгиң өйҗүги – гөзбагчылары ве җадыгөйлери мүңләп гыргына берер» .

81. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким җесет гайнадяның одуны белленилен ере элтсе , шейле адамың рухы тенинден айрыландан соң, ол о дүнйәде бу эден иши үчин нәхили согап газанар ?

Ахура-Мазда җогап берди: «Эгер ол ягты дүнйәде яшап йөркә янып дуран одуң одунының мүң саны кесиндисини белленилен ере элтип нәхили аклык алан болса, ол о дүнйәде-де шонча согап газанар».

82. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким җесет гайнадяның янып гутарып барян одуны белленилен ере элтсе, шейле адамың рухы тенинден айрыландан соң, ол о дүнйәде бу эден иши үчин нәхили согап газанар?

Ахура-Мазда җогап берди: « Ол ягты дүнйәде яшап йөркә янып дуран одуң одунының мүң саны кесиндисини белленилен ере элтип нәхили аклык алан болса, о дүнйәде-де шонча согап газанар».

83. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким янып дуран ... дерсиң одуны белленилен ере элтсе, шейле адамың рухы тенинден айрыландан соң, ол о дүнйәде бу эден иши үчин нәхили согап газанар?

Ахура-мазда җогап берди: «Эгер ол ягты дүнйәде яшап йөркә, янып дуран одуң одунының бәш йүз саны кесиндисини белленилен ере элтип нәхили аклык алан болса, ол о дүнйәде-де шонча согап газанар».

84. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким топрагы биширмек үчин пеҗиң одуны белленилен ере элтсе, шейле адамың рухы тенинден айрыландан соң, ол о дүнйәде бу эден иши үчин нәхили согап газанар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Эгер ол ягты дүнйәде яшап йөркә янып дуран одуң одунының дөрт йүз саны кесиндисини белленилен ере элтип нәхили аклык алан болса, о дүнйәде-де шонча согап газанар».

85. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким айнаны биширмек үчин пеҗиң одуны белленилен ере элтсе, шейле адамың рухы тенинден айрыландан соң, ол о дүнйәде бу эден иши үчин нәхили согап газанар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Хер бир келледе нәче ган дамары бар болса, шонча ол янып дуран одуң кесиндисини йыгнар ве шонча олары белленилен ере элтип нәхили аклык алан болса, ол о дүнйәде-де шончада согап газанар».

86. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким ... одуны белленилен ере элтсе, шейле адамың рухы тенинден айрыландан соң, ол о дүнйәде бу эден иши үчин нәхили согап газанар? Ахура-Мазда җогап берди: «Нәче дүрли от бар болса, шонча ол янып дуран одуң кесиндисини йыгнап ве шонча олары белленилен ере элтип нәхили аклык алан болса, ол о дүнйәде-де шонча-да согап газанар».

87. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким алтын эредилйән пеҗиң одуны белленилен ере элтсе, шейле адамың рухы тенинден айрыландан соң, ол о дүнйәде бу эден иши үчин нәхили согап газанар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Эгер ол ягты дүнйәде яшап йөркә янып дуран одуң йүз саны кесиндисини белленилен ере элтип нәхили аклык алан болса, ол о дүнйәде-де шонча согап газанар».

88. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким күмүш эредилйән пеҗиң одуны белленилен ере элтсе, шейле адамың рухы тенинден айрыландан соң, ол о дүнйәде бу эден иши үчин нәхили согап газанар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Эгер ол ягты дүнйәде яшап йөркә янып дуран одуң тогсан саны кесиндисини белленилен ере элтип нәхили аклык алан болса, ол о дүнйәде-де шонча согап газанар».

89. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким метал эредилйән пеҗиң одуны белленилен ере элтсе, шейле адамың рухы тенинден айрыландан соң, ол о дүнйәде бу эден иши үчин нәхили согап газанар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Эгер ол ягты дүнйәде яшап йөркә янып дуран одуң сегсен саны кесиндисини белленилен ере элтип нәхили аклык алан болса, ол о дүнйәде-де шонча согап газанар».

90. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким демир эредилйән пеҗиң одуны белленилен ере элтсе, шейле адамың рухы тенинден айрыландан соң, ол о дүнйәде бу эден иши үчин нәхили согап газанар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Эгер ол ягты дүнйәде яшап йөркә янып дуран одуң етмиш саны кесиндисини белленилен ере элтип нәхили аклык алан болса, ол о дүнйәде-де шонча согап газанар».

91. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким тануранық одуны белленилен ере элтсе, шейле адамың рухы тенинден айрыландан соң, ол о дүнйәде бу эден иши үчин нәхили согап газанар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Эгер ол ягты дүнйәде яшап йөркә янып дуран одуң алтмыш саны кесиндисини белленилен ере элтип нәхили аклык алан болса, ол о дүнйәде-де шонча согап газанар».

92. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким газаның ашагындакы оды белленилен ере элтсе, шейле адамың рухы тенинден айрыландан соң, ол о дүнйәде бу эден иши үчин нәхили согап газанар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Эгер ол ягты дүнйәде яшап йөркә янып дуран одуң элли саны кесиндисини белленилен ере элтип нәхили аклык алан болса, ол о дүнйәде-де шонча согап газанар».

93. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким ... одуны белленилен ере элтсе, шейле адамың рухы тенинден айрыландан соң, ол о дүнйәде бу эден иши үчин нәхили согап газанар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Эгер ол ягты дүнйәде яшап йөркә янып дуран одуң кырк саны кесиндисини белленилен ере элтип нәхили аклык алан болса, ол о дүнйәде-де шонча согап газанар».

94. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким хайванларың ятагындакы оды белленилен ере элтсе, шейле адамың рухы тенинден айрыландан соң, ол о дүнйәде бу эден иши үчин нәхили согап газанар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Эгер ол ягты дүнйәде яшап йөркә янып дуран одуң отуз саны кесиндисини белленилен ере элтип нәхили аклык алан болса, ол о дүнйәде-де шонча согап газанар».

95. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким ав эдилйән ердәки оды белленилен ере элтсе, шейле адамың рухы тенинден айрыландан соң, ол о дүнйәде бу эден иши үчин нәхили согап газанар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Эгер ол ягты дүнйәде яшап йөркә янып дуран одуң йигрими саны кесиндисини белленилен ере элтип нәхили аклык алан болса, ол о дүнйәде-де шонча согап газанар».

96. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким оды даш болмадык ерден белленилен ере элтсе, шейле адамың рухы тенинден айрыландан соң, ол бу эден иши үчин нәхили согап газанар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Эгер ол ягты дүнйәде яшап йөркә янып дуран одуң йүз саны кесиндисини белленилен ере элтип нәхили аклык алан болса, ол о дүнйәде-де шонча согап газанар».

97. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эй, мукаддес Ахура-Мазда! Чола ве ябаны ерде гезип йөрен шол ики адам (бирденем) мерхумың җеседи билен галташсалар, олар арассаланып билерлерми?

98. Ахура-Мазда җогап берди: «Эй, кераматлы Заратуштра, олар арассаланып билерлер!» – «Нәхили ёл билен?» – «Эгер җеседиң сүңклерини маслык ийиҗи итлер я-да маслык ийиҗи гушлар гемрен болсалар, онда ол адамлар өз тенлерини сыгрың пешеви билен отуз гезек ювсунлар, отуз гезек үстлеринден арасса сув акдырсынлар.

99. Эгер җеседиң сүңклерини маслык ийиҗи итлер я-да маслык ийиҗи гушлар гемирмедик болсалар, онда ол адамлар өз тенлерини элли гезек ювсунлар, элли гезек үстлеринден арасса сув акдырсынлар.

100. Биринҗи хатраны ылгап гечип, гой, ол ондан хем аңры, тә бир җанлы адама душ гелйәнчә ене-де ылгасын, шол баршына батлы сес билен шейле дийип гыгырсын: «Ойда-күйде пикир этмән, дилде-сөзде ятламан, ишде-херекетде агтарман, мен бу ерде мерхумың җеседине галташмалы болдум. Гой, маңа арассаланмак буйрулсын» . Эгер ол адам шол баршына (өз ёлунда) икинҗи (адамларың топарына) душ гелсе ве олар оны арассаламасалар, онда соңкулар онуң (гүнәсиниң) үчден бир бөлегини өз үстлерине аларлар.

101. Икинҗи хатраны ылгап гечип, гой, ол ондан хем аңры, тә бир җанлы адама душ гелйәнчә ене-де ылгасын, шол баршына батлы сес билен шейле дийип гыгырсын: «Ойда-күйде пикир этмән, дилде-сөзде ятламан, ишде-херекетде агтарман, мен бу ерде мерхумың җеседине галташмалы болдум. Гой, маңа арассаланмак буйрулсын». Эгер ол адам шол баршына (өз ёлунда) адамларың (икинҗи топарына) душ гелсе ве олар оны арассаламасалар, онда соңкулар онуң (гүнәсиниң) ярысыны өз үстлерине аларлар.

102. Үчүнҗи хатраны ылгап гечип, гой, ол ондан хем аңры тә бир җанлы адама душ гелйәнчә ене-де ылгасын, шол баршына батлы сес билен шейле дийип гыгырсын: «Ойда-күйде пикир этмән, дилде-сөзде ятламан, ишде-херекетде агтарман мен бу ерде мерхумың җеседине галташмалы болдум. Гой, маңа арассаланмак буйрулсын». Эгер ол адам шол баршына (өз ёлунда) адамларың (үчүнҗи топарына) душ гелсе ве олар оны арассаламасалар, онда соңкулар онуң (гүнәсиниң) әхлисини өз үстлерине аларлар.

103. Гой, ол ылгамагыны тә голайдакы өе, мүлк, оба, велаята душ гелйәнчә довам этсин, шол баршына батлы сес билен шейле дийип гыгырсын: «Ойда-күйде пикир этмән, дилде-сөзде ятламан, ишде-херекетде агтарман мен бу ерде мерхумың җеседине галташмалы болдум. Гой, маңа арассаланмак буйрулсын». Эгер олар оны арассаламасалар, онда, гой, өз тенлерини сыгрың пешеви ве сув билен ювсунлар. Шонда олар арассаланарлар.

104. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер бу ёлда сув болуп, ол «өзи үчин» җеза берилмегини талап этсе, онда онуң үчин нәхили җеза бермели болар?

105. Ахура-Мазда җогап берди: «Гой, оңа дөрт йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның дөрт йүз чыбыгыны урсунлар».

106. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер бу ёлда өсүмлик болуп, ол «от үчин» җеза берилмегини талап этсе, онда онуң үчин нәхили җеза бермели болар?

107. Ахура-Мазда җогап берди: «Гой, оңа дөрт йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның дөрт йүз чыбыгыны урсунлар. Гүнәсиниң гечилмегине далаш эдйән пәкйүрек ынсан үчин шейле җеза, шейле багышланма болуп билер. Гүнәси гечилмедик адам «Бетпәл Өйүң хакыкы яшайҗысы болсун» .

IX ФАРГРАТ

Барашнумың докуз гиҗеси

Iа (1-11). Харамланан адамы арассалаян ериң беяны (Барашнумгах).

Iб (12-36). Арассаламагың дүзгүнлери.

II (37-44). Арассаламагың төлег хаклары.

III (47-57). Ялан арассаланмак ве онуң үчин берилйән җезалар.

45-46-нжы параграфлар мазмунлары боюнча X Фарграда хас голайдыр.

Тураның ве Эйраның гадымы халклары бу фарградда беян эдилйән дәп-дессуры Barashnum nushaba я-да “Барашнумың докуз гиҗеси” дийип атландырыпдырлар, чүнки ол докуз гиҗе довам эдипдир . Ол харамланан адамы иң ёкары дережеде ве иң хайыр-согаплы арассаламак болупдыр; ол адамы диңе бир харамламакдан арассаламан, эйсем онуң үчин бехиште хем ёл ачыпдыр. Эгер илкибада бу дәп-дессур мерхумың җеседи билен харамланан адамы арассаламаклыга ниетленилен болса, соң-соңлар ол мерхумы җайламаклыга гатнашан әхли адамлары арассалаян хорматлы дәбе өврүлипдир. Олардан башгада бу дәп-дессурдан гечмек он бәш яша етен огланлар ве гызлар үчин хөкманы болупдыр. Шонда олар хениз энесиниң гөвресиндекә дога битди алан ярамаз кемчиликлеринден хем сапланыпдырлар .

* * *

1. Заратуштра Ахура-Маздадан сорады: Эй, мукаддес Рух! Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер сениң раятларың мерхумың җеседи билен харамланан адамы арассаламак ислеселер, онда олар нәме этмели боларлар?

2. Ахура-Мазда җогап берди: «Эй, Худай шекилли Спитама Заратуштра! Эй, хак сөзүни үндейән, Худайың сөзүни өвренйән, арассаламагың дәп-дессурларыны Мазданың кануны боюнча берҗай эдйән бейик ынсан . Олар докуз Вибазу аралыкда ериң йүзүни агачлардан арассаламалы боларлар.

3. Ол арасса ве гуры, сейрек агачлы, гушларың, өкүзлериң ве гоюнларың сейрек гечйән, диндарларың мукаддес баресманың дессесинден сейрек от якян ери болмалыдыр».

4. Ол ер отдан, сувдан, баресманың мукаддес дессесинден ве адамлардан нәхили аралыкда узаклыкда болмалыдыр.

5. Ахура-Мазда җогап берди: «Ол ер отуз әдим отдан, отуз әдим сувдан, отуз әдим баресманың мукаддес дессесинден ве отуз әдим адамлардан узаклыкда болмалыдыр.

6. Шондан соң бу ерде, эгер томус болса, ики бармак чуңлукда, эгер гыш ве бузлы гүнлер болса дөрт бармак чуңлукда чукур газмалы.

7. Эгер томус болса, ики бармак чуңлукда, эгер гыш ве бузлы гүнлер болса, дөрт бармак чуңлукда икинҗи чукуры газмалы.

Эгер томус болса, ики бармак чуңлукда, эгер гыш ве бузлы гүнлер болса, дөрт бармак чуңлукда үчүнҗи чукуры газмалы.

Эгер томус болса, ики бармак чуңлукда, эгер гыш ве бузлы гүнлер болса, дөрт бармак чуңлукда дөрдүнҗи чукуры газмалы.

Эгер томус болса, ики бармак чуңлукда, эгер гыш ве бузлы гүнлер болса, дөрт бармак чуңлукда бәшинҗи чукуры газмалы.

Эгер томус болса, ики бармак чуңлукда, эгер гыш ве бузлы гүнлер болса, дөрт бармак чуңлукда алтынҗы чукуры газмалы.

8. Чукурлар бири-бириңден нәхили аралыкда газылмалыдырлар?

«Бир әдим аралыкда газылмалыдырлар».

Бир әдимиң өлчеги нәхили болмалыдыр?

«Ол үч фута деӊ болмалыдыр.

9. Шондан соӊ эгер томус болса, ики бармак чуӊлукда, эгер гыш ве бузлы гүнлер болса, дөрт бармак чуӊлукда ене-де үч саны чукур газмалы» .

Ол үч саны чукур илкинҗи алты чукурдан нәхили аралыкда газылмалыдыр?

«Олар үч әдим аралыкда газылмалыдыр».

Әдимлериӊ узынлыгы нәхили болмалы?

«Олар адаты әдимлер болмалы».

Үч әдимиӊ узынлыгы нәхили болмалы?

«Докуз фут узынлыкда болмалы.

10. Тайярлык ишлери гутарандан соӊ демир пычак билен әхли чукурларыӊ төверегинде япҗагазлары газмалы».

Япҗагазлар чукурлардан нәхили аралыкда болмалы?

«Үч әдим аралыкда болмалы».

Әдимлериӊ узынлыгы нәхили болмалы?

«Олар адаты әдимлер болмалы».

Үч әдимиӊ узынлыгы нәхили болмалы?

«Докуз фут узынлыкда болмалы.

11. Җеми он ики саны япҗагаз газмалы ; оларыӊ үч санысы илкинҗи үч чукурыӊ төверегинде, үч санысы алты чукурыӊ төверегинде, үч санысы докуз чукурыӊ төверегинде газылмалыдыр; үч саны япҗагаз алты чукурыӊ дашында ерлешен үч чукурыӊ төверегинде газылмалыдыр . Хер докуз фут аралыкда дашдан басганчаклар болмалыдыр; булардан башга-да, басганчаклар күйзе дөвүклеринден, кендирден ве ислендик гаты затлардан эдилип билнер .

I б

12. «Эй, Спитама Заратуштра! Шондан соӊ харамланан адам чукурыӊ янына гелмелидир ве япҗагазыӊ янында дурмалыдыр. Сен болса, «мен армаитис изака» дийип Немасканы окамалы . Харамланан адам сениӊ ызыӊдан «мен армаитис изака» дийип Немасканыӊ сөзлерини гайталамалыдыр.

13. Хер бир айдылян сөз Анхра-Маньюныӊ дөвлерини – уҗы ганлы найзалы Айшманы ве Друхш-йа-Насуны дерби-дагын этмәге гөнүкдирилендир ве (бу окалан догадан соӊ) олар ысгындан гачарлар.

14. Эй, Спитама Заратуштра! Шондан соӊ сен ол адамыӊ үстүне гуршундан я-да мисден ясалан чемче билен гомез пүркмели; сен докуз богунлы таягы алып , онуӊ уҗуна гуршундан ясалан чемчәни даӊмалы.

15. Илкибашда харамланан адамыӊ эллерини ювмалы. Эгер онуӊ эллерини ювмасаӊ, онда ол олар билен өз тенини хапалар. Хачанда ол эллерини үч гезек ювандан соӊ, сен онуӊ келлесиниӊ еӊсе тарапыны сув билен пүркмели. Шейле эдиленде Друхш-йа-Насу онуӊ гашларыныӊ арасындан чыкып гидер .

16. Сен онуӊ келлесиниӊ өӊ тарапыны сув билен пүркмели; шондан соӊ Друхш-йа-Насу келләниӊ еӊсе тарапына гечер.

Сен онуӊ келлесиниӊ еӊсе тарапыны сув билен пүркмели; шондан соӊ Друхш-йа-Насу онуӊ әӊине гечер.

Сен онуӊ әӊине сув пүркмели; шондан соӊ Друхш-йа-Насу онуӊ саг гулагына гечер.

17. Сен онуң саг гулагына сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң сол гулагына гечер.

Сен онуң сол гулагына сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң саг эгнине гечер.

Сен онуң саг эгнине сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң сол эгнине гечер.

Сен онуң сол эгнине сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң саг голтугына гечер.

18. Сен онуң саг голтугына сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң сол голтугына гечер.

Сен онуң сол голтугына сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң күкрегине гечер.

Сен онуң күкрегине сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң ягырнысына гечер.

19. Сен онуң ягырнысына сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң саг эмзигине гечер.

Сен онуң саг эмзигине сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң сол эмзигине гечер.

Сен онуң саг эмзигине сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң саг гапыргасына гечер.

20. Сен онуң гапыргасына сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң сол гапыргасына гечер.

Сен онуң сол гапыргасына сув пүркмели; шон-дан соң Друхш-йа-Насу онуң саг бөврүне гечер.

Сен онуң саг бөврүне сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң сол бөврүне гечер.

21. Сен онуң сол бөврүне сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң җынс органларына гечер. Сен онуң җынс органларына сув пүркмели. Эгер харамланан адам эркек киши болса, онда илкибада онуң ыз тарапыны ювмалы, соң өң тарапыны ювмалы. Эгер харамланан адам аял болса, онда илкибада онуң өң тарапыны ювмалы, соң ыз тарапыны ювмалы; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң саг будуна гечер.

22. Сен онуң саг будуна сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң сол будуна гечер.

Сен онуң сол будуна сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң саг дызына гечер.

Сен онуң саг дызына сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң сол дызына гечер.

23. Сен онуң сол дызына сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң саг аягына гечер.

Сен онуң саг аягына сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң сол аягына гечер.

Сен онуң сол аягына сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң саг топугына гечер.

Сен онуң саг топугына сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң сол топугына гечер.

24. Сен онуң сол топугына сув пүркмели; шон-дан соң Друхш-йа-Насу онуң саг аягының бармакларына гечер.

Сен онуң саг аягының бармакларына сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң сол аягының бармакларына гечер.

Сен онуң сол аягының бармакларына сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң дабанына гечер ве чыбының ганаты ялы кичиҗик бир зат болуп галар.

25. Ол аягының бармакларыны ере басар ве өкҗесини галдырар, сен болса онуң саг дабанына сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң сол дабанына гечер.

Сен онуң сол дабанына сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң сол аягының бармакларына гечер ве чыбының ганаты ялы кичиҗик бир зат болуп галар.

26. Шондан соң ол өкҗесини ере басар ве бармакларыны галдырар, сен болса онуң саг аягының бармакларына сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу онуң сол аягының бармакларына гечер.

Сен онуң сол аягының бармакларына сув пүркмели; шондан соң Друхш-йа-Насу, эдил йигренҗи Кхрафстраныңкы ялы хапа булашан гуйруклы ве дызлары өңе сөмелип чыкып дуран бетпәл чыбын гөрнүшинде демиргазык тарап гачып гидер.

27. Сен дөвлери дерби-дагын эдиҗи ве адамлары халас эдиҗи шу сөзлери айтмалысың:

Ята аху ваирйо: Худайың сөзи кераматлы канундыр; ким бу дүнйәде Мазданың таглыматына уйса ве Ахураның берен гүйҗүни, кувватыны гарып-гасарларың хал-ахвалыны еңиллешдирмек үчин пейдаланса, онда Воху-мананың мал-мүлки хем шонуңкы болар.

Кем на Мазда: Эй, кераматлы Ахура-Мазда! Мени дөвлериң гахар-газаба гуршап алан махалы, сен, кими мениң горагыма гойбердиң? Мукаддес дүнйәдәки парахат ве асуда дурмушы сакламак үчин Атардан ве Воху-манадан башга кими гойбердиң? Сен өз кануныңы мениң өңүмде ач!

Ке веретрем га: Сениң весъетлериңи берҗай этмек үчин дөвлери дерби-дагын эдип билҗек шол адам ким болмалы? Сениң гөвнүңден турян адамыңа Сраоша ве Воху-мана көмеге етишер ялы, бу дүнйә ве о дүнйә дегишли дүзгүннамаларыңы маңа аных беян эт!

Эй, Ахура-Мазда ве Спента Армаити! Бизи душманларымыздан өзүң халас эт! Ёк болсун, бетпәл Друхш-йа-Насу! Ёк болсун дөвлериң несли! Ёк болсун дөвлериң дүнйәси! Ёк бол ве гайып бол, эй, Друхш-йа-Насу! Эй, Друхш-йа-Насу гүм бол ве демиргазыга гайдып бар! Хич махал мукаддес рухуң дүнйәсиниң яшайҗыларына өлүм гетирме !

28. Биринҗи чукурың голайында адам Друхш-йа-Насудан азат болар; шондан соң сен «Ята аху ваирйо» ве бейлеки дөвлери дерби-дагын эдиҗи ве адамлары халас эдиҗи сөзлери айтмалысың .

Икинҗи чукурың голайында, ол Друхш-йа-насудан азат болар; шондан соң сен «Ята аху ваирйо» ве бейлеки дөвлери дерби-дагын эдиҗи ве адамлары халас эдиҗи сөзлери айтмалысың.

Үчүнҗи чукурың голайында ол Друхш-йа-Насудан азат болар; шондан соң сен «Ята аху ваирйо» ве бейлеки дөвлери дерби-дагын эдиҗи ве адамлары халас эдиҗи сөзлери айтмалысың.

Дөрдүнҗи чукурың голайында ол Друхш-йа-Насудан азат болар; шондан соң сен «Ята аху ваирйо! ве бейлеки дөвлери дерби-дагын эдиҗи ве адамлары халас эдиҗи сөзлери айтмалысың.

Бәшинҗи чукурың голайында ол Друхш-йа-Насудан азат болар; шондан соң сен «Ята аху ваирйо! ве бейлеки дөвлери дерби-дагын эдиҗи ве адамлары халас эдиҗи сөзлери айтмалысың.

Алтынҗы чукурың голайында ол Друхш-йа-Насудан азат болар; шондан соң сен «ята аху ваирйо» ве бейлеки дөвлери дерби-дагын эдиҗи ве адамлары халас эдиҗи сөзлери айтмалысың.

29. Шондан соң тени харам адам япҗагазың ичинде отурмалы , йөне ол алты чукуры гуршап алян япҗагазларың дашында дөрт бармак аралыкда болмалы. Гой, ол шол ерде күл билен өз тенини арассаласын.

30. Ини харам адам өз тенини сүртер ялы, адамлар он бәш гезек оңа ерден күл алып бермели. Шондан соң олар ол адамың тени долы гураянча гарашмалы.

31. Ол адам тени долы гурандан соң, ичи сувлы чукурың үстүнден гечип билер. Биринҗи чукурың голайында ол өз тенини арасса сув билен бир гезек ювмалыдыр; икинҗи чукурың голайында ол өз тенини арасса сув билен ики гезек ювмалыдыр, үчүнҗи чукурың голайында ол өз тенини арасса сув билен үч гезек ювмалыдыр.

32. Шондан соң ол урвасна я-да вохугаона, я-да вохукерети, я-да хадханаепата билен үстүни пүркмелидир я-да ислендик якымлы ыслы өсүмликлериң сувуны өз тенине сепмелидир; шондан соң ол гейнип, өз өйүне гайдып билер.

33. Ол геленден соң, өйүң ичинде, бейлеки Мазда эриҗилерден айратынлыкда, (харам) кеселли үчин ниетленен ерде отурмалыдыр. Ол ода, сува, топрага, сыгра, агачлара, арасса эркеклере ве аяллара голайлашмалы дәлдир. Шейле ягдай үч гиҗе довам этмелидир. Үч гиҗе геченден соң, ол өз тени ве гейимлери арасса болар ялы, олары сув ве гомез билен ювмалыдыр.

34. Шондан соң ол өйүң ичинде, Мазда эриҗилерден айратынлыкда, (харам) кеселли үчин ниетленилен ерде, ене-де тәзеден отурмалыдыр. Ол ода, сува, топрага, сыгра, агачлара, арасса эркеклере ве аяллара голайлашмалы дәлдир. Шейле ягдай алты гиҗе довам этмелидир. Алты гиҗе геченден соң, ол өз тени ве гейимлери арасса болар ялы, олары сув ве гомез билен ювмалыдыр.

35. Шондан соң ол ене-де шол өңки (харам) кеселли үчин ниетленилен ерде, Мазда эриҗилерден айратынлыкда, отурмалыдыр. Ол, ода, сува, топрага, сыгра, агачлара, арасса эркеклере ве аяллара голайлашмалы дәлдир. Шейле ягдай докуз гиҗе довам этмелидир. Докуз гиҗе геченден соң, ол өз тени ве гейимлери арасса болар ялы, олары сув ве гомез билен ювмалыдыр.

36. Шол пурсатдан башлап, ол ода, сува, топрага, сыгра, агачлара, арасса эркеклере ве аяллара якынлашып билер».

II

37. “Сен руханыны йөнекей пата берени үчин арассаламалысың ; сен велаятың хәкимини арассаламалысың ве (эден ишиң) гөз хакы үчин бир дүйәң бахасындан гыммат хич зат алмалы дәлсиң; сен шәхериң хәкимини арассаламалысың ве (эден ишиң) гөз хакы үчин бир тайың бахасындан гыммат хич зат алмалы дәлсиң; сен обаның хәкимини арассаламалысың ве (эден ишиң) гөз хакы үчин бир өкүзиң бахасындан гыммат хич зат алмалы дәлсиң; сен хоҗайының өйүни (харамлыкдан) арассаламалысың ве (эден ишиң) гөз хакы үчин үч яшар сыгрың бахасындан гыммат хич зат алмалы дәлсиң.

38. “Сен өйүң хоҗайынының аялыны арассаламалысың ве (эден ишиң, гөз хакы үчин (ер сүрленде) гоша гошулян өкүзиң бахасындан гыммат хич зат алмалы дәлсиң; сен (өйүң) хызматкәрини арассаламалысың ве (эден ишиң) гөз хакы үчин сагылян сыгрың

бахасындан гыммат хич зат алмалы дәлсиң; сен яшаҗык чаганы арассаламалысың ве (эден ишиң) гөз хакы үчин гузының бахасындан гыммат хич зат алмалы дәлсиң.

39. Мазда эериҗилер эгер макулласалар, башга-да бирнәче хайванлары хем өзлериниң арассалайҗысына бермелидирлер. Эгер шейле этмеги макул хасап этмеселер, онда арассалайҗы оларың өйлеринден хошал ве гахарсыз халда чыкып гидер ялы, бейлеки бир ёл билен оңа миннетдарлык билдирилмелидир.

40. Эгер арассалайҗы өйлерден нәразы ве гахарлы халда чыкып гитсе, онда Друхш-йа-Насу оларда яшаян арассаланмадык харам адамларың бурнуның, гөзүниң, дилиниң, әңиниң, җынс органларының үсти билен, шейле-де ыз тарапындан беденлерине гирер.

41. Шейле боланда Друхш-йа-Насу ол адамлары башдан аяк долы эелейәр ве олар мүдимилик харамланан ынсанлар болуп галярлар.

Эй, кераматлы Спитама Заратуштра! Бу ягдайдан Гүн хем нәразыдыр, чүнки ол өз шөхлесини мерхумың җеседи билен харамланан адамың үстүне гойбермели боляр; ондан ай ве йылдызлар хем нәгиледирлер.

42. Эй, Спитама Заратуштра! Олары Друхш-йа-Насуның харамлыгындан азат эден адам бегендирйәндир; шейле адам оды, сувы, ери, сыгры, агачлары ве пәк йүрек эркеклери ве аяллары хем шатландыряндыр”.

43. Заратуштра Ахура-Маздадан сорады: Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! (Ягты дүнйәде яшап йөркә) өзүни харамлан ве Друхш-йа-Насудан азат болан адама, онуң рухы тенинден чыкып гиденден соң, нәхили сылаг гарашяр?

44. Ахура-Мазда җогап берди: “О дүнйәде берилҗек сылаг хөкмүнде, сен ол адама мукаддес җайың долы эшретини сөз берип билерсиң”.

45. Заратуштра Ахура-Маздадан сорады: Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Мерхумларың җесединден чыкып, дири адамлара хүҗүм эдйән Друхш-йа-Насуның гаршысына мен нәхили гөрешмели? Мерхумың үсти билен дири адамлары харамлаян Друхш-йа-Насуның гаршысына мен нәхили дурмалы?

46. Ахура-Мазда җогап берди: “Гатаның ики гезек гайталамалы ериниң сөзлерини эшидилер ялы сесли айт; Гатаның үч гезек гайталамалы ериниң сөзлерини эшидилер ялы сесли айт; Гатаның дөрт гезек гайталамалы ериниң сөзлерини эшидилер ялы сесли айт; шонда эдил ок-яйдан атылан пейкамың херекетиниң кем-кемден песелиши ялы, үстүнден бир йыл гечենден соң ер йүзүниң халысының солушы ялы я-да онуң бир пасыллык өртүгиниң гурайшы ялы, Друхш-йа-Насу хем өз-өзүнден солар ве гурар”.

47. “Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер адам Мазданың канунларына лайыклыкда, арассаланмагың дәп-дессурларыны билмейән болса ве бирденем харамланан адамы арассаламага хөдүрлесе, онда Мазда эериҗилер нәме этмели боларлар? Шейле ягдайдан соң мерхумың җесединден чыкып дири адамлара хүҗүм эдйән Друхш-йа-Насуның гаршысына мен нәхили эдип гөрешмели? Мерхумың җесединден чыкып дири адамлары харамлаян Друхш-йа-Насуның гаршысына мен нәхили эдип дурмалы?

48. Ахура-Мазда җогап берди: “Эй, Спитама Заратуштра! Шейле боланда Друхш-йа-Насу өңкүсинден хем хас бетер гүйчленер. Онуң этҗек бела-бетер ишлери кеселден ве өлүмден, дөвлериң габахат ишлеринден гүйчли болар”.

49. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Бу адама нәхили җеза бермели болар?

Ахура-Мазда җогап берди: "Мазда эериҗилер оны тутуп даңмалыдырлар; илкибада олар онуң эллерини даңмалы; соң олар онуң геймимини чыкармалы, дирилигине хамыны соймалы, келлесини кесмели, җеседини иң бир хоран гушлара, маслык ийиҗи серчелере, шу ашакдакы сөзлери айдып бермели:

Бу адам өз бетпәл пикирлеринден, сөзлеринден, этмишлеринден дәнип, тоба гелди.

50. Эгер ол башга бир ярамаз иш эден болса, онда тоба гелмеги билен, өз гүнәсиниң гечилмегини газанар, эгер башга хич хили габахат иш этмедик болса, онда тоба гелмеги билен өзүниң әхли гүнәлеринден мүдимилик ювулар" .

51. Эй, Ахура-Мазда! Дүнйәниң эшретини ве онуң дүрли гөрнүшлерини айрып, оңа өлүм ве кеселчиликлерини яйрадян ким болмалы?

52. Ахура-Мазда җогап берди: "Эй, Спитама Заратуштра! Ол худайсыз Ашемаогхадыр. Ол бу дүнйәде харамланан адамлары Мазданың канунларына ве дәп-дессурларына лайыклыкда арассалаян дәлдир.

53. Эй, Спитама Заратуштра! Хениз Ашемаогха өз бетпәл ишлерини довам эдйәркә бу ерлерден ве экеранчылык мейданларындан докчулык ве хасыллылык гидер; болелинлик ве (иймитиң) дүрли гөрнүшлери, саглык ве гуравчылык, мекгеҗөвениң бол хасылы ве өри мейданларың ләлезарлыгы болмаз" .

54. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачан бу ерлере ве экеранчылык мейданларына болелинлик ве докчулык, саглык ве гуравлык, мекгеҗөвениң бол хасылы ве өри мейданларың ләлезарлыгы гайдып гелер?

55-56. Ахура-Мазда җогап берди: "Бу ерлере ве экеранчылык мейданларына болелинлик ве докчулык, саглык ве гуравчылык, мекгеҗөвениң бол хасылы ве өри мейданларың ләлезарлыгы хениз худайсыз Ашемаогха дирикә, хениз мукаддес Сраоша бу ерлерде пейда болянча ве оңа үч гиҗе-гүндизиң довамында, баресманың дессесиниң янып дуран одуның астында ве Хаома ичгиси билен Худай ёлуна садака бермек хөдүрленйәнчә гайдып гелмез".

57. "Диңе шондан соң бу ерлере ве экеранчылык мейданларына болелинлик ве докчулык, саглык ве гуравлык, мекгеҗөвениң бол хасылы ве өри мейданларың ләлезарлыгы гелер".

X ФАРГРАТ

Адамлар харамлыкдан арассаланан махалы, эл билен берҗай эдилйән ишлерден башга-да белли бир сөзлери хем айтмалы болупдырлар. Өңки фарграддан гөршүмиз ялы, харамланан адам өзүни арассалан махалы окамалы догалар ятланып гечилди. Бу фарградда биз бир, ики я-да үч гезек окамалы догаларың җикме-җик санавыны тапярыс. Догрусы, бу догаларың хачан, хайсы вагтда окамалыдыгы такык гөркезилмәндир. Шонуң үчин оларың өңки фарградда беян эдилен дәп-дессур билен билеликде берҗай эдилмелими, ягны догалар харамланан адамы юванларында окалмалымы я-да олар әхли дәп-дессурлар ерине етириленден соң айдылмалымы, биз оны билмейәрис.

Бу догалар Гатлардан алныпдыр. Олар Авестаның иң гадымы ве иң мукаддес бөлегидир. Догалар бу максат үчин йөрите язылыпдыр. Эмма әхли динлерде, көп халатларда, болшы ялы адамлар аңсатлык билен көне мукаддес айдымлардан пейдаланыпдырлар. Бу ерде-де шейле эдилипдир. Көне догалары окамаклык, дөвлере гаршы ве олары ковмак үчин ниетленилен догалар билен билеликде окалыпдыр. Соңкулар

шейле ягдайлар үчин йөрите дөредилен, өзлерем адаты Авеста дилинде язылан догалар болупдырлар.

* * *

1. Заратуштра Ахура-Маздадан сорады: Эй, иң кераматлы рух Ахура-Мазда, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Мерхумларың җесединден чыкып, дири адамлара хүҗүм эдйән Друхш-йа-Насуның гаршысына мен нәхили гөрешмели? Мерхумың үсти билен дири адамлары харамлаян Друхш-йа-Насуның гаршысына мен нәхили дурмалы?

2. Ахура-Мазда җогап берди: «Гатаның ики гезек гайталамалы ериниң сөзлерини эшидилер ялы сесли айт; Гатаның үч гезек гайталамалы ериниң сөзлерини эшидилер ялы сесли айт; Гатаның дөрт гезек гайталамалы ериниң сөзлерини эшидилер ялы сесли айт».

3. «Эй, адамзат дүнйәсини дөреден, гудратлы Худай! Мен Гатаның хайсы сөзлерини ики гезек айтмалы боларын?».

4. Ахура-Мазда җогап берди: «Сен Гатаның ашакдакы сөзлерини ики гезек айтмалысың, сен олары ики гезек эшидилер ялы эдип гайталамалысың:

«ахйа яса ... урванем» (Ясна XXVIII, 2);

«хуматенам ... махи» (Ясна XXXV, 2);

«ашахья әад саире ... ахубья» (Ясна XXXV, 8);

«ята ту и ... ахура» (Ясна XXXIX, 4);

«хумаим тва ... худаустема» (Ясна XI 3);

«твои стаотараска ... ахура» (Ясна XI, 5);

«уста ахмаи ... манангхо» (Ясна XIII, 1);

«спента маинью ... ахуро» (Ясна XVII, 1);

«воху кхшатрем ... варешане» (Ясна I, 1);

«вахиста истис ... скьяотанака» (Ясна III, 1).

5. Сен бу сөзлери үч гезек гайталаныңдан соң, дөвлери дерби-дагын эдиҗи ашакдакы мәхрем сөзлериң айтмалысың:

– бу өйден, бу обадан, бу шәхерден, ер-йүзүнден мерхумың җеседи билен харамланан эркек кишиниң тенинден, мерхумың җеседи билен харамланан аялың тенинден, өйүң хоҗайынындан, обаның арчынындан, шәхериң хәкиминден, себитиң хәкиминден, тутуш мукаддес дүнйәден, мен, Анхра-Маньюны (Ахриманы) ковярын.

6. Мен Друхш-йа-Насуны ковярын; бу өйден, бу обадан, бу шәхерден, ер-йүзүнден гөни харамланылманы, хайсыдыр бир задың үсти билен харамланылманы ёк эдйәрин; мерхумың җеседи билен харамланан эркек кишиниң, мерхумың җеседи билен харамланан аялың тенлеринден, өйүң хоҗайынындан, обаның арчынындан, шәхериң хәкиминден, себитиң хәкиминден, тутуш мукаддес дүнйәден, мен, Друхш-йа-Насуны ковярын».

7. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Гатаның сөзлеринден хайсыларыны мен үч гезек айтмалы боларын?

8. Ахура-Мазда җогап берди: «Сен Гатаның ашакдакы сөзлерини үч гезек айтмалысың, сен олары үч гезек эшидилер ялы эдип гайталамалысың:

«ашем воху ... (Ясна XXVII, 14);

«ие севисто ... паити» (Ясна XXXIII, 11);

«хукхшатротемаи ... вахистаи» (Ясна XXXV, 5);

«дузваренаис ... вахйо» (Ясна L III, 9).

9. Сен бу сөзлери үч гезек гайталаныңдан соң, дөвлери дерби-дагын эдиҗи ашакдакы мәхрем сөзлери айтмалысың:

– бу өйден, бу обадан, бу шәхерден, ер йүзүнден мерхумың җеседи билен харамланан эркек кишиниң, мерхумың җеседи билен харамланан аялың тенлеринден, өйүң хоҗайынындан, обаның арчынындан, шәхериң хәкиминден, себитиң хәкиминден, тутуш мукаддес дүнйәден, мен, Индраны ковярын, Сауруны ковярын, Наунгхаитья атлы дөви ковярын.

10. Бу өйден, бу обадан, бу шәхерден, ер йүзүнден мерхумың җеседи билен харамланан эркек кишиниң тенинден, мерхумың җеседи билен харамланан аялың тенинден, өйүң хоҗайынындан, обаның арчынындан, шәхериң хәкиминден, себитиң хәкиминден, тутуш мукаддес дүнйәден, мен, Тауруны коварын, мен Заирини коварын”.

11. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Гатаның сөзлеринден хайсыларыны мен дөрт гезек гайталамалы боларын?

12. Ахура-Мазда җогап берди: “Сен Гатаның ашакдакы сөзлерини дөрт гезек айтмалысың, сен олары дөрт гезек эшидилер ялы эдип гайталамалысың:

“ята аху заирьйо ...” (Ясна XXVII, 13);

“Мазда ад мои ... дау ахум” (Ясна XXXIV, 15);

“а аирьяма ишьо ... масата Мазда” (Ясна LIV, 1).

13. Сен бу сөзлери дөрт гезек гайталаныңдан соң, дөвлери дерби-дагын эдиҗи ашакдакы мәхрем сөзлери айтмалысың:

– Бу өйден, бу обадан, бу шәхерден, ер йүзүнден мерхумың җеседи билен харамланан эркек кишиниң, мерхумың җеседи билен харамланан аялың тенлеринден, өйүң хоҗайынындан, обаның арчынындан, шәхериң хәкиминден, себитиң хәкиминден, тутуш мукаддес дүнйәден, мен, Аешманы ковярын, найзасы билен зарба урян дөви ковярын, Акаташа атлы дөви ковярын.

14. Бу өйден, бу обадан, бу шәхерден, ер йүзүнден мерхумың җеседи билен харамланан эркек-кишиниң, мерхумың җеседи билен харамланан аялың тенлеринден, өйүң хоҗайынындан, обаның арчынындан, шәхериң хәкиминден, себитиң хәкиминден, тутуш мукаддес дүнйәден, мен, Варенья атлы дөви ковярын, шемал турузян дөвлери ковярын.

15. Гатадакы бу сөзлери ики гезек гайталамалы; Гатадакы бу сөзлери үч гезек гайталамалы; Гатадакы бу сөзлери дөрт гезек гайталамалы.

16. Ол сөзлер Анхра-Маньюны дерби-дагын эдйәндир; ол сөзлер Аешманы, найзасы билен зарба урян дөви дерби-дагын эдйәндир; ол сөзлер Мазаинья атлы дөви дерби-дагын эдйәндир ; ол сөзлер әхли дөвлери дерби-дагын эдйәндир.

17. Ол сөзлер Друҗың гаршысына, мерхумың җесединден чыкып, дири адамлара хүҗүм эдйән ве олары харамлаян Друхш-йа-Насуның гаршысына ниетлененбдир.

18. Эй, Спитама Заратуштра! Шонуң үчин сен җаханда сувуң ве агачларың сейрек душ гелйән бөлегинде, адамлар ве хайванлар иер ялы хич задың ёк еринде докуз саны чукур газмалы ; бу дүнйәдәки адамың пәклиги, Мазданың канунларының көмеги билен (шейле хем өзүниң) говы ой-пикирлери, сөзлери ве херекетлери билен газанан арассалыгы, бакы дүнйәде онуң үчин иң ёкары дереҗели эшретдир.

19. Эй, пәк йүрекли ынсан, өзүңи арассала! Бу җаханда яшаян ислендик адам өзүни арассалап билер; ислендик адам өзүниң хошниетли ой-пикирлери, мәхирли сөзлери ве херекетлери билен өзүни арассалап билер.

20. “Бирибарың эрки мукаддес канундыр” ве башгалар .

Эй, Ахура-Мазда! Дөвлериң газабы мени дуркуна эелән махалы, кими сен мениң горагыма гойбердиң? ве башгалар.

Сениң кануныңы горап сакламак үчин ким дөвлери дерби-дагын эдер? ве башгалар.

«Эй, Ахура-Мазда ве Армаити Спента! Бизи душманларымыздан өзүңиз гораң! Ёк бол, бетпәл Друхш-йа-Насу! Өз демиргазыгыңдакы меканыңа гайдып бар ве хич махал шол ерден дири адамларың дүнйәсине, мукаддес рухуң дүнйәсине аҗал гетирме!».

XI ФАРГРАТ

Бу фарград өңки фаргорадлардакы ялы, Друхш-йа-Насуны ковмаклыга багышланан догалардан дуряр. Эмма бу фарграддакы догалар хас өзболушлы, чүнки олар белли бир ери, диелиң, өйи, оды, сувы ве башгалары арассаламаклыга ниетленилипдир. Хер бир дога ики бөлекден ыбарат. Гатдан алнан сетирлер арассаланмалы зады дуйдуряр я-да дуйдурҗак боляр, хапа гүйҗи ковян умумы догалар болса адаты дил билен язылыпдыр ве умумылыкда әхли затлар үчин пейдаланылярлар.

* * *

1. Заратуштра Ахура-Маздадан сорады: «Эй, Ахура-Мазда, иң кераматлы Рух, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Мен нәхили эдип өйи арассаламалы? Оды нәхили арассаламалы? Сувы нәхили арассаламалы? Агаҗы нәхили арассаламалы? Сыгры нәхили арассаламалы? Ери нәхили арассаламалы? Пәкйүрек эркеги ве пәкйүрек аялы нәхили арассаламалы? Йылдызлары нәхили арассаламалы? Айы нәхили арассаламалы? Гүни нәхили арассаламалы? Әлем-җаханы нәхили арассаламалы? Мукаддес канунының несли, Ахура-Мазданың дөреден әхли говы затларыны нәхили арассаламалы?

2. Ахура-Мазда җогап берди: «Сен, [мукаддес китабың] арассалайҗы сөзлерини айтмалысың. Шонда өй арассаланар, от арассаланар, сув арассаланар, ер арассаланар, сыгыр арассаланар, агач арассаланар, пәкйүрек эркек ве пәкйүрек аял арассаланар, йылдызлар арассаланар, ай арассаланар, гүн арассаланар, әлем-җахан арассаланар, мукаддес канунының несли, Ахура-Мазданың дөреден әхли говы затлары арассаланар.

3. Сен, теселли берижи, дөвлери дерби-дагын эдйән сөзлери айтмалы; сен, бәш гезек «Ахуна варья» аядыны гайталамалы: «Бирибарың эрки мукаддес канун» ве башгалар.

«Ахуна-Варья» адамың шахсыетини саклаяр: «Бирибарың эрки мукаддес канун» ве башгалар.

«Эй, Ахура-Мазда! Дөвлериң газабы мени дуркуна эелән махалы, кими сен мениң горагыма гойбердиң?» ве башгалар.

«Сениң кануныңы горап сакламак үчин ким дөвлери дерби-дагын эдер?» ве башгалар.

«Эй, Ахура-Мазда ве Армаити Спента! Бизи душманларымыздан өзүң гора» ве башгалар .

4. «Эгер сен өз өйүңи арассаламак ислесең, бу сөзлери сесли гайтала: бу хасратлы дүнйә дурка ол мениң аркадаянҗым болар» .

«Эгер сен өз одуңы арассаламак ислесең, бу сөзлери сесли гайтала: эй, Ахура-Мазда, илкинҗи нобатда, биз сениң одуңа чокунярыс!» .

5. «Эгер сен сувы арассаламак ислесең, бу сөзлери сесли гайтала: бизиң чокунян сувларымыз агачларың сувларыдыр, чешмелериң сувларыдыр, ягышларың сувларыдыр» .

«Эгер сен ери арассаламак ислесең, бу сөзлери сесли гайтала: бизиң чокунян еримиз зенанлы ердир; эй, Ахура, бу ер сениң аялларың ве бизиң яшаян еримиздир!» .

6. «Эгер сен сыгры арассаламак ислесең, бу сөзлери сесли гайтала: биз сенден сыгыр үчин, ол аркайын дынч алар ве от-ийм иер ялы, иң оңат шертлери дөретмегиңи талап эдйәрис» .

«Эгер сен агачлары арассаламак ислесең, бу сөзлери сесли гайтала: сен ондан чекил , онуң көмеги билен мукаддес Мазда өсүмликлери дөредендир» .

7. «Эгер сен пәкйүрек эркек кишини я-да пәкйүрек аялы арассаламак ислесең, бу сөзлери сесли гайтала: гой, бу ерде сөйгүли Аирьяман пейда болсун ве Заратуштраның эркеклерини ве аялларыны ве пәкйүрек ынсанлары шатландырсын; Ахураның сахылык билен пайлаян ве кануның көмеги билен етилйән эшретли дурмуш арзувлы сылагдыр !».

8. «Шондан соң сен теселли берижи, дөвлери дерби-дагын эдйән бу сөзлери айтмалы. Сен Ахуна Варьяны секиз гезек гайталамалы: –

«Бирибарың эрки мукаддес канун» ве башгалар.

«Эй, Мазда! Кими сен мениң горагыма гойбердиң?» ве башгалар.

«Ким дөвлери дерби-дагын эдер?» ве башгалар.

«Эй, Мазда! Бизи душманларымыздан өзүң гора!» ве башгалар .

9. «Мен Аешманы ковярын, мен Друхш-йа-Насуны ковярын, мен гөни харамламаны ковярын, мен бириниң үсти билен харамланманы ковярын.

(Мен Кхруны ковярын, мен Кхруигхнини ковярын ; мен Буидхини ковярын мен Буидхизаны ковярын ; мен Кундини ковярын, мен Кундизаны ковярын).

«Мен сары Бушъястаны ковярын ;

(Мен Муидхини ковярын , мен Капастини ковярын).

«Мен ода, сува, ере, сыгра, агаҗа хүҗүм эдйән Паириканы ковярын».

10. «Эй, бетпәл Анхра-Манью, мен сени ковярын! Мен сени отдан, сувдан, ерден, сыгырдан, агачдан, пәкйүрек эркекден пәкйүрек аялдан, йылдызлардан, айдан, гүнден, аңырсы-бәриси ёк әлем-җахандан, мукаддес кануның несли болан Мазданың дөреден әхли говы затларындан ковярын».

11. «Сен теселли берижи, дөвлери дерби-дагын эдйән, шыпалы сөзлери айтмалысың; сен Ахуна-Варьяны дөрт гезек гайталамалысың:

«Бирибарың эрки мукаддес канун» ве башгалар.

«Кими сен мениң горагыма гойбердиң?» ве башгалар.

«Ким дөвлери дерби-дагын эдер?» ве башгалар.

«Эй, Мазда! Бизи душманларымыздан өзүң гора!» ве башгалар .

12. «Гүм бол, Аешма, гүм бол, Друхш-йа-Насу, гүм бол, гөни харамланма, гүм бол, бириниң үсти билен харамланма, гүм бол

[Гүм бол, Кхру, гүм бол, Кхруигхни; гүм бол, Буидхи, гүм бол, Буидхиза; гүм бол, Кунди, гүм бол, Кундиза].

Гүм бол, сары Бушъяста; гүм бол, узын элли Бушъяста; [гүм бол, Муидхи, гүм бол, Капасти].

Ода, сува, ере, сыгра, агаҗа хүҗүм эдйән Паирика, гүм болсун! Ода, сува, ере, сыгра, агаҗа хүҗүм эдйән, харам дөв гүм болсун».

13. «Эй, бетпәл Анхра-Манью, мен сени оваррама ковярын! Одуң, сувуң, ериң, сыгрың, агаҗың, пәкйүрек эркегиң ве пәкйүрек аялың, йылдызларың, айың, гүнүң, аңырсы-бәриси ёк әлем-җаханың, мукаддес кануның несли болан Мазданың дөреден әхли говы затларының янындан, гүм бол!».

14. «Шондан соң, сен, дөвлери дерби-дагын эдйән, шыпалы сөзлери айтмалы; сен «Мазда ад мои» диен сөзлери дөрт гезек гайталамалы: эй, Мазда! Сениң эркиңе ве хөкмүрованлыгыңа лайыклыкда, әлем-җаханы мүдимилик гүлзарлыкда саклаян аҗайып сөзлери айтмага ве оңын херекетлери этмәге, мени өврет! Эй, гудратлы Худай! Сени мынасып махабатландырян бу херекетлер пәкизе ой-пикирлериң ынсаның мукаддеслигиниң үсти билен берҗай эдилйәндир» .

15. «Мен Аешманы ковярын, мен Друхш-йа-Насуны ковярын» диен ялы ве башгалар .

16. «Эй, бетпәл Анхра-Манью, мен сени ковярын! Одуң, сувуң янындан, гүм бол» диен ялы ве башгалар .

17. «Шондан соң, сен, дөвлери дерби-дагын эдйән, шыпалы сөзлери айтмалы; сен Аирьяма-ишьёны дөрт гезек гайталамалы: гой, бу ерде сөйгүли Аирьяман пейда болсун!» диен ялы ве башгалар .

18. «Гүм бол, Аешма; гүм бол, Друхш-йа-Насу» диен ялы ве башгалар .

19. «Эй, бетпәл Анхра-Манью, мен сени оваррама ковярын! Гүм бол одуң, сувуң янындан» диен ялы ве башгалар .

20. «Шондан соң, сен, дөвлери дерби-дагын эдйән, шыпалы сөзлери айтмалы: сен Ахуна-Варьяны бәш гезек гайталамалы:

«Бирибарың эрки мукаддес канун» диен ялы ве башгалар.

«Кими сен мениң горагыма гойбердиң?» диен ялы ве башгалар.

«Ким дөвлери дерби-дагын эдер» диен ялы ве башгалар .

«Эй, Ахура-Мазда ве Армаити-Спента! Бизи душманларымыздан өзүңиз гораң! Ёк бол, дөвүң неслинден болан бетпәл Друхш-йа-Насу! Ёк болсун дөвлер дүнйәси! Ёк бол ве айрыл, эй, Друхш-йа-Насу! Өз демиргазыгындакы меканыңа гайдып бар ве хич махал шол ерден дири адамларың дүнйәсине, мукаддес рухуң дүнйәсине аҗал гетирме!».

XII ФАРГРАТ

Бу фарград диңе “Вендидат задада” душ гелйәр; пехлеви дилиндәки “Зенд Вендидатда” ол ёк. Мегерем, бу ягдая соңкы дөвүрлерде бу эсери гөчүрмек үчин чешме болуп хызмат эден бирнәче голязмаларың төтәнлейин йитирилмеги себәп боландыр. Иң көне голязмаларда бу бап XIII фарград хөкмүнде ерлешдирилипдир.

Өңки фарградда берилйән гөркезмелер умумы хәсиетдедир. Онда ынсаның мерхум билен нәхили арагатнашыкда боляндыгы ятланылмаяр. Бу фарградда берилйән гөркезмелер өзболушлы хәсиетдедир ве мерхумың гарындашларына дегишлидир. Олар мерхум зерарлы онуң гарындашларының харамлыкда болмалы вагтыны кесгитлемеклигине багышланыпдыр. Бу гатнашыкларың манысы анык белли дәл, чүнки оны аңладян “упаман” сөзи, әхли пәкйүрек ынсанлардан ве арасса өйлерден айратынлыкда, харамланан адамың Арместгахда болан вагтыны аңладяр. Мегерем, мерхумың гарындашлары онуң билен ковумдаш боландыклары үчин харамланан адамлар

хасап эдилйән болсалар герек ве шонуң үчин олар өйүң хас гелимли-гидимли бөлегинден узаклыкда ве гулплангы ягдайда сакланыпдырлар. Биз бу фактлардан харамланманың адаты ёлларындан башга-да, диңе мерхумың гарындашы боланың үчин харамланып боляндыгы барадакы нетиҗәни чыкарып билерис. Диймек, бу ерде бир машгаланың агзаларыны бирлешдирйән арабагланышык шейледир: эгер оларың бири өлсе, ол өз машгаласының әхли агзаларыны харамлаяр. Мунуң өзи гынанч билдирмәниң көне бир гөрнүшими я-да ол соңкы дөврүлерде дөрәпми, биз бу ерде бу меселәниң үстүнде дуруп гечмекден сакланярыс.

Икинҗи бир тарапдан өй хем харамланан ере өврүлйәр. Иң бәркиси ол мерхумың гарындашлары билен баглылыкда шейле боляр. Шонуң үчин харамланма дөврүң мөхлетинден соң, өйүң арассаланмалыдыгыны гөз өңүнде тутуп, бу фактлары VIII фарград билен гарышдырмалы дәлдир. Бу фарградда өе аҗал адамың өлүми билен гелйәр ве бу өй диңе мерхум билен гарындаш болмадык адамлар үчин ачыкдыр. Эйранда, бизиң гүнлеримизде-де, адам өлен өйде онуң гарындашлары багтсыз адамлар хасап эдилйәр ве оңа Авестадакыдан хем бетер йигренч билен гараярлар. Атасы өлен өйден, онуң оглы чыкып гидйәр, чүнки ол ерде мундан бейләк яшап билмейәр. “Адамың өлүми билен онуң өйи йыкыляр”. Шонуң үчин оглы бу өйи ташлап гидйәр ве өзүне атасының өйүнден узагракда тәзе өй гуряр. (Авестаның) тесвирнамасында хем бу барада ятланып гечилипдир.

* * *

1. Эгер (бир машгалада чагаларың) атасы өлсе я-да эгер (оларың) энеси өлсе, онда оглы атасы үчин, гызы энеси үчин нәче вагтлап харамланан ягдайда болмалы боларлар? Эгер олар пәкйүрек ве арасса болуп өлселер нәче вагтлап? Гүнәли болуп өлселер нәче вагтлап ?

Ахура-Мазда җогап берди: “Олар пәкйүрек ынсанлар үчин отуз гүн, гүнәли адамлар үчин алтмыш гүн харамланан ягдайда болмалы боларлар”.

2. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Мен нәхили эдип өйи арассаламалы? Ол нәхили эдип тәзеден арасса болар?

Ахура-Мазда җогап берди: “Олар өз тенлерини үч гезек ювмалы, үч гезек өз гейимлерини ювмалы, үч гезек Гатаның сөзлерини гайталамалы; олар мениң одумың шанына садака бермели, олар баресманың дессесини хөдүрлемели, олар арасса сувуң шанына садака бермели; шондан соң өй арасса болар ве онда сув, от ве Амеша Спента болуп билер!”.

3. Эгер адамың оглы өлсе, эгер адамың гызы өлсе, онуң машгала агзалары, ягны атасы оглы үчин ве энеси гызы үчин нәче вагтлап харамланан халда болмалы боларлар? Эгер олар пәкйүрек ве арасса болуп өлселер нәче вагтлап? Гүнәли болуп өлселер нәче вагтлап?

Ахура-Мазда җогап берди: “Олар пәкйүрек ынсанлар үчин отуз гүн, гүнәли адамлар үчин алтмыш гүн харамланан халда болмалыдырлар”.

4. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Мен нәхили эдип өйи арассаламалы? Нәхили эденде ол ене-де арасса болар?

Ахура-Мазда җогап берди: “Олар өз тенлерини үч гезек ювмалы, үч гезек өз гейимлерини ювмалы, үч гезек Гатаның сөзлерини гайталамалы; олар мениң одумың шанына садака бермели, олар баресманың дессесини хөдүрлемели, олар арасса сувуң

шанына садака бермели; эй, Спитама Заратуштра, шондан соң өй арасса болар ве онда сув, от ве Амеша Спента болуп билер!”.

5. Эгер бириниң эркек доганы өлсе я-да эгер бириниң уясы өлсе, онда олар, ягны доган өз доганы үчин, уя өз уясы үчин нәче вагтлап харамланан халда болмалы боларлар? Эгер олар пәкйүрек ве арасса болуп өлселер нәче вагтлап? Гүнәли болуп өлселер нәче вагтлап?

Ахура-Мазда җогап берди: “Олар пәйүрек ынсанлар үчин отуз гүн, гүнәли адамлар үчин алтмыш гүн харамланан халда болмалыдырлар”.

6. “Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Мен нәхили эдип өйи арассаламалы? Нәхили эденде ол ене-де арасса болар?

Ахура-Мазда җогап берди: “Олар өз тенлерини үч гезек ювмалы, үч гезек өз геймлерини ювмалы, үч гезек Гатаның сөзлерини гайталамалы; олар мениң одумың шанына садака бермели, олар баресманың дессесини хөдүрлемели, олар арасса сувуң шанына садака бермели; эй, Спитама Заратуштра, шондан соң өй арасса болар ве онда сув, от ве Амеша Спента болуп билер!”.

7. “Эгер өйүң хожайыны өлсе я-да өйүң хоҗалыкчы аялы өлсе, онда олар нәче вагтлап харам халда болмалы боларлар? Пәкйүрек ынсанлар я-да гүнәли адамлар өлсе, онда олар нәче вагтлап харамланан халда болмалы боларлар?”.

Ахура-Мазда җогап берди: “Олар пәкйүрек ынсанлар үчин алты ай, гүнәли адамлар үчин бир йыллап харамланан халда болмалы боларлар”.

8. “Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай? Мен нәхили эдип өйи арассаламалы? Нәхили эдиленде ол ене-де арасса болар?”.

Ахура-Мазда җогап берди: “Олар өз тенлерини үч гезек ювмалы, үч гезек өз геймлерини ювмалы, үч гезек Гатаның сөзлерини гайталамалы; олар мениң одумың шанына садака бермели, олар баресманың дессесини хөдүрлемели, олар арасса сувуң шанына садака бермели; эй, Спитама Заратуштра, шондан соң өй арасса болар ве онда сув, от ве Амеша Спента болуп билер!”.

9. Эгер машгалада чагаларың бабасы өлсе, эгер машгалада чагаларың мамасы өлсе, онда олар нәче вагтлап харамланан халда болмалы боларлар? Эгер олар пәкйүрек ве арасса болуп өлселер нәче вагтлап? Гүнәли болуп өлселер нәче вагтлап?

Ахура-Мазда җогап берди: “Олар пәкйүрек ынсанлар үчин йигрими бәш гүн, гүнәли адамлар үчин элли гүн харамланан халда болмалы боларлар”.

10. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Мен нәхили эдип өйи арассаламалы? Нәхили эдиленде ол ене-де арасса болар?

Ахура-Мазда җогап берди: “Олар өз тенлерини үч гезек ювмалы, үч гезек өз геймлерини ювмалы, үч гезек Гатаның сөзлерини гайталамалы; олар мениң одумың шанына садака бермели, олар баресманың дессесини хөдүрлемели, олар арасса сувуң шанына садака бермели; эй, Спитама Заратуштра, шондан соң өй арасса болар ве онда сув, от ве Амеша-Спента болуп билер!”.

11. Эгер бир машгалада бириниң огул агтыгы өлсе, эгер бир машгалада бириниң гыз агтыгы өлсе, онда бу машгаланың агзалары нәче вагтлап харамланан халда болмалы боларлар? Эгер олар пәкйүрек ве арасса болуп өлселер нәче вагтлап? Гүнәли болуп өлселер нәче вагтлап?

Ахура-Мазда җогап берди: “Олар пәкйүрек ынсанлар үчин йигрими бәш гүн, гүнәли адамлар үчин элли гүн харамланан халда болмалы боларлар”.

12. “Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Мен нәхили эдип өйи арассаламалы? Нәхили эдиленде ол ене-де арасса болар?”.

Ахура-Мазда җогап берди: “Олар өз тенлерини үч гезек ювмалы, үч гезек гейимлерини ювмалы, үч гезек Гатаның сөзлерини гайталамалы; олар мениң одумың шанына садака бермели, олар баресманың дессесини хөдүрлемели, олар арасса сувуң шанына садака бермели; эй, Спитама Заратуштра, шондан соң өй арасса болар ве онда сув, от ве Амеша-Спепта болуп билер!”.

13. “Эгер бир машгалада бириниң дайысы өлсе, эгер бир машгалада бириниң дайзасы өлсе, онда егени дайысы үчин, гыз егени дайзасы үчин нәче вагтлап харамланан халда болмалы боларлар? Эгер олар пәкйүрек ве арасса болуп өлселер нәче вагтлап? Гүнәли болуп өлселер нәче вагтлап?

Ахура-Мазда җогап берди: “Олар пәкйүрек ынсанлар үчин йигрими гүн, гүнәли адамлар үчин кырк гүн харамланан халда болмалы боларлар”.

14. “Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Мен нәхили эдип өйи арассаламалы? Нәхили эдиленде ол ене-де арасса болар?

Ахура-Мазда җогап берди: “Олар өз тенлерини үч гезек ювмалы, үч гезек өз гейимлерини ювмалы, үч гезек Гатаның сөзлерини гайталамалы; олар мениң одумың шанына садака бермели, олар баресманың дессесини хөдүрлемели, олар арасса сувуң шанына садака бермели; эй, Спитама Заратуштра, шондан соң өй арасса болар ве онда сув, от ве Амеша-Спента болуп билер!”.

15. Эгер бир машгалада бириниң доганогланы өлсе, эгер бир машгалада бириниң доганоглан гызы өлсе, онда ол машгаланың агзалары нәче вагтлап харамланан халда болмалы боларлар? Эгер олар пәкйүрек ве арасса болуп өлселер нәче вагтлап? Гүнәли болуп өлселер нәче вагтлап?

Ахура-Мазда җогап берди: “Олар пәкйүрек ынсанлар үчин он бәш гүн, гүнәли адамлар үчин отуз гүн харамланан халда болмалы боларлар”.

16. “Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Мен нәхили эдип өйи арассаламалы? Нәхили эдиленде ол ене-де арасса болар?”.

Ахура-Мазда җогап берди: “Олар өз тенлерини үч гезек ювмалы, үч гезек өз гейимлерини ювмалы, үч гезек Гатаның сөзлерини гайталамалы; олар мениң одумың шанына садака бермели, олар баресманың дессесини хөдүрлемели, олар арасса сувуң шанына садака бермели; эй, Спитама Заратуштра, шондан соң өй арасса болар ве онда сув, от ве Амеша-Спента болуп билер!”.

17. “Эгер бир машгалада бириниң доганогланының оглы я-да гызы өлсе, онда ол машгаланың агзалары нәче вагтлап харамланан халда болмалы боларлар? Эгер олар пәкйүрек ве арасса болуп өлселер нәче вагтлап? Гүнәли болуп өлселер нәче вагтлап?

Ахура-Мазда җогап берди: “Олар пәкйүрек ынсанлар үчин он гүн, гүнәли адамлар үчин йигрими гүн харамланан халда болмалы боларлар”.

18. “Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Мен нәхили эдип өйи арассаламалы? Нәхили эдиленде ол ене-де арасса болар?”.

Ахура-Мазда җогап берди: “Олар өз тенлерини үч гезек ювмалы, үч гезек өз гейимлерини ювмалы, үч гезек Гатаның сөзлерини гайталамалы; олар мениң одумың шанына садака бермели, олар баресманың дессесини хөдүрлемели, олар арасса сувуң шанына садака бермели; эй, Спитама Заратуштра, шондан соң өй арасса болар ве онда сув, от ве Амеша-Спента болуп билер!”.

19. “Эгер бир машгалада бириниң доганогланының я-да доганоглан гызының оглан я-да гыз агтыгы өлсе, онда ол машгаланың агзалары нәче вагтлап харамланан халда болмалы боларлар? Эгер олар пәкйүрек ве арасса болуп өлселер нәче вагтлап? Гүнәли болуп өлселер нәче вагтлап?

Ахура-Мазда җогап берди: “Олар пәкйүрек ынсанлар үчин бәш гүн, гүнәли адамлар үчин он гүн харамланан халда болмалы боларлар”.

20. “Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Мен нәхили эдип өйи арассаламалы? Нәхили эдиленде ол ене-де арасса болар?”.

Ахура-Мазда җогап берди: “Олар өз тенлерини үч гезек ювмалы, үч гезек өз гейимлерини ювмалы, үч гезек Гатаның сөзлерини гайталамалы; олар мениң одумың шанына садака бермели, олар баресманың дессесини хөдүрлемели, олар арасса сувуң шанына садака бермели; эй, Спитама Заратуштра, шондан соң өй арасса болар ве онда сув, от ве Амеша-Спента болуп билер!”.

21. Эгер хакыкы дине уймаян, хакыкы кануна эрмейән нәтаныш бир адам өлсе, онда ол (өзүниң өлүми билен) мукаддес рухуң дөреден затларының хайсы бөлегини гөнүден-гөни харамлап билер? Хайсы бөлегини бириниң үсти билен харамлап билер?

22 . Ахура-Мазда җогап берди: “Ол, бир йыл мундан өң өлен, гурап галан гурбагадан артыкмач зады харамлап билмез. Эй, Спитама Заратуштра, чүнки ики аяклы бетпәл мыррых, худайсыз Ашемаогха мукаддес рухуң дөреден җандарларыны, гөни ве бириниң үсти билен, диңе олар дири махалы харамлап билйәндир.

23. Ол дири махалы сувы заялаяр; ол дири махалы (мукаддес) оды үфләп өчүрйәр; ол дири махалы сыгырлары сүрүп әкидйәр; ол дири махалы пәкйүрек ынсанлары батлы ургулар билен енчйәр ве ол ургулар оларың рухларыны тенинден чыкаряр; ол өли махалы бу затларың хич бирисини эдип билмейәр.

24. Эй, Спитама Заратуштра! Ики аяклы бетпәл, мыррых, худайсыз Ашемаогха дири махалы пәйүрек ынсанларың иймитини, гейим-геҗимини, өйүни, ёрган-дүшегини ве гап-чанагыны зорлук билен алып, олары ёк эдйәр; ол өли махалы бу затларың хич бирисини эдип билмейәр”.

XIII ФАРГРАТ

Ит.

I (1-7). Ормаздың ити ве Ахриманың ити.

(а. 1-4). Вангхапара ити /кирпи/ оклыкирпи/.

(б. 4-7). Заиримьянгура дөви /пышбага/.

II (8-16). Итиң гаршысына эдилен җенаятлар.

III (17-19). Итиң берҗай эдйән везипелери.

IV (20-28). Ити догры ялламак.

V (29-38). Гудуз ит; оны нәхили сакламалы ве беҗермели.

VI (39-40). Итиң аҗайыплыгы.

VII (41-43). Мөҗек ит.

VIII (44-48). Итиң артыкмачлыгы ве кемчиликлери.

IX (49-50). Итиң тарыпнамасы.

X (50-54). Сув ити.

«Видевдатың» XIII фарградына, онуң орс дилиндәки неширинде берлен тесвирнама:

«Эдил ахураларың ве азатларың дөвлере гаршы дурушлары ялы, кәбир чешмелере лайыклыкда, Ахура-Мазданың я-да Спента Маньюның дөреден адамзат үчин эшретли хем пейдалы хайванлары, храфстралара, ягны дөвүң дөреден зыянлы хайванларына ве мөр-мөҗеклерине гаршы дуряpлар: гушлар томзаклары ве гурчуклары ийип ёк эдйәрлер, гундузлар ве тилкилер – гемрижилери, кирпилер – гарынҗалары ве йыланлары, ит болса сүрени мөҗеклерден гораяр ве башгалар. Пейдалы хайваны өлдүрени үчин адама ёвуз җеза бермеклик гөз өңүнде тутулыпдыр, җеримелер салныпдыр ве епитимьи, ягны җезалар (көп санлы барсман чыбыкларыны тайярламак, мукаддес от үчин гуры агач одунларыны йыгнамак, көп санлы зыянлы мөр-мөҗеклери өлдүрмек ве башгалар) берлипдир.

Кәбир халатларда пейдалы хайванлара дөвлер билен гөрешмек укыбы хем берлипдир. Мысал үчин, Сраоша Худайың гушы, Пародари (хораз) ирки сеси билен ялталыкда якасыны танадан Бушясту атлы дөви үркүзйәр («Видевдат» 18.14-29; «Бундахишн» 19.33); ит өзүниң назар салшы билен аҗал дөвүни ве җесединң нежислигиниң нышаны Друхш-йа-Насуны ковяр («Видевдат» 8.16-19).

«Видевдатың» он үчүнҗи фарграды тутушлыгына ве бейлеки фарградларың айратын бөлеклери ите багышланыпдыр. Оларда итиң гатнашмагында дини дәп-дессурларың берҗай эдилиши, ити идетмегиң дүзгүнлери ве бейлекилер барада гүррүң эдилйәр. Өзүниң мукаддеслиги бабатда ит адам билен диен ялы деңешдирилипдир. Ахураның бирнәче бейлеки хайванларыны хем «Авеста» «итлере» дегишли эдйәр. Йөне олар ит ялы ёкары дережеде хорматланмаяр». Серет: Авеста в русских переводах. (1861-1996). – Санкт-Петербург, 1997, 112-нҗи сах.

* * *

1. «Мукаддес Рухуң дөреден затларындан хер гүн ир эртирден (яры гиҗеден) хениз Гүн догманка Бетпәл Рухуң дөреденлерини мүңләп гырмага чыкян җандар, ол нәмедир?».

2. Ахура-Мазда җогап берди: «Ол ябаны, йити тумшуклы Ванхапара-кирпи атлы итдир . Гыбаткеш адамлар оны Дуҗака атландырярлар. Мукаддес Рухуң дөреден затларындан, ине, шол итлер хер гүн ирден, Гүн догманка, Бетпәл Рухуң дөреден затларыны мүңләп гырмага чыкяр.

3. Эй, Спитама Заратуштра! Эгер ким-де болса бири, ябаны, йити тумшуклы, гыбаткеш адамларың Дуҗака атландырян, Ванхапара атлы итини өлдүрәйсе, шейле адам ягты дүнйәде яшап йөркә өзүниң гүнәсиниң өтүлмегини Сраошаның өңүнде газанып билмесе, онда ол өз рухуның докуз неслине зепер етирер ве олар үчин Чинвад көпрүси гечип болмаҗак бөвет болар ».

4. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер ким-де болса бири, ябаны, йити тумшуклы, гыбаткеш адамларың Дуҗака атландырян Ванхапара атлы итини өлдүрсе, онда оңа нәхили җеза бермели болар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Гой, оңа мүң ат гамчысыны ве Сраоша-чараның мүң чыбыгыны урсунлар».

5. Бетпәл Рухуң дөреден затларындан хер гүн ир эртирден [яры гиҗеден], Гүн догманка, Мукаддес Рухуң дөреденлерини мүңләп гырмага чыкян җандар, ол нәмедир?

6. Ахура-Мазда җогап берди: «Эй, Спитама Заратуштра! Ол Заиримьянура-пышбага атлы дөвдүр. Гыбаткеш адамлар оны Заиримьяка атландырярлар. Бетпәл Рухуң дөреден затларындан, ине, шол дөв хер гүн ирден, Гүн догманка, Мукаддес Рухуң дөреден затларыны мүңләп гырмага чыкяр.

7. Эй, Спитама Заратуштра! Эгер ким-де болса бири, гыбаткешлериң Заиримьяка атландырян, Заиримьянуру атлы дөвүни өлдүрсе, онуң [бетпәл] пикири багышланар, [бетпәл] сөзи багышланар, [бетпәл] иши багышланар; [бетпәл] пикириниң гүнәси гечилер, [бетпәл] сөзүниң гүнәси гечилер, [бетпәл] ишиниң гүнәси гечилер.

8. Ким хайванлары гораян, өйи гораян өвредилен ав итини өлдүрсе , онуң рухы, эдил мөҗек алданып торуң дүйбүне дүшүп тутуланда чиркин сес билен гыгырышы ялы, улы гыкылык ве улы сес билен аглап о дүнйә гидер.

9. Хич бир рух ол адамың рухуны ол җан табшыран махалы сес эдип, аглап голдамаз; (Чинвад) көпрүсини гораян ики итиң хич бири онуң өлүмине сес этмез, аглап голдамаз.

10. Ким горайҗы ити уруп, оңа яра салса я-да онуң гулагыны кессе, я-да онуң аягыны кессе ве шол себәпли хем огры я-да мөҗек сүрүден малы билниксиз алып гитсе, онда ол өз эден гүнәсини ювмалы болар: ите билкастлайын яра саланы үчин, онуң җезасыны чекип, гүнәсини ювмалы болар.

11. Ким горайҗы ити уруп, оңа яра салса я-да онуң гулагыны кессе я-да онуң аягыны кессе ве шол себәпли хем огры я-да мөҗек өйүң гош-голамыны билниксиз алып гитсе, онда ол өз эден гүнәсини ювмалы болар: ите билкастлайын яра саланы үчин, онуң җезасыны чекип, гүнәсини ювмалы болар».

12. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким маллары гораян ити бат билен урса ве ол хем җан берсе, ол адама нәхили җеза бермели болар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Гой, оңа секиз йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның секиз йүз чыбыгыны урсунлар».

13. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким өй гораян ити бат билен урса ве ол хем җан берсе, ол адама нәхили җеза бермели болар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Гой, оңа еди йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның еди йүз чыбыгыны урсунлар».

14. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким ав ити бат билен урса ве ол хем җан берсе, ол адама нәхили җеза бермели болар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Гой, оңа алты йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның алты йүз чыбыгыны урсунлар».

15. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ким яшаҗык ити бат билен урса ве ол хем җан берсе, ол адама нәхили җеза бермели болар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Гой, оңа бәш йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның бәш йүз чыбыгыны урсунлар.

16. Шонча хем кирпини, оклыкирпини, йити дишли ялманы, түйлек тилкини, хулласы, сув гундузындан башга , Мукаддес Рухуң итлериң җынсы саян әхли җандарларыны өлдүрен адама шейле җеза бермели болар».

17. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Маллары гораян итиң дурян ери ниреде болмалы?

Ахура-Мазда җогап берди: «Сүрүден бир йүҗйасти аралыкда ол огрыны ве мөҗеги ызарлап йөрмели».

18. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Өй гораян итиң дурян ери ниреде болмалы?

Ахура-Мазда җогап берди: «Өе барян ёлдан бир хатра аралыкда ол огрыны ве мөҗеги ызарлап йөрмели».

19. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Авчы итиң дурян ери ниреде болмалы?

Ахура-Мазда җогап берди: «Ким хич хили башарҗаңлыгы талап этмән, дурмушы горамага мәтәчлик чексе, ол шонуң янында болмалы».

20. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Маллары гораян ити ялсыз гоян адам бу иши үчин нәхили гүнә газанар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Эгер ол ягты дүнйәде яшап йөркә өз гурплы хоҗайыныны нахарсыз гоюп нәхили гүнә газанса, ол бу ерде-де шонча гүнә газанар».

21. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Өй гораян ити ялсыз гоян адам бу иши үчин нәхили гүнә газанар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Эгер ол ягты дүнйәде яшап йөркә, орта гурплы өйүң хоҗайыныны нахарсыз гоюп нәхили гүнә газанса, ол бу ерде-де шонча гүнә газанар».

22. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Авчы ити ялсыз гоян адам бу иши үчин нәхили гүнә газанар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Эгер ол ягты дүнйәде яшап йөркә, өз өйүне гелен руханы ялы хошгылав ве пәкйүрек ынсаны нахарсыз гоюп нәхили гүнә газанса, ол бу ерде-де шонча гүнә газанар» .

23. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Яшаҗык ити ялсыз гоян адам бу иши үчин нәхили гүнә газанар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Эгер ол ягты дүнйәде яшап йөркә, зәхмет чекип өзүни диниң дүзгүнлерини берҗай этмәге багыш эден җуван огланы нахарсыз гоюп нәхили гүнә газанса, ол бу ерде-де шонча гүнә газанар».

24. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Маллары гораян ити ялсыз гоян адама нәхили җеза бермели болар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Оны тутуп енчмели болар ; гой, оңа ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урсунлар».

25. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Өй гораян ити ялсыз гоян адама нәхили җеза бермели болар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Гой, оңа тогсан ат гамчысыны ве Сраоша-чараның тогсан чыбыгыны урсунлар».

26. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Авчы ити ялсыз гоян адама нәхили җеза бермели болар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Гой, оңа етмиш ат гамчысыны ве Сраоша-чараның етмиш чыбыгыны урсунлар».

27. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Яш ити ялсыз гоян адама нәхили җеза бермели болар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Гой, оңа элли ат гамчысыны ве Сраоша-чараның элли чыбыгыны урсунлар».

28. Эй, Спитама Заратуштра! Ягты дүнйәде Мукаддес Рухуң дөреден әхли җандарларыны, илкинҗи нобатда, ял ийип дуранларыны гөрүп, өзүне хич зат берилмейән итлер басым гарраяндыр; ите берилмели иймитден – олара сүйт ве яглы эт гетирип бер» .

29. «Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер маздаясначының өйүндәки итиң сеси гырлып ол гудузлан болса, онда маздаясначылар нәме этмели боларлар?».

30. Ахура-Мазда җогап берди: «Гой, онуң бойнуна йөрите ёнулып ясалан агач бөлегини гейдирип, соң тумшугыны даңсынлар; ёнулып ясалан агаҗың гатысы ашти өлчегинде, юмшагы ондан ики эссе улы болсун.

31. Гой, шейле эдип ити мәкәм даңсынлар. Эгер онуң тумшугы берк даңылман, сеси гырлан гудузлан ит хайваны я-да адамы ярса, гой, ол өз салан ярасы үчин билкастлайын яра саланың җезасыны чексин.

32. Эгер ол илкинҗи гезек хайвана топулса, илкинҗи гезек адамы ярса, гой онуң саг гулагыны кессинлер; икинҗи гезек хайвана топулса, икинҗи гезек адамы ярса, гой, онуң сол гулагыны кессинлер.

33. Эгер ол үчүнҗи гезек хайвана топулса, үчүнҗи гезек адамы ярса, гой, онуң саг аягындан бир бөлек кесип алсынлар; дөрдүнҗи гезек хайвана топулса, дөрдүнҗи гезек адамы ярса, гой, онуң сол аягындан бир бөлек кесип алсынлар.

34. Эгер ол бәшинҗи гезек хайвана топулса, бәшинҗи гезек адамы ярса, гой, онуң гуйругыны кессинлер. Гой, шейле эдип ити мәкәм даңсынлар. Эгер онуң тумшугы берк даңылман, сеси гырлан гудузлан ит хайваны я-да адамы ярса, гой, ол өз салан ярасы үчин билкастлайын яра саланың җезасыны чексин».

35. «Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер маздаясначының өйүндәки ит хүшгәрлигини йитирип, гудузлан болса, онда маздаясначылар нәме этмели боларлар?

Ахура-Мазда җогап берди: «Кесел адам бежериленде эдилиши ялы, оны хем сагалтмак үчин серишде гөзлесинлер».

36. «Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер гөзленилйән серишде тапылмаса, онда маздаясначылар нәме этмели боларлар?».

37. Ахура-Мазда җогап берди: «Гой, онуң бойнуна йөрите ёнулып ясалан агач бөлегини гейдирип, соң тумшугыны даңсынлар; ёнулып ясалан агаҗың гатысы ашти өлчегинде, юмшагы ондан ики эссе улы болсун. Гой, шейле эдип ити мәкәм даңсынлар. Эгер онуң тумшугы берк даңылмадык болса, онда хүшгәрлигини йитирен ит чукура я-да гуя, я-да дешиге, я-да деряның голуна я-да гәми гатнавлы сува гачар ве шондан хем хеләк болар.

38. Эгер ол ит шейдип хеләк болайса, онда онуң гүнәкәрлери беден җезасыны алмалы боларлар.

39. Эй Заратуштра, мен Ахура-Мазда,

Гуҗурлы хем йити дишли,

Өз лыбасына гейнен ити дөредендирин,

Оңа эркек кишиниң пайы дегишлидир,

Оны дүнйәни горамак үчин дөредендирин.

Шейдип, хениз Хакыкат биняды барка, әлем-җаханда яшайыш барка, мен, эй Ахура-Мазда, ити туран тайпасындан Сизи гораян горагчы эдип гояндырын.

40. Эй, Спитама Заратуштра! Хайсы өйде итиң гуҗурлы сеси яңланып дурса, ондан огры я-да мөҗек онуң мал-мүлкүни билниксиз алып гидип билмез; ол мөҗеклери өлдүрер, гыллыгы акып дуран мөҗеклери ызына серпикдирер».

41. «Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай ! Эй, кераматлы Ахура-Мазда! Ики саны мөҗекден, илкинҗи нобатда, хайсысыны өлдүрмели: итиң догран мөҗегиними я-да ити догран мөҗегими ?» –

Ахура-Мазда җогап берди: «Эй, кераматлы Заратуштра! Шол ики мөҗекден, илкинҗи нобатда, ити догран мөҗеги дәл-де, итиң догран мөҗегини өлдүрмелидир.

42. Хайванлары гораян, өй гораян, ав авлаян, өвредилен шол ики саны ит җанлы җандарлар үчин җуда горкулыдыр, олар хас ховплудыр, ёвуздыр, бейлеки итлере середенинде җанлы җандарлары хас көп гырар.

43. Шол ики мөҗек җанлы җандарлар үчин җуда горкулыдыр, олар хас ховплудыр, ёвуздыр, бейлеки мөҗеклере середенде, җанлы җандарлары хас көп гырар.

44. Бир итиң (хәсиетини) секиз саны җандарың (хәсиети) билен деңешдирмек болар: онуң хәсиети руханыңкы ялыдыр; онуң хәсиети эсгериңки ялыдыр; онуң хәсиети малдарыңкы ялыдыр; онуң хәсиети гулуңкы ялыдыр ; онуң хәсиети огрыныңкы ялыдыр; онуң хәсиети вагшы хайваныңкы ялыдыр; онуң хәсиети җелеп аялыңкы ялыдыр; онуң хәсиети чаганыңкы ялыдыр.

45. Ол руханы кимин нахар иер, руханы кимин канагатлыдыр, руханы кимин ачык гөвүнлидир, руханы кимин сәхелче зада кайылдыр. Бу затда ол руханы ялыдыр.

Ол эсгер кимин өңде дурар, маллар үчин эсгер кимин уршар, ол (гораян) өйүниң өңүнде ве аркасында эсгер кимин дурар. Бу затда ол эсгер ялыдыр.

46. Ол малдар кимин хүшгәрдир, укусына сакдыр, ол малдар кимин (гораян) өйүниң өңүнде ве аркасында, аркасында ве өңүнде мәкәм дурар. Бу затда ол малдар ялыдыр.

Ол гул кимин яранҗаңдыр, гул кимин мекирдир...(?) . Бу затда ол гул ялыдыр.

47. Ол огры кимин түмлүге гарашяр, огры кимин этмели ишлерини гиҗесине берҗай эдйәр, огры кимин көре-көрлүк билен иймите япышяр, огры кимин әхтибарсыз. Бу ишлерде ол огры ялыдыр.

Ол вагшы хайван кимин түмлүге гарашяр, вагшы хайван кимин этмели ишлерини гиҗесине берҗай эдйәр, вагшы хайван кимин көре-көрлүк билен иймите япышяр. Бу ишлерде ол вагшы хайван ялыдыр.

48. Ол җелеп аял кимин яранҗаңдыр, җелеп аял кимин мекирдир, җелеп аял кимин хападыр. Бу ишлерде ол җелеп аял ялыдыр.

Ол чага кимин укучылдыр, чаганыңкы кимин гыллыгы акып дурандыр, чага кимин дилини саллаяндыр, чага кимин өңе ылгаяндыр. Бу ишлерде ол чага ялыдыр.

49. Хачанда ол икиси, маллары гораян ит ве өй гораян ит, мениң өйүме гелсе, олара хич хили пәсгелчилик бермели дәлдир. Эгер маллары гораян ве өйлери гораян итлер болмадык болса, онда Ахураның эмри билен дөредилен, ериң йүзүндәки мениң өйлерим шейле берк дурмазды».

50. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Хачанда несил гетириҗи укыбы гутарып, хич хили дерде ярамаян ит өлсе, онуң рухы нирә гидер?

51. Ахура-Мазда җогап берди: «Эй, Спитама Заратуштра! Ол ики саны сув гундузы яшаян чешмә гелер: мүң саны ганҗык итден ве мүң саны көпек итден гоша гундуз, онуң ганҗыгы ве көпеги дөрейәндир. Гундузы өлдүрен адам өри мейданлара гуракчылык гетирер, от-чөплери гурадар.

52. Эй, Спитама Заратуштра! Шонда бу яшайша аматлы ерден багт ве болелинлик, саглык ве җана шыпа бериҗи хошройлук, гүлләп өсүш, көпелиш, галла ве өри мейданлардан берекет гидер».

53. «Эй, адамзат дүнйәсини дөреден, гудратлы Худай! Хачан ынсанларың яшан ерине багт ве болелинлик, саглык ве җана шыпа бериҗи хошройлук, гүлләп өсүш, көпелиш, галла ве өри мейданлара берекет гелер?».

54. Ахура-Мазда җогап берди: «Тә гундузы өлдүрен адам урлуп өлдүрилйәнчә, тә гундузың рухуна багышланан адам садака берйәнчә, үч гиҗе-гүндизиң довамында (мукаддес) от якылмаз, барсман яйрадылмаз, хаома гетирилмез – бу затларың хич бири болмаз.

55-56. Шондан соң бу ере багтыярлык ве болелинлик, саглык ве хошройлук, гүлләп өсүш, көпелиш, галла ве өри мейданлара берекет гайдып гелер».

XIV ФАРГРАТ

Бу фарград, өңки фаргградың соңкы параграфларының (50-нҗи ве ызындакыларың) гошмачасыдыр. Онда сув итини өлдүрен адамың нәхили эдип өз гүнәсини ювмалыдыгы гиңишлейин беян эдилйәр. Сув ити әхли бейлеки итлерден иң мукаддеси боланы үчин, ол Худай билен ити баглашдырян җандардыр. Шонуң үчин оны өлдүрен адамың арассаланышы хем үйтгешик болмалыдыр. Бу фарград, бейлеки фаргградлардан хас көп дережеде бир зада үнсүңи чекйәр: хачан хем болса бир махал «Видевдат» хакыкатдан хем адамларың дурмушында дегерли ве йөргүнли канун болуп хызмат этдимикә я-да ёк ?

* * *

1. Заратуштра Ахура-Маздадан сорады: «Эй, Ахура-Мазда, иң мукаддес Рух! Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Мүң саны көпекден ве мүң саны ганҗыкдан болан сув итини бир адам бат билен урса, ол хем өлсе ве онуң рухы тенинден чыкса, шейле адама нәхили җеза бермели болар?».

2. Ахура-Мазда җогап берди: «Оңа мүң ат гамчысыны ве Сраоша-чараның мүң чыбыгыны урмалы болар .

Ол адам текепбирлик билен Ахура-Мазданың одуның янына он мүң гуҗак даңылгы гаты, кемсиз гурадылан ве барланан агач одуныны гетирмели.

3. Ол текепбирлик билен Ахура-Мазданың одуның янына он мүң гуҗак даңылгы урваснаның, вохугаонаның, вохукеретиниң, хадханаепатаның юмшак агач одуныны я-да якымлы ысы болан ислендик өсүмлигиң дессесини гетирмели.

4. Ол текепбирлик билен он мүң гуҗак баресманың дессесини багламалы; ол шыпалы сувуң шанына пәкйүрек ве арасса адам тарапындан он мүң саны Заотрадан ве хаомадан ве мукаддес этден тайярланылан ичги билен сув итиниң өңүнде өзүниң гүнәсини ювмак үчин Худай ёлуна садака бермели.

5. Ол адам гарнының үсти билен сүйшүп йөрейән он мүң саны йыланы өлдүрмели; ол ите меңзеш он мүң саны йыланы өлдүрмели; ол он мүң саны пышбаганы өлдүрмели; ол он мүң саны гуры ерде гезип билйән гурбаганы өлдүрмели ; ол он мүң саны сув гурбагасыны өлдүрмели; ол мекгеҗөвениң дәнелерини хинине дашаян он мүң саны гарынҗаны өлдүрмели ; ол он мүң саны дишлейән, ерде хин газян ве бела-бетер гетирйән гарынҗаны өлдүрмели .

6. Ол он мүң саны ер гурчугыны өлдүрмели; ол он мүң саны пис чыбынлары өлдүрмели .

Ол харамланан адамлар ювунар ялы он мүң саны хәндеги сувдан долдурмалы .

Сув итиниң рухуның өңүнде өзүниң гүнәсини ювмак үчин ол текепбирлик билен ики гезек мукаддес от үчин герек болян затларың еди топлумыны гетирмели. Олар ашакдакылардан ыбарат болмалы:

7. От якмак үчин герек болян энҗамларың ики топлумы ; бир саны сүбсе , ашагы гиңелдилен, ёкарсы даралдылан ве ода ел бермек үчин ниетленилен ики саны тогалак дери, инче саплы йити теше , йити дишелги бычгы. Бу энҗамлар билен Мазда эериҗилер Ахура-Мазданың мукаддес оды үчин агач одуныны тайярламалы.

8. Сув итиниң рухуның өңүнде өз гүнәсини ювмак үчин, ол текепбирлик билен Худайың адамларына руханыларың уланян энҗамларындан: Астраны , эт , Паитидана кхрафстра , Сраоша-чарана , Мьязда үчин гап-чанаклары, ширели сув үчин гап-чанаклары , йөрите тайярланан эргини гуяр ялы гап, хаома ве баресма үчин гап-чанаклары гетирип бермели.

9. Сув итиниң рухуның өңүнде өз гүнәсини ювмак үчин ол текепбирлик билен Худайың адамларына эсгерлериң уланян харбы энҗамларыны , илкинҗи нобатда, найзаны, соң пычагы, үчүнҗиден – сердессәни, дөрдүнҗиден – ок-яйы, бәшинҗиден – мис учлы отуз найза ерлешйән окданы, алтынҗыдан – отуз саны даш оклы сапаны, единҗиден – совуды, секизинҗиден – халка гөрнүшде ясалан зынҗыр совуды , докузынҗыдан – харбы лыбас , онунҗыдан келлә гейилйән демир тувулга, он биринҗиден – кемери, он икинҗиден – инҗиге гейилйән демир лыбасы гетирип бермели.

10. Сув итиниң рухуның өңүнде өз гүнәсини ювмак үчин ол текепбирлик билен Худайың адамларына дайханларың уланян ашакдакы энҗамларыны: азал билен боюнтырыгы , өкүзлер үчин гамчыны , мекгеҗөвениң дәнесини үвемек үчин даш сокыны ве эл харазы гетирип бермели.

11. Ери бежермек ве газув ишлерини берҗай этмек үчин пил гетирмели; бир өлчег күмүш ве бир өлчег алтын пул төлемели».

Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Нәче мукдарда күмүш пул төлемели?

Ахура-Мазда җогап берди: «Бир тайың бахасыны төлемели».

Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Нәче мукдарда алтын пул төлемели?

Ахура-Мазда җогап берди: «Бир дүйәниң бахасыны төлемели”

12. Сув итиниң рухуның өңүнде өз гүнәсини ювмак үчин ол текепбирлик билен дайханлары чешмәниң арасса сувы билен үпҗүн этмели».

Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ол чешмәниң улулыгы нәхили болмалы?

Ахура-Мазда җогап берди: «Онуң чуңлугы итиң бойы билен дең ве гиңлиги хем итиң узынлыгы билен дең болмалы .

13. Сув итиниң рухуның өңүнде өз гүнәсини ювмак үчин ол текепбирлик билен адамлара сүрүмли ерлери тайярлап бермели».

Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ол ериң өлчеги нәхили мөчберде болмалы?

Ахура-Мазда җогап берди: «Ол ериң өлчеги гапдалындан гечйән ики саны чешме оны сув билен үпҗүн эдер ялы болмалы» .

14. Сув итиниң рухуның өңүнде өз гүнәсини ювмак үчин ол текепбирлик билен Худайың адамларына докуз хатралы ве докуз нематлы өй ве өкүзлер үчин ятакхана гуруп бермели» .

Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Бу өй нәхили улулыкда болмалы?

Ахура-Мазда җогап берди: «Онуң иң улы бөлеги он ики витрасдан ортанҗысы докуз витрасдан ве иң кичи бөлеги алты витрасдан ыбарат болмалы.

Сув итиниң рухуның өңүнде өз гүнәсини ювмак үчин ол текепбирлик билен Худайың адамларына яссыклы кровать гетирип бермели.

15. Сув итиниң рухуның өңүнде өз гүнәсини ювмак үчин ол текепбирлик билен Худайың адамына эркек киши янашмадык җуван гызы гетирип бермели».

Эй адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ол нәхили гыз болмалы?

Ахура-Мазда җогап берди: «Оңа ол адамың җынс бабатда етишен, он бәш яшлы, гулагы сыргалы уясыны я-да гызыны гетирип бермели.

16. Сув итиниң рухуның өңүнде өз гүнәсини ювмак үчин ол текепбирлик билен Худайың адамларына еди баш овнук шахлы маллары гетирип бермели.

Ол ики гезек хер сапар еди саны гузыны я-да овлагы гетирип бермели».

Ол акар ябың үстүнден еди саны көпри гурмалы.

17. Ол узак вагтлап гөзгыны халда дуран докуз саны атятагы ики гезек бежермели.

Ол докуз саны ити ики сапар арассаламалы: онуң дерисиндәки ширелери, түйүндәки мумыяны, битлери , итиң тенинде йүзе чыкан яралары ювмалы ве бежермели.

Ол ики гезек Худайың докуз саны адамыны эт ве чөрек билен мәкәм доюрмалы, чакыр ве бейлеки берк ичгилер билен гандырмалы.

18. Өз эден этмишлери үчин сув итиниң рухуның өңүнде өз гүнәсини ювмак үчин, ине, ол шейле җезалары ве теммилери чекмели болар.

Эгер ол әхли эдилмели ишлери долы берҗай этсе, ол кераматлы адамларың дүнйәсине барып дүшер; эгер ол олары берҗай этмесе, онда ол түмлүгиң дүйбүне, ёвуз дүнйәниң гирдабына барып гирер» .

XV ФАРГРАТ

I (1-8). Бәш саны гүнә эден адамың Пешотану болшы барада.

II (9-19). Кануны болмадык җынс гатнашыклар ве гөврели аялың чагасыны дүшүртҗек болуп эдилйән сынанышыклар барада.

III (20-45). Богаз ит ве онуң чагалары билен алнып барылмалы ишлер барада.

IV (46-51). Итлери өсдүрип етишдирмек барада.

* * *

I

1. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Адамлар нәче саны гүнә ише ынанмаярлар, оларың гечилмегини газанҗак хем болмаярлар, эмма ол гүнәлери эденлеринден соң Пешотану болуп галярлар?

2. Ахура-Мазда җогап берди: «Эй, кераматлы Заратуштра, шейле гүнәлер бәш саныдыр. Оларың биринҗиси хачанда бир адам бейлеки бир пәкйүрек адамы кесеки юрдуң нәдогры динине уйдурса, кесеки юрдуң нәдогры канунларына боюн этсе, онда-да ол өзүниң бу херекетиниң гүнәдигини долы билип берҗай этсе, ол Пешотану болар.

3. Эгер адам сүри я-да өй итине җуда гаты сүңки я-да гызгын ялы берсе – бу гүнәлериң икинҗисидир.

4. «Эгер итиң дишлериниң арасында я-да бокурдагында сүңк галса я-да гызгын ял онуң агзыны ве дилини якып ите зыян етсе я-да ол өлсе, онда шейле гүнәли иш эден адам Пешотану болар .

5. Эгер адам богаз ити урса я-да ковалап, чапак чарпып , оны горкузса – бу гүнәлериң үчүнҗисидир.

6. Эгер ит чукура, гуя, учуда, деря я-да сува гачса ве оңа зыян етсе я-да ол өлсе, онда шейле гүнәли иш эден адам Пешотану болар .

7. Зенан машгаладан өз мөвритине гөрә я-да башга бир нәсаглык себәпли били ачылып дуран махалы, эркек киши онуң билен җынс гатнашыгыны этсе – бу гүнәлериң дөрдүнҗисидир. Шейле иш эден адам Пешотану болар .

8. Эгер эркек адам гөврели аял билен, онуң гөвсүнде сүйдүң бардыгына я-да ёкдугына серетмезден, җынс гатнашыгыны этсе ве онуң нетиҗесинде ол аяла зыян етсе я-да ол өлсе, онда ол адам Пешотану болар» .

II

9. «Эгер эркек адам, машгалабаша гарашлы я-да гарашсыз, өз әрине берлен я-да берилмедик гыз билен җынс гатнашыгыны этсе ве ол ондан гөврели болса, гой ол якын гарындашларындан горкусына, өз мөвритине тебигы ягдайда бил ачылмасының гаршысына, сувуң я-да өсүмликлериң көмеги билен били ачылан гөрнүшде болҗак болуп йөрмесин.

10. Эгер машгалабаша гарашлы я-да гарашсыз, өз әрине берлен я-да берилмедик гыз тебигы ягдайда билиниң ачылышының гаршысына, сувуң я-да өсүмликлериң көмеги билен өзүни били ачылан зенана меңзедип йөрсе, ол гүнә иш эдер .

11. Эгер эркек адам, машгалабаша гарашлы я-да гарашсыз, өз әрине берлен я-да берилмедик гыз билен җынс гатнашыгыны этсе ве ол ондан гөврели болса, гой, ол гыз якын гарындашларындан горкусына, гөвресинде галан чага зыян етирмесин.

12. Эгер гыз якын гарындашларындан горкусына, гөвресинде галан чага зепер етирсе, онда онуң гүнәси оларың икисине-де, гыза ве чаганың атасына йүкленер, оларың икиси хем ганхор, адам өлдүриҗи боларлар; шейле боланда гыза ве чаганың атасына билкастлайын адам өлдүрен хөкмүнде җеза бермели болар.

13. Эгер эркек адам, машгалабаша гарашлы я-да гарашсыз, өз әрине берлен я-да берилмедик гыз билен җынс гатнашыгыны этсе ве ол ондан гөврели болса; мен сенден гөврели болдум дийип эркек адама айтса; ол хем: бар, гарры кемпириң янына гит ве ондан мениң гөврәмдәки чаганы дүшер ялы эт дийип сора дийип җогап берсе.

14. Гыз кемпириң янына гелсе ве чагамы дүшүрип бер дийип сораса; кемпир оңа Банга я-да Шаета, я-да Гхнана, я-да Фраспата, я-да хайсыдыр бир дерман берип, онуң чагасыны дүшүрсе ве (эркек адам) хем гыза шейле дийсе: сен чагаңы өлер ялы эт! Ол хем чагасыны өли болуп догар ялы этсе, онда бу херекетлериң гүнәси оларың үчүсине-де – эркеге-де, гыза-да ве кемпире-де дүшер».

III

15. «Эгер эркек адам, машгалабаша гарашлы я-да гарашсыз, өз әрине берлен я-да берилмедик гыз билен җынс гатнашыгыны этсе ве ол гыз ондан гөврели болса, онда чаганың какасы чага догянча ол гыза көмек этмелидир.

16. Эгер эркек адам оңа көмек этмесе ве герек болан затлар билен етерлик дереҗеде үпҗүн этмекде кемчилик гойберип, чага зепер етирсе , онда ол адама билкастлайын адам өлдүрен хөкмүнде җеза бермели болар”.

17. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер чага догурмак мөврити хас голайлан болса, онда Мазда эериҗилерден ким оңа көмек этмели болар?

18. Ахура-Мазда җогап берди: “Эгер эркек адам, машгалабаша гарашлы я-да гарашсыз, өз әрине берлен я-да берилмедик гыз билен җынс гатнашыгыны эден болса ве ол ондан гөврели болса, онда ол адам оңа чага догянча көмек этмелидир.

19. Эгер ол адам оңа көмек этмесе... . Онда ол аяла онуң голайында бар болан пәкйүрек адам көмеге гелмелидир; ол уркачы җынсдан болан ики аякла-да я-да дөрт аякла-да, аялада я-да ите-де (дең дереҗеде) көмек этмелидир”.

20. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер (итиң) догурҗак мөврити хас голайлан болса, онда оңа Мазда эериҗилерден ким көмек этмели?

21. Ахура-Мазда җогап берди: “Кимиң өйи ите якын болса, ол оңа көмек этмели ; ол тә итиң гүҗүги болянча онуң аладасыны этмели.

2. Эгер ол ите етерлик дереҗеде көмек этмесе ве нетиҗеде итиң гүҗүгине зыян етсе, ол адама билкастлайын адам өлдүрен хөкмүнде җеза бермели болар”.

23. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер итиң догурҗак мөврити җуда голайлашан болса, ол хем шол вагты дүелериң агылында болса, онда Мазда эериҗилерден ким оңа көмек этмели болар?

24. Ахура-Мазда җогап берди: “Ким агылы гуран болса я-да агыл кимиң эмләги болса, онуң хоҗайыны ол ите көмек этмелидир ; ол чагасы догянча онуң аладасыны этмелидир.

25. Эгер ол ите етерлик дереҗеде көмек этмесе ве оңа герек болан затлар билен үпҗүн этмекде кемчиликлер гойберип, ол хем итиң гүҗүгине (хениз ол онуң гөвресиндекә) зыян етирсе, онда ол адама билкастлайын адам өлдүрен хөкмүнде җеза бермели болар”.

26. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер итиң догурҗак мөврити голайлап, ол хем шол махал атятакда болса, онда оңа Мазда эериҗилерден ким көмек этмели болар?

27. Ахура-Мазда җогап берди: “Ким атятагы гуран я-да ол кимиң эмләги болса, онуң хоҗайыны ите көмек этмелидир; ол адам итиң гүҗүги догянча онуң аладасыны этмелидир.

28. Эгер ол ите етерлик дереҗеде көмек этмесе ве оңа герек болан затлар билен үпҗүн этмекде кемчиликлер гойберип, ол хем итиң гүҗүгине зыян етирсе, онда ол адама билкастлайын адам өлдүрен хөкмүнде җеза бермели болар”.

29. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер итиң догурҗак мөврити голайлап, ол хем шол махал сыгырятакда болса, онда оңа Мазда эериҗилерден ким көмек этмели болар?

30. Ахура-Мазда җогап берди: “Ким сыгырятагы гуран я-да ол кимиң эмләги болса, онуң хоҗайыны ите көмек этмелидир; ол адам итиң гүҗүги догянча онуң аладасыны этмелидир.

31. Эгер ол ите етерлик дережеде көмек этмесе ве оңа герек болан затлар билен үпжүн этмекде кемчиликлер гойберип, ол хем итиң гүжүгине зыян етирсе, онда ол адама билкастлайын адам өлдүрен хөкмүнде жеза бермели болар”.

32. Эгер итиң догурҗак мөврити голайлап, ол хем шол махал гоюнятакда болса, онда оңа Мазда эрижилерден ким көмек этмели болар?

33. Ахура-Мазда җогап берди: “Ким гоюнятагы гуран я-да ол кимиң эмләги болса, онуң хожайыны ите көмек этмелидир; ол адам итиң гүжүги догянча онуң аладасыны этмелидир.

34. “Эгер ол ите етерлик дережеде көмек этмесе ве оңа герек болан затлар билен үпжүн этмекде кемчиликлер гойберип, ол хем итиң гүжүгине зыян етирсе, онда ол адама билкастлайын адам өлдүрен хөкмүнде жеза бермели болар”.

35. “Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер итиң догурҗак мөврити голайлап, ол хем шол махал сеңңерде болса, онда оңа Мазда эрижилерден ким көмек этмели болар?”.

36. Ахура-Мазда җогап берди: “Ким сеңңери гуран я-да ол кимиң эмләги болса, онуң хожайыны ите көмек этмелидир; ол адам итиң гүжүги догянча онуң аладасыны этмелидир.

37. Эгер ол ите етерлик дережеде көмек этмесе ве оңа герек болан затлар билен үпжүн этмекде кемчиликлер гойберип, ол хем итиң гүжүгине зыян етирсе, онда ол адама билкастлайын адам өлдүрен хөкмүнде жеза бермели болар”.

38. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер итиң догурҗак мөврити голайлап, ол хем шол махал сувлы хендекде болса , онда оңа Мазда эрижилерден ким көмек этмели болар?

39. Ахура-Мазда җогап берди: “Ким сеңңери гуран я-да ол кимиң эмләги болса, онуң хожайыны ите көмек этмелидир; ол адам итиң гүжүги догянча онуң аладасыны этмелидир.

40. Эгер ол ите етерлик дережеде көмек этмесе ве оңа герек болан затлар билен үпжүн этмекде кемчиликлер гойберип, ол хем итиң гүжүгине зыян етирсе, онда ол адама билкастлайын адам өлдүрен хөкмүнде жеза бермели болар”.

41. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер итиң догурҗак мөврити голайлап, ол хем шол махал өри мейданың ортасында болса, онда оңа Мазда эрижилерден ким көмек этмели болар?

42. Ахура-Мазда җогап берди: “Ким өри мейдана от экен болса я-да ол кимиң эмләги болса, онуң хожайыны ите көмек этмелидир; ол адам итиң гүжүги догянча онуң аладасыны этмелидир.

43. Ол адам рехим-шепагатлык билен дүшемәге аматлы болан ислендик өсүмлигиң япракларыны ашагына язып, ити ятырмалы; ол тә итиң догран гүжүклери өзлерини горамага ве өз ийҗек ийминити өзлери тапмага укыплы болянчалар онуң аладасыны этмели”.

44. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Олар хачан өзлерини горамага ве өз ийҗек ийминити тапмага укыплы боларлар?

45. Ахура-Мазда җогап берди: “Хачанда олар еди өйүң дашына дең болан аралыгы ики гезек ылгап гечмеги башарсалар , онда олар шейле мүмкинчиликлер аларлар. Шондан соң гүжүклери гышына ве томсуна эркин (яшайша) гойбермек болар.

Гүҗүклериң аладасыны алты айлап, (ынсан) чагаларының аладасыны алты йыллап этмелидир.

Ахура-Мазданың оглы, Атар (богаз ити) эдил гөврели аялы горайшы ялы эсеванлык билен гораяндыр”.

IV

46. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер Мазда эериҗилер ит гошалананданн соң, онуң сагдын несил догурмагыны ислеселер, онда олар нәме этмели боларлар?

47. Ахура-Мазда җогап берди: “Агылың ортасында эгер ер гаты болса ярым фут, эгер ер юмшак болса адам боюнуң ярысына дең болан чуңлукда чукур газмалы.

48. Шол ерде, чагалардан ве Ахура-Мазданың оглы Аташдан узаклыкда олар тә хайсыдыр бир көпек ит онуң янына гелйәнчә ганҗык ити даңып гоймалы ве оны горамалы. Шондан соң Мазда эериҗилер ганҗык итиң янына икинҗи ве үчүнҗи көпек барар ялы мүмкинчилик дөретмели. Көпеклер бири-бейлекиси билен урушмаз ялы, ганҗык итиң янына оларың хер хайсысы айратынлыкда барар ялы этмели.

49 . Үч көпек билен җынс гатнашыгыны эден ганҗык басым богаз болар, онуң елнине сүйт гелер ве ол үч көпекден гөвресинде галан гүҗүклери гузлар”.

50. Үч көпек билен җынс гатнашыгыны эден, елнинде сүйт пейда болан ве гөвресинде үч көпекден галан гүҗүклери гөтерип йөрен ити өлдүрен адама нәхили җеза бермели болар?

51. Ахура-Мазда җогап берди: “Оңа еди йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның еди йүз чыбыгыны урмалы болар”.

XVI ФАРГРАТ

I (1-11). Аялларың кеселлән махалы хапаланышы барада.

II (11-12). Хапалыклардан арассаланмак барада.

III (13-18). Бу меселә дегишли дүрли канунлар.

* * *

1. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Эгер Мазда эериҗилериң бириниң өйүнде кәбир беден нәсазлыклары себәпли я-да өз мөврити гелен махалы били ачылан аял бар болса, онда олар нәме этмели боларлар?

2. Ахура-Мазда җогап берди: «Олар әхли агач одунлары, өсүп отуран агачлары я-да (кесилип гойлан) токга пүрслери ёлдан айырмалы; олар ере гуры топрак сепеләп , шол ерде өйден ярым эссе я-да үчден бир, я-да дөртден бир, я-да бәшден бир эссе бейикликде, били ачылан аял ода середип билмез ялы җай гурмалы».

3. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ол җай отдан нәче узаклыкда болмалы? Сувдан нәче узаклыкда болмалы? Баресманың мукаддес шахаларындан нәче узаклыкда болмалы? Пәкйүрек адамлардан нәче узаклыкда болмалы?

4. Ахура-Мазда җогап берди: «Он бәш әдим отдан, он бәш әдим сувдан, он бәш әдим баресманың мукаддес шахаларындан, он бәш әдим пәкйүрек ве арасса адамлардан узаклыкда болмалы».

5. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Кәбир беден нәсазлыклары себәпли я-да өз мөврити гелен махалы били ачылан аяла нахар гетирип берен адам ондан нәче узаклыкда дурмалы?

6. Ахура-Мазда җогап берди: «Кәбир беден нәсазлыклары себәпли я-да өз мөврити гелен махалы били ачылан аяла нахар гетирип берен адам ондан үч әдим узаклыкда дурмалы» .

Ол оңа нәхили гап-чанакда нахар гетирип бермели?

Ол оңа нәхили гап-чанакда чөрек гетирип бермели?

«Ол адам мисден, гуршундан я-да демирден ясалан ислендик гап-чанакда ол аяла иймит гетирип бермели» .

7. Ол нәче мукдарда ол аяла нахар гетирип бермели? Нәче мукдарда чөрек гетирип бермели?

«Ол аял гурпланып гитмез ялы ол адам оңа диңе бир данарлык узын чөрек ве бир данарлык сүйтли аш гетирип бермели .

Эгер чага ол аяла галташса, илки билен онуң эллерини, соң әхли эндамыны ювмалы .

8. Эгер үч гиҗе геченден соң хем ол аялың били ачылмасы довам этсе, онда ол дөрдүнҗи гиҗе нәсагларың сакланян еринде отурмалы.

Эгер дөрт гиҗе геченден соң хем ол аялың били ачылмасы довам этсе, онда ол бәшинҗи гиҗе нәсагларың сакланян еринде отурмалы.

9. Эгер бәш гиҗе геченден соң хем ол аялың били ачылмасы довам этсе, онда ол алтынҗы гиҗе нәсагларың сакланян еринде отурмалы.

Эгер алты гиҗе геченден соң хем ол аялың били ачылмасы довам этсе, онда ол единҗи гиҗе нәсагларың сакланян еринде отурмалы.

10. Эгер еди гиҗе геченден соң хем ол аялың били ачылмасы довам этсе, онда ол секизинҗи гиҗе нәсагларың сакланян еринде отурмалы.

Эгер секиз гиҗе геченден соң хем ол аялың били ачылмасы довам этсе, онда ол докузынҗы гиҗе нәсагларың сакланян еринде отурмалы.

11. Эгер докуз гиҗе геченден соң хем ол аялың били ачылмасы довам этсе, онда бу дөвүң ишидир, дөвүң шанына ве оңа чокуныляндыгы үчин боляндыр».

«Олар әхли агач одунлары, өсүп отуран агачлар ве (кесилип гойлан) пүрслери ёлдан айырмалыдырлар .

II

12. Олар ериң йүзүнде үч саны чукур газмалы; илкинҗи ики чукурда аялы гомез билен ювмалы, үчүнҗиде – сув билен ювмалы.

Билмек үчин (!?) олар ашакдакы мөчберде кхрафстраслары өлдүрмелидирлер: эгер томус болса, мекгеҗөвениң дәнесини дашаян ики йүз саны гарынҗаны, эгер гыш болса, Анхра-Маньюның дөреден ики йүз саны бейлеки ислендик кхрафстрасларыны».

III

13. Кәбир беден нәсазлыклары себәпли я-да өз мөврити гелен махалы аялың били ачыландыгыны эркек адам гизлесе, онда Мазда эриҗилер оңа нәхили җеза бермели боларлар?

Ахура-Мазда җогап берди: “Ол адам Пешотану болар ве оңа ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның ики йүз чыбыгыны урмалы болар”.

14. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Кәбир беден нәсазлыклары себәпли я-да өз мөврити гелен махалы били ачылан аяла эркек адам хәли-шинди янташса, нетиҗеде тебигы тайдан җынсдан бөлүнйән сувуклык тебигы дәл өвүшгине өврүлсе, терсине бөлүнйән тебигы дәл сувуклык тебигы өвүшгине өврүлсе, онда ол адама нәхили җеза бермели болар?

15. Ахура-Мазда җогап берди: “Эгер эркек адам биринҗи гезек ол аяла янташса ве биринҗи гезек онуң билен ятып-турса, онда ол адама отуз ат гамчысыны ве Сраоша-чараның отуз чыбыгыны урмалы болар; эгер эркек адам икинҗи гезек ол аяла янташса ве икинҗи гезек онуң билен ятып-турса, онда ол адама элли ат гамчысыны ве Сраоша-чараның элли чыбыгыны урмалы болар; эгер эркек адам үчүнҗи гезек ол аяла янташса ве үчүнҗи гезек онуң билен ятып-турса, онда ол адама етмиш ат гамчысыны ве Сраоша-чараның етмиш чыбыгыны урмалы болар”.

16. Эгер эркек адам ол аяла дөрдүнҗи гезек янташса ве дөрдүнҗи гезек онуң билен ятып-турса, йөне җынс гатнашыгыны этмән, гейиминиң үсти билен онуң тенине ве хапа будуна галташса, онда оңа нәхили җеза бермели болар?

“Ол адама тогсан ат гамчысыны ве Сраоша-чараның тогсан чыбыгыны урмалы болар.

17. Кәбир беден нәсазлыклары себәпли я-да өз мөврити гелен махалы били ачылан аял билен җынс гатнашыкларыны эден адам өз багрындан өнен, эмма наеза билен урлуп өлдүрилен, оглуның җеседини ода якып , нәхили агыр хата иш эдйән болса, ол шонуң ялы габахат иш эдйәндир.

18. Шейле гүнәли адамлар кануны херекетлери рет эдйән Друхш-йа-Насуның кешбиниң нусгасыдыр. Кануны әсгермезлик эдйән ислендик адам Худайың душманыдыр. Онуң гаршысына гидйән ислендик адам худайсыздыр. Шейле адама өлүм җезасыны бермелидир” .

XVII ФАРГРАТ

Сачлар ве дырнаклар

Адамың тенинден айрылан ислендик бөлек өли зат хасап эдилип, ол дөвүң мүлкүне, өлүмиң ве неҗислигиң меканына өврүлйәр. Шонуң үчин хем адамларың сачы ве дырнагы кесилип айрылан бадына олары Ахриман гарбап аляр. Дәп-дессур боюнча эдил мерхум адамың җесединден дөвүң ковлуп чыкарыланында эдилиши ялы, оны кесилен сачдан ве дырнакдан чыкармак үчин хем йөрите дога окамалы болупдыр. Дөви кесилип айрылан дырнакдан ве сачдан чыкармак үчин олары ерде, дөвлерден гораян япҗагаз шекилинде чызылан мукаддес тегелегиң ичинде ерлешдирмели ве дегишли догалары окамалы болупдыр .

Бу фарграды көплериң ынамсыз гарамакларына серетмезден, ол мифологияны өвренйәнлер үчин бахасына етип болмаҗак чешмедир. Биз онда адамзат дүнйәсинде ялан дүшүнҗелериң дөрейшиниң беяныны ве дүшүндирилишини тапмаян хем болсак, иң

бәркиси оларың гадымы дөврде агзалышына душ гелйәрис. Диңе бир Бомбейде дәл, эйсем ер тогалагының бейлеки бөлеклеринде хем адамлар дырнагы ве сачы гараңкы гүйҗүң элиндәки яраг хасап эдипдирлер. Мысал үчин, Балтик деңзиниң кенарларында яшаян эстонлар кесилен дырнагы ере гачырмазлыга улы әхмиет берйәрлер. Эгер дырнак ере гачса, оны шейтан ерден чөпләп алып, ондан тувулганың йүзүне тутулян гораг пердесини ясаяр дийлип хасап эдйәрлер. Перде оңа гүйч-кувват берйәр ве эгер дырнаклара хачың шекили чекилмедик болса, онда шейтан хич хили гаршылыга душ гелмән адамлара зыян етирип билйәр. Чилиде пампасы атлы тайпаның яшаян ери болан Гаучода адамлар кесилен сачларыны елиң угруна зыңып гойбермекден горкярлар ве олары диварың йүзүнде йөрите гөз өңүнде тутулан дешикде саклаярлар . Льеҗеде адамлара сачларыны зыңып гойбермеклик я-да олары дарагың дишлериниң арасында галдырмаклык маслахат берилмейәр, чүнки шейле эдиленде җадыгөй аял сачлара эе боляр ве оларың эелерини җадылаяр.

* * *

I

1. Заратуштра Ахура-Маздадан сорады: Эй, Ахура-Мазда, иң мукаддес рух, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ынсан херекетлеринден хайсы бири иң элхенҗи ве ол арың хайсы бири дөвүң вейран эдиҗи гүйҗүни кувватландырып билйәр?

2. Ахура-Мазда җогап берди: “Хачанда адам сачыны дарап я-да сырдырып, я-да дырнакларыны алып, оларың әхлисини я-да бир бөлегини ере гачырса, ол онуң иң эрбет херекетидир.

3. Шейле-де, дәп-дессурлар берҗай эдилмейәнлиги үчин ер йүзүнде дөвлер пейда болярлар; дәп-дессурлар берҗай эдилмейәнлиги үчин ер йүзүнде кхрафстраслар пейда болярлар. Олар экин мейданларындакы мекгеҗөвенлери ве өйүң ичинде асылып гойлан гейимлери иййәрлер.

4. Шонуң үчин, эй, Заратуштра, хачанда сен сачыңы дараныңда я-да сырдыраныңда, я-да дырнакларыңы аланыңда олары адамлардан он әдим узаклыкда, отдан йигрими әдим узаклыкда, сувдан отуз әдим узаклыкда ве баресманың мукаддес шахаларындан элли әдим узаклыкда гоймалысың.

5. Шондан соң сен, эгер ер гаты болса бир дисти чуңлукда, эгер ер юмшак болса бир витасти чуңлукда чукур газмалы; сен чукура сачлары ерлешдирмели ве дөвлери дерби-дагын эдиҗи ашакдакы сөзлери айтмалы: “Ондан элиңи чек, онуң көмеги билен Ахура-Мазда өсүмликлери дөредендир” .

6. Онуң ыз яны билен сен демир пычак билен чукурың төверегинде үч, алты я-да докуз саны япҗагаз газмалы ве үч, алты я-да докуз гезек сесли эдип Ахуна-Варья аядыны окамалы.

II

7. «Дырнаклар үчин сен көчеде (өйүң дашында) күлбике бармагың ёкаркы богнуның өлчегинде чукур газмалы; сен оңа дырнаклары ерлешдирмели ве дөвлери дерби-дагын

эдиҗи ашакдакы сөзлери айтмалы: “Эшидилйән сөзлери кераматлы диндар ягшы ниетлер билен айдяндыр” .

8. “Шондан соң сен демир пычак билен чукурың төверегинде үч, алты я-да докуз саны япҗагаз газмалы ве үч, алты я-да докуз гезек сесли Ахуна-Варья аядыны окамалы”.

9. “Шондан соң сен ене-де шейле диймели: “Эй, Ашо-зуста гушы бәриңе серет . Ине саңа дырнаклар, серет олара! Гой, олар Мазаинья дөвлериниң гаршысына алып барян гөрешиңде сениң найзаларың, пычакларың, яйларың, гыргы перли пейкамларың, сапаның үчин даш окларың болсун” .

10. Эгер бу дырнаклары (бу гуша) багыш этмесеңиз, онда олар Мазаинья дөвлериниң эллерине дүшер ве оларың найзалары, пычаклары, яйлары, гыргы перли пейкамлары, (Мазаинья дөвлериниң) сапанларының даш оклары боларлар.

11. Шейле гүнәли адамлар кануны херекетлери рет эдйән Друхш-йа-Насуның кешбиниң нусгасыдыр. Кануны әсгермезлик эдйән ислендик адам Худайың душманыдыр. Онуң гаршысына гидйән ислендик адам худайсыздыр. Шейле адама өлүм җезасыны бермелидир” .

XVIII ФАРГРАТ

I (1-13). Ярамаз руханы ве ёлдан чыкмаклыга мейиллер барада.

II (14-29). Хоразың мукаддеслиги барада.

III (30-60). Друхш-йа-Насуның дөрт саны ойнашы барада.

IV (61-71). Гадаган эдилен җынс гатнашыклары барада.

* * *

1. Ахура-Мазда Заратуштра йүзленип шейле дийди: “Эй, кераматлы Заратуштра! Паитидананы билинден асып гезйән адамлар көп, эмма олар хич махал гушагына кануның китабыны багламаярлар ; шейле адам мен Атравандырын дийсе, ол ялан сөзлейәндир. Эй, кераматлы Заратуштра! Сен оны Атраван дийип атландырма!”.

2. Ол элинде храфстраны саклаяр, эмма ол хич махал гушагына кануның китабыны багламаяр; шейле адам мен Атравандырын дийсе, ол ялан сөзлейәндир. Эй, кераматлы Заратуштра! Сен оны Атраван дийип атландырма!

3. Ол элинде чыбык дессесини саклаяр, эмма ол хич махал гушагына кануның китабыны багламаяр; шейле адам мен Атравандырын дийсе, ол ялан сөзлейәндир. Эй, кераматлы Заратуштра! Сен оны Атраван дийип атландырма!

4. Онуң Астра маирьясы бар, эмма ол хич махал гушагына кануның китабыны багламаяр; шейле адам мен Атравандырын дийсе, ол ялан сөзлейәндир. Эй, кераматлы Заратуштра! Сен оны Атраван дийип атландырма!

5. Ол бүтин гиҗәни ятып гечирйәр, Яснаны окамаяр ве дини айдымлары айтмаяр, сөзи билен я-да иши билен Худая чокунмаяр, окамаяр ве окатмаяр, мүдимилик яшайша ымтыляр; шейле адам мен Атравандырын дийсе, ол ялан сөзлейәндир. Эй, кераматлы Заратуштра! Сен оны Атраван дийип атландырма!

6. Эй, кераматлы Заратуштра! Ким узын гиҗе ятман мукаддес пәхимлилиге чагырса ве шол пәхимлилик билен горкудан ве ынҗалыксызлыкдан халас болса, ким Чинват

көпрүсиниң үстүнде шатлык дуйса ве ачык йүрек билен мукаддес ве кәмил дүнйә – бехиште гирсе, шоны сен Атраван атландырмалысың!

7. [Шонуң үчин] эй кераматлы Заратуштра, сен элмыдама өзүңи дөреден, иң кәмил ве әхли зады билйән Худайыңа – маңа йүзлен! Сениң сорагларыңа җогап бермекден мен иң ёкары дережеде леззет алярын; пәк хем багтлы болмак үчин маңа йүзлен!”.

8. Заратуштра Ахура-Маздадан сорады: “Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Нәме себәпден Өлүмиң гөзе гөрүнмейән гүйҗи кувватланып башлаяр?

9. Ахура-Мазда җогап берди: “Адам нәдогры хануны өвретсе , ол үч яша етенде мукаддес гушагы дакынып гезмесе, Гатлары окамаса тәмиз сува чокунмаса – ол гүйч шондан кувватланяндыр”.

10. “Эгер ким-де болса бири туссаг эдилен адамы (биканун) бошадып гойберсе, ол дири адамың дерисини союн ве келлесини кесен кимин херекет эдйәндир” .

11. “Худайсыз Ашемаоганың шанына берлен пата, пата бериҗиниң агзындан айрылмаяр; ики Ашемаоганың шанына берлен пата, онуң дилинден дүшмейәр; үч Ашемаога берлен пата – бош сөздүр; дөрт Ашемаога берлен пата, өзүңе гөнүкдирилен нәлетликдир”.

12. “Ким бетпәл, худайсыз Ашемаога Хаома я-да кераматландырылан Мьяздя ичгисини ичирсе, онда ол, мысалы, Мазда эриҗилериң шәхериниң ичинден мүң саны ат гечирип, онуң адамларыны гыргына берип ве эдил огры ялы доварларыны сүрүп әкиден адам кимин херекет эдйәндир”.

II

«Шонуң үчин, эй кераматлы Заратуштра, сен элмыдама өзүңи дөреден, иң кәмил ве әхли зады билйән Худайыңа – маңа йүзлен! Сениң сорагларыңа җогап бермекден мен иң ёкары дережеде леззет алярын; пәк хем багтлы болмак үчин маңа йүзлен”.

14. Заратуштра Ахура-Маздадан сорады: “Найза билен ярагланан, рехим-шепагатлы Худайың сөзлерини өзүнде җемлейән, мукаддес ве гуҗурлы Сраошаның Сраоша-варези, эйсем ким болмалы?”.

15. Ахура-Мазда җогап берди: “Ол執Пародарс ” атлы гушдур [хораздыр]. Эй, кераматлы Заратуштра! аҗайып даң шапагының голайлашяндыгыны хабар берйән бу хораза бетпәл ве пис адамлар Каркатас диййәрлер.

16. Эй адамлар, өрүшиң! Дөвлери дерби-дагын эдйән “Ашем яд вахистем-и” (аядыны) окаң ! Середиң, ине-де узын голлы Бушьяста дөв пейда боляр. Ол оянып башлан җанлы-җандарлардан долы дүнйәни хүвдүләп ятырҗак боляр. Ол шейле диййәр: адамлар ятыбериң, хениз [укудан] турмак вагты геленок.

17. Үч саны затда, ягны пәкизе пикирлериң, хош сөзлериң ве оңат херекетлериң өңүнде говшаклык этме; үч саны эрбет затда, ягны бетпәл пикирлериң, яман сөзлериң ве ярамаз херекетлериң өңүнде говшаклык этме.

18. Гиҗәниң биринҗи ярымында, Ахура-Мазданың оглы От, өйүң хоҗайыныны көмеге чагыряр ве шейле диййәр:

19. “Эй, өйүң хоҗайыны, тур ериңден! Гейимиңи гей, гушагыңы гуша, эллериңи юв, агач одунлары гөзләп тап ве олары мениң яныма гетир. Сениң арасса эллериң билен гетирен одунларыңдан (шыпаланып), маңа ол одуң ичинде шөхле салып янмага ругсат эт!

Ине-де дөвлериң дөреден Азиси гелйәр. Ол мениң гаршыма баш гөтерип, мениң өмрүми кесҗек боляр”.

20. Гиҗәниң икинҗи ярымында Ахура-Мазданың оглы От, дайханы көмеге чагыряр ве шейле дийййәр:

21. “Эй, дайхан, тур ериңден! Геймимиңи гей, гушагыңы гуша, эллериңи юв, агач одунлары гөзләп тап ве олары мениң яныма гетир. Сениң арасса эллериң билен гетирен одунларыңдан (шыпаланып), маңа ол одуң ичинде шөхле салып янмага ругсат эт! Ине-де дөвлериң дөреден Азиси гелйәр. Ол мениң гаршыма баш гөтерип, мениң өмрүми кесҗек боляр.

22. Гиҗәниң үчүнҗи ярымында, Ахура-Мазданың оглы От, кераматлы Сраошаны көмеге чагыряр ве шейле дийййәр: Эй кераматлы, серви бойлы Сраоша, мениң яныма гел (ве ол арасса эллери билен арасса одунлары мениң яныма гетирйәр) . Ине-де дөвлериң дөреден Азиси гелйәр. Ол мениң гаршыма баш гөтерип, мениң өмрүми кесҗек боляр.

23. “Шондан соң мукаддес Сраоша бетпәл ве пис адамларың Каркатас атландырян Пародарс атлы гушуны оядяр. Ол аҗайып даң шапагының гелендигини хабар берйәр.

24. Эй, адамлар, өрүшиң! Дөвлери дерби-дагын эдйән “Ашем яд вахистем-и” (аядыны) окаң! Середиң, ине-де узын голлы Бушьяста дөв пейда боляр. Ол оянып башлан җанлы-җандарлардан долы дүнйәни хүвдүләп ятырҗак боляр. Ол шейле дийййәр: адамлар ятыбериң, хениз (укудан) турмак вагты геленок.

25. Үч саны затда, ягны пәкизе пикирлериң, хош сөзлериң ве оңат херекетлериң өңүнде говшаклык этме; үч саны эрбет затда, ягны бетпәл пикирлериң, яман сөзлериң ве ярамаз херекетлериң өңүнде говшаклык этме.

26. Яссыкдаш ынсанлар бири-бирине шейле дийййәрлер: “Ериңден тур! Гулак ас, мени хораз чагыряр! Олардан ким илкинҗи болуп турса, ол биринҗи болуп бехиште дүшйәр; ол икисинден ким биринҗи болуп, тәмиз ювлан эллери билен, Ахура-Мазданың оглы Ода, арасса одунлары гетирсе, От хем ондан хошал болуп ве гетирилен одунлардан болелин иймитленип, оңа шейле пата берйәр:

27. Гой, сениң сүри өкүзлериң болсун, сениң огулларың көп болсун! Гой, сениң пайхасың, эдил хоҗайының әхди ялы болсун! Рухы шатлыгың билен элмыдама өмрүңи яшап гечир.

Ине От, ким оңа гүндизиң ягты махалы оңат барланан ве ягшы ниетлер билен арассаланан гуры одуны гетирсе, шейле пата берйәндир.

28. Эгер ким-де болса бири, бейлеки бир адама сахылык ве таквалык билен ики саны Пародарс гушы онуң мәкияны ве хоразы билен совгат берсе, онда ол эдил йүз саны сүтүнли, мүң саны агач билен басырылан, мүң саны улы ве мүң саны кичи пенҗирели өйи совгат берен ялыдыр.

29. Эгер ким-де болса бири мениң Пародарс гушума нахар берсе, онда шондан соң маңа Ахура-Мазда сораглар билен йүзленмек герек болмаз; ол адам гөни бехиште барып дүшйәндир.

III

30. «Кераматлы Сраоша Друхш-йа-Насуның үстүне найза билен хүҗүм этди ве сорады: “Эй, пис хем бетпәл Друхш-йа-Насу! Сен бу мадды дүнйәниң гиңишликлерине өз неслиңи эркек дөв билен җүбүтлешмән яйрадярмың?”.

31. Пис ве мекир дөв Друхш-йа-Насу җогап берди: “Эй, кераматлы ве серви бойлы Сраоша! Ол бейле дәл. Мен эркек дөв билен җүбүтлешмән мадды дүнйәниң гиңишликлерине өз неслими яйрадып билмейәрин”.

32. Мениң дөрт саны эркек дөв ойнашым бар. Эдил бейлеки җандарларда уркачының хамыла болмагына эркегиң себәп болшы ялы, мениң гөврели болмагыма хем олар себәпкәрдирлер”.

33. “Кераматлы Сраоша Друхш-йа-Насуның үстүне найза билен хүҗүм этди ве сорады: “Эй, пис хем бетпәл Друхш-йа-Насу! Сениң эркек дөв ойнашларыңдан биринҗиси ким?”.

34. Пис ве мекир дөв Друхш-йа-Насу җогап берди: “Эй, кераматлы ве серви бойлы Сраоша! “Өзүниң гымматлыкларындан хич зат бермейән, арасса ынсанлара хайыр-садака бермеги сораян мениң илкинҗи ойнашымдыр .

35. Эдил бейлеки җанлы-җандарларда уркачы җынсың хамыла болмагына оларың эркек җынсының себәп болшы ялы, мениң хем гөврели болмагыма бу эркек (дөв) себәпкәрдир”.

36. Кераматлы Сраоша Друхш-йа-Насуның үстүне найза билен хүҗүм этди ве сорады: “Эй, пис хем бетпәл Друхш-йа-Насу! Онуң гаршысына нәме этмек болар?”

37. Пис ве мекир Друхш-йа-Насу җогап берди: “Эй, кераматлы ве серви бойлы Сраоша! Оңа диңе бир зады гаршы гоймак мүмкин, ягны эгер адам, ондан хайыш этмеселерем, таквалык эдип, өзүниң әхли гымматлыкларындан ынсанларың бирине нәме-де болса уҗыпсызҗа бир зады өз ыгтыярына берсе.

38. Шейле херекети билен ол, эдил дөрт аяклы мөҗегиң өз энесиниң гарнындакы чагасыны чекип алшы ялы, мениң гөврәмдәки чаганы өлдүрер”.

39. Кераматлы Сраоша Друхш-йа-Насуның үстүне найза билен хүҗүм этди ве сорады: “Эй, пис ве бетпәл Друхш-йа-Насу! Сениң икинҗи эркек ойнашың ким?”.

40. Пис ве мекир Друхш-йа-Насу җогап берди: “Эй, кераматлы ве серви бойлы Сраоша! Икинҗи ойнашым шолдур, ягны, хачанда ол пешевләнде, дабаның өң тарапына пешевини дегирйәндир”.

41. “Эдил бейлеки җанлы-җандарларда уркачы җынсың хамыла болмагына оларың эркек җынсының себәп болшы ялы, мениң хем гөврели болмагыма бу эркек (дөв) себәпкәрдир”.

42. Кераматлы Сраоша Друхш-йа-Насуның үстүне найза билен хүҗүм этди ве сорады: “Эй, пис ве бетпәл Друхш-йа-Насу! Онуң гаршысына нәме этмели болар?”.

43. Пис ве мекир Друхш-йа-Насу җогап берди: “Эй, кераматлы ве серви бойлы Сраоша! Онуң гаршысына екеҗе зат этмели болар, ягны адам деслап еринден турандан соң үч әдим әтләп, үч гезек Ахуна-Варья аядыны окамалы, ики гезек хуматанамы, үч гезек хукшатротемамы окамалы, шондан соң ене-де Ахуна-Варьяны ве Йенхе хатамы окамалы.

44. Шейле херекети билен ол, эдил дөрт аяклы мөҗегиң өз энесиниң гарнындакы чагасыны чекип алшы ялы, мениң гөврәмдәки чаганы өлдүрер”.

45. Кераматлы Сраоша Друхш-йа-Насуның үстүне найза билен хүҗүм этди ве сорады: “Эй, пис ве бетпәл Друхш-йа-Насу! Сениң үчүнҗи эркек ойнашың ким?”.

46. Пис ве мекир Друхш-йа-Насу җогап берди: “Үчүнҗи ойнашым шейле эркекдир, ягны ол уклап ятан махалы дөлүни дөкйәндир.

47. Эдил бейлеки җанлы-җандарларда уркачы җынсың хамыла болмагына оларың эркек җынсының себәп болшы ялы, мениң хем гөврели болмагы-ма бу эркек (дөв) себәпкәрдир”.

48. Кераматлы Сраоша Друхш-йа-Насуның үстүне найза билен хүҗүм этди ве сорады: “Эй, пис ве бетпәл Друхш-йа-Насу! Онуң гаршысына нәме этмели болар?”.

49. Пис ве мекир Друхш-йа-Насу җогап берди: “Эй, кераматлы ве серви бойлы Сраоша! Онуң гаршысына екеҗе зат этмели болар, ягны адам укусындан оянандан соң үч гезек Ахуна-Варья, ики гезек хуматанам, үч гезек хукшатротемам аятларыны ве ене-де Ахуна-Варья ве Йенхе хатам аятларыны окамалы болар.

50. Шейле херекети билен ол, эдил дөрт аяклы мөҗегиң өз энесиниң гарнындакы чагасыны чекип алшы ялы, мениң гөврәмдәки чаганы өлдүрер”.

51. “Шондан соң ол Спента Армаитә шейле сөзлер билен йүзленди: «Эй, Спента Армаити! Бу адамы мен саңа берйәрин; ахырет гүнүнде адамларың дирелмели гүнүнде сен оны маңа гайтарып берерсиң; сен оны маңа Гатлары билйән, Яснаны билйән кануны өвренип өз гөзүни ачан , акыллы ве парасатлы халда гайтарып берерсиң”.

52. Шондан соң сен онуң адыны “Одуң дөредени”, “Одуң тохумы”, “Одуң несли”, “Ериң Оды”, хулласы, өзүнде От сөзи бар болан сөйгүли атлар билен онуң адыны тутмалысың”.

53. Кераматлы Сраоша Друхш-йа-Насуның үстүне найза билен хүҗүм этди ве сорады: “Эй, пис ве бетпәл Друхш-йа-Насу! Сениң дөрдүнҗи эркек ойнашың ким?”.

54. Пис ве мекир Друхш-йа-Насу җогап берди: “Эй, кераматлы ве серви бойлы Сраоша! Ким өзүниң эркекдигине я-да аялдыгына серетмезден, он бәш яшдан гечено соң мукаддес гушагы гушанмаса, мукаддес көйнеги геймесе, шол мениң дөрдүнҗи ойнашымдыр” .

55. Биз, дәвлер, шейле адам дөрдүнҗи әдим этләнде, оны дилине ве сүңк бейнисине ченли гурадярыс; шейле халда ол мукаддес рухуң дүнйәсини дерби-дагын этмәге ве шонуң ялы-да Ятуны ве Зенди ёк этмәге укыплы болар».

56. Кераматлы Сраоша Друхш-йа-Насуның үстүне найза билен хүҗүм этди ве сорады: «Эй, пис ве бетпәл Друхш-йа-Насу! Онуң гаршысына нәме гоюп болар?».

57. Пис ве мекир Друхш-йа-Насу җогап берди: «Эй, кераматлы ве серви бойлы Сраоша! Онуң гаршысына гоймага зат ёкдур;

58. Хачанда эркек киши я-да аял он бәш яша етенден соң мукаддес гушагы гушап ве мукаддес көйнеги гейип гезмесе ягдай шейле боляндыр».

59. «Биз, дәвлер, адам дөрт әдим этләнде, оны дилине ве сүңк бейнисине ченли гурадярыс; шейле халда ол мукаддес рухуң дүнйәсини дерби-дагын этмәге ве шонуң ялы-да Ятуны ве Зенди ёк этмәге укыплы боляр».

IV

60. «Эй, кераматлы Заратуштра! Сен элмыдама өзүңи дөреден, иң кәмил ве әхли зады билйән Худайың – маңа йүзлен! Сениң сорагларыңа җогап бермекден мен иң ёкары дереҗеде леззет алярын; пәк хем багтлы болмак үчин маңа йүзлен!”.

61. Заратуштра Ахура-Маздадан сорады: Эйсем-де болса, ким сени шейле агыр гам-гусса батыряр? Ким саңа шейле ховплы азаплары берйәр?

62. Ахура-Мазда җогап берди: “Эй, Спитама Заратуштра! Ол Гахи атлы аялдыр. Ол эдил азгын ве ахлаксыз зенан кимин диндарларың ве динден чыканларың, Мазда эриҗилериң ве дәвлериң, гүнәлилериң ве гүнәсизлериң төверегинде кебелек болуп айланяр” .

63. “Өзүниң назары билен ол аял дагдан инйән сув акымының үчден бирини гурадяр; өзүниң назары билен ол алтын реңкли өсүмликлериң үчден бирини ёк эдйәр”.

64. “Өзүниң назары билен ол аял Спента Армаитини өртүп отуран от-чөплери гурадяр. Эгер ол аял бирине галташайса, онда ол онуң оңат пикирлериниң, хош сөзлериниң ве херекетлериниң үчден бирини ёк эдйәр; шейле-де ол аял ол адамың гүйч-кувватыны песелдйәр, дөвлери дерби-дагын эдижи укыбының ве оңат гылык-хәсиетлериниң үчден бирини айыряр” .

65. “Эй, Спитама Заратуштра! Мен саңа дүрс ве хакыкы сөзлери айдяндырын. Шейле аяллары сүйренижи йыланлардан , уршужы мөҗеклерден, сүрүлере хүҗүм эдйән эне мөҗеклерден, сувлара өзүниң түкениксиз тохумыны ташлаян эне гурбагалардан хем көп өлдүрмелидир.

66. Эй, кераматлы Заратуштра! Сен элмыдама өзүңи дөреден, иң кәмил ве әхли зады билйән Худайың – маңа йүзлен! Сениң сорагларыңа җогап бермекден мен иң ёкары дережеде леззет алярын; пәк хем багтлы болмак үчин маңа йүзлен!”.

67-68. Кәбир беден нәсазлыклары себәпли я-да өз мөврити гелен махалы били ачылан аял билен җынс гатнашыкларыны эден адам онуң гүнәдигине дүшүнип, бу иши билкастлайын этсе , онда оңа нәхили җеза бермели болар? Өз гезегинде, аял хем өзүниң нәсаг ягдайыны билип, (эмма оңа серетмезден) эркек билен җынс гатнашыгыны этмәге хөвесли болса, онда ол адам өз гүнәсини нәхили ювуп билер?

69. Ахура-Мазда җогап берди: “Кәбир беден нәсазлыклары себәпли я-да өз мөврити гелен махалы били ачылан аял билен эркек адам җынс гатнашыгыны этсе; бу ишиң гүнәдигине дүшүнип, ол оны билкастлайын берҗай этсе; өз гезегинде, аял хем разычылык берип, өзүниң нәсаг халында эркек билен җынс гатнашыгыны этмәге хөвесли болса, онда ол адама ашакдакы җезалары бермели болар:

70. Ол адам мүң саны овнук шахлы мал өлдүрмели; оларың ич-гошларыны, үстүне заотра ширесини сепип, мукаддес одуң янына гетирмели; оларың эгин сүңклерини арасса сувуң янына гетирмели .

71. Ол юмшак агачдан, ягны урваснадан, воху-гаонадан, воху-керетиден, хадха-наепатадан я-да якымлы ыслы ислендик өсүмликлерден багланан мүң саны дессәни мукаддес одуң янына гетирмели .

72. Ол баресманың шахаларындан мүң саны дессе багламалы; пәкйүрек адам тарапындан эрҗеллик билен ве арасса эдилип хадханаепата агаҗының көклеринден тайярланылан мүң саны заотра ширесини хаома ве эт билен билеликде арасса сувуң янына гетирмели .

73. Ол гарнының үсти билен сүйшйән мүң саны йыланы ве ики мүң саны бейлеки йыланлары өлдүрмели ; ол мүң саны гуры ерде йөрейән ве ики мүң саны сувда яшаян гурбаганы өлдүрмели; ол мекгеҗөвениң дәнесини хинине дашаян мүң саны гарынҗаны ве ики мүң саны бейлеки гарынҗалары өлдүрмели.

74. “Ол акар сувлы ябың үстүнден отуз саны көпри гурмалы; оңа Аспахе-астраның мүң чыбыгыны ве Сраоша-чараның мүң чыбыгыны урмалы” .

75. “Ине, онуң гүнәсиниң гечилиш ёлы; ине онуң гүнәси үчин берилмели җеза”.

76. “Эгер ол ёкарда саналан әхли затлары берҗай этсе, онда ол гүнәсиз, арасса адамларың арасына барып дүшер; эгер ол олары берҗай этмесе, онда ол түмлүгиң дүйбүне, ёвуз дүнйәниң гирдабына барып гирер” .

XIX ФАРГРАТ

I (1-11). Анхра-Манью Заратуштраны өлдүрмәге сынанышяр, эмма бу иш оңа башартмандан соң, онуң башыны айлап, алдава салҗак боляр. Заратуштра бу хүҗүмлериң гаршысына мадды ве рухы тайдан берк ярагланып, гайтавул берйәр.

II (11-43). Заратуштра Ахура-Маздадан өз канунының мазмуныны ачып бермеги хайыш эдйәр. Ахура-Мазда оңа дөвлериң хүҗүмини нәхили эдип ызына гайтармалыдыгыны, Мазданың дөреден затларына чокунмагы, пис затлардан арассаланмагың ёлларыны ве адам өленден соң онуң рухы билен болуп гечйән затлары өвредйәр.

III (43-47). Анхра-Маньюның ве онуң тарапдарларының алҗыраңңы ягдая дүшүп, өзлериниң говшаклыгыны дуюп, довзаха гачып гидишлери барада гүррүң берилйәр.

Бу фарграды «Ачыш» дийип атландырмак болар. Оны тутуш «Видевдатың» эсасы фарграды хасапламак хем болар. Онуң биринҗи бөлегинде дөвлериң ачышының өңүни алмак боюнча эден сынанышыклары барада гүррүң берилйәр. фаргрaдың үчүнҗи бөлеги бу гөрешиң нетиҗелерине багышланыпдыр. Ортакы икинҗи бөлекде заратуштрачылык дининиң канунлары гысгача беян эдилйәр.

Бу фаргрaдың иңлис дилине эдилен терҗимесине ве онуң пехлеви дилиндәки тесвирнамасына серет: Haug’s Essays, p, 253 seq., p. 33 seq., p. 379 seq.

I

1. Демиргазыкдан, демиргазыгың себитлериндeн дөвлериң дөви Анхра-Манью ылгап гелди. Мекир, рехим-шепагатсыз, бела-бетериң өйҗүги Анхра-Манью (дөвлере йүзленип) шейле дийди: «Эй, дөв сен оңа хүҗүм эт! Кераматлы Заратуштраны өлдүр!». Друҗ, Буити – гөзе гөрүнмейән өлүм ве довзахың оды – билеликде өңе окдурылдылар.

2. Заратуштра Ахуна Варья аядыны сесли окады : «Худайың эмри – мукаддес канундыр; Воху-мананың байлыгы, ким бу дүнйәде Мазда эерсе шонуң эмләги болмалыдыр ве Ахураның берен хөкмүрованлыгы гарыпларың эшретли дурмушыны үпҗүн этмек үчин уланылмалыдыр».

(Ол сөзлериниң үстүне ене-де ашакдакылары гошды): «Рехнетли Даити дерясының җана шыпа бериҗи сувуның шанына догалары ока!».

«Мазда эериҗилериң кануныны вагыз-несихат эт!».

(Бу окалан аятлардан соң) «Друҗ ве дөв Буити – гөзе гөрүнмейән өлүм ве довзахың оды – горкуларына гачып гитдилер».

3. Мекир Друҗ Анхра-Маньюва йүзленип шейле дийди: «Эй, (әхли зады) йыкып-юмруҗы Анхра-Манью! Мен оны өлдүрмәниң угруны-ёлуны тапамок. Кераматлы Заратуштраның шан-шөхраты дийсең бейик».

Заратуштра өзүниң гаршысына эдилйән бу гөрешлериң әхлисини йүреги билен сызып, шейле пикир этди: «Бетпәл затлары дөредиҗи дөвлер ве дрвантлар билелешип, мени нәхили эдип өлдүрмегиң күл-күлүне дүшүпдирлер».

4. «Бетпәл рухуң ве онуң пис хем чылшырымлы пиримлериниң өңүнде гайдувсыз дуруп, кераматлы Заратуштра, дүнйәни дөредиҗи Ахура-Мазданың өзүне берен, улулыгы өй билен барабар дашыны элиниң аясында пырлап, өңе бакан ынамлы йөреди.

Дагуң гершинде, Порушаспаның өйүниң голайында, Даити дерясының кенарында дуруп, сен, тегелек дүнйәниң уммасыз гиңишликлеринде, кимиң гаршысына бу дашлары элиң аясында пырлап, саклаярсың?».

5. Заратуштра Анхра-Маньюва җогап берди: «Эй, бетпәллигиң өйжүги ве мекир Анхра-Маньюю! Мен дөвлериң дөреден затларыны дүйп-тейкары билен ёк эдйәндирин; мен Друхш-йа-Насуны ёк эдерин; даң шапагының тарапындан, даң шапагының себитинден, дөвлери гырып ёк эдиҗи Саошьянт дирелип, Касаова көлүнден чыкып гелйәнчә Паирика Кнатаити дөви өлдүрерин».

6. Бетпәл дүнйәни дөредиҗи, мекир Анхра-Маньюю оңа ене шейле дийди: «Эй, кераматлы Заратуштра! Сен мениң дөреден затларымы дерби-дагын этме! Сен Порушаспаның оглусың , өз энең догран перзендисиң . Мазда эриҗилериң аҗайып канунындан, сен, эл чек! Эгер шейле этсең, сен хем, эдил гылыҗындан ган дамып дуран миллетиң хөкүмдары хөкмүнде сыланарсың, хорматланарсың!».

7. Спитама Заратуштра җогап берди: «Ёк! Эгер мениң тенними, рухумы (дурмушымы) пара-пара этселер-де, мен хич махал Мазда эриҗилериң аҗайып канунындан йүз дөндермерин!».

8. Бетпәл дүнйәни дөредиҗи, мекир Анхра-Маньюю оңа ене-де шейле сораг берди: «Нәхили Сөз билен сен ишиңи бес эдерсиң, нәхили Сөз билен сен гопгунлык турзарсың, нәхили яраглар билен сениң тарапдарларың Анхра-Маньюның, мениң, гаршыма баш гөтерерлер?».

9. Спитама Заратуштра җогап берди: «Мен саңа Мазданың мукаддес сувуклык, мукаддес пыяла, хаома ве мукаддес Сөз барада айдан затларымы айдарын. Ине мениң ярагым шолдур, ол иң оңат ярагдыр! Ине, шейле сөзлер билен мен ишими бес эдерин, шейле сөзлер билен мен сениң гаршыңа топалаң турзарын, ине шейле яраглар билен, эй, бетпәллигиң өйжүги ве мекир Анхра-Маньюю, мениң тарапдарларым сениң гаршыңа гөрешерлер! Бу бейик борҗы маңа Спента Маньюю табшырды ; бу борҗы маңа гуҗурлы ве рехим-шепагатлы Амеша Спента табшырды».

10. Заратуштра Ахуна Варья аядыны сесли окады. Заратуштра шонда шейле дийди: «Эй, бар, Худая! Мен сенден екеҗе зады хайыш эдйәрин. Сен маңа хакыкаты ачып бер!» .

II

11. Заратуштра Ахура-Маздадан сорады: «Эй, Ахура-Мазда, иң рехим-шепагатлы Рух, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! (Ол Даити дерясының кенарында, даг гершиниң депесинде Ахура-Мазданың ве ягшызадалар Воху-мананың, Аша Вахиштаның, Кшатра Ваирьяның, Спента Армаитиниң шанына аятлары окады ве сорады):

12. Нәхили эдип мен бу дүнйәни Друждан, бетпәллигиң өйжүги Анхра-Маньюдан азат этмели? Нәхили эдип мен гөни ве кеседен харамланманы ёк этмели? Нәхили эдип мен Мазда эриҗилериң өйлеринден Друхш-йа-Насуны ковмалы? Нәхили эдип мен пәкйүрек эркек адамы (гүнәлерден) арассаламалы? Нәхили эдип мен пәкйүрек аялы (гүнәлерден) арассаламалы?

13. Ахура-Мазда җогап берди: "Эй, кераматлы Заратуштра! Сен Ахура-Мазданың рехим-шепагатлы канунына даян!

Эй, кераматлы Заратуштра! Сен Амеша Спенталара, ериң йүзүнде хөкмүрованлык эдйән Каршвареслериң машгаласына даян!

Эй, кераматлы Заратуштра! Сен бейик Асмана, бивагтлылык эйяма ве өзүниң ажайып херекетлери билен гең галдырян Вайюва даян!

Эй, кераматлы Заратуштра! Сен Ахура-Мазданың дөреден гүйчли Шемалына ве Ахура-Мазданың хакыкы гызы Спента Армаитә даян!

14. Эй, кераматлы Заратуштра! Сен мениң фравашиларыма даян! Олар мениң дуркумдыр. Мен болсам иң бейик, иң кәмил ве хеммелере адалатлы, ынамдар, иң пайхаслы, берк беденли ве мукаддесликдирин, мениң рухум – мукаддес Сөздүр!

Эй, кераматлы Заратуштра! Сен мениң дуркума – Ахура-Мазда даян!”.

15. Заратуштра мениң сөзлериме гулак салды ве (шейле дийди):

“Мен кераматлы Ахура-Мазда йүзленйәрин.

Мен үммүлмез өри мейданларың хөкмүрованы, дөвлери дерби-дагын эдйән әхли ярагларың иң ажайыплары билен бесленен Митрә йүзленйәрин.

Мен дөвлериң келлелерини күл-пейкун эдйән, эли сердессели, серви бойлы, кераматлы Срао-ша йүзленйәрин.

16. Мен иң шөхратлы мукаддес Сөзе йүзленйәрин.

Мен бейик Асмана, бивагтлылык эйяма ве өзүниң ажайып херекетлери билен гең галдырян Вайюва йүзленйәрин.

Мен Ахура-Мазданың дөреден гүйчли Шемалына ве Ахура-Мазданың хакыкы гызы Спента Армаи-тә йүзленйәрин.

Мен Мазданың рехим-шепагатлы канунына, Заратуштраның дөвлери дерби-дагын эдижи канунына йүзленйәрин”.

17. Заратуштра Ахура-Маздадан сорады: Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай, Ахура-Мазда! Мен нәхили Худай ёлуна садака берип чокунмалы, нәхили эдип мен садака берип Ахура-Мазда тагзым этмели, онуң шан-шөхратыны яйратмалы?

18. Ахура-Мазда җогап берди: “Эй, Спитама Заратуштра! Сен белент бойлы агачларың арасындакы иң бейик ве берк ажайып агаҗың янына бар ве шу сөзлери айт: Салам саңа эй Мазданың дөреден тәмиз ве мукаддес агаҗы! Ашем воху !

19. Азалың ердемириниң узынлыгында ве арпа дәнесиниң галыңлыгында баресманың шахаларыны кесмәге пәкйүрек адама ругсат бер ! Ол адам гидип баршына кесилен шахаларың дессесини сол элинде саклап, оңа серетмели дәлдир ве (шейле халда) Ахура-Мазда ве Амеша Спента ве шейле-де Мазданың дөреден мукаддес ве ажайып затларына – Хаома, Воху-мана ве мәхирли Рата тагзым этмелидир” .

20. Заратуштра Ахура-Маздадан сорады: “Эй, әхли зады билйән Ахура-Мазда! Сен, Ахура-Мазда, хич махал ятмаярсың ве хич махал сениң акыл-пайхасың күтелмейәр! Эгер Воху-мано гөнүден-гөни я-да кесеки бир затдан харамланан болса; дөвлер онуң тенини, харамланан адамларың беденлери билен харамласалар; сен Воху-мананы арассаламалы боларсың!” .

21. Ахура-Мазда җогап берди: “Кануна лайыклыкда бичилмедик өкүзиң пешевини герек болан мукдарда алмалы; арассаланмалы адамы Ахураның дөреден гиң мейданына алып гитмели; харамланан адамы арассалаҗак адам салмаҗык газмалы” .

22. «Ол Ашем воху» (аядыны) йүз гезек гайталамалы: «Мукаддеслик – әхли оңат затлардан говудыр; беркемсиз мукаддеслигиң эеси болан адам иң багтлы ынсандыр!

Ол йүз гезек Ахуна-Варья аядыны гайталамалы: “Худайың эмри – мукаддес канундыр; Воху-мананың байлыгы, ким бу дүнйәде Мазда эерсе шонуң эмләги болмалыдыр ве

Ахураның берен хөкмүрованлыгы гарыпларың эшретли дурмушыны үпҗүн этмек үчин уланылмалыдыр".

Ол Воху-мананы дөрт гезек бичилмедик өкүзиң пешеви билен ве ики гезек Мазданың сувы билен ювмалыдыр" .

23. "Ине шейле эдип Воху-мананы арассаламалы, шонда адам хем арассаланар. Шондан соң ол Воху-мананы сол элине ве саг элине, саг элине ве сол элине алмалыдыр; сен худайларың дөреден гудратлы асман дүзүминиң, йылдызларың шөхлесиниң ашагында Воху-мананы ерде гоймалы; гой, шол ерде Воху Мано докуз гиҗәниң довамында ятсын" .

24. "Докуз гиҗе геченден соң сен ода тагзым этмели, мукаддес ода гаты ве гуры агач одуныны гетирмели, сен ода Воху-гаонаның якымлы атыр ыслы түссесини гетирмели ве Воху-мананың үстүне оны үфләп яйратмалы".

25. "Ине шейле эдип Воху-мананы арассаламалы, шонда адам хем арассаланар ; ол Воху-мананы саг элине ве сол элине, сол элине ве саг элине алмалы ве Воху-мано сесли шейле дийип айтмалы: Ахура-Мазда шөхрат! Амеша Спента шөхрат! Кераматлы әхли бейлеки затлара шөхрат!".

26. Заратуштра Ахура-Маздадан сорады: "Эй, әхли зады билйән Ахура-Мазда! Пәкйүрек эркек кишини, арасса зенан аялы, гүнәлериң ичинде яшаян ве дөвлериң дәп-дессурларына эерйән (адамлара) мен гүнлериң биринде оларың Ахураның дөреден ерини, акып дуран тәмиз сувы, өсүп отуран мекгеҗөвенлери ве бейлеки әхли эшретли затлары ташлап гитмели болҗакдыкларыны ынандырып отурмалымы?" .

Ахура-Мазда җогап берди: "Эй, кераматлы Заратуштра! Сен олара ол затлар барада хөкман ынандырып дурмалы боларсың!".

27. Эй, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Ниреде адамың дурмушына мынасып баха берилйәр? Ниреде ве нәхили эдип ол берҗай эдилйәр? Адамлар ягты дүнйәде яшан махаллары өзлериниң рухларының газанан затларына мынасып баха алмак үчин нирә йүз тутмалы?

28. Ахура-Мазда җогап берди: "Өз мөврити гелип адам дүнйәден өтен махалы бетпәллиги ве неҗислиги дөредиҗи довзахың дөвлери оңа хүҗүм эдйәрлер; үч гиҗе геченден соң әлем-җахан ягтылып даң атан махалы, аҗайып яраг билен бесленен Худай, Митра, эшретли даглара барып етйәр ве гүн догяр;

29. Визарша атлы дөв, гүнәли ишлериң ичинде яшаян дөвүң бетниет эериҗилериниң рухларыны ымыклыҗа эелейәр . Рух Вагтың дөреден гечелгесине баряр. Ол бетниет адамлар үчинем, пәкйүрек ынсанлар үчинем ачык. Мазданың дөреден мукаддес көпрүси – Чинват көпрүсиниң чүр депесинде адамларың рухларындан, оларың ягты дүнйәде яшан махалы эден ягшы ишлери үчин берлен сылаглар барада сораляр .

30. Шондан соң аҗайып беденли, гуҗурлы ве узын бойлы гыз пейда боляр. Онуң төверегинде итлери бар . Ол гыз гүнәсиз рухы сайламагы башаряр ве өз ислегине гөрә оңа акыллы-башлы чәре гөрйәр.

Ол гыз пәк адамларың рухларына Хара-березайтиниң үстүне чыкмага көмек эдйәр; бу даг Чинват көпрүсинден хем бейикде болуп, ол асман худайларының арасында ерлешйәр.

31. Воху-мано хем өз алтын чайылан ериндеп галып, батлы сес билен шейле дийип йүзленйәр: "Эй, пәкйүрек ынсан, сен нәхили эдип паны дүнйәден бизиң мүдимилик яшаян еримизе гелип дүшдүң?" .

32. “Сен рухубелентлик билен пәкйүрек ынсанларың рухларыны Ахура-Мазданың эшретли юрдуна, Амеша Спентаның эшретли юрдуна, Гаоранмана , Ахура-Мазданың өйүне, Амеша Спентаның өйүне, әхли мукаддесликлериң меканына уграт!”.

33. “Өзүни (харамланмадан) арассалан пәкйүрек адам барада шейле: хачанда ол дүнйәден өтен махалы, элхенч ве бетпәллиги дөредиҗи дөвлер онуң рухуның якымлы ысыны алып, эдил гоюнларың мөҗеге учран махалы титрейши ялы горкярлар” .

34. “Ол ерде пәк ынсанларың рухлары ве Найрьо-санха йыгнанышярлар; Найрьо-санха – Ахура-Мазданың эгиндешидир.

Эй, Заратуштра! Сен өзүң Ахура-Мазданы бу дүнйә чагырярмың?

35.Заратуштра Ахура-Мазданың сөзлерини гулак асып диңледи ве шейле дийди: “Мен бу мукаддес дүнйә Ахура-Мазданың дөреден затларыны чагырярын.

Мен Ахураның дөреден Ерине, Мазданың дөреден Сувуна, мукаддес агачлара чагырярын.

Мен Ворукаша деңзине чагырярын.

Мен нур сачян асмана чагырярын.

Мен бакы дурян хем ялкым сачян бейик гиңишлиге чагырярын.

36. Мен мукаддесликлериң багтлы, шөхратлы ве шадыян меканына чагырярын.

Мен Гаронмана, Ахура-Мазданың меканына, Амеша-Спентаның меканына, әхли мукаддесликлериң меканына чагырярын.

Мен мүдимилик эшретли ве иң аҗайып ере, Ахура-Мазданың дөреден Чинват көпрүсине чагырярын.

37. Мен уммасыз ве гиң, мәхирли ве рехим-шепагатлы Саоканың меканына чагырярын.

Мен пәк ве арасса, гуҗур-гайратлы Фравашилериң меканына чагырярын.

Мен дөредилен эшретиң өзүне чагырярын.

Мен Ахура-Мазданың дөреден, шөхле салян лыбаслы Веретрагнасына чагырярын .

Мен алтын шахлы өкүз гөрнүшинде дөредилен ве ловурдап дуран Тиштрья йылдызына чагырярын.

38. Мен ратулар тарапындан доландырылян , мукаддес ве шыпалы Гатлара чагырярын.

Мен Ахунаваити Гатасына чагырярын.

Мен Усваити Гатасына чагырярын.

Мен Спента-Майнью Гатасына чагырярын.

Мен Воху-кшатра Гатасына чагырярын.

Мен Вахистоисти Гатасына чагырярын.

39. Мен Каршварес Арзахениң ве Саваханың янына чагырярын.

Мен Каршварес Фрададхафшуның ве Видадхаф-шуның янына чагырярын.

Мен Каршварес Воурубарестиниң ве Воуруза-рестиниң янына чагырярын.

Мен шөхле салян Хванирата чагырярын.

Мен шөхле салян ве аҗайып Хаэтумант юрдуна чагырярын .

Мен рехим-шепагатлы Аша чагырярын.

Мен рехим-шепагатлы Кистә чагырярын.

Мен иң хакыкы Кистә чагырярын.

Мен Арьян (Ария) юрдуның шан-шөхратына чагырярын.

Мен бейик чопан , мешхур Йиманың шөхратына чагырярын.

40. Гой, оңа чокунсынлар, онуң шанына садака берсинлер; гой, эдилен сылаг-хорматлар кераматлы, серви бойлы ве дөвлери дерби-дагын эдиҗи Сраоша леззет берсин .

Мукаддес ода сепер ялы атыр сувуны гетириң, мукаддес отда якар ялы гаты хем гуры агач одуныны гетириң, мукаддес ода сепер ялы Воху-гаонаның якымлы ысыны (фимиамы) гетириң.

Спенгагра атлы дөви хеләкләп билйән Вазистаның (мукаддес) одуның шанына садака бериң; оңа биширилип тайяр эдилен эт ве гайнадылан сүйт гетириң .

41. Кераматлы Сраоша, хич зат ичмән серхош болян Кунда атлы дөви өлдүрип билер ялы, онуң шанына садака бериң. Ол гүнәлериң җуммүшинде яшаян, дөвүң пис тарапдарлары болан Драганың ялта адамларына хүҗүм эдйәр .

42 . Мен чуңңур көлүң дүйбүнде яшаян Кара атлы балыга чагырярын.

Мен ики рухуң тарапдарларының бири-бирлери билен гарпышян бейик мейданына – гадымы ве уммасыз Мерезу мейданына чагырярын.

Мен огуллары ве сүрүлери билен шөхле сачян еди Сравахлара чагырярын.

III

43. Дөвлериң дөви, рехим-шепагатсыз Анхра-Маньюның дөвлери өңе-ыза сепил болярлар, оларың акыл-хушлары чашып өңе-ыза херекет эдйәрлер; ине ол дөвлер: дөв Индра, дөв Сауру, дөв Наунгхаитья, Таурви ве Заири, найзалара зарба урян Аешма, дөв Акаташа , Заурва , дөв Буити , дөв Дриви , дөв Даиви , дөв Касви , дөвлериң ичинде хас бетер дөв Паитиша .

44. Бетпәллигиң өйҗүги, мекир, әхли затлары бербат эдиҗи Анхра-Манью шейле дийди: “Элхенч бетпәллиги дөредиҗи дөвлер, мен сизиң әхлиңизи Арезура дагының депесинде топларын” .

45. Бетпәллиги дөредиҗи дөвлер ики яна элем-тас болуп, ёк болуп гидйәрлер; олар гох турзуп ве мекирлик эдип гидйәрлер; бетпәллиги дөредиҗи дөвлер өзлеринден соң өтгүр гөзи, мекирлиги гоюп гидйәрлер. Арезура дагының депесинде әхлиңиз җемлениң!

46. Яп-яңыҗа Порушаспаның өйүнде, кераматлы Заратуштра дүнйә инди. Онуң өлмегине биз ёл бермели дәлдирис. Ол дөвлери дерби-дагын эдиҗи гүйчдүр: ол дөвлер үчин оларың гаршысына гөрешйән дөвдүр; Драг үчин – Драгдыр. Эй, дөвлериң раятлары, Друхш-йа-Насуның несиллери ве яланчы кеззаплар, ашак дүшүң!

47. Бетпәллиги дөредиҗи, мекир дөвлер элем-тас болуп ёк болуп гидйәрлер; олар түмлүгиң дүйбүне, элхенч дүнйә – довзаха барярлар.

Ашем Воху: Мукаддеслик эшретиң иң ёкары дережесидир.

XX ФАРГРАТ

ИЛКИНҖИ ТЕБИП ТРИТА

Трита өлүми ве кеселчилиги ковян илкинҗи адам, чүнки Ахура-Мазда оңа асмандан он мүң саны кесел бежерйән дерман отларыны гойберипдир. Олар мүдимилик өмрүң агачлары болан ак Хаомың я-да Гаокеренаның голайында өсйән өсүмликлердир.

Трита диңе Авестада ве Яснада (Ясна IX, 7) ятланылып гечилйәр. Оларда ол Хаоманың илкинҗи руханыларының бири эдилип гөркезилипдир. Шол себәпден хем онуң кесел бежериҗи укыплылыгы дүшүндирилйәр; Хаома дурмушың ве саглыгың чешмеси хасап эдилени үчин, онуң илкинҗи руханылары хем илкинҗи кесел бежериҗи тебиплердир.

Илкибада Трита сөзи Траетаона нәмәни аңладян болса, ол хем шонуң ялы маныны аңладыпдыр. Бир тарапдан, эдил Трита Аптьяның («сувуң оглуның») асман руханысы болуп, Хаома ягыш сувуны гошушы, тупан турузян йыланы өлдүрйән гахрыман болшы ялы, Ригведада биз Траетаонаның бейик гахрыманчылыгының Тританың ве Траетананың адына гечирилишини гөрйәрис. Икинҗи бир тарапдан, Траетаонаның Трита билен бир меңзеш везипәни берҗай эдйәндигини гөрйәрис. Хамзаның беян эдишине лайыклыкда, ол дерманы ойлап тапыҗыдыр ; кеселчиликлериң гаршысына ол Тавиданы хөдүрләпдир. Авестада болса Траетаонаның фравашилери «готурлыгың, гызгынлыгың, совукламаның , вавареши йыланларының гойберйән ёканч кеселлериниң гаршысына уланылян серишде хөкмүнде ятланылыпдыр». Бу бөлекден гөрнүшине гөрә, адамлар кеселчиликлери йыланлар гойберйәрлер дийип дүшүнипдирлер; башгача айдыланда болса, кесел зәхерленмәниң бир гөрнүши хасап эдилипдир. Шонуң үчин хем ким йыланы өлдүрен болса, диңе шол адам кеселиң гаршысына гөрешер ялы, оңа йүз тутупдырлар. Шейлеликде Трита Траетаона Хаоманың руханысы хөкмүнде илкинҗи тебип ве йыланлары өзүне табын эдиҗи ялы ики саны хукугы болупдыр .

* * *

1. Заратуштра Ахура-Маздадан сорады: Эй, Ахура-Мазда, иң кераматлы Рух, адамзат дүнйәсини дөреден гудратлы Худай! Гадым дөврүң сагдын , парасатлы, багтлы, бай, шөхратлы ве гуҗурлы адамларындан илкинҗи болуп ким кесели өз ерине гайтарып гетирди, ким өлүми өз ерине гайтарып гетирди , ким ысытманың отлы ханҗарыны ынсанларың тенлеринден айырды?

2. Ахура-Мазда җогап берди: «Гадым дөврүң сагдын, парасатлы, багтлы, бай, шөхратлы ве гуҗурлы адамларындан илкинҗи болуп кесели өз ерине гайтарып гетирен, өлүми өз ерине гайтарып гетирен, ысытманың отлы ханҗарыны ынсанларың тенлеринден айран – Тритадыр.

3. «Ол менден дерманларың чешмесини сорады ; кеселчиликлере ве өлүме гаршы гоймак үчин, ысытманың авусына ве гызгынына гаршы гоймак үчин, Анхра-Маньюның җадыгөйлик эдип ынсанларың тенлерине зыян етирмек үчин салан ириңли яраларының ве ёканч кеселлериниң гаршысына гоймак үчин, ол дерманлары Кшатрья-Варьядан алыпдыр.

4. Ве мен, Ахура-Мазда, бир саны Гаокеренаның төверегинде йүзлерче ве мүңлерче өсүп дуран дерман отларыны оңа бердим.

5. Ве бу затларың әхлисини (адамларың саглыгы үчин), биз, өзүмизиң хошниетли догаларымызда, Худая чокунмаларымызда, тарыплы сөзлеримизде, ынсанларың беденлерине багыш эдилмегини (Худайдан) сораярыс .

6-7 . Эй кесел, мен саңа диййәрин, ёк бол! Эй өлүм, мен саңа диййәрин, ёк бол! Эй агыры, мен саңа диййәрин, ёк бол! Эй, ысытма, мен саңа диййәрин, ёк бол !

8. Драга, оларың гүйҗи билен биз олары еңерис! Драга, оларың гүйҗи билен биз олары еңерис! Эй Ахура, биз олардан гүйч-кувват ве хөкмүрованлык аларыс !

9 . Анхра-Маньюның җадыгөйлик эдип, ынсанларың тенлерине салан кеселчиликлери, ёк болуң, өлүм, ёк бол, агыры ве ысытма, ёк болуң, ириңли яралар ве кеселчиликлер, ёк болуң!

10. Кеселиң ве өлүмиң әхли гөрнүшлери, әхли Ятулар ве Паирикилер ве әхли бетпәл Гаинилер , ёк болуң!

11. Заратуштраның эркеклериниң ве аялларының багтына, пәк ынсанларың багтына, кануның көмеги билен алан мынасып сылагы ве Ахураның багыш эден мукаддес пайхасы билен бизиң янымыза жуда арзылы Аирьяман гелсин.

12. Гой, арзылы Аирьяман кеселчиликлериң ве өлүмиң әхли гөрнүшлеринден, әхли Ятулардан ве Паирикилерден ве әхли бетпәл Гаинилерден үстүн чыксын.

13. Ята аху вайрье – Худайың эрки – мукаддес канундыр; Воху-маноның байлыгы бу җаханда ким Мазда үчин ишлейән болса, шонуң пайы болмалыдыр ве Ахураның берен хөкмүрованлыгыны гарыпларың дурмушыны говуландырмага угрукдырмалыдыр.

Кем на мазда – Эй Мазда, хачанда дөвлериң душманчылыгы мени дуркум билен элән махалы, сен мениң горагыма кими гойбердиң? Мукаддес дүнйәниң яшамагыны ве довам этмегини үпҗүн эдйән Атардан ве Воху-манадан башга кими сен бизе гойбердиң. Өз кануныңы маңа ачып бер!

Ке веретрем га – Сениң весъетлериң берҗай эдилсин дийип, дөвлери дерби-дагын эдип йөрен адам, ким ол? Сениң халаян адамыңа Сраоша ве Воху-мана гелип көмек эдип билер ялы, сен бу дүнйә ве гелҗекки дүнйә үчин ниетленилен дүзгүннамаларыңы маңа анык ве такык беян эт!

Эй, Мазда ве Армаити Спента! Бизи душманларымыздан өзүңиз гораң! Эй, бетпәл Драг, ёк бол! Дөвлериң неберелери, ёк болуң! Дөвлериң дүнйәси, ёк бол! Эй Драг, ёк бол, гөзүме гөрүнме! Йитирим бол, демиргазыгыңа долан ве хич махал гайдып мукаддес рухуң дүнйәсиниң яшайҗыларына өлүм гетирме!] .

XXI ФАРГРАТ

I (1). Мукаддес өкүзиң тарыпнамасы.
II (2-3). Мелхем эдиҗи гүйч хөкмүнде ягыша йүзленме.
IIIa (4-7). Сува ве Гүнүң шөхлесине йүзленме.
IIIв (8-11). Сува ве Айың ягтылыгына йүзленме.
IIIс (12-17). Сува ве йылдызларың ягтылыгына йүзленме.
IV (18-21). Кеселчиликлере гаршы окалян догалар.

I

1. Мукаддес өкүз, мен саңа тагзым эдйәрин ! Рехим-шепагатлы өкүз, мен саңа тагзым эдйәрин! Өсүше, көпелише ярдам эдиҗи, саңа тагзым эдйәрин! Кәмиллиге етишен диндарлары ве хениз дүнйә инмедик диндарлары багыш эдиҗи, саңа тагзым эдйәрин. Залым тирандан, худайсыз Ашемаогхиден, Гахлардан вепат болан ынсан мен саңа тагзым эдйәрин.

II

2. Әхли кеселчиликлер ёк болуп гидер ялы, өлүмиң әхли гөрнүшлери ёк болуп гидер ялы Гаининиң әхли кеселчиликлери ёк болуп гидер ялы, Гаининиң өлүминиң әхли гөрнүшлери ёк болуп гидер ялы, әхли Гадхалар ве Апагадхалар өлер ялы, кераматлы

Заратуштра шейле дийди: “Эй булутлар, пейда болуң, асманда пейда болуң ве мүңлерче дамҗа, он мүңлерче дамҗа болуп ере ягыш сепеләң”.

3. Эгер өлүм агшамара гелсе, кеселден гутулыш даңдан гелсин!

Эгер өлүм даңдан гелсе, кеселден гутулыш гиҗе гелсин!

Гой, чабга гуйсун ве сувлар ери, агачлары, саглыгы, шепагатлы гүйчлери тәзелесин!

4. “Гой, сувуң йыгнанян ери , Вору-каша деңзиниң сувы ериң ёкарсына галсын ве онуң үстүне яйрасын . Сув ёкары галянча ве ене асмана гөтерилйәнчә, Ахура-Мазда ериң йүзүндәки ёллары дөретди .

5. Эдил Гүнүң йындам аты ялы ёкары гал ве ягыш болуп ашак яг! Хара Берзаити дагының ёкарсына гал ве дүнйәни ягтылт! Эй адам, эгер сен Гаронманема , эерйән болсаң, онда Мазданың дөреден ёлуның бойы билен, худайларың дөреден ёлуның бойы билен, оларың сувуң үстүнден салан ёлы билен, сен хем шол ере гал!

6. Бу доганың көмеги билен бела-бетере ёл берме ; [Эй чага!] Мен сениң доглуш ве өсүш ёлуңы арассаларын; [эй аял], мен сениң бедениңи ве гүйҗүңи арассаларын; мен сени көп чагалы ве гөвси сүйтли эдип етишдирерин;

7. Эй аял , мен сени тохума бай, сүйтли, яглы, акыллы-башлы ве неберели эдип етишдирерин. Мен сениң үчин мүң саны сувлы чешмәни дөредерин. Сениң чагаларың экленер ялы, мен ол чешмелериң сувларыны өри мейданлара гөнүкдирерин.

IIIв

8. Гой, сувуң йыгнанян ери, Воху-каша деңзиниң сувы ериң ёкарсына галсын ве онуң үстүне яйрасын! Ериң йүзүне яйрасын ве асмана галсын! Асмана галсын ве ягыш болуп ягсын! Сув ёкары галянча ве асмана гөтерилйәнчә Ахура-Мазда ери дөретди .

9. Өкүзиң тохумыны саклаян, эй Ай, ёкары гал! Хара Барзаити дагының ёкарсына гал ве дүнйәни ягтылт! Эй адам, эгер сен Гаронманема эерйән болсаң, онда Мазданың дөреден ёлуның бойы билен, худайларың дөреден ёлуның бойы билен, оларың сувуң үстүнден салан ёлы билен, сен хем шол ере гал!

10. Бу доганың көмеги билен бела-бетере ёл берме; (Эй чага!) Мен сениң доглуш ве өсүш ёлуңы арассаларын; (эй аял), мен сениң бедениңи ве гүйҗүңи арассаларын; мен сени көп чагалы ве гөвси сүйтли эдип етишдирерин;

11. Эй аял, мен сени тохума бай, сүйтли, яглы, акыллы-башлы ве неберели эдип етишдирерин. Мен сениң үчин мүң саны сувлы чешмәни дөредерин. Сениң чагаларың экленер ялы, мен ол чешмелериң сувларыны өри мейданлара гөнүкдирерин”.

IIIс

12. «Гой, сувуң йыгнанян ери, Воху-каша деңзиниң сувы ериң ёкарсына галсын ве онуң үстүне яйрасын! Ериң йүзүне яйрасын ве асмана галсын! Асмана галсын ве ягыш болуп ягсын! Сув ёкары галянча ве асмана гөтерилйәнчә Ахура-Мазда әхли өсүмликлери өсүп отурар ялы этди .

13. Сувуң тохумыны саклаян, эй йылдызлар, галкының ! Хара Барзаити дагының ёкарсына галың ве дүнйәни ягтылдың! Эй адам, эгер сен Гаронманема эерйән болсаң, онда Мазданың дөреден ёлуның бойы билен, худайларың дөреден ёлуның бойы билен, оларың сувуң үстүнден салан ёлы билен, сен хем шол ере гал!

14. Бу доганың көмеги билен бела-бетере ёл берме; (Эй чага!) Мен сениң доглуш ве өсүш ёлуңы арассаларын; (эй аял), мен сениң бедениңи ве гүйҗүңи арассаларын; мен сени көп чагалы ве гөвси сүйтли эдип етишдирерин;

15. Эй аял, мен сени тохума бай, сүйтли, яглы, акыллы-башлы ве неберели эдип етишдирерин. Мен сениң үчин мүң саны сувлы чешмәни дөредендирин. Сениң чагаларың экленер ялы, мен ол чешмелериң сувларыны өри мейданлара гөнүкдирерин.

16. Гой, сувуң йыгнанян ери, Вору-каша деңзиниң сувы ериң ёкарсына галсын ве онуң үстүне яйрасын! Ериң йүзүне яйрасын ве асмана галсын! Асмана галсын ве ягыш болуп ягсын! Ёкары галсын ве ягыш болуп сепеленсин!

17. (Эй, адам!) Ёкары гал, галкын! Анха гөзяш эдип Кахвузи гачып баряр , анха гөзяш эдип Аехи гачып баряр , анха гөзяш эдип Ятуның табынлыгында болян Гахлар гачып барярлар”.

IV

18. Ишире, ёк бол, Агуире, ёк бол, Агхра, ёк бол, Угхра, ёк бол; кесел, ёк бол, өлүм, ёк бол, агыры ве ысытма, ёк бол; Сарана, ёк бол, Сарасти, ёк бол, Азана, ёк бол, Азахва, ёк бол, Куругха, ёк бол, Азивика, ёк бол, Дурука, ёк бол, Астайрья, ёк бол; Анхра-Маньюның җадыгөйлик эдип, ынсанларың тенлерине салан ириңли яралары ве кеселчиликлери ёк болуң.

19. Кеселиң ве өлүмиң әхли гөрнүшлери, әхли Ятулар ве Паирикилер ве әхли бетпәл Гаинилер, ёк болуң!

20. Заратуштраның эркеклериниң ве аялларының багтына, пәк ынсанларың багтына, кануның көмеги билен алан мынасып сылагы ве Ахураның багыш эден мукаддес пайхасы билен бизиң янымыза жуда арзылы Аирьяман гелсин!

21. Гой, арзылы Аирьяман кеселчиликлериң ве өлүмиң әхли гөрнүшлеринден, әхли Ятулардан ве Паирикилерден ве әхли бетпәл Гаинилерден үстүн чыксын!

22. Ята аху вайрьё – Худайың эрки... .

Кем на мазда – Эй Мазда, сен мениң горагыма кими гойбердиң... ?

Ке веретрем га – дөвлери дерби-дагын эдип йөрен адам, ким ол... ?

23. Эй, Мазда ве Спента Армаити! Бизи душманларымыздан өзүңиз гораң! Эй, бетпәл Драг, ёк бол! Дөвлериң неберелери, ёк болуң! Дөвлериң дүнйәси, ёк болсун! Эй Драг, ёк бол, гөзүме гөрүнме! Йитирим бол, демиргазыгыңа долан ве хич махал гайдып мукаддес рухуң дүнйәсиниң яшайҗыларына өлүм гетирме.

XXII ФАРГРАТ

Анхра-Манью 9990 саны кесели дөредйәр. Ахура-Мазда (олары ёк этмек үчин) Айрьямана ве мукаддес сөзүң кераматлы гүйҗүне йүзленйәр.

Вирьяман гадымы хинди-эйран Худайы. Ригведада онуң ады Адитья (Ариаман) дийлип тутуляр. Екеликде адамлар оңа жуда сейрек йүзленйәрлер. Адатча ол Митра ве Варуна билен билеликде херекет эдйәр. Эдил Митра ялы онуң хем ады «дост» диймекдир. Ол асман шөхлесиниң Худайы болуп, адамлар билен хошниетли гатнашыкда дуряр. Аирьяман сөзи Ведаларда нәмәни аңладян болса Авестада-да шол маныны аңладяр. Эмма Ведаларың айдымларында бу Худайың кешби, шахсыет нукдайназарындан анықланмадык

хем болса, өрән өсен гөрнүшде беян эдилипдир. Ол бу ерде өзүниң йөнекей ве умумылашдырылан кешбинден тебигы ягдайда гелип чыкян,кесел бежериҗи шепагат Худайы хөкмүнде пейда боляр.

Аирьяман өзүниң адыны гөтерйән көшкде яшаяр. «Ол ловурдап дуран көшк болуп, онда Митра, Аирьяман ве Варуна (билеликде) яшаярлар» Ведаларың берйән маглуматларына лайыклыкда, бу көшк асманда ерлешйәр.

Бу фарград гутарныклы дәл, хас догрусы, онуң соңы дүшнүксиз. Аирьяманы чагырярлар: ол өз көшгүнден чыкяр ве, шүбхесиз, Барашнумы я-да шоңа меңзеш хайсыдыр бир дәп-дессуры берҗай этмек үчин докуз саны япҗагазы газып тайярлаяр. Олар харамланан адамы, ягны кеселлини арассаламак хем-де Нирaнганың ве мукаддес сөзүң көмеги билен онуң саглыгыны дикелтмек ве гайтарып бермек үчин эдилйәр. Шонуң үчин хем бу фарград кеселчиликлери ве өлүми арадан айырмаклыга гөнүкдирилен догалар билен гутаряр.

* * *

1. Ахура-Мазда Спитама Заратуштра шейле дийди: «Мен, Ахура-Мазда, әхли эшретлери дөредиҗи, аҗайып хем ловурдап дуран, узаклардан гөрүнйән бу көшги салып гутарандан соң, мен ол ере галарын».

2. Соң, неҗислигиң өйҗүги Анхра-Манью маңа назарыны дикди ; ол җадыгөйлик эдип докуз, тогсан, докуз йүз, докуз мүң ве хер хайсы он мүңден дурян докуз саны кеселчиликлери дөретди. Эй, Матра Спента – иң мукаддес сөз (дога), өзүң мениң саглыгымы гора.

3. Онуң үчин мен саңа мүң саны йындам ат берейин; сен олары Ахураның дөреден мукаддеслигине, пәк ахлаклы Саока совгат хөкмүнде бер .

Онуң үчин мен саңа мүң саны бейик өркүчли дүе берейин; сен олары Ахураның дөреден мукаддеслигине, пәк ахлаклы Саока совгат хөкмүнде бер.

4. Онуң үчин мен саңа мүң саны гоңур реңкли ве итеклешмейән дүе берейин; сен олары Ахураның дөреден мукаддеслигине, пәк ахлаклы Саока совгат хөкмүнде бер. Онуң үчин мен саңа мүң саны овнук шахлы малларың овлак-гузуларыны берейин; сен олары Ахураның дөреден мукаддеслигине, пәк ахлаклы Саока совгат хөкмүнде бер.

5. Мен саңа аҗайып хем кераматлы дога билен пата берйәрин; бошан гаплары долдурян, кеселли ынсана шыпа берйән, онуң саглыгыны гайтарып берйән кераматлы дога билен мен саңа пата берйәрин».

6. Мукаддес Матра Спента маңа җогап берди: «Эйсем мен сени нәхили эдип бежерейин? Нәхили эдип мен сенден шол докуз, тогсан, докуз йүз, докуз мүң ве хер хайсы он мүңден дурян докуз саны кеселчиликлери ковуп чыкарайын?».

II

7. Кераматлы Ахура-Мазда Наирьо-сангха йүзленип шейле дийди: “Чапар Наирьо-сангха, бар сен Аирьяманың көшгүне гит ве оңа шейле дийип айт:

8. Мен Ахура-Мазда, әхли эшретликлери дөредиҗи, аҗайып хем ловурдап дуран, узаклардан гөрүнйән бу көшги салып гутаранымдан соң, мен ол ере галарын.

9. Шондан соң, нежислигиң өйжүги Анхра-Манью маңа назарыны дикди; ол жадыгөйлик эдип докуз, тогсан, докуз йүз, докуз мүң ве хер хайсы он мүңден дурян докуз саны кеселчиликлери дөретди. Эй, арзылы Аирьяман, мениң саглыгымы дикелт!

10. Онуң үчин мен саңа мүң саны йындам ат берейин; сен олары Ахураның дөреден мукаддеслигине, Пәк ахлаклы Саока совгат хөкмүнде бер.

Онуң үчин мен саңа мүң саны бейик өркүчли дүе берейин; сен олары Ахураның дөреден мукаддеслигине, пәк ахлаклы Саока совгат хөкмүнде бер.

11. Онуң үчин мен саңа мүң саны гоңур реңкли ве итеклешмейән дүе берейин; сен олары Ахураның дөреден мукаддеслигине, пәк ахлаклы Саока совгат хөкмүнде бер.

Онуң үчин мен саңа мүң саны овнук шахлы малларың овлак-гузусыны берейин; Сен олары Ахураның дөреден мукаддеслигине, пәк ахлаклы Саока совгат хөкмүнде бер.

12. Мен саңа ажайып хем кераматлы дога билен пата берйәрин; бошан гаплары долдурян, кеселли ынсана шыпа берйән, онуң саглыгыны гайтарып берйән кераматлы дога билен мен саңа пата берйәрин”.

III

13. Ахураның сөзлерине табын болуп, чапар Наирьо-сангха Аирьяманың көшгүне уграды ве барып оңа шейле дийди:

14. Кераматлы Ахура-Мазда саңа шу затлары айтмагы табшырды: “Мен Ахура-Мазда, әхли эшретликлери дөредижи, ажайып хем ловурдап дуран, узаклардан гөрүнйән бу көшги салып гутаранымдан соң, мен ол ере галарын.

15. Шондан соң, нежислигиң өйжүги Анхра-Манью маңа назарыны дикди; ол жадыгөйлик эдип докуз, тогсан, докуз йүз, докуз мүң ве хер хайсы он мүңден дурян докуз саны кеселчиликлери дөретди. Эй, арзылы Аирьяман, мениң саглыгымы дикелт!

16. Онуң үчин мен саңа мүң саны йындам ат берейин; сен олары Ахураның дөреден мукаддеслигине, пәк ахлаклы Саока совгат хөкмүнде бер.

Онуң үчин мен саңа мүң саны бейик өркүчли дүе берейин; сен олары Ахураның дөреден мукаддеслигине, пәк ахлаклы Саока совгат хөкмүнде бер.

17. Онуң үчин мен саңа мүң саны гоңур реңкли ве итеклешмейән дүе берейин; сен олары Ахураның дөреден мукаддеслигине, пәк ахлаклы Саока совгат хөкмүнде бер.

Онуң үчин мен саңа мүң саны овнук шахлы малларың овлак-гузусыны берейин; сен олары Ахураның дөреден мукаддеслигине, пәк ахлаклы Саока совгат хөкмүнде бер.

18. Мен саңа ажайып хем кераматлы дога билен пата берйәрин; бошан гаплары долдурян, кеселли ынсана шыпа берйән, онуң саглыгыны гайтарып берйән кераматлы дога билен мен саңа пата берйәрин”.

IV

19. Ылалашмак үчин көп вагт герек болмады. Гөзүңи ачып-юмасы салымың ичинде Аирьяман мукаддес меселелериң гүррүңи эдилйән дага , мукаддес меселелериң гүррүңи эдилйән токая окгунлы барды.

20. Арзылы хем мәхирли гаршыланян Аирьяман өз яны билен докуз саны тайчанаклары гетирди .

Арзылы хем мәхирли гаршыланян Аирьяман, өз яны билен докуз саны дүе гетирди.

Арзылы хем мәхирли гаршыланян Аирьяман өз яны билен докуз саны өкүз гетирди.

Арзылы хем мәхирли гаршыланян Аирьяман өз яны билен докуз саны овнук шахлы мал гетирди.

Ол өз яны билен докуз саны чыбык гетирди ; докуз саны япҗагазы газып тайярлады .

(21 . Иширe, ёк бол, Агуире, ёк бол, Агхра, ёк бол, Угхра, ёк бол; кесел, ёк бол, өлүм, ёк бол, агыры хем ысытма, ёк бол; Сарана, ёк бол, Сарастья, ёк бол, Азана, ёк бол, Азахва, ёк бол, Куругха, ёк бол, Азивака, ёк бол, Дурука, ёк бол, Астайрья, ёк бол; Анхра-Маньюның җадыгөйлик эдип, ынсанларың тенлерине салан ириңли яралары ве кеселчиликлери ёк болуң!

22. Кеселиң ве өлүмиң әхли гөрнүшлери, әхли Ятулар ве Паирикилер ве әхли бетпәл Гаинилер, ёк болуң!

23. Заратуштраның эркеклериниң ве аялларының багтына, пәк ынсанларың багтына, кануның көмеги билен алан мынасып сылагы ве Ахураның багыш эден мукаддес пайхасы билен бизиң янымыза җуда арзылы Аирьяман гелсин!

24. Гой, арзылы Аирьяман кеселчиликлериң ве өлүмиң әхли гөрнүшлеринден, әхли Ятулардан ве Паирикилерден ве әхли бетпәл Гаинилерден үстүн чыксын!

25. Ят аху вайрье – Худайың эрки – мукаддес канундыр; Воху-мананың байлыгы бу җаханда ким Мазда үчин ишлейән болса, шонуң пайы болмалыдыр ве Ахураның берен хөкмүрованлыгыны гарыпларың дурмушыны говуландырмага угрукдырмалыдыр.

Кем на мазда – Эй Мазда, хачанда дөвлериң душманчылыгы мени дуркум билен элән махалы, сен мениң горагыма кими гойбердиң? Мукаддес дүнйәниң яшамагыны ве довам этмегини үпҗүн эдйән Атардан ве Воху-манадан башга кими сен бизе гойбердиң. Өз кануныңы маңа ачып бер!

Ке веретрем га – Сениң весъетлериң берҗай эдилсин дийип дөвлери дерби-дагын эдип йөрен адам, ким ол? Сениң халаян адамыңа – Сраоша ве Воху-мана гелип көмек эдип билер ялы, сен бу дүнйә ве гелҗекки дүнйә үчин ниетленилен дүзгүннамаларыңы маңа анык ве такык беян эт!

Эй Мазда, ве Армаити Спента! Бизи душманларымыздан өзүңиз гораң! Эй, бетпәл Драг, ёк бол! Дөвлериң неберелери, ёк болуң! Дөвлериң дүнйәси, ёк бол! Эй Драг, ёк бол, гөзүме гөрүнме! Йитирим бол, демиргазыгыңа долан ве хич махал гайдып мукаддес рухуң дүнйәсиниң яшайҗыларына өлүм гетирме!).

ДҮШҮНДИРИШЛИ СӨЗЛҮК

Авҗданва – Вору-каша деңзиниң ызына акян сувундан эмеле гелен айлаг я-да көл. Оны хәзирки дөврүң хайсыдыр бир айлагына я-да көлүне дегишли этмек кын.

Аваоириста – Җеза берлишиниң бир гөрнүши. Аваоириста болан адама он ат гамчысыны ве Сраоша-чараның он чыбыгыны урупдырлар.

Аграэрата – Авестада бу персонажа дегишли диңе бөлек-бүүчек салгыланмалар бар. Аграэрата арийлериң Наравы атлы уругындан гелип чыкан гахрыман. Ол эйранлы арийлериң турлар билен болан урушында Франхрасьяның элинден вепат боляр. Пехлеви эдебиятының дәбине гөрә, Агрерас /ягны Аграэрата/, Фрасийак Тур /Авестада Франхрасьян/ ве Керсеваз /Авестада Кэрсавазда/ - доган гардашлар, туран патышасы Пашанганың огуллары. Оларың үчүси Эйран гошунына ёлбашчылык эдйәрлер ве юрдуң патыша Манушчихриң гаршысына уруш билен барярлар. Сөвешде туранлылар еңиш

газанып башлаяр, Манушчихриң гошунына гутулгысыз еңилиш, Манушчихриң өзүне болса – есирлик ве өлүм ховпы абаняр. Муны аңан Агрерас худайың халаян ишиниң берөай эдилмейәндигине дүшүнип, азатлардан /перишделерден/ Манушчихр үчин көмек сораяр. Ормазд Агрерасың дилегини кабул эдйәр ве эйранлылары халас эдйәр. Фрасийак Тур Агрерасы өезаландыряр, эмма Ормазд хак иш эдени ве гыналып өлдүрилени үчин оны керамтландыряр: ол Агрерасы ер йүзүниң бакы Ратуларының бири эдйәр, олар дүнйә тарыхының ахырында Ягшылыгың лешгерине көмеге гелйәрлер.

«Яшт»: 17. 38; 19.77.

Аҗерепта - Җеза берлишиниң бир гөрнүши. Аҗерепта болан адама иң аз җеза - бәш ат гамчысыны ве Сраоша – чараның бәш чыбыгыны урупдырлар.

Ажы-Дахака – Пехлеви дилинде, түркменче Аждарха. Бу мифики кешп өз гөзбашыны хинди-эйран умумылыгындан алып гайдяр. Авестаның дәп-дессурларына гөрә, Ажы – Дахака үч келлели йылан болуп, оны ёкары Худай Ахура-Мазданың мүдимилик гаршыдашы ве душманы Анхра-Манью «адалаты ве дүнйәни дерби-дагын этмек үчин» дөредипдир. Патыша Йиманы тагтдан дүшүрип ве өлдүрип, Ажы-Дахака Прадата небересиниң дөрдүнҗи шасы боляр. Йиманың аял доганлары Сахнавагы ве Арнавагы ол өзүниң ойнашы эдйәр. Ажы-Дахака Прадата небересиниң бәшинҗи патышасы Трайтаонаны өлдүрйәнчә, әлем-җаханда бетпәл ве залым шалар хөкүмдарлык эдйәрлер. Сасанлылар заманындан (III-VII а.) башлап, Ажы-Дахака тарыхы кешбе ээ болуп ограяр. Дахак кесеки юрт басыбалыҗыларының кешби билен утгашдырыляр, Эшма меңзедилйәр, заратуштрачылык дининиң душманлары болан кесеки юрт патышаларының хәсиетлери берилйәр. Заратуштрачылык дининиң III-IX асырларда пехлеви дилинде язылан китапларында (“Menog-i Hrat”, “Denkard”) Дахак гелип чыкышы боюнча арап, сасанлыларың тагтыны биканун эелән хөкүмдар эдилип гөркезилипдир. Онуң мүң йылың довамында «залым патыша» болан дөври, Эйраны ве Тураны арапларың басып алан эйямы билен багланышдырылыпдыр. Фретон (Авестада. Трайтаона) Дахакы тагтдан дүшүрйәр, оны зынҗыр билен даңып Демавенд дагының гаясына какып гойяр. Дүнйә тарыхының өң янында, хачанда Ягшылык билен Яманлыгың арасында иң соңкы гарпышык болан махалы Дахака гандалдан бошамак башардяр. Ол тәзеден Ахура-Мазданың дөреден дүнйәсини йыкмак үчин хүҗүме гечйәр ве Кэрсаспа (Авестада Кэрсаспа) я-да Сам тарапындан өлдүрилйәр. Фердөвсиниң «Шанамасында» Дахак Заххак ады билен чыкыш эдйәр. Түркмен эдебиятындакы пис хем залым дөв – Аждарханың кешби өзүниң гөзбашыны Ажы-Дахакадан алып гайдяр.

«Видевдат» 1. 17; «Ясна»: 9. 8. «Яшт»: 5. 29, 34; 14. 40; 17. 34; 19. 37, 46-48 («Йылан хөкмүнде ятланяр»), 50, 52.

Ази – «Небисҗеңлик» диймекдир. Авестада, Ази, шейле-де улы әхмиете ээ болмадык эркек җынслы дөвүң адыдыр. Сасанлылар заманында пехлеви дилинде язылан заратуштрачылык дининиң китапларында Ази көп санлы борчлары берҗай эдйән аял җынслы дөвдүр. Ол айгырлык, азгынлык, хусытлык, адамы догры ёлдан аздырып, бетпәл, пис ёла угрукдырыҗы ялы хәсиетлери өзүнде җемлейәр. «Меног-и Храт (58. 5-7) атлы китапда ол барада шейле дийилйәр: «Азиниң яланчылык ве зорлук этмеги зерарлы адамлар кимиң эмләги ве байлыгы көп болса, онуң адамкәрчилик хәсиетлери барада хәлишинди гүррүң эдйәрлер, ишлерине оңын баха берйәрлер. Эмма азатлар ве

Амахраспандлар болса гүнәсиз ве пайхаслы гарып адамы, бай ве надан патышадан оңат ве гымматлы хасап эдйәрлер».

Айшма – «Гахар», «Надаралык» диймекдир; Пехлеви дилинде Эшм ады билен чыкыш эдйәр. Ёкары дережели дөвлериң бири. Илкибада «Гатларда» ол чарвадарларың чозушларының ве олар билен баглы йүзе чыкян бела-бетерлериң тымсалы эдилип гөркезилйәр ве Аша-Вахиштә гаршы гоюляр.

«Кичи Авестада» Айшма азгынлыгың, тертипсизлигиң өзэркли гүнәлилигиң дөви, Сраошаның барлышыксыз душманы. Бу дәп-дессура пехлеви чешмелери хем эерипдирлер.

«Видевдат»: 19.43. «Ясна»: 10. 8; 29. 1-2; 30. 6. «Яшт»: 1. 18, 32; 10. 93, 97, 134; 17. 5; 19. 46, 95.

Ака-Мана – Авеста дилинде «Бетпәл пикир» диймекдир. «Гатларда» Ака-Мана гүнәли пикирлери ве херекетлери өзүнде җемлейән кешп, Воху-Мананың гаршыдашы. «Кичи Авестада» – ёкары дережели дөвлериң бири, кә махаллар оңа адамыңка меңзеш хәсиетлер хем берлипдир. («Яшт»: 15-46). Пехлеви чешмелеринде – Ахриман атлы дөв. Ол иш йүзүнде Ахримана меңзедилипдир.

«Ясна»: 47. 5. «Яшт»: 19. 46. 96.

Акатоша – тутанъерлилигиң ве кечҗаллыгың дөви. «Кичи Авеста» дөредилен дөврүнде (м. с. IV асырда) ол адамың кемчилигини аңладян кешп хөкмүнде йүзе чыкыпдыр ве кәмиллешипдир, соңкы дөвүрлерде башга мана я-да дүшүнҗә эе болмандыр. Кә махаллар Акатошаның ады Анхра-Маньюның сыпатларыны хәсиетлендирмек үчин уланыпдырлар.

«Видевдат»: 19. 43.

Амахраспандлар серет: Амеша – Спэнта.

Амэртат –Авеста дилинде «Эбедилик» диймекдир. Амеша – Спэнтаның худайларының бири. Ол барада дүшүнҗе хинди-эйран умумылыгы эйямындан башланыпдыр. Ведаларда онуң ады Амрита («Эбедилик») болуп, ол сомадан (Авестадакы хаомадан) тайярланылян эбедилик худайларының ичгисини ве ынсан дурмушының гүйҗүни аңладыпдыр. «Гатларда» Амэртат Ахура-Мазданың оңат хәсиетлериниң бирини аңладяр. «Кичи Авестада» Амэртат өзбашдак Худай эдилип гөркезилип, оңа өсүмликлериң хемаяткәри везипеси берлипдир. Онуң ады, адатча, сувуң хемаяткәри Харватат билен билеликде тутуляр. Заратуштрачылык дилинде ол Тарви атлы дөвүң гаршысына гойлупдыр.

«Ясна»: 44. 17-18; 47. 1; 51. 7. «Яшт»: 1. 25; 10. 92, 19, 96.

Амэша – Спэнта – «Эбедилик мукаддесликлер»: пехлеви дилинде Амахраспандлар. Заратуштрачылык дининиң алты саны ёкары худайлары: Воху-Мана (Аҗайып пикир). Аша-Вахишта (Оңат хакыкат). Хшатра-Варья («Арзувлы хөкмүрованлык”, «Иң оңат тертип-дүзгүн»). Спэнта Армайти (Мукаддес таквалык). Харватат (Бүтевилик. Саглык) ве Амэртат (Эбедилик). Амэша Спэнталарың бәшисини дилшынаслык нукдайназарындан Ведаларда тапмак боляр. Олар үстлерине йүкленен борчлары ве дүшүнҗелери боюнча бири-бирлерине голай. Диймек, бу дүшүнҗелер эййәм хинди-эйран дилинде болупдырлар. Йөне олар хениз умумы ягдайларда болупдырлар я-да гадымы тайпаларың арасында икинҗи дережели ерлери эеләпдирлер. Заратуштраның таглыматында Амэша-Спэнталарың дини әхмиети биринҗи ерде гойлупдыр. «Гатларда» Амэша-Спэнталар Ахура-Мазданың оңат хәсиетлерини аңладяр дийип пикир эдйәрлер. («Эбедилик мукаддесликлери» Заратуштра ятламаяр). Оларың өзбашдак херекетлери, тебигы хадысалар ве мадды дүнйәниң дөреден затлары билен арабагланышыгы өрән говшак беян

эдилипдир. Эмма Авестаның иң гадымы метинлери болан «Гатлардан» соң дөредилен «Еди башлы Яснада» Амэша-Спэнталар эййәм: өзбашдак худайлар эдилип гөркезилипдир. «Кичи Авестада» Амэша-Спэнталара ашакдакы везипелери: Вохи-Мана – доварларың, «Аша-Вахишта – одуң, Хшатра-Варья – металларың ве асманың (чүнки «Асман галасы» металдан гурлупдыр дийлип дүшүнилипдир), Спэнта-Армайти – ериң, Харватат – өсүмликлериң ве Амэртат – сувуң пенакәрлигини берипдир. Спэнта-Манью Ахура-Мазда билен билеликде адамларың пенакәри эдилип гөркезилипдир ве кә махаллар оңа меңзедилипдир. Амэша-Спэнталар барадакы бу дүшүнҗе пехлеви эдебияты тарапындан кабул эдилип алныпдыр. Пехлеви чешмелери адатча Амахраспандларың хатарына Сраошаны хем гошупдырлар ве Спэнта-Маньюны ол хатардан чыкарыпдырлар. Соңкы дәп-дессурлара гөрә, Амахраспандларың хатарында белли болан әхли азатлары – Михраны, Анахиди Варахраны, Тираны ве бейлекилери гошупдырлар.

«Видевдат»: 19. 9, 13, 32. «Ясна»: 12. 1. «Яшт»: 1, 3, 22, 24, 32; 6. 4; 8. 35, 38; 10. 51, 89-90, 92, 139; 13. 54, 56; 17. 2; 19. 15.

Анахид – серет: 1. Ардви – Сура Анахита. 2. Заратуштрачылык дининде Зөхре сайярасы.

Анахита – серет: Ардви – Сура Анахита.

Анхра – Манью – «Бетпәл рух»; пехлеви ве парс диллеринде – Ахриман, юнанча – Ариман. Заратуштрачылык дини улгамының әхли заманларында – әлем-җахан бетпәллигиниң нусгасы, Ахура-Мазданың баш гаршыдашы, душманы. Эййәм хинди-эйран умумылыгы заманында бетпәл ве пис гүйчлериң ёлбашчысы хөкмүнде Анхра-Манью барада дүшүнҗе болупдыр. Ведаларда ол Манью гахар-газабың ве юмрулышыгың Худайы. «Гатларда» Анхра-Манью өз ады билен дәл-де, умумылашдырылан «Бетпәл Рух», Ахура-Мазда гаршы дурян гүйч хөкмүнде чыкыш эдйәр. Оларың икисиниң гөреши, гарпышыгы мадды дүнйәниң ичинде болуп гечйәр. Эмма Ахура-Мазда оңа арасса руханы дережесинде гатнашяр. («Кичи Авестада», соң пехлеви эдебиятының дәп-дессурларында Ахура-Мазданың – Ормаздың херекетлери мадды дүнйә гечирилйәр). Өзүниң гөзбашыны заратуштрачылык дининиң китапларындан ве роваятларындан алып гайдян Фердөвсиниң «Шанамасында» ве парс дилинде язылан бейлеки эсерлерде Ахримана адамлара махсус болан хәсиетлер хем берлипдир.

«Видевдат»: 1. 2, 4-13; 15-19; 2. 29, 37; 3. 10, 22; 13. 1-2, 5-6; 19. 1, 3-6, 8-9, 12, 43-44. «Ясна»: 9. 8, 15; 30. 3-6; 42. 2. «яшт»: 1. 19, 32; 5. 34; 8. 39, 44; 10. 97, 118, 134; 13. 13; 14-40; 17. 19, 34; 19. 29, 37, 44, 46, 96; 22. 35.

Апам – Напат – «Сувларың агтыгы», «Сувларың несли». Пехлеви дилинде язылан заратуштрачылык дининиң китапларында Абан. «Яштларда» (19. 52) Апам-Напат адамзат неслини дөредиҗи атландырылыпдыр. Мунуң өзи ол хакда иң гадымы дөвүрде әхли зады дөреден, башыны башлан Худай барадакы дүшүнҗәниң яңыдыр. Эмма хинди-эйран эйямында ол сувуң Худайы хасапланыпдыр (мегерем, кәбир тайпаларда анык чешмәниң я-да деряның Худайыны аңладян болса герек) ве йылдырым чакмасының адам кешбине гирен беяны болупдыр. Ведаларда Апам-Напат везипелери аныкланмадык сувуң Худайыдыр. Шейле-де онуң одуң Худайы Агни билен арабагланышыгы бар (Апам-Напатың Авестадакы («Яшт» 19. 51) Хварно билен багланышыгыны деңешдирип гөр). «Гатларда» Апам-Напат ятланылмаяр. «Кичи Авестада» ол иң хорматланян ахураларың биридир ве соңкы дөврүң пехлеви эдебиятында Амахраспандларың хатарына

гиризилипдир. Эмма Абаның абрайыны Анахидиң абрайы, хорматы юваш-ювашдан ызкы орунларың бирине гечипдир.

«Яшт»: 5. 72; 8. 4, 34; 19. 51-52.

Апаоша – «Гурадыҗы». (Сувы) гапдала совуҗы. Заратуштрачылык дининиң III-IX асырларда дөредилен китапларында «Апаош» гуракчылыгың дөви, заратуштрачылык дининде, Тиштрияның гаршыдашы, душманы, Тиштрияныңкы ялы маглуматлар Апаоша барада «Ведаларда» маглумат берилмәндир. Эмма оңа серетмезден Апаошаның кешби ве ол хакдакы роваятлар, шүбхесиз, өз гөзбашларыны хинди-эйран эйямындан алып гайдярлар.

«Яшт»: 3. 21-22, 27-28.

Апивоха. Серет: Кави – Апивоха.

Араска – «Гөриплик»; пехлеви дилинде Рашк. Авестада гөриплигиң гүнәсини ве бетниетлилиги аңладян умумылашдырылан дүшүнҗе. Пехлеви эдебиятының дәп-дессурларына гөрә, ёкардакы дүшүнҗелериң дөви. Шол бир вагтда Араска башга-да бирнәче, ягны небсевүрлик, ичигаралык, гөз дегирме ялы ярамаз везипелер хем берлипдир.

Арватаспа – Кави-Виштаспаның атасы. Пехлеви чешмелеринде – Лухрасп. Ол Тураның ве Эйраның гадымы халкларының мифик патышасы, кичи Кейлериң (Кавилериң) хатарына гирйәр. Лухрасп бир йүз йигрими йыл шалык сүрүпдир. Онуң хөкүмдарлык этмегине он йыл галанда Заратуштра дүнйә инипдир.

«Яшт»: 5. 105.

Ардви – «Чыглык» (?). Хинди-эйран дининде – деря. Ол Амыдеря хасап эдилйәр. Ардви болса онуң худайыдыр (серет: Ардви – Сура Анахита): заратуштрачылык дининиң роваятларында бу кешбе дүйбүнден башга маны берлипдир. Ардви – «иң арасса» чешме. Ол Хукари атлы дүнйә дагының дережесинде ерлешйән Гаронмандан өз гөзбашыны алып гайдяр. Ардвиниң сувы Хукари дагының эңңиди билен акып, Вору-каша океанына гуюляр; Ардвиден өз гөзбашыны Ардви (Амыдеря) дерясы алып гайдяр; кә махаллар Ардви Вахви-Даити, Ранхи ве бейлеки дүнйә деряларының хем гөзбашы дийип айдярлар. Адатча кәбир сыпатландырмалары гошмаздан Ардвини Ардви-Сура Анахита Худайы дийип атландырярлар.

«Видевдат»: 2. 22. «Яшт»: 1. 21; 5. 1,4-5,7.

Ардви – Сура (Ардвисура) Анахита – «Гуҗурлы арасса ардви», пехлеви дилинде – Анахид, парс дилинде – Нахид. Онуң гелип чыкышы барада үч саны эсасы чаклама өңе сүрүлйәр: 1. Ардви-Сура Анахита барадакы дүшүнҗе өзүниң гөзбашыны хинди-эйран эйямындан алып гайдяр. Ол эйям шол заманда хасыллылык билен баглы болан сувуң Худайы, дүнйәниң сувларының эеси дийлип таналыпдыр; Ведаларда оңа Сарасвати дийилйәр, ол «Ригведадакы» арийлериң мукаддес дерясына лайык гелйәр; 2. Тураның ве Эйраның гадымы халкларының Худайы; 3. Ардви-Сура Анахита барадакы дүшүнҗе Эйрана ве Турана Лидияның үсти билен гечен юнаныларадакы сувуң ве хасыллыгың Худайы Анахитиң (Анатисиң) шахсыет абрайының яйрамагы билен баглы болупдыр. Лидияда ол «Худайларың бейик энеси» Кубаба (серет: Кибела) меңзедилипдир. Бейлеки бир чаклама лайыклыкда, Анахитиң шахсыет абрайы, терсине, Ардви-Сура Анахитиң шахсыет абрайындан гелип чыкыпдыр. Заратуштра Ардви-Сура Анахитаны Митра, Вертрагна ве бейлеки көне хинди-эйран худайлары билен билеликде дөвүң худайлары хасаплап (серет: ахуралар ве дөвлер), олары рет эдипдир; эмма бу худайлары хорматламак

дәби басым дикелдилипдир; Мидияда Ардви-Сура Анахитаның шахсыет абрайының Фравартиш атлы патышаның хөкүмдарлык сүрен дөврүнде (м.ө. 675-653-нҗи йй.) бәри боландыгы беллидир. Мегерем, көне худайларың, шол санда Сура Анахитиң хем, шахсыет абрайыны ортадан айырмак боюнча сынанышыклар ахемени шасы Ксерксың (м.ө. 486-465-нҗи йй.) гечирен дини реформасы дөврүнде эдилен болса герек. Ахемени шаларының язгыларында Ардви-Сура Анахита илкинҗи гезек Артаксеркс II хөкүмдарлык эден (м.ө. 404-359-нҗы йй.), ягны бу Худайың абрайы артып, арша чыкан дөврүнде ятланыляр. «Кичи Авестада» Ардви-Сура Анахита, өзүниң сувуң Худайы кешбини сакламак билен, ол ене-де Тураның ве Эйраның гадымы гахрыманларының ве патышаларының – Парадаталарың ве Кавилериң (Кейлериң) пенакәр-Худайы везипесини хем ерине етирйәр: Селевки ве парфиян заманларында, ягны Эйраның ве Тураның әхли ерлеринде юнан медениетиниң яйран, антик ве гүндогар роваятларының бири-бирлери билен гошулышан дөвүрлеринде Ардви-Сура Анахита Деметрә, Кибелә ве бейлеки дүрли динлердәки хасыллылыгың Худайына меңзедилипдир. Парфиян патышалары дөврүнде ол шейле-де Афина Паллада дегишли эдилипдир ве харбы Худайы хәсиетине ээ болупдыр. Әхли эйямларда Ардви Сура Анахита Эйраның ве Тураның адам шекилли беян эдилйән еке-тәк Худайыдыр. Илкинҗи сасанлы патышалары дөврүнде ол, иконаларда (суратларда) (Ормазддан ве Михрден тапавутлылыкда) аял патыша меңзедипдирлер. Бу дөвүрде Анахид, көпленч халатларда неберәниң пенакәри, уршуң ве еңшиң Худайы хөкмүнде хорматланыпдыр; Сасанлыларың небере ыбадатханасы болуп, Анахидиң Истахрдакы ыбадатханасы хызмат эдипдир. Онда ёкары руханылар диңе патышалар болупдырлар. Соңкы дөвүрлерде гечирилен дини реформалара лайыклыкда, Анахидиң абрайы ёкары галыпдыр ве оны сувуң, хасыллылыгың, өсүмликлериң, энелигиң, оҗагың Худайы хөкмүнде хорматлапдырлар; шол бир вагтың өзүнде ол гахрыманларың ве эсгерлериң пенакәри везипесини хем берҗай эдипдир. Хосров II-ниң шалык сүрен дөврүнде (м.с. 591-628-нҗи йй.) заратуштрачылык дининиң канунлары эп-эсли дережеде үйтгәпдир ве Анахидиң шахсы абрайы хатда биринҗи орна гечирилипдир. Бу дөвүрде заратуштрачылык ве христианчылык динлериниң бәсдешлиги йитилешипдир ве мегерем, Анахид кәмахаллар Биби Мерьеме меңзедилипдир.

«Яшт»: 5. 9, 11, 17-19, 22-23, 26-27, 30-31, 34-35, 38-39, 42, 46-47, 50-51, 53-55, 58-59, 61-64, 66, 69-70, 73-74, 77-79, 82-83, 85, 87-88, 90-91, 94-96, 99, 101-102, 104-106, 109-110, 113-114, 117-118, 121, 123, 126-132; 13. 4, 7.

Арианам – Вайҗа – «Арийлериң яшаян гиңишликлери». Эйраның ве Тураның гадымы халкларының ата ватаны. Оны анык кесгитлемек боюнча ылымда хәли бу-гүне ченли дүрли чакламалар өңе сүрүлйәр. Биз оларың иң соңкуларыны агзап гечйәрис. Чакламаларда арийлериң деслапкы ватаны хөкмүнде Хорезме эсасы орун берилйәр. И.М.Дьяконовың пикирине гөрә, Авестада «Арианам-Вайҗа» диен дүшүнҗе «хас гиң мана ээ болуп, ол бирнәче велаятлары өз ичине аляр. Диелиң, «Арий гиңишликлери» дийип хем Заратуштраның («Яшт» 9. 25) хем Кави – Виштаспаның («Яшт» 9.29) яшан юрды атландырыляр; эмма роваята гөрә, Заратуштра Кави-Виштаспаның шалыгында догулмандыр. Кави-Виштаспа болса хич махал Хорезмде яшамандыр. Хас догрусы, бу адалга ашакдакы манылары аңлатса герек: эйрандилли отурымлы тайпаларың яшаян ери болан Тураның ве Гүндогар Эйраның дүзлүклери; 2. Хусусан-да, Хорезм; 3. «Арёшаяна», ягны Кави-Виштаспаның шалыгына гирйән велаятларың бирлешиги. Хас гиң маныда

болса адалга «Арианам-Вайжа» эллинчилик эйямының юнан язықыларының «Арианасыны» аңладяр» .

«Видевдат»: 1. 1-2; 2. 20-21. «Ясна»: 9. 14.

«Яшт»: 1. 21; 5. 17, 104; 17. 45.

Армайти. Серет: Спента-Армайти.

Армест-гах – Харамланан адамларың арасаланян ери. Оны адамларың яшаян еринден четде гуруpдырлар. Харамланан адамлар, ягны мерхумың җеседи билен галташанлар, җеседи екеликде гөтерип башга ере гечиренлер, били ачылан ве чага догран аяллар дәп-дессуры берҗай эдип долы арассаланянчалар бу ерде сакланыпдырлар.

Арнавак – Арнавак ве Сахнавак – Йиманың аяллары. Ажы-Дахака, Йиманы тагтдан дүшүрип, олары өзүниң ойнашы эдипдир.

«Яшт»: 5. 34; 17. 34.

Арта. Серет: Аша.

«Арта – Вираф намак». Серет: Пехлеви эдебияты.

Аршан. Серет: Кави-Апивоха.

«Яшт»: 19. 71.

Арштат – «Хакыкат». «Кичи Авестада» «Аша» дүшүнҗесине адам шекили берлип, Худай эдилип гөркезилипдир. Арштат – Ахура-Мазданың гызы ве хакыкатың ве адалатлылыгың Худайы хасапланыпдыр. «Яшт»: 10. 139; 13. 18.

Арья – пехлеви дилинде Аирик, парс дилинде Ирең. Олар барада «Трайтаона» атлы макала серет.

Аряхшута – дагың ады, эмма онуң хәзирки дөврүң хайсы дагына дегишлидигини анықламак кын; мегерем, Демавенд дагы билен икиси бир даг болса герек. Эйранлылар билен туранлыларың арасында серхет боюнча җеделли меселе йүзе чыканда, Аряхшута дагының үстүнде дуруп Эрехш яйдан ок атяр.

Арежатаспа. Пехлеви дилинде Аржасп. Туран тайпасы хионилериң (хяона) сердары, заратуштрачылык дининиң ве Кави-Виштаспаның душманы. Эйранлыларың хионилер билен эден уршуның гахрыманчылыклы роваятларының айры-айры вакалары барада Авестада диңе салгыланмалар сакланып галыпдыр. Олар долулыгына «Зарериң кыссасы» атлы парфиян дилинде язылан поэмадан беллидир. Бизиң дөврүмизе онуң пехлеви дилине эдилен терҗимеси гелип етипдир. Виштаспаның заратуштрачылык динини кабул эдип аланының ызысүре, Арҗасп өз илчилери Видрафшаның ве Намхвастаның (оларың атлары Авестада душ гелмейәр) үсти билен Виштаспа гутарныклы гөрнүшде шейле дийип хайбат атыпдыр: Я-ха ол гой «догры динден» йүз өврүсин, я-да хионилер оңа гаршы урша башлап, Виштаспаның юрдуның әхли ерини ода якарлар, адамларыны гылычдан гечирерлер, хорларлар, кемсидерлер. Виштаспа хайбатың өңүнде сарсман берк дуруpдыр ве ики тарап айгытлайҗы урша гиришипдирлер. Эйранлылар әгирт улы йитгилер чекип, еңиш газаныпдырлар. Видрафша Виштаспаның доганы Зарери (Авестада Заривары) өлдүрипдир. Зарериң арыны алыҗы болуп, онуң еди яшлы оглы Баствар чыкыш эдйәр. Авестада Кави-Виштаспаның көп санлы душманлары: Аштарванта, Вандарманиша, Виспатарва, Даршиника, Пешана, Спинҗаурушка, Тантрияванта, Хумаяка ве бейлекилер ятланып гечилйәр. Олар Арежатаспаның тарапында чыкыш эдйәрлер ве онуң гарындашларыдыр.

«Яшт»: 5. 109, 113, 116; 17. 50; 19. 87.

Арезошамана. Керсаспаның өлдүрен эсгери. Бу хадыса билен баглы вака гиңишлейин белли дәл.

«Яшт»: 19. 42.

Асабана – Туран (серет: турлар) небереси. Караның ве Вараның эсгерлери бу неберә дегишлидир. Вакалар гиңишлейин белли дәл.

«Яшт»: 5. 73.

Асман – серет: Зем.

Асмо – Хванва – «Гүнли асман (?)». Заратуштраның динине илкинҗи эериҗилериң бири. Вакалар гиңишлейин белли дәл.

«Яшт»: 1. 30.

Астват – Ерета – «Хакыкаты беян этмек». Саошянтларың бири, Виспатаурвариниң оглы.

«Яшт»: 19. 92, 95.

Асто-Видоту – «Тениң заяланышы»; пехлеви дилинде Астовидад. Өлүмиң, чүйрүнтгиниң, харамламаның дөви. Ол өзүниң бу хәсиети билен Друхш-йа-Насува меңзешдир. Асто-Видоту адамың бойнуна халкалы танапы зыңяр, эмма ол арасса, пәк ынсан болса халка онуң бойнундан өз-өзүнден сыпяр , гүнәли рухы болса Визарша атлы дөв танап билен довзаха чекип алып гидйәр. Кәмахаллар Асто-Видотуви, кеселчилигиң үсти билен адамы өлдүрмек укыбы хем берлипдир. Пехлеви эдебиятының дәплерине гөрә, Астовидад Ахриманың гойберен бейлеки дөвлери билен билеликде, адамзат дүнйәсиниң дөредилен илкинҗи дөврүнде Гайомартаны ве илкинҗи өкүзи өлдүрйәр.

«Яшт»: 10. 93; 13. 11, 22, 28.

Атар – «От»; пехлеви дилинде Адур. Хинди-эйран себитиниң әхли халклары (өзлериниң динлериниң, дәп-дессурларының, адатларының тапавутланяндыкларына серетмезден) иң гадымы дөвүрлерден бәри ода чокуныпдырлар. Заратуштрачылык динипдәки Атара ведалардакы Одуң Худайы Агни билен габат гелйәр. Хинди-эйран эйямында ол хинди худайларының арасында эсасы орунларың бирини эеләпдир ве Наря-Санха аядының (серет: Наря-Санха) битирйән борҗы ялы везипелери ерине етирипдир. «Гатларда» Атар мукаддес хадысаларың бирини берҗай эдйәр ве шол бир вагтың өзүнде хем «Аша» дүшүнҗеси билен баглылыкда тутуш Космоса яйран мадды эсасы болмадык затлары аңладяр дийип хасап эдйәрлер. «Кичи Авестада» Атар адам шекили берлен өзбашдак Худай, Ахура-Мазданың оглы. Авеста ве пехлеви чешмелери Атарың кешбинде тебигат хадысаларының бәш гөрнүшини тапавутландырыляр: 1) Вохуфрйана – «хайванларың ве адамларың беденлериндәки от», ол нахары биширйәр, тени гыздырыяр (җесет совап, гатап галяр, чүнки оны Атар-Вохуфрйана ташлап гидйәр), онуң гөзе гөрнүши – гөздәки шөхледир; 2) Урвазишта – «өсүмликлердәки от» – ол ере сепилен тохумы йыладяр, өсүмликлери гүлледйәр ве миве гетирмәге мүмкинчилик дөредйәр; 3) Берсизава – «Гүнүң оды», ол асманда Худайың өңүнде ловлап яняр; 4) Вазишта – йылдырым ве 5) Спеништа – «ердәки» ялын, илкинҗи нобатда, өйлериң төрүндәки мукаддес от (алтарь), шейле-де дурмушда уланылян от (оҗакдакы от ве бейлекилер). Иң гадымы от ыбадатханасы ахемени заманындан өңки (м.ө.) IX-VIII а. билен сенеленйәр; ода гадымы парс календарының бир айы хем багышланыпдыр. Дарий I ве бейлеки ахемени шалары өзлерини мукаддес ода чокунян гөрнүшде шекиллендирипдирлер. Сасанлы небересиниң илкинҗи патышасы Ардашир I (м.с. 224-241-нҗи йй.) 227-нҗи йылда тәч гейдирилйән өз небере от ыбадатханасыны Накш-и Реҗепде эсасландырыпдыр;

бейлеки сасанлы патышалары хем өзлериниң тәч гейдирилйән от ыбадатханаларыны эсасландырыпдырлар. Заратуштрачылык дининиң үч саны оды беллидир: 1) Кави Виштаспаның Адур-Виштасп (соңкы дөвүрлерде Адур-Гушнасп) атлы Мидиядакы оды (ол Эйран Азербайҗаның Шиза себитинде ерлешипдирлер); 2) Хварно Адур-Фарнбагың (гөни маныда: «Фарның көмеги билен әхли зады башармак» Парс велаятындакы (Истахрдакы) Оды ве 3) Михраның – Адур-Бурзин – Михраның Хорасандакы (Парфиядакы) оды. Оларың үчүси хем дегишлиликде патышалара ве эсгерлере; руханылара, мәхеллелере – малдарлара ве экеранчылара багышланыпдыр. Бу үч от билеликде Тураның ве Эйраның җемгыетиниң үч саны гатлагыны – эсгерлери, руханылары ве малдарлары аламатландырыпдыр. Песрәк дережедәки от ыбадатханлары әхли ерлерде гурлупдыр. Оларың иң мөхүмлери Варахрана (Адур-Варахрана, соңкы дөвүрлердәки Адур-Бахрама) багышланыпдыр. Адатча олары харбы еңишлер мынасыбетли гуруpдырлар.

Атвия, Атвья. «Сувлы»; пехлеви дилинде Аспья, парс дилинде Атибин; Трайтаонаның атасы. Бу ат хинди-эйран эйямының иң гадымы дөвүрлеринден өз гөзбашыны алып гайдяр. Бу сөзүң гелип чыкышына гөрә, илкибада Атвия сувуң Худайы я-да әхтимал, ягышың худайы хасап эдилипдир (себәби Трита (серет: Трита). Атвияның оглы тарапындан онуң кераматлылыгы кемала гелип башланда, йылдырым ве чагба билен багланышдырыпдырлар). Ведаларда Атвия Тританың сыпатландырылышы Артя (Трита – Артя – «үчүнҗи сувлы») габат гелйәр. Авестада Атвия хаоманың ширели сувуны сыкып чыкаран илкинҗи адамдыр («Ясна» 9. 7.). Бу ишиң сылагы хөкмүнде онуң «Пәлван оглы» Трайтаона дүнйә инйәр. Авестаның галан метинлери ве пехлеви чешмелери диңе «Атвиян» (ортапарс дилинде Аспьян) адыны «Атвияның небереси» хөкмүнде тутуп, гахрыманларың, айратын хем Трайтаонаның (ортапарс дилинде. Фретон) адының гапдалында гетирилйәр. Соңкы дөврүң дини эсерлери Атвияны Зардуштың неслинден эдип гойяр. («Денкард» VII. 2. 70; “Затспрам» 13. 6).

«Ясна» 9. 7. «Яшт»: 5.31, 35; 19.36.

Афрасияп – серет: Франхрасьян.

Ахтия, Ахтья – Пехлеви дилинде Ахт. Тураның ве Эйраның гадымы халкларының шадессаның персонажы. Авестада диңе бир гезек ятланып гечилйәр. Онуң билен баглы вакаларың долы беяны «Фрияның оглы Явиште хакда хекаят» атлы пехлеви дилинде язылан эсер боюнча беллидир. Бетпәл, җадыгөй Ахт етмиш мүң гошуны билен Фрашнвизаран шәхерине гелйәр ве эгер-де онуң яшайҗыларының ичинден өзүниң отуз үч (Авестада тогсан докуз) тапмачасыны ёрмага адам тапылмаса, онда «шәхери пиллере басгыладып, күл-пейкун этҗекдигини» айдяр. Өзүниң сорагларының иң болманда бирисине җогап берип билмедик адамларың әхлисини Ахт өлдүрипдир. Шейлеликде, бехиштлериң хайсысы говы – ердәкисими я-да асмандакысы диен сорага нәдогры җогап берен заратуштрачылык дининиң докуз йүз саны вагыз-несихат эдиҗилерини ол җезаландырыпдыр. Олар Бехиштлериң асмандакысы говы дийип җогап берипдирлер ве Ахт ол адамларың әхлисини шол ере ёллапдыр. Явишт Фрияン (Авестада Йойшма серет: (турлар) җуван йигит, Фрияның оглы) Ахтың янына гелип җадыгөйүң алдавының үстүни ачяр (Явиштың гелип отурмалы яссыгының ичинде җесет гизленип гойлупдыр ве эгер Явишт оңа галташып, өзүниң тенини харамлайса, онда Ормазд оңа көмеге гелҗек дәл экен) ве шондан соң онуң сорагларына җогап берип башлаяр. Сорагларың бири, ине, шейле экен: «Үч келле, алты гөз, алты гулак, ики гуйрук, үч саны җынс агзасы, ики эл, үч

бурун, дөрт шах, үч арка – бу нәмедир ве тутуш әлем-җаханда дурмуш ве онуң манысы нәмеден башланяр?» . Явишта оңа җогап бермек башартмандыр, эмма Ормаздың хабарчысы Нерьясанг онуң гулагына чавуш чакып сорагың җогабыны айдяр: ики өкүз ве ер сүрүҗи. Ахтаның әхли тапмачаларының җогабыны берип, Явишт, өз нобатында, оңа өзүниң үч саны сорагыны берйәр. Җадыгөй сорагларың җогабы үчин Ахримана йүзленйәр. Эмма ол оңа көмек бермекден боюн гачыряр: эгер Ахт догры җогаплары билсе, онда дөвлер ве бейлеки бетпәлликлер зелел чекҗеклер экен. Җадыгөй өзүниң еңилендигини боюн аляр ве Явишт Фриян оны «Барсман ве мукаддес доганы тайярламак үчин ниетленен пычак» билен пычаклап өлдүрйәр.

«Яшт»: 582.

«Ахуна – Варья» пехлеви дилинде Ахунвар. Заратуштрачылык дининиң баш догасы. Ол үч саны сөзүң баш харплары боюнча атландырылыпдыр: «Ята ахуна варя» – «Иң оңат Худай ялы». «Ахуна-Варьяның» авторы Заратуштра хасап эдилйәр. Бу догада диндар Худайдан хайсыдыр-бир анык хайышлары этмейәр. Диндар диңе өзүниң эркиниң орнашдырылмагыны ве шалык сүрмегини ондан сораяр. «Ригведаның» дини айдымларының соңкы дөвүрдәки нусгаларының берйән маглуматларына гөрә, шонуң билен хем «Ахуна-Варья» хинди-эйран догаларының гадымы дәп-дессурларындан тапавутланяр. Хәзирки дөврүң ылмының газананлары бу сөзлериң манысыны мундан артык анык дүшүндирмекден эҗиз гелйәр.

Ахура – Мазда – «Парасатлы Худай». Пехлеви ве парс диллеринде Ормазд. Заратуштрачылык дининиң худайларының ичинде иң Ёкары дережели Худай. Бу диниң ики гаршылыклы улгамында (дуалистик) Ахура-Мазда дүнйә гиңишлиги мөчберинде иң оңат, иң парасатлы затларың нышаны. Анхра-Маньюның гаршыдашы. Чешмелерде, көп халатларда, ол «Рух» атландырыляр, эмма ол диңе «Гатларда» кесгитленилмедик, умумы гөрнүшде чыкыш эдйәр. Авестаның соңкы дөвүрлерде дөредилен метинлери ве пехлеви дилинде язылан эсерлери оңа көпхудайлылык дөврүниң кешбини берйәрлер (эмма ол заратуштрачылык дининиң бейлеки худайлары ялы адам кешбине эе болмаяр). Ахура-Мазда барадакы дүшүнҗе өз гөзбашыны хинди-эйран дининиң ахураларының дәп-дессурларындан алып гайдяр. Чакламаларың бирине лайыклыкда, Ахура-Мазда барып хинди-эйран эйямында көп тайпаларың арасында ёкары Худай хөкмүнде хорматланып, асман билен багланышдырылыпдыр ве асман галасыны аңладыпдыр (шейле дүшүнишиң ызлары «Яснада» 30.5, «Яштда» 13.3 ве башга параграфларда сакланып галыпдыр); бейлеки бир чаклама лайыклыкда, ахураларың дәп-дессурларына Заратуштра тәзе маны берип, олары бирхудайлылыга өврүпдир. «Ахура-Мазданың» адыны болса дине гиризипдир. «Гатларда» Ахура-Мазда еке-тәк илкинҗи Худай хөкмүнде чыкыш эдйәр. Амэша-Спэнта онуң парасатлы хәсиетлерини беян эдйәр. «Кичи Авестада» Ахура-Мазда Амэша-Спэнтаның атасы, азатларың атасы я-да олары дөредиҗи.

Ахура-Мазда гөнүден-гөни Бетпәл ве пис рух билен гөрешйәр, азатлара көмек сорап йүз тутяр, дүзгүнлерини дүшүндирип Заратуштра билен гүррүңдеш боляр. Ахура-Мазда сасанлы заманына ченли диндарларың асмандакы Худайының кешби; заратуштрачылык дининиң үч басганчаклы пәк ахлаклылыгының эсасында – «аҗайып пикирлер», аҗайып сөзлер, аҗайып ишлер барадакы дүшүнҗе болуп, оны Мантра Спэнта сөзи беян эдйәр. Ахура-Мазда юнанлар Зевс дийип хем дүшүнипдирлер. Ахеменилериң дининде Ахура-Мазданың кешбиниң дүшүнилиши барада серет: Маглар.

«Видевдат»: 1. 1-2, 4-13, 15-19; 2. 1-4, 6, 20-22, 31-32, 39-40, 42-42; 3. 1-2, 4-13, 15, 17, 22-23, 30, 34; 8. 2, 5, 7, 12-15, 19-27, 32-36, 41-69, 72, 74, 80-98, 105, 107; 13. 2, 4, 6, 12-15, 17-27, 30, 35, 37, 39, 41, 49, 51, 54; 19. 2, 4, 9, 11, 13-16, 28-29, 32, 34. «Ясна»: 9. 8, 13, 15, 26; 10. 4; 12. 1, 5-9; 19. 16; 28. 1-11; 29. 2 («Өкүзи дөредиҗи» хөкмүнде ятланяр), 4-8, 10-11; 30. 1, 3-4, 6, 8-11; 31. 4 («Хөкүмдар» хөкмүнде ятланяр); 42. 2; 43. 1; 44. 1-6, 16-19; 46. 1-4, 7-8, 9 («Өкүзи дөредиҗи» хөкмүнде ятланяр), 10, 18-19; 47. 1-3, 5-6; 50. 7, 10 («Хөкүмдар» хөкмүнде ятланяр); 51. 7. «Яшт»: 1. 1, 3, 5, 7-9, 12, 20-23, 28, 30-33; 5. 1, 6, 17, 63, 65, 85-86, 88-90, 120, 132; 6. 1-2, 4; 8. 1-2, 7, 10, 12, 23, 25, 29, 33, 35, 38, 44-45, 50, 52, 57-60; 10. 1, 3, 6, 50, 53, 67-68, 70, 73, 80, 82, 89-90, 92, 103, 113, 120-123, 126, 137-140, 143, 145; 13. 1, 3-4, 9, 20, 28, 34, 42, 53-54, 56, 87-90; 14. 1-2, 5, 7, 9, 15, 17, 19, 23, 25, 28-35, 41-42, 47-52, 54, 57, 59, 61-68; 17. 2-3, 16, 18, 24, 29-30, 46-47, 60; 19. 9-10, 13, 16, 18, 35, 46-50, 53, 58, 61, 69, 82, 85, 92, 96; 22. 1-2, 4, 6, 13-14, 19-20, 22, 24.

Ахуралар ве дөвлер. Хинди-эйран дининде дүрли тайпаларда Ахуралар ве Дөвлер дүрли дүшүнҗелер билен багланышдырылыпдыр. Кә махаллар оларың икиси хем дүнйәниң гурлушында оңын гүйчлер хасап эдилипдирлер ве адамларың тайпа билелешигинде оңат худайларың-пенакәрлериң ики сынпыны эмеле гетирипдирлер; кә махаллар болса Ахуралар ве Дөвлер худайларың бири-бейлекисине душманчылык эдйән ики саны, улы ве кичи несили хасапланыпдырлар. Оларың бири-бирлери билен гөрешмеклери әлем-җаханда Ягшылык билен Нежислигиң арасындакы гөрешини аңладыпдыр. Шейле халда дүрли тайпаларда оңат Худай хөкмүнде Ахуралар хем, Дөвлер хем хорматланып билипдир. Хиндилериң ве эйранлыларың гелип чыкышлары ве юртлары тайдан бөлүнип башламаклары нетиҗесинде, оларың динлери хем бири-биринден тапавутланып уграпдыр: тайпаларың дини дәп-дессурлары өң еке-тәк дине гошулып гелен болса, инди юваш-ювашдан бөлүнип башлапдыр. Бейлеки тайпаларың худайлары барада душманчылыклы пикирлер йүзе чыкып, олары өз тайпасының худайларына гаршы гоюп уграпдырлар. «Ригведада» Дөвлер худайлар хасап эдилипдир, ахуралар болса кәбир худайлары аңладыпдырлар ве шол бир вагтың өзүнде худайларың гаршысына чыкыш эдйән дөвлериң сынпыны аңладыпдыр. Соңкы дөвүрлериң «Ведалары» эййәм ахуралар дийип диңе дөвлери атландырыпдыр».

Тураның ве Эйраның халкларында Ахуралар билен Дөвлери бири-бирине гаршы гоймак, мегерем, Заратуштраның өзгертмелери билен баглылыкда башланан болса герек. «Гатларда» беян эдилен Заратуштраның таглыматы ики башлангычлы (дуалистик) диниң еке-тәк Худайыны вагыз-несихат эдйәр. Мунуң өзи екехудайлылыгың айратын гөрнүши болуп, бу худайшынаслык улгамында башга бир Худайың болмагыны дүйпгөтер рет эдйәр. Шонуң билен бир вагтың өзүнде хем Худая гаршы дурян, адатдан дашары тебигы гүйҗүң бардыгыны инкәр этмейәр. Заратуштраның таглыматында Ахуралар әлем-җаханың гурлушының ховайы, эмма оңат гүйчлери, Дөвлер болса, Анхра-Маньюның дөреден нежис, бар зады бетбат эдиҗи гүйҗүдир («Гатларда» оларың атлары тутулмаяр). Әхли көне хинди-эйран худайларыны – Индрани, Митраны, Вертрагнаны, Ардви-Сура Анахитаны, Насатьяны ве бейлекилери Заратуштра рет эдипдир ве олары Дөвлериң хатарына гошупдыр. Эмма шейле ягдай яңы башланан («арасса» я-да «гатлара бап гелйән») заратуштрачылык дини узак вагт довам этмәндир ве аз санлы руханыларың (магларың) арасында сакланып галыпдыр. Халк тәзе таглыматдан ёкары Худай хөкмүнде Ахура-Мазданы, ики башлангычлы таглыматы (дуализми), дүнйә мөчбериндәки ики башлангыҗың гөрешине адамың гатнашышы барадакы таглымы, адам өленден соң, онуң

ягты дүнйәде яшап йөркә эден гүнәлерине баха берлиши барадакы таглымы, тарыхы хадысаларың акымының гутарныклыдыгы ве вагт тайдан чәклидиги барадакы дүшүнҗелери кабул эдип алыпдыр. Ховайы таглымлара эсасланян худайшынаслык улгамының өзи билен, мешхурлык газанмагы башармандыр ве гадымы худайлылыгы арадан гысып чыкарып билмәндир: Заратуштраның рет эден худайларының абрайы халкың арасында хорматланып гелипдир ве басым заратуштрачылык динине эериҗилериң өзлери олары кабул эдип алыпдырлар. Онуң үчин дине тәзе – азатлар (сөзүң гөни манысында «хорматланмага мынасып» кешплер) барадакы дүшүнҗәни гиризипдирлер. Олар Индрадан, Насатьядан ве ене кәбир бейлекилерден башга әхли худайлара дегишли эдилипдир. Авестаның «Гатлардан» башга әхли метинлери азатлара, Амэша-Спэнта Худайы билен деңешдиренде, дини улгамда хас пес ады берйәр ве азатларың ичинден хас хорматланян худайлары – хусусан-да Ахураның өзүни, Митраны ве Апам-Напаты айратын орунда гойяр; шейле эдиленде, адатча, Ахураларың хатарына Ахура-Мазданың өзи хем гиризилйәр. Пехлеви чешмелеринде Ахуралар ве «азатлар» - эййәм бирмеңзеш дүшүнҗелердир.

Шейлеликде, Заратуштрадан соңкы («Кичи Авеста» заманындакы) заратуштрачылык дини «нусгавы» гөрнүшдәки көпхудайлы дине өврүлйәр. Ол диңе бир зат боюнча тапавутланяр, ол хем, Ардви-Сура Анахитадан бейлеки худайлара адам кешби берилмейәр (эмма оларың хайванларың ве адамларың арасында нышан меңзешликлери бар; пехлеви дилиндәки дини эдебиятларда бу худайлар гүле-де меңзедилипдир). Шонуң ялы-да Заратуштраның шахсыети хем роваятландырылыпдыр. «Кичи Авестада» ол Ахура-Маздадан нәхили эдип азатлары хорматламак, олара чокунмак барада өвүт-несихат аляр. Кәбир азатлардан Ахура-Мазданың өзи хем көмек сораяр. Бу «көпхудайлы» заратуштрачылык дининиң кемала гелмегиниң довамында Дөвлериң гошун саны хем чалт көпелйәр. Эсасан хем олар дүрли бела-бетерлериң, азгынчылыгың, гүнәлериң ве бейлекилериң тымсалында көпелйәрлер. Дөвлериң кешби анык шахсыет нукдайназардан говшак беян эдилипдир, эмма Ахуралардан ве азатлардан тапавутлылыкда Дөвлериң әхли ягдайларда мадды эсасы бар. «Видевдатың» язылан дөврүне ченли (м.с. II-III асырлардан гич болмадык заманда) Дөвлериң харбы гошунының хатарына, шейле-де храфстралар, паирикалар, кавилер, карапанлар гирипдирлер. Хатда заратуштрачылык дининиң иң эрбет гүнәлерини эдйән йөнекей адамлар гомосексуалистлер, гаракчылар, мукаддес ады хараплайҗылар ве бейлекилер оларың ичинде болупдыр. Шейле-де серет: Друҗ, Паирика.

«Ясна»: 50. 7. «Видевдат»: 1. 2, 19; 3. 7, 32; 8. 21, 31-32, 80; 13. 6, 7; 19. 1-3, 5, 15, 28-29, 33, 43-47. «Ясна»: 9. 5, 8, 13, 15; 10. 1, 6 («неҗис рухлар» хөкмүнде ятланыляр), 8; 12. 1, 4, 6; 30. 6; 44. 1. «Яшт»: 1. 2, 4-6, 10, 32; 5. 1, 22, 26, 34, 46, 50, 79, 94-95, 109; 6. 3-5; 8. 44; 10. 26, 34, 59, 68, 93, 97, 129-134; 13. 33, 45, 57, 89-90; 14. 4, 54-56, 62; 17. 25, 34, 50; 19. 26, 28-29, 31-32, 37, 80-81, 84, 87; 22. 27-32.

Аша – «Хакыкат», «Догры»; гадымыпарс дилинде Арта, пехлеви дилинде Ард. Хинди-эйран дининде, эсасан тебигатың пелсепеси билен баглы дүшүнҗе: Гүнүң догушыны ве батышыны, йылың довамында пасылларың чалшышыны, тебигатда «дөрейән» ве « өлйән» ве шуңа меңзеш бейлеки затларың дүзгүне салян әлем гурлушының дүйпли ве улы кануны (гадымы мүсүрлилериң Мааты ве хытайлыларың Даосы билен деңешдирип гөр). Эмма хинди-эйран эйямында бу дүшүнҗе халкың хал-ягдайы ве ахлагы билен багланышдырылыпдыр. Аша дүшүнҗеси җемгыетиң адалатлылык, шертнамалара вепалылык ве бейлеки дүшүнҗелерини өз ичине алыпдыр. Заратуштраның таглыматында

Ашаның эдеп-экрам ве ахлак мазмуны баш ери эеләпдир. «Гатларда» ве «Кичи Авестада» шахсы ве хал-ягдай нукдай назарындан Аша заратуштрачылык динине вепалылыгының, үч дүшүнжесни (триадасыны) «ажайып пикирлери», «ажайып сөзлери», «ажайып ишлери» бержай эдйәр. «Кичи Авестада» кәмахаллар Арштат атлы Худай хөкмүнде чыкыш эдйәр. Ики башлангычлы дини улгамда (дуализмде) Друҗың гаршысына гоюляр. Ахеменилериң дининде «Арта» барадакы дүшүнҗе хакда шейле-де серет: Маглар.

«Видевдат»: 1. 5, 16; 3. 3, 15-21; 7. 31, 34-35; 8. 5, 14-15, 20-22, 34, 72, 19; 13. 39; 19, 29. «Яшт»: 12. 1, 3-4, 6-7, 9; 28. 1-11; 29. 2-3, 6-8, 10-11; 30. 1, 5-6, 8-10; 31. 4; 43, 1, 9-14; 44. 3, 14, 17-18; 46. 2-4, 7, 9, 18-19; 47. 1-2, 4-6; 50.7; 60. 5; «Яшт»: 1. 7, 15, 24, 32; 1, 9, 18, 34, 42, 54, 57, 89, 91, 104; 6. 1; 8. 11, 56-57; 10. 2, 16, 33, 38, 55, 58, 65, 74, 86; 13. 87-89; 14. 48-49, 61; 17. 18; 19. 12, 20, 24, 46, 48, 50, 75, 79, 85, 90, 93, 95.

Ашавазда. Авестада ики саны гахрыманың ады: Порудахштиниң оглы ве Саюжриниң оглы. Пехлеви эдебиятының дәплерине лайыклыкда, Ашавазда, дүнйәниң ахырында Ормазда көмеге гелйән бакы яшаян Ратуларың биридир.

«Яшт»: 5. 72.

Аша – Вахишта – «Оңат хакыкат». Пехлеви дилинде Артвахишт. «Ашаның» ахлак, эдеп-экрам ве хал-ягдайыны аңладян, Амэша-Спэнтаның худайларының бири. «Вахишта» сөзи (эдил «Аша» сөзи ялы) өзүниң гөзбашыны хинди-эйран эйямындан алып гайдяр. Ведаларда оңа Васиштха (сөзүң гөни манысында «Иң бай») бап гелйәр ве ол Худайың назар салан еди саны акылдарларының бири. «Гатларда» Ахура-Мазданың оңат хәсиетлерини ве заратуштрачыларың үч басганчаклы (триада) пәк ахлаклыкларының ажайып ишлерини («ажайып пикирлерини», «ажайып сөзлерини», «ажайып ишлерини») беян эдйәр. «Кичи Авестада» Аша-Вахишта өзбашдак Худай. Ол Ода пенакәрлик эдйәр, дүнйәдәки, заратуштрачыларың мәхеллесиндәки, машгаладакы оңат канунлары ве дини ынамлары горап саклаяр. Шейле-де ол мәхелләниң баш руханысы. Ики башлангычлы заратуштрачылык дини улгамында (Хшатра-Варья билен билеликде) Друҗа гаршы гоюляр.

«Яшт»: 1. 29; 10. 92; 13. 42.

«Аша – Вахишта» – «Оңат хакыкат». Мукаддеслиги боюнча «Ахуна-Варьядан» соң икинҗи дережели заратуштрачылык дининиң аяды. Оңа башлангыч сөзлери боюнча «Ашем-Воху» хем дийилйәр. Онуң метинине серет: «Видевдат» 2. 43.

«Ясна»: 10. 1. «Яшт»: 8. 38; 10. 41, 66, 100, 143 (?); 13. 32; 17. 1-2, 6-15, 17, 21-22, 24-26, 29, 31, 33-35, 37-39, 41-43, 45-46, 49-50, 52, 54, 57-61; 19. 54.

Аштаарвант. Кави-Виштаспаның душманларының бири. Ол барада шейле-де серет: Арежатаспа.

«Яшт»: 17.50.

Ашемауги – «Хакыкаты ёюҗылар».

«Ашем – Воху». Серет: Аша-Вахишта.

Баврай, Баври. Авеста дилинде «Самырларың меканы». Мифик юрдуң ады, Ажы-Дахаканың шалык сүрен дөврүнде онуң болян ери. Кәбир алымлар ол юрды Вавилон дийип хасап эдйәрлер.

«Яшт»: 5. 29.

Барашнум – Ол арасаланмагың иң чылшырымлы дәп-дессурыдыр. Бу дессур илки бада мерхумларың җеседини арассаламак үчин уланылыпдыр, соң харамлыкдан

арассаланмагың умумы дүзгүнине өврүлипдир. Барашнумы берҗай етмек үчин харамланан адам арасса адамлардан ве затлардан узаклыкда йөрите гурулан җайда (Армест-гахда) докуз гиҗәниң довамында гомез, сув ве бейлеки серишделери билен өз тенлерини арассаламалы болупдырлар. Барашнумы йылда бир гезек хер бир адам берҗай этмели болупдыр.

Барсман – пехлеви дилинде Барсом. Хинди-эйран дини дәп-дессурлары боюнча Худай ёлуна җанлы сойланда Кавилериң дога окап чагыран Худайының ве бейлеки адамларың гелип отурян саман дүшекли ери. Ведаларда Барсмана Бахриш лайык гелйәр. Заратуштрачыларда анык мукдарда кесгитленен йылгының шахаҗыкларындан ясалан дессе, заотар (руханы) оны хаома ичилен махалы элинде саклап дурмалы болупдыр. Хәзирки заман заратуштрачылар барсом үчин метал симлеринден ясалан чыбыклары уланярлар.

«Видевдат»: 3. 1, 15-17; 8. 5-7, 14-15, 22; 18. 55. «Яшт»: 5. 9, 17, 104, 127, 132; 6.6; 8. 358; 10. 6, 88, 91, 137-138, 145; 13. 27; 14. 5, 68; 17. 3, 45; 61; 19. 13, 54, 64, 96.

Бахди – Бактрия, гүнорта Тәҗигистаның ве демиргазык Овганыстаның чәклерини өз ичине алян гадымы юрдуң ады.

«Бундахишн». Серет: Пехлеви эдебияты.

Буити. Пехлеви дилинде Бут.

«Видевдат»: 19. 1-2, 43.

Бушяста – «Ялта». Пехлеви дилине Бушасп (дөвүң ады).

«Видевдат»: 18.16. «Яшт»: 10. 97, 134.

Бьяршон, Бияршон. Серет: Кави-Апивоха.

«Яшт»: 19. 71.

Ваю. Авеста дилинде “Шемал”, “Хова”; пехлеви дилинде Вай. Хинди-эйран дининде җемалың Худайы. Шейле-де оңа уршуң, еңишиң ве шовлулыгың Худайының хәсиетлери хем берлипдир. “Ведаларда” Ваюва илкинҗи болуп соманы (Авестадакы хаоманы) ичип гөрен ве Индра билен баглы Ваю лайык гелйәр. Ваю билен бир хатарда хинди-эйран тайпаларында шемалың Худайы Вата (Авеста дилинде “Өвүсмек”, “Үфлемек”) хорматланыпдыр. Бу Худай барадакы дүшүнҗе, әхтимал, эййәм шол гадымы заманларда ики башлангычлы болупдыр: “ягшы” ве “неҗис” Ватуны – гүнорта ве демиргазык (“Ригведада” тупаның ве бар зады йыкан-юмруҗы гайың худайы) шемалларының худайларыны Ватудан тапавутлан-дырыпдырлар. Заратуштра “Гатларда” Ваювы ярамаз хәсиетлендирипдир ве ол Худай хасап эдилмәндир (“Ясна” 53. 6), эмма соңкы дөврлерде Ваюның абрайы Худай хөкмүнде дикелдилипдир. Оны азатларың хатарына гошупдырлар, йөне “Кичи Авестаның” Вата барадакы ики башлангычлы дессурыны Ваюның үстүне хем йүкләпдирлер: Ягшы азат Ваю, шол бир вагтың өзүнде ики башлангычлы еке-тәк тебигатың Худайы болуп ики саны бири-бирине гаршы дуран кешплерде: Ахура-Мазда дегишли болан “түкениксиз ягтылыкда” (бехишт) ве Ангра-Майньюва дегишли болан “гараңкылыкда” (довзах) чыкыш эдйәр. Ваю – “шемал” – әлем-җаханы аңладяр. Ол Ягшылык билен Яманлыгың гарпышян ери, шейлеликде Ваювың бир бөлеги пис Руха, бейлекиси – Ягшы Руха (Спента-Манью) дегишли эдилипдир. Заратуштрачылык дининиң кемала гелишинде Ваюның кешбиндәки бу ики тапавут барха аныклашыпдыр ве ики башлангычлы еке-тәк кешп икә бөлүнипдир: ягшы Ваю – азат ве пис Ваю – өлүмиң Худайы. Адатча Асто-Видоту билен билеликде чыкыш эдйән ве онуң везипелерини ерине етирйән пис Ваю оңа меңзедилипдир. Ваюның бейлеки халкларың роваятларындакы ве

халк дөредиҗилигиндәки гахрыманлар билен, хусусан-да Вий билен, арагатнашыгының бардыгы барадакы чакламалар хем өңе сүрүлди .

“Видевдат”: 19. 13, 16. “Яшт”: 1. 33.

Ванант. Адам шекилли йылдыз Худайы. Алымларың көп бөлеги оны Вега меңзедйәрлер. Бир роваята гөрә Ванант ве Хафтаиринга (Улы Едиген) довзахың гапысыны горайҗылардыр. Пехлеви дилиндәки эсерлериң дәп-дессурына гөрә, Ванант, Хафторенг (Хафтаиринга). Садвес (Сатаваеса) ве Тиштар асманы, дүнйә яңы дөрәп угран дөврүнде Ахримандан ве дөвлериң урушларындан гораярлар.

“Яшт”: 8. 12.

Вандарманиш – Арежатаспаның доганы.

“Яшт”: 5. 116.

Ванхазда. Вору-Каша деңзиниң ызына акян сувундан эмеле гелен айлаг (я-да көл?). Хәзирки дөврүң айлагларының бирине дегишли этмек кын.

“Яшт”: 19. 53.

Вар – “Айманча”, “Гала”, “Эмләк”. Пехлеви дилинде Вар; Адамзат неслини гышдан ве сув алмакдан горамак үчин айманчаны Йима гурдурыпдыр. Онуң ичи пәк ынсанларың яшаян ери. Вараның ровиятларда беян эдилйән кешби, мегерем, өзүниң гөзбашыны кәбир хинди-эйран тайпаларының о дүнйәде адамларың яшаян ерлери барадакы дүшүнҗелеринден алып гайдян болса герек. Ведаларда Вара Яма атлы о дүнйә патышалыгының ёкары Худайының яшаян ери (айманчасы) лайык гелйәр. Соңкы дөвүрлерде Вараның кешби икә бөлүнипдир. Хусусан-да Вара ве Канха – Тураның ве Эйраның гүндогарында ерлешйән гала ве юрт (гайгы-гамың, кеселчиликлериң, өлүмиң ве башгаларың ёк ери болан аҗайып ер. Канха барада кәбир чешмелериң берйән малуматларыны Йиманың гурдуран Канхасы барада Бирунының берйән хабарыны, хәзирки дөвүрдәки Кангавар (=Канха-Вара) адыны ве башгалары деңешдирип гөр). Пехлеви чешмелери Вараны ериң йүзүнде, асманда ве о дүнйәде ерлешдирйәрлер. “Меног-и Храт” атлы эсериң берйән маглуматларына гөрә, Канханы Сиявуш (Авестада Сяваршан) гурдурыпдыр.

“Видевдат”: 2. 25, 26, 30-31, 33, 36, 38-39, 41-42.

Вара. 1. Туранларың (серет: Турлар) эсгери. Серет: Асабана. 2. Йиманың гурдуран айманчасы. Шейле-де серет: Вар.

“Яшт”: 5. 73.

Варахран. 1. Авестада Вэртрагна. 2. Заратуштрачылык дининде Мыррых сайярасы.

Варидкана. Бу адың манысы белли дәл.

“Яшт”: 17. 51.

Варна – чак эдилишине гөрә, Хазар деңзиниң гүнорта-гүнбатарында ерлешйән велаят я-да хәзирки ЭЫР-ның гүнортасында ерлешйән Керман шәхери.

“Видевдат”: 1. 17. “Яшт”: 5. 22-23; 17. 33; 19. 26

Варэшава. Туран (серет: Турлар) эсгери. Варэшаваның өлдүрилмеги Кэрсаспаның гөркезен гахрыманчылыкларының бири болупдыр. Вака гиңишлейин белли дәл.

«Яшт»: 19. 41.

Вата. Серет: Вайу.

“Видевдат”: 19. 18, 16. “Яшт”: 8. 33-34; 10. 9; 13. 47; 14. 2.

Вахви-Датия – “Эшретли Датия”; пехлеви эдебиятында Даитик, Даитих. Арианам-Вайҗаның ичинден гечип гидйән улы деря. Кәбир чешмелериң берйән маглуматларына

гөрә, Вахви-Датияны ве Ранханы чет-гырадакы каршварлардан Хванирату бөлйәр. Алымларың көпүси Вахви-Датияны Амыдеря хасап эдйәрлер.

"Видевдат": 1. 2; 2. 20-21. "Яшт": 1. 21; 5. 17, 104, 112; 8. 2; 17. 45, 49, 61.

Ваэсака – Туранларың (серет: Турлар) мешхур уругының несилбашчысы – Авестада гытаклайын ятланып гечилйәр. Соңкы дөвүрлериң чешмелериниң берйән маглуматларына гөрә, Ваэсаканың неберелери Афрасыябың көшгүнде ёкары дережелери эеләпдирлер.

"Яшт": 5. 54, 57.

Вивахвант – "Ловурдап дуран". Пехлеви дилинде Вивангх. Хинди-эйран双 дининде, мегерем, гүн худайларының бири болса герек. "Ведаларда" оңа Вивасват лайык гелйәр. Ол илкинҗи адам, өленлериң ата-бабасы, соңкы дөвүрлерде худайлар билен деңешдирилип, везипелери аныкланылмадык гүн Худайы хасапланыпдыр. Авестада Вивахвант – хаоманың ширесини гысып чыкаран илкинҗи адам Йиманың атасы хөкмүнде чыкыш эдйәр.

"Видевдат": 2. 3, 9, 18, 17, 22, 31. "Ясна": 9. 4-5. "Яшт": 19. 35-36, 38.

Визарша. Пехлеви дилинде Визарш. Ол барада серет: Асто-Видоту.

"Видевдат": 19. 29.

Виспатарва. Серет: Арежатаспа.

"Яшт": 17. 50.

Виспатаурвари – "Әхли зады еңиҗи аял". Астват – Эретиниң энесиниң атларының бири.

"Яшт": 19. 92.

Вистаруш – Наотары неслинден болан эсгер. Соңкы дөвүрлериң чешмелериниң берйән маглуматларына гөрә, онуң оглы, Тусың доганы болупдыр.

"Яшт": 5. 76.

Витанхухати. Деряның ады. Хәзирки заман деряларының хайсысына дегишлидиги белли дәл.

Виштаспа, Виштасп – Серет: Кави-Виштаспа.

Вору-каша – "Айлаглары гиң деңиз". Пехлеви дилинде – Варкаш. Авестада дүнйә деңзи. Илкибашда онуң кешби Арал ве Хазар деңизлерине, әхтимал, Балхаш көлүне дегишли роваятларың эсасында дөредилипдир. "Бундахишниң" берйән маглуматларына гөрә, Варкаш ериң төверегини гаймалаян ве онуң үчден бир бөлегини эелейән дүнйә океаны. Ортаер, Гара, Арал, Хазар, Гызыл деңизлер ве Парс айлагы Ворукашаның айлаглары хасапланыпдыр. Олары алты саны чет гырада ерлешен ве адам яшамаян кешварлардан (үлкелерден) Хванирас бөлүп айрыпдыр.

"Яшт": 5. 3, 4, 38, 42, 46; 8. 6, 8, 20, 23, 26, 29-32; 37. 40, 46-47; 13. 6-7, 59, 65; 19. 51, 56-63.

Воху-Мана – "Аҗайып пикир", "Аҗайып дүшүнҗе". Пехлеви дилинде Вохуман, соңкы дөвүрлериң дәп-дессурларында ве парс дилинде Бахман. Амеша-Спентаның худайларының бири, ики башлангычлы (дуалистик) заратуштрачылык дининде Ака-Мананың гаршыдашы. Гелип-чыкышы боюнча бу ат "Ведаларың" Васувуна ("Оңат", "Аҗайып" диймек), ягны Индраның баштутанлык эдйән оңат худайларың гатлагына лайык гелйәр. "Гатларда" Воху-Мана Ахура-Мазданың оңат хәсиетлериниң бирини аңладяр, заратуштрачылык dininiң үч басганчаклы ("аҗайып пикирлер", "аҗайып сөзлер", "аҗайып ишлер") баш ахлагындан "аҗайып пикирлери" җанландыряр. Малларың

рухы ве отурымлы малдарларың мәхеллесиниң асман кешби. “Кичи Авестада” маллара ве чарва тайпалара пенакәрлик эдйән өзбашдак Худай.

“Видевдат”: 8. 19-20, 72; 19. 31. “Ясна”: 28. 1-11; 29. 7-8, 10-11; 30. 1; 43. 1; 44. 4, 16; 46. 2-3, 7, 9-10, 18; 47. 1-3; 50. 7. “Яшт”: 1. 25; 10. 92; 19. 46, 96.

Вэртрагна – “Горанышы еңиҗи”. Пехлеви дилинде Варахран, соңкы дөвүрлериң дәп-дессурларында ве парс дилинде Бахрам. Уршуң ве еңшиң Худайы. Бу ат өз гөзбашыны хинди-эйран заманындан алып гайдяр. “Ведаларда” Вэртрагна Индраның “Виртраханына” (“йыланы еңиҗи Виртрувуна”) лайык гелйәр; хиндилер ве эйранлылар өзбашдак халк хөкмүнде бөлүнишенлеринден соң (м.ө. III-II мүңүнҗи йылларда), Тураның ве Эйраның гадымы халклары Вэртрагна өзбашдак Худай хөкмүнде тәзе маны берипдирлер. Заратуштра Вэртрагнаны инкәр эдипдир ве оны дөвлериң хатарына гошупдыр. Эмма басым онуң абрайы, эдил бейлеки көне худайларыңкы ялы, дикелдилипдир. Ресми ягдайда Вэртрагнаның, Ардви-Сура Анахитаның ве Митраның мөхүмлиги ахемени патышасы Артаксеркс II (м.ө. 404-359-нҗы йй.) тарапындан канунлашдырылыпдыр. “Кичи Авестада” Вэртрагна иң хорматланян азатларың биридир.

“Яшт”: 1. 33; 10. 9, 66, 68, 70, 127; 14. 1-3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 26-34, 41-45, 47-49, 52, 54, 57, 59, 61-63; 19. 54.

Вехркана (я-да Хнента) – юнанча Гиркания (Хазар деңзиниң гүнорта-гүндогарында ерлешйән себит).

Векерта – анык бир ере дегишли этмек кын; хәзирки Кабулың төвереги болмагы әхтималдыр.

Гайа – Мартан – “Казалы дурмуш”, пехлеви дилинде Гайомарт, заратуштрачылык дининиң роваятларында илкинҗи адам, адамзат неслиниң башыны башлайҗы. Бу кешп өзүниң эсасы гөрнүшлеринде хинди-эйран заманында йүзе чыкыпдыр. Ведаларда оңа Мартганда (“өли болуп доглан”) лайык гелйәр. Мартганда, өз гезегинде, Вивасвата (Авестада Вивахвант) меңзедилипдир. “Кичи Авестаның” дессуры боюнча бу персонаж илкинҗи руханының везипесини кабул эдип, өзүниң бу хәсиетинде Заратуштраның гүнәли хасап эден ве адамзат неслиниң башыны башлан Йиманы чалшырыпдыр диен чаклама бар. Гайо – Мартан билен баглы гиңишлейин вакалар Авестада ёк. Пехлеви дилиндәки эдебиятың дәбине гөрә, адамзат дүнйәси яңы дөрән дөврүнде Ормазд Гайомарты ве илкинҗи өкүзи дөредипдир. Соңкы дөвүрлериң дәбине гөрә (“Меног-и-Храт”), илкинҗи руханының ве илкинҗи патышаның везипелери долулыгына Гайомарта берлипдир. Шейле-де болса ол Пишдадылар небересинден болан патышаларың хатарына гиризилмәндир. Фердөвсиниң “Шанамасында” Гайомарт, патыша Кеюмерс гөрнүшинде чыкыш эдйәр.

“Яшт”: 13. 87.

Гайомарт. (Ортапарс дилинде) серет: Гайо Мартан (Авеста дилинде).

Гандарва. Пехлеви дилинде Гандареп. Бу ат гелип чыкышы боюнча өз гөзбашыны хинди-эйран заманындан алып гайдяр. Ведаларда ол соманы (Авестада хаоманы) гораян, асман рухлары – гандхарвалара лайык гелйәр. Авестада Гандарва әгирт улы сувда яшаян йылан аждарха. Мунуң өзи көп халкларың роваятларында йылан билен гөрешйән мовзуклара махсус болан умумылашдырылан кешпдир. Хинди-эйран дининде, мегерем, Гандарваның илкибашдакы өлүми Сама Кэрсапе нарьямана (серет: Кэрсаспа) дегишли эдилен болса герек. Бу персонаж икә бөлүненден соң, вака Самың ве Кэрсаспаның үстүне йүкленипдир. Пехлеви эдебиятының дәбинде бу кешп мовзук тайдан дүйпли

өзгеришиклере сезевар эдилмәндир, йөне хадысалар бабатда овнук-ушак вакалар билен үсти етирилипдир. Бу кешп барада хас долы маглумат пехлеви ве парс эдебиятының ядыгәрлиги хасап эдилйән «Роваят» атлы китапда берилйәр. Оңа лайыклыкда, Кәрсасп докуз гүн ве докуз гиҗе деңизде Гандареп билен урушяр, оны еңйәр ве кенара чекип чыкаряр. Элхенч Гандарепиң хамыны сыпырып, онуң билен оны даңяр. Эмма Гандареп шонда-да дири галяр ве Кәрсаспаның достуны ве энекесини өлдүрйәр. Шондан соң Кәрсасп бу йылан билен гөрешмек үчин кенарякада яшаянлары аяк үстүне галдыряр ве Гандарепи уҗы томмарчаклы таяк билен уруп өлдүрйәр.

«Яшт»: 5. 38; 19. 41.

Гаокерна. Пехлеви дилинде Гокерт. Мифик агач, «дерман отларының шасы», адатча «ак хаома» меңзедилйәр. «Ол барадакы дүшүнҗәниң эсасында Феруле-ассафетиде барадакы маглуматлар ятыр. Ол асман өсүмлигиниң (латексаның) ширесиниң чешмеси болуп хызмат эдип, дерман ве азык иймитлериниң узак вагтлап сакланмагыны үпжүн эдйән мадда хөкмүнде гадым дөвүрде дийсең ёкары бахаланыпдыр». Гаокерна, эдил Хом ялы, Вору-Каша я-да Ранхе атлы деңизлердәки адаларда өвсүпдир ве олары дөвлерден Кара атлы балык горап саклапдыр.

«Яшт»: 5. 38; 19. 41.

Гаронмана – «Дини айдымларың айдылян ери». «Гатларда» «Тарыплар өйүниң» (бехиштиң) бир ады. «Кичи Авестада» ве пехлеви эдебиятының дәплеринде бу өй азатларың яшаян ери. Ол Хукари дагының депесинде ерлешип, көп халатларда «Тарыплар өйүниң» әхлисини аңладяр.

«Видевдат»: 19. 32. «Ясна»: 28. 4. «Яшт»: 10. 32, 57, 123-124; 19. 17, 44; 22. 15.

Гава – гадымы согдыларың меканы, велаят ады болаймагы хем әхтимал. Ж.Дармстетер бу юрдуң адыны Сугхдха (ягны, Сугуда, Согд, Согдиана) гөрнүшинде гетирипдир. Серет: The Sacred Books of the East. Vol. IV. Pz. I, p. 5. Кәбир барлагчылар (Г.Бейли, Е.Бенвенисте) Гава адалгасында бу ериң ерли адыны Согды хасаплапдырлар. Бу сөзи “малларың юрды” дийип терҗиме эденлер хем болупдыр. Авеста дилинде “гав” – “сыгыр” я-да “оба” диймекдир (осетин дилиндәки ялы – “оба” сөзи билен деңешдирип гөр).

“Видевдат”: 1. 4.

Гебрлер – хәзирки заман парс дилинде “динсизлер” диймекдир. Эйранлылар ыслам динини кабул эдип аланларындан соң, заратуштрачылара шейле ат дакыпдырлар. Хәзирки дөвүрде Гебрлериң 25000 санысы Эйран Ыслам республикасында яшаярлар.

Геуш – Урван – “Өкүзиң рухы”. Пехлеви дилинде – Гошурун. Хинди-эйран дининде малларың Худайы – пенакәри; садака бермек үчин өлдүрилен өкүзлериң ве сыгырларың рухлары оңа барып гошулыпдыр. “Гатларда” Геуш-Урван малларың өзлерини аңладыпдыр. “Кичи Авестада” ол аял Худайы эдилип гөркезилипдир ве малдарчылыга пенакәрчилик эдипдир; шейле-де оңа гахрыманлара ве эсгерлере пенакәрлик эдиҗи везипелери хем берилипдир. Пехлеви чешмелеринде, адатча илки дөредилен өкүзиң рухуна меңзедилипдир.

“Ясна”: 21. 1; 29. 1. 9. “Яшт”: 14. 54.

Гомез – Өкүзиң я-да сыгырың пешеви. Харамланан адамлар өз тенлерини арасаламак үчин онуң билен ювунупдырлар.

Даена – « Ынам», «Дин». Пехлеви дилинде – Ден; түркмен дилинде «Дин». «Гатларда» заратуштрачылык динине пәк йүрек билен ынанян адамың ахлагыны ве эдеп- экрамыны аңладяр. «Кичи Авестада» кәмахаллар аял шекилли Худай, Ахура-Мазданың гызы

хөкмүнде чыкыш эдйәр; кәмахаллар адамың хусусы ынамыны (ахлагыны ве өзүни алып баршыны, «пикирлерини, сөзлерини ве ишлерини») аңладяр. Пәк, арасса ынсан өленден соң, Даена онуң рухуның янына аҗайып, овадан гызың кешбинде гелйәр ве оны «Тарыплар өйүне» (бехиште) барянча уградяр. Гүнәли адамың рухуны болса, Даена, пис гарры аял шекилинде Чинвад көпрүсиниң өңүнде гаршылаяр ве онуң билен билеликде ашак довзаха гачяр. Пехлеви чешмелеринде «Ден» сөзүни, адатча, заратуштрачылык дининиң кануны, Авеста ве ёкарда сананлары «догры билмек» дийип дүшүндирйәрлер. Меселем, «Бундахишнде» (1. 2-3) шейле кесгитлеме берилйәр: «... әхли зады өңүнден гөрйән ве оңат затлары дөредйән Ормазддыр, оңа хич ким тай гелип билмез – бу диңе «Денде» айдылян затлардыр (ягны, Ден Ормаздың дуркудыр, манысыдыр). Ден ики (рухуң) Ормаздың ве Ахриманың) өзенидир. Рухларың бирине вагт ялы хөкмүрован зат тәсирини етирип билмейәр. Ахримана ынанянлар ахырсоңы ёк болуп гитмелидир. Авестаның иңлис дилине эдилен терҗимелеринде «Ден» сөзи кәмахаллар «revelation» ягны «ачыш» дийлип берлипдир.

«Видевдат»: 2. 1-4, 42; 3. 1, 30-31, 40-42; 8. 28-30; 13. 23; 19. 2, 6-7, 13, 16. «Ясна»: 9. 6, 10, 26, 31; 12. 7, 9; 19. 9. «Яшт»: 5. 18, 115; 8. 23, 29, 59-60; 10. 51, 64, 68, 92, 117, 126; 13. 17, 89; 14. 51-52; 17. 16, 46; 19. 69, 79, 82, 84-86; 22. 9, 11.

Дахака. Серет: Ажы – Дахака.

Дахма – өлен адамларың җесетлерини гоймак үчин адамларың яшаян еринден узакда, бейик ерде йөрите гурлан ер.

Дану. Эйран арийлерине душманчылыкда болан туранларың (серет: турлар) тайпасы. Гөни маныда Дану деря диймекдир, ягны деря якасында яшаян турлар. Бу этноним Ден, Днепр, Днестр, Дунай деряларының атларында өз беяныны тапыпдыр.

«Яшт»: 5. 73, 13. 37, 19. 41.

Даршиника. Серет: Арежатаспа.

«Яшт»: 17. 50.

Даштаяни – «Башга дине уян адам». Даштаяның огулларыны өлдүренлиги Керсаспаның гөркезен гахырманчылыкларының бири хасап эдилипдир. Бу вака гиңишлейин белли дәл.

«Яшт»: 19. 41.

«Датастан-и – Деник». Серет: Пехлеви эдебияты.

Датия. Серет: Вахви – Датийа.

Демавенд. Бу дагың ады диңе пехлеви дилинде душ гелйәр. Ол хәзирки Тәхраның голайында, вулкан чогмасының эсасында йүзе чыкыпдыр. Демавенд Элбурс даг геришлериниң улгамына гирип, онуң бейиклиги 5604 метрдир. Демавенд пехлеви дилинде «Шемаллы», «Совук» диймекдир; бейлеки бир дүшүндирилише лайыклыкда «Гуйруклы» диймекдир. Демавендиң депесинде шемаллы ховада даг учганакларындан «гуйрук» эмеле гелйәр. Ол гадым дөврүде-де, хәзир хем шейледир. Демавендиң Авестада ады тутулян Аряхшута дагы болмагы хем мүмкин.

«Денкард». Серет: Пехлеви эдебияты.

Дөвлер. Серет: Ахуралар ве дөвлер.

Друг. Гадымыпарс дилинде Драуга; пехлеви дилинде Друҗ. Хинди-эйран дининде умумы я-да анык кесгитленмедик зат, дүнйәниң гурлушында херекет эдйән ярамаз гүйч. Ол әлем-җахан, җемгыетчилик ве шахсыет нукдайназардан Хакыкатың гаршысына гоюлян дүшүнҗе. «Гатларда-да» Друг умумылашдырылан дүшүнҗәни аңладяр, эмма онуң

ахлак ве эдеп-экрам мазмуны илкинҗи орна гечирилйәр. Ахеменилериң дининде, терсине, бу мазмун дүйпгөтер йитирилипдир (серет: Маглар). «Кичи Авестада» ол адатча яланчылыгың ёкары дережедәки дөвүдир, эмма бейлеки дөвлерден тапавутлылыкда Друг (Друж) адам шеклини эелемәндир ве әхли эйямларда умумылашдырылан кешпде херекет эдйәр. Авестада «Друг» сөзи «җынс» ве «дөв» сөзүне меңзеш манылы сөзи болуп, дөвлериң аял җынсыны аңладяр.

«Видевдат»: 3. 7; 8. 21, 72, 107; 19. 1-3, 12, 45. «Ясна»: 9. 8, 17, 20; 12. 4; 29. 5; 30. 8, 10; 43. 6-8; 44. 13; 45. 1; 46. 1, 4, 7; 60. 5. «Яшт»: 1. 28; 5. 23, 34, 38, 68, 94, 109, 113; 10. 2, 38, 86; 13. 12; 14. 40; 17. 34; 19. 12, 20, 24, 37, 93-95; 22-34.

Друхш-йа-Насу. Серет: Насу.

Друҗвант – «Яланчылыгың тарапдары».

Дрваспа. Серет: Геуш – Урван.

Дураэкайта – башга дине уян адам. Ашавазда атлы ики саны гахрыманың душманы. Олар билен баглы маглуматлар гиңишлейин белли дәл.

«Яшт»: 5. 73.

Ёйшта. Пехлеви дилинде Явишт. Серет: Ахтия.

“Яшт”: 5. 81.

Җамаспа. Пехлеви дилинде Җамасп. Хвова небересинден гелип чыкан Кави-Виштаспаның геңешчиси ве везири; Заратуштраның динини илкинҗи болуп кабул эденлериң бири. Виштаспа билен Арежатаспаның арасында болан урушда Җамаспа көшк акылдары ве өңден гөрүҗиси хөкмүнде чыкыш эдйәр.

“Ясна”: 12. 7. “Яшт”: 5, 68.

Заири. Серет: Тарви ве Заири.

Зем. “Ер”. Хинди-эйран роваятларында “Эне – Ериң” Худайы. Ол “Асман – Ата” билен билеликде ики саны бейик эне билен атаны эмеле гетирйәрлер. Заратуштрачылык дининде Земың хорматы Спента-Армайтиниң абрайы билен арадан гысылып чыкарылыпдыр.

Заотар. Хинди-эйран заманында эйран арийлеринде ыбадат ишини алып барян баш руханы. Хиндилерде ол хотар атландырылыпдыр. Соңкы дөвүрлерде Заотар заратуштрачылык дининиң ыбадат ишинде хем баш руханы везипесини ерине етирипдир.

Заратуштра. Пехлеви дилинде Заратушт, соңкы дөврүң дәплеринде ве парс дилинде Зарадушт; юнан дилинде Зороастр. Заратуштрачылык динини эсасландырыҗы ве онуң пыгамбери. Заратуштраның тарыхы шахсдыгы субут эдилмәндир, шейле-де болса дүнйәниң әхли алымлары оны тарыхы шахс хасап эдйәрлер.

Дурмушының сенелери. Заратуштраның яшап гечен дөврүни дүрли чешмелер дүрли дөвүрлере дегишли эдйәрлер. Олардан иң иркиси м.ө. XV асыр ве иң соңкусы болса м.ө. VI билен сенеленипдир . Иң ирки сенәниң пейдасына “Ригведаның” (ол м.ө. XV асырда язылыпдыр ве м.ө. бир мүңүнҗи йылларың башларында язува гечирилипдир) дилиниң ве “Гатларың” дилиниң бири-бирине якынлыгы болуп дуряр. Эмма “Гатларда” беян эдилйән вакаларың мазмуны ве тарыхы шертлери хинди ве эйран арийлериниң хениз умумы бир халк болуп яшан дөври билен ярамаз багланышяр, терсине оларың бири-бирлери билен бөлүнишен дөврүниң ахыркы эйямы билен оңат ылалашяр. Көп санлы маглуматлар хәзирки дөвүрде Заратуштраның яшан дөврүни м.ө. IX асырың ортасы – VII асырың башы дийип етерлик дережеде ынамлы кесгитлемәге мүмкинчилик берйәр. Хәзирки заман заратуштрачылар бу Пыгамбериң доглан вагтыны м.ө. 569-нҗы йыл дийип хасап эдйәрлер. Пехлеви сенесиниң дәби боюнча Заратуштра “Исгендерден (Алесандр

Македонскиден) 258 йыл өң яшапдыр”. Оңа эсасланып эйраншынас алымларың көпүси, онуң яшан дөврүниң сенесини хөдүрләпдирлер. И.М.Дьяконов бу барада шейле ныгтапдыр: “Биринҗиден бу сенәниң анықдыгыны эсасландырян хич хили делил ёк, икинҗиден, 258 саның аныкдыгыны кабул эдип алаянымызда-да ол бизе Заратуштраның дурмушының сенесини кесгитлемәге ынамдар эсасда мүмкинчилик бермейәр. Дәп боюнча бирнәче сенелер өңе сүрүлйәр: отуз яшда Заратуштрада тәзе дин барада пикир дөрәпдир. Кырк яшда онуң таглыматының илкинҗи тарапдарлары пейда болупдыр, кырк ики яшда ол өз динини Кави-Виштаспа кабул этдирипдир ве етмиш еди яшда дүнйәден өтүпдир; шонуң ялы-да “Александра ченли” диен кесгитлеме хем долы анык дәл. Адатча оны м.ө. 330-нҗы йыл дийип дүшүнйәрлер, эмма ол хем шейле бир җеделсиз дәл ве “Александрдан ики йүз элли секиз йыл өң” дийилйәнининиң Заратуштраның дурмушының хайсы дөврүне дегишлидиги белли дәл (...), В.Б.Хеннинг Заратуштраның яшан дөври боюнча үч саны сенәни хөдүрләпдир: 630-553, 628-551 я-да 618-541-нҗи йыллар. Шейле кесгитлемелериң саныны ене-де көпелтсе боларды. Бизиң пикиримизе гөрә, соңкы сене, шүбхесиз, хас соңкы дөвре дегишли эдилипдир. Заратуштра дүнйәден өтенден көп йыллар геченден соң язылан “Кичи Авестада” Мидияның хем, Персияның хем атлары дүйбүнден тутулмаяр ве онда Заратуштраның Ахеменилериң раяты болуп өлендиги, Кави-Виштаспаның юрдуны Гүнбатардан хайсыдыр бир кесеки юрдуң басып аландыгы я-да шол тарапдан ховпуң абанядыгы барада хич хили маглумат берилмейәр. Авеста болса Кави-Виштаспаның ве Заратуштраның душманлары барада дүйбүнден дыммаяр, терсине ол олары атма-ат агзаяр ве Худайлара чокунян гөрнүшде шекиллендирйәр. Мениң пикиримче, илкинҗи сенәниң (630-553) аныклыгы шүбхели. В.Б.Хеннингиң оңат дүзүлен пикир йөретмесиниң бир говшак ери бар. Ол онуң ашакдакы нетиҗә ёл бермеги билен баглыдыр. Алымың пикирине гөрә, Александрың Эйрана ве Турана гетирен бетбагтчылыгы заратуштрачылык дининиң дәбини шейле бир сарсдырыпдыр велин, эдил орсларың “1812” я-да “1941” сенелери хич махал унудып билмеҗекдиклери ялы, ол хем бу хадысаның сенесини хемише догры ятда саклап гелипдир. Эмма сенәниң болуп гечен вака билен билеликде сакланып галмагы үчин, гүнделик дурмушда уланылып гелйән дөврүң йыл хасабы ве хадыса өзүнде тарыха мәкәм орун бермели, чүнки роваятда ве шадессанда хадысалар вагт тайындан азат өңе я-да ыза гечирилип билинер. Эмма гадым дөвүрде йыл хасабы несиллер, патышаларың шалык сүрен дөвүрлери, белли мөхүм вакалар (диңе бир вака боюнча дәл; онда-да ниреде тарыхы дүшүнҗе бар болса, шол ерде алнып барлыпдыр: гадымы хиндилер шадессаның он мүңлерче шыгырларыны ятда саклап билипдирлер, эмма оларда хениз тарыхшынаслык ве сенешынаслык болмандыр. Иш йүзүнде хәли-шинди (м.ө. 312/11-нҗи й.) йыл хасабаты уланмак илкинҗи гезек Селевклилер тарапындан Эйрана гиризилипдир. Эмма ол хем Сасанлылар заманына ченли дөредилен сене булам-буҗарлыгының өңүни алып билмәндир ве юрдуң бир мүң йыллык өңки тарыхы ятдан чыкарылыпдыр. Шол әхли булам-буҗарлыкларың ичинден диңе бир хадысаның – Александрың заратуштрачылары дерби-дагын эдишиниң сенесиниң үйтгевсиз ве анык сакланылып галмагына ынанмак кын. В.Б.Хеннингиң хакыката хас лайык гелйән сенесиниң – 630-558-нҗи йылларың ене-де бир дүйпли кемчилиги бар: ол (258+42=300) + 330 = 630 хасаплама эсасланыпдыр. Бу ерде үч йүз диен сан ики эссе шүбхели: биринҗиден сан тегелек, икинҗиден, гадымыете махсус болан галындысыз сан, онуң билен бир несил аламатландырылыпдыр Заратуштрачылык дининиң руханыларының тарыхы ёк. Заратуштраның өлен вагтындан тә Александра ченли оларың

дэп-дессурлары өзлериниң дини мэхеллеси билен баглы болан хакыкы вакалар барада екеже-де анык маглумат сакланмандыр. Диймек, иң оңат ягдайларда олар йыл хасабыны несиллер – диелиң, ёкары дережели руханыларың несиллери боюнча йөредипдирлер. Эгер шейле болса 258 йыл Александра ченли” дийилйэни билен “Заратуштраның доглан вагтындан Александра ченли” дийилйэнининиң икиси бир затдыр, бу болса, өз гезегинде, Заратуштра бу патышадан, такмынан, он несил өң яшапдыр дийилдигидир. Бизиң йыл хасабымыза гечиренинде ол такмынан м.ө. VII асыра габат гелйэр. Тарыхчының нукдайназарындан алып гөрсең, аңырдан дэп болуп гелйэн заратуштрачыларың сенесине мундан аңры аныклык бермек мүмкин дэл” .

Заратуштраның ватаныны кесгитлемек

Бу меселе барада Авестада хич хили маглумат берилмейэр. Онда Заратуштраның Рага билен айратын арабагланышыгы белленйэр ве пыгамбериң какасы Порушаспаның өйүниң Дарежа атлы деряның боюндадыгы ятланыляр, эмма онуң хэзирки дөврүң хайсы дерясыдыгы белли дэл. Пехлеви чешмелери Заратуштраның доглан ери хөкмүнде Мидияның Атропатакан велаятыны гөркезйэрлер. Орта асырлар дөврүниң чешмелери Заратуштраны Мидияда я-да Эйран Азербайжанында доглан хасап эдйэрлер (мегерем, онуң себэби Азербайжан шол дөвүрде заратуштрачылык дининиң руханыларының эсасы меркези боланы үчин болса герек) . Нэхили болаянда-да Заратуштраның өз динини вагыз-несихат эден илкинжи юрды Бактрия болупдыр. Ол бу ере өз догдук меканындан гачып гелмэге межбур болупдыр. Бу меселе боюнча хас ынандырыжы чакламаны В.И.Абаев өңе сүрүпдир. Онуң пикирине гөрэ, Заратуштра Гавада (юнанча Согдиана; Ахемени дөвлетиниң картасында XVI Сатрапия) доглупдыр. Отурымлы ве чарва адамларың арасындакы гапма-гаршылык пыгамбериң дини таглыматына өз тэсирини етирипдир (көп алымлар Ахура-Мазда ве Анхра-Маньюның арасындакы гөреш барадакы дүшүнжэниң эсасында, илкинжи нобатда, бу гапма-гаршылыгың хакыкы кешби бар дийип хасап эдйэрлер). “Жуграфик” поэма (Видевдат 1) Согд юрдуның бела-бетериниң эсасы чешмеси дийип, диңе чарваларың (скифлериң) бу юрдуң үстүне чозушларыны хасап эдйэр.

Терҗимехалы. Заратуштраның терҗимехалына багышланан Авестаның 12-нжи ве 13-нжи насклары (китаплары) бизе гелип етмэндир. Бу китапларың мазмунының “Денкартда” берилйэн беяны жуда гысга ве терҗимехалың роваятлашдырылан маглуматларыны өз ичине аляр. Олар бейлеки пехлеви чешмелер боюнча хем, хас гиңрэк беллидир. Заратуштраның терҗимехалы барада хас гиңишлейин маглумат парс дилинде 1278-нжи йылда язылан “Зардуштнама” атлы поэмада берилйэр. Бу эсер өз гөзбашыны бизе белли болмадык пехлеви дилинде язылан эсерден алып гайдяр. Онуң ичи заратуштрачылык динине дегишли болмадык вакалардан долудыр. Заратуштраның бу диниң дүрли эсерлериниң эсасында дүзүлен ве роваятлашдырылан терҗимехалы ашакдакы гөрнүшдедир: Заратуштра Спитаманың небересинден болан Порушаспаның оглудыр. Оны Порушаспа Худай хаоманың ширесини гысып чыкараны үчин пешгеш берипдир. Заратуштраның дүнйэ инмеги билен Ягшылыгың ве Яманлыгың өз араларында “бөлүниш эйямы” башланыпдыр. Ол дүнйэ тарыхының соңкы үч мүңйыллык дөврүни өз ичине алып, онда фрашо-керетилериң элем-жаханы арассаламак боюнча алып барян иши тамамланыпдыр ве Анхра-Манью гутарныклы абрайдан дүшүрилипдир. Заратуштра отуз яшына баранда оңа тэзе дин аян болупдыр ве Ахура-Мазданың пыгамбери хасап

эдилипдир. Анхра-Манью ве дөвлер оңа зыян етирҗек болуп далаш эдипдирлер, эмма оларың херекетлери баша бармандан соң олар Хваниратаны ташлап, чет гырадакы каршварлара (довзаха) гитмәге мәҗбур болупдырлар. Заратуштра өз тайпасының арасында өзүниң тәзе динини вагыз-несихат эдип башлапдыр, эмма тайпадашлары оңа гулак асмандырлар, терсине оны өз меканындан ковуп чыкарыпдырлар. Заратуштра он ики йылы сергезданчылыкда гечирипдир, кырк ики яшында ол Кави-Виштаспаның юрдуна гелипдир ве онуң патышасыны өзүниң тәзе динине уймагыны газаныпдыр. Виштаспаның ыз яны билен бу дини онуң аялы Хутаоса, иң якын гарындашлары – Җамаспа, Фрашаоштра, Заривари ве бейлекилер кабул эдипдирлер. Патышаның перманы билен диниң мукаддес язгыларыны 12.000 саны өкүзиң дерисиниң (пергаментиң) йүзүне алтын сув чайылан сыя билен гөчүрипдирлер”. Ол китап Авеста болуп, оны (көшгүң) хазынасында ерлешдирипдирлер. Тәзе дини Виштаспаның кабул этмеги туран тайпасы (серет: турлар) хионилер билен уршуң йүзе чыкмагына гетирипдир – серет: Арежатаспа. Виштаспаның тәзе дини кабул эдип аланындан соңкы дөвүр боюнча Заратуштраның дурмушы барада маглумат ёк. Ол барада диңе ашакдакылар беллидир: Заратуштра үч гезек өйленипдир, онуң үч оглы ве үч гызы болупдыр ве етмиш еди яшында, намаз окап отуран махалы, башга дине уйян бир адам тарапындан өлдүрилипдир. Заратуштраның шахсыетиниң “Ахеменилериң дининде” ёкдугы барада серет: Маглар.

“Видевдат”: 1. 1-5, 42-43; 3. 1, 4, 7, 11, 23, 25-26, 28, 34-35; 8. 16-19, 29-30, 32, 34, 36, 79, 98; 13. 3, 6-7, 28, 39-41, 51-52, 54; 19. 1-7, 9-11, 13-16, 28, 46. “Ясна”: 9. 1-3, 13-16; 12. 5-7, 9; 19. 18; 28. 6; 29. 8; 43. 6-8; 46. 19; 51. 12-13. “Яшт”: 1. 1, 3, 5, 7, 9-10, 16, 24-26, 29; 5. 1, 7, 18, 42, 88-91, 94-95, 102, 104, 120; 8. 1-2, 13, 16, 18, 20, 22, 26, 28, 30, 32, 34, 44, 47, 50, 52, 56-57, 59-60; 10. 1-2, 118-119, 121, 137-138, 141; 13. 1-2, 4, 9, 11, 17, 19-20, 41, 62, 85, 87, 89; 14. 1-2, 7, 9, 11, 15, 17,19, 23, 25, 28, 30, 32, 34-35, 42-43, 46, 49, 51-52; 17. 5, 18-22, 45, 47; 19. 1, 7, 36, 38, 56-57, 59-60, 62-64, 68, 79, 81-82, 85; 22. 1, 19-20, 22, 24-25.

Заривари. Пехлеви дилинде Зарер. Кави-Виштаспаның доганы ве Заратуштраның дини таглыматына эериҗилериң илкинҗилериниң бири. Серет: Арэҗатаспа.

“Яшт”: 5. 112, 117.

Затспрам. Серет: Пехлеви эдебияты.

Заурва – “Гаррылык”, “Тапсызлык”; пехлеви дилинде Зарман. Гаррылыгың дөви.

“Видевдат”: 19. 43. “Яшт”: 17. 30.

Зурван. Авеста ве пехлеви дилинде “Вагт” диймекдир. Авестада ве пехлеви чешмелеринде ол “түкениксиз вагт” (зурван акарана) ве “вагтың ахыры соңы” (зурван даргахвадата) дийлип тутуляр. Вагтың ве ыкбалың башдакы Худайы хөкмүндәки дүшүнҗе, мегерем, ахеменилер эйямының ортасында (әхтимал вавилон медениети билен арабагланышыкда) йүзе чыкян болса герек. Зурванчылык дини узак вагтың довамында заратуштрачылык дини билен бәслешип гелипдир. Ол эсасан хем Эйраның гүндогарына яйрапдыр ве бу ерде “онуң руханылары ве тарапдарлары болупдыр (...). Эмма (…) бу угур дүрли пелсепе акымлары, диниң эсаслары ве “дин”, диншынаслык җеделлери билен баглыдыр” . Кәбир алымларың пикирине гөрә, Зурван билен баглы еке санҗак шекил беллидир: ол м.ө. VIII я-да VII асыра дегишли, “Луристан хазынасы” (Гүнорта Мидияда) атландырылян күмүш тагтаҗыгыдыр ; сасанлы заманында язув дәп-дессурының ве бай эдеби эсерлериң боландыгы барада шүбхеленип отурасы зат ёк хем болса, екеҗе-де зурванчылык дининиң метини сакланып галмандыр. Сасанлы заманында заратуштрачылык дининиң эсасының кәмиллешмегиниң довамында зурванчыларың

таглыматы динден чыкма дийип ыглан эдилипдир ве онуң тарапдарлары, мегерем, ызарланмалара сезевар эдилен болса герек. Эйраны ве Тураны араплар басып аланларындан соң Зурванчылык дини бүтинлей ёк болуп, арадан айрылыпдыр. Зурванчылык дининиң баш роваятыны онуң умумы сыпатларында Эйраның ве Тураның халкларына дегишли болмадык чешмелериң бөлек-бүчек парчаларының эсасында дикелтмек мүмкин. Оларда, ине, шейле маглуматлар берилйәр: башда зурван ики җынслы Худай болупдыр. Ол Ормазд атлы огул догурмагы карар эдипдир, эмма оны өзүниң берҗай эдип билҗекдигине шүбхеленипдир. Ол шүбхеден Зурваның гарнында Ормазд билен билеликде Ахриман хем дөрәпдир. Өзүниң ики саны оглуның болҗагыны билип, Зурван ким биринҗи болуп догса хәкимиети шоңа берҗекдиги барада касам эдипдир. Бу касам барада Ормазд билипдир ве “садалык эдип” оны Ахримана гүррүң берипдир; шондан соң Ахриман какасының гапдалыны дешип, онуң гарныдан чыкып, илкинҗи болуп дүнйә инипдир. Зурван өз касамыны бозуп билмәндир. Хөкмүрованлыгы Ахримана он мүң йыллык мөхлет билен бермели болупдыр. Шейлеликде, әлем-җаханы Ахриман доландырыпдыр ве ол нећислик заманы болупдыр (соңкы дөврлерде бу акымы манихейчилик дини кабул эдип алыпдыр); он мүң йылдан соң Ахриман чүйрәпдир, хәкимиет башына Ормазд гечипдир ве ягшылык, адалатлылык, мүдимилик дабараланыпдыр.

Индра. Пехлеви дилинде Андар. Хинди-эйран дининде, мегерем, еңишиң ве уршуң Худайы, хинди-арий тайпаларының ёкары Худайы болан болса герек. Индраның ады илкинҗи гезек м.ө. 1400-нҗи йыл билен сенеленен язгыда тутуляр. Хиндилер билен эйранлылар бөлүнишенлеринден соң ведачылык дининде Индра оларың ёкары Худайы, гөк гүррүлдисиниң ве йылдырымың Худайы болуп галыпдыр. Заратуштра, терсине, Индраны Худай хасап этмәндир ве оны дөвлериң хатарына гечирипдир. “Кичи Авестада” белли ве анык везипеси болмадык (“Бетпәл пикирлере угрукдырян”, “пәк ынсанлары ёлдан чыкарян” ве ш.м.) икинҗи дережели дөв хасап эдилипдир. Пехлеви эдебиятында хем Андар эдил шонуң ялы эдилип суратландырылыпдыр. Йөне ол ерде ол адамзат дурмушы йүзе чыкан дөврүнде Ахриманың дөреден ве онуң төверегиндәки “иң пис дөвлериң бири” хөкмүнде чыкыш эдйәр.

“Видевдат”: 19. 43.

Йима. Бу персонаж барада гиңишлейин “Видевдатың” 2-нҗи фарградына (бабына) ве Тахма-Урупа багышланан макала серет.

“Видевдат”: 2. 2-5, 7-14, 31-33, 39, 41-42. “Ясна”: 9. 4-5. “Яшт”: 5. 25; 17. 28, 31; 19. 31-32, 34-36 38, 46.

Кавай. Серет: Кавилер.

Кави-Апивоха – Кави Каватың оглы, Кави небересиниң икинҗи патышасы. Онуң шалык сүрүши билен баглы роваятлар белли дәл. Диңе бу хөкүмдарың Худайың назары дүшен патышадыгы (Хварно), “юрды адалатлы доландырандыгы” ве дөрт саны оглуның: Кави-Аршананың, Кави-Бяршананың, Кави-Пишинаның ве Кави-Усананың боландыгы беллидир. Оларың әхлиси Худайың назары дүшен (Хварно) адамлары ве тагтың эелери болупдырлар. Аршананың, Бяршананың ве Пишинаның шалык сүрүшлери барада көп зат белли дәл. Фердөвсиниң “Шанамасына” лайыклыкда, олар тутуш юрдуң хөкүмдары болупдырлар, диңе Кави-Усана велаятда хәкимлик эдипдир.

“Яшт”: 19. 71.

Кави-Виштаспа. Пехлеви дилинде Кей-Виштасп. Кавилер небересиниң иң соңкы патышасы. Арватаспаның оглы ве мирасдүшери. Өз дини таглыматыны вагыз-несихат эдени үчин мәхеллесинден ковлан Заратуштра Кави-Виштаспа ховандарлык эдипдир. Ол өзүниң ша аялы Хутаоса билен билеликде тәзе заратуштрачылык динини кабул эдипдир. “Гатларда” Кави-Виштаспа ериң йүзүндәки иң оңат патыша, худайхон, хошгылав ве адалатлы хөкүмдар эдилип гөркезилипдир. Онуң шалык сүрен дөврүнде “Хшатра Варья” дүшүнҗеси амала ашырыляр. Шол бир вагтың өзүнде, ол гүйчли хөкүмдар, отурымлы малдарлары гөчүп-гонуп йөрен чарвадарлардан горап, оларың “парахат өри мейданларының” болмагыны үпҗүн эдйәр. “Кичи Авестада, илкинҗи нобатда”, Кави-Виштаспаның дини-ахлак хәсиетлери белленйәр. Роваята гөрә, Кави-Виштаспаның тәзе дини кабул этмегине эйранлыларыңАреҗатаспа тарапындан ёлбашчылык эдилйән хионилер тайпасы билен урушмаклары себәп болупдыр. Пехлеви чешмелери гадымы Эйраның ве Тураның гахрыманчылыклы шадессанына эсасланып, Виштаспаның харбы эдерменлигини, онуң яраг билен заратуштрачылык динини горайыш укыбыны илкинҗи ерде гойяр.

“Ясна”: 12. 7; 28. 7. “Яшт”: 5. 18, 105, 108, 117, 132; 17. 49, 52, 61; 19. 84, 87, 92.

Кави-Кавай. Гадымы арий тайпаларында (протохиндиэйранлыларда) Кави, мегерем, тайпа сердары дийлип атландырылан болса герек. Шол бир вагтың өзүнде ол дини дәп-дессурлары берҗай этмекде эсасы руханы хасапланыпдыр. Хинди-эйран эйямында Кави “шахыр-гуррандаз”хасапланып, руханыларың айратын гатлагыны эмеле гетирипдир. Садака берлен махалы Кави хаоманы ичип серхош халда болуп, Худая йүзленип дини айдымлары ерине етирипдир. Кави ады белли бир неберә дегишли болупдыр. “Тайпа сердары” хөкмүнде (Ахура-Мазда душманчылыклы ягдайда) ол “Гатлара” гирипдир. “Кичи Авеста” ве пехлеви чешмелери Кавини йүзугра дөвлериң хатарына гечирипдирлер. Шол бир вагтың өзүнде Кави сөзүне башга маны хем берипдирлер: ол патышаның ады билен биле тутулып, өзүниң ярамаз өвүшгүнини йитирипдир. Шейлеликде, Авестада ики саны омоними гөрйәрис: “дөвлериң” динини тутян хөкмүрован патыша Кави ве гадымы ярымлегендар неберәниң патышасы Кави (ортапарс дилинде Кейлер, юнаны дилинде Кеянылар). Тутушлыгына мифик гахрыманлардан ыбарат болан Парадата небересинден тапавутлылыкда, Кави барадакы ровайятларың хакыкы тарыхы сырлары бар болса герек. Авеста ве пехлеви чешмелери “Кавиниң шалыгы” дийип Гүндогар Эйраның ве Тураның дүрли мифики велаятларыны гөркезйәрлер: Хара Бэрэзайти дагының җүлгесини, Вахви – Датии җүлгесини, Вору-каша деңзиниң кенарыны, Чайчаста көлүниң кенарыны ве ш.м. Мусулман чешмелер “Кавиниң шалыгы” дийип Бактрияны хасап эдйәрлер. Хәзирки дөвүрде бу меселе боюнча хас ынандырыҗы гарайыш И.М.Дьяконова дегишлидир. Онуң пикирине гөрә, Кави-Виштаспаның шалыгы Дрангианада (Систанда) ерлешипдир. Кави барада ровайятларың дүзүлиши, мегерем, Парадата неберески барадакы ровайятларың дүзүлишине меңзеш болан болса герек: илкибашда ровайятлар айратынлыкда болупдыр, соң, Авестаның йитирилен метинлериниң йыгнанылан дөврүнде (м.с. I-III асырларда) олар бир бүтеви ровайятлар гөрнүшинде бирлешдирилипдир. Заратуштрачылык дининиң эсасы дүзүлен дөврүниң довамында, ол ровайятлар белли бир тертибе салныпдыр ве кануклашдырылыпдыр. М.с. IV асырдан башлап сасанлы Эйранының динлешдирилен дөвлет сыясатында Кави барадакы ровайятларың әхмиети артыпдыр. Шапур II-ниң шалык сүрен дөврүнде (м.с. 309-379-нҗы йй.) тәзе небере дини таглымат ыглан эдилип, Сасанлыларың несли өз гөзбашыны Кави-Виштаспадан алып гайдян эдилип

гөркезилипдир. Шапур III-ниң шалык сүрен дөврүнде (м.с. 383-388-нҗи йй.) патышаның ресми адының өң янында “Кей” ады гошулыпдыр. М.с. V асырдан башлап Кави барадакы роваятлар хас хем гиң яйрапдыр. Авестаның ыз яны билен пехлеви дәп-дессуры хем Кавилери гөрелдели хөкүмдарлар эдип суратландырып, олары бетпәл ве пис затлар (бу херекетлер турлара ве оларың өңбашчысы Франхрасьяна дегишли эдилипдир) билен гөрешиҗилер эдилип гөркезилипдир. Шол бир вагтың өзүнде Кавилериң небересиниң векиллериниң кәбирлерине ярамаз хәсиетлер ве гүнәли ишлер (мысал үчин, Кави-Усана) дакылыпдыр. Кавилере берлен шейле ики хили хәсиет Фердөвсиниң “Шанамасына-да” махсусдыр. Заратуштрачылык дининиң китапларында Кавилериң саны дүрли-дүрлидир (дөртден секизе ченли). Авестада Кавилериң тагтдакы ызыгидерлилиги ашакдакы гөрнүшде берлипдир: Кави-Кавата, Кави-Апивоха, Кави-Усан (ве онуң доганлары Кави-Аршан, Кави-Бяршан ве Кави-Пишин, мегерем олар дүрли велаятларың хәкимлери болан болсалар герек), Кави-Хаосрова, Кави-Арватаспа, Кави-Виштаспа.

“Ясна”: 9. 18; 12. 17. “Яшт”: 1. 10, 21; 5. 26; 5. 26, 45-46, 50, 105, 108, 117, 132; 10. 34, 59, 66, 127; 14. 4, 62; 19. 9, 26, 28, 31, 71, 96.

Канха. Пехлеви дилинде Кангдеж. Серет: Вар.

“Яшт”: 5. 34, 57; 19. 4.

Кансава. Пехлеви дилинде Кансу. Систандакы Хамун көли дийип ынамдар хасап эдилйәр. Пехлеви чешмелериниң маглуматларына гөрә, илкибашда Кансу көли сүйҗи сувлы болупдыр. Соң онуң сувы заяланыпдыр ве “батгалыкдан гелйән порсы ыс зерарлы”, онуң кенарлары илатсыз ерлере өврүлипдир. Кансуның сувуны Фрасийак Тур (Авестада Франхрасьян) арассалапдыр. Эмма бу көлде сүйҗи сув диңе фрашо-керетиден соң йүзе чыкып башлапдыр.

“Видевдат”: 19. 5. “Яшт”: 19, 66-67, 92.

Кара. Пехлеви дилинде Кар. Ики хили персонаж гөрнүшинде душ гелйәр. Биринҗиси мифики балык; икинҗиси Асабана неслинден болан туран эсгери (серет: турлар).

Карапанлар – “Дөвлериң” дининиң руханылары (серет: Ахуралар ве дөвлер).

Каршипта. Пехлеви дилинде Каршипт. Гуш шеклиндәки Худай. Пехлеви эдебиятының дәбине гөрә, Каршипт Авестаның мазмуныны гушуң дилинде беян эдйәр ве Хакыкаты җар эдйәр; өзүни (Сенмур билен билеликде – серет: Саена) “гушларың шасы” атландыряр. Бу меселе боюнча И.М.Стеблин-Каменскиниң чакламасы хас ынандырыҗыдыр. Онуң пикирине гөрә, “Каршипта” “гара ганатлы” диймекдир ве алахекеге меңзешдир “Эйран диллеринде алахекек өз гөзбашыны гадымы “Каршиптадан” алып гайдяр. Гадымы арийлерде хаоманы тайярламак үчин илкинҗи чешме болуп хызмат эден зәхерли көмелеклери алахекеклериң иййәндиги барада маглуматлар бар” . Бейлеки бир чаклама лайыклыкда, Каршипта – “чалт учуҗы” өрдек шеклиндәки Худайдыр. Онуң кешби хениз дүнйә дөреманкә ер йүзүни сув алып ятан дөвүрдәки гадымы хинди-европа дүшүнҗелеринден өз гөзбашыны алып гайдяр. Шол дөвүрде сувда йүзүп йөрен гушуң кешбиндәки Худай адамзат дүнйәсини дөредипдир.

“Видевдат”: 1. 42.

Каршварлар. Пехлеви дилинде кешвары. Әлем-җаханың (ериң йүзүниң) бөлеклери. Каршварлар барадакы дүшүнҗе өзүниң гөзбашыны “еди шемал” барадакы вавилон таглыматындан алып гайдяр. Хинди-эйран дининде илкибада Каршварлар, мегерем, бири-бириңден токайлар, чөллер, даглар ве деңизлер билен бөлүнен еди айлав дийлип дүшүнилен болса герек. Шейле дүшүнҗе арий тайпаларының дүрли хова ве тебигы

шертли ерлерден гечмеклери себәпли юваш-ювашдан дөрәпдир. Эйран арийлериниң Вавилон билен арагатнашыкларының ёла гоюлмагы нетиҗесинде дүнйәни Кашрварлара бөлмек “еди шемал” таглыматы билен баглылыкда үйтгедилипдир. Алты саны Кашрварда яшайыш ёк, олар Ериң айлавларының бөлеклеридир. Адамларың яшаян единҗи Кашрвары Хванирата (ортапарс дилинде Хванирас) атландырылып, ол Ериң меркези айлагында ерлешйәр. Алты саны Кашрварың җүбүт атлары болуп, олар ашакдакылардыр: Савахи-Арезахи (Гүндогар-Гүнбатар), Фрададафшу-Видадавшу (Демиргазык-Гүндогар – Демиргазык-Гүнбатар) ве Ворубарешти-Воруҗарешти (Гүнорта-Гүндогар – Гүнорта-Гүнбатар). Олар шемалларың угурлары боюнча кесгитленипдир. Булардан башга-да Кашрварлар гиҗе-гүндиз ве йылың пасыллары билен хем багланышдырылыпдыр. “Бундахишниң” берйән маглуматларына лайыклыкда, ики саны демиргазыкда ерлешен Кешварларың чәклери томус гүнүниң гысгалып башлан вагты Гүнүң догян еринден батян ерине ченли гиңелип гидипдир. Ики саны гүнорта Кешварлар хем дегишлиликде гыш гүнүниң узалып башлан вагты Гүнүң догян еринден батян ерине, гүндогар Кешвар гүнүң гысгалан вагты Гүнүң догян ерине ве Гүнбатар Кешвар – Гүнүң батян ерине ченли яйрапдыр. Бу чет-гыралардакы кешварларың умумы чәклери меркези Кешвара – Хванираса дең болупдыр. “Затспрамың” берйән маглуматларына гөрә, кешварлар адамзат дүнйәси дөрән дөврүнде Ахриманың Ер билен алып баран уршуның нетиҗесинде йүзе чыкыпдырлар. Олар бири-бирлеринден кешлери ве даглары, Ахриманың дырнагының ызлары, деңизлери, токайлары билен арачәклешипдирлер ве бир кешвары бейлеки кешварда дуруп гөрүп болмандыр. “Кешвар” сөзүниң гелип чыкышы белли дәл. “Бундахишниң” авторы “кешвар” сөзүни бири-бирине кыбапдаш гелмеги билен дүшүндирмәге сынанышяр: кешварлар бири-бирине янашып “Кеш-а-кеш” болуп дурупдырлар”. “Затспрам” бу ады “бир (кешвар) бейлекиден (“кеш”) билен дашлашдырылыпдыр дийип дүшүндирйәр”. Түркмен дилиндәки кеш сөзи Кешвар сөзүнден гелип чыкыпдыр.

“Еди шемал” барадакы таглымат ериң еди саны хова золагына дүшүнмекде юнан язарлары тарапындан үйтгедилипдир ве ол шол гөрнүшде Эйрана ве Турана яйрапдыр. “Еди ер” ве “еди хова” диен дүшүнҗелер бири-бири билен гарышып башлапдыр. Кәбир пехлеви дилиндәки чешмелер “Кешварлары” гадымы дәп-дессурлар боюнча суратландырып – олара еди золак дийип дүшүнипдир. Гырак четдәки ерлер барадакы роваятларда гапма-гаршылыклы хадысалар ве пикирлер өсүпдир. Ериң алты золагында яшайыш ёк, оны адам өзлешдирер ялы дәл дийип хасап эдипдирлер, эмма шол бир вагтың өзүнде хем олара адамларың гөчүп барандыгы барада роваятлар йүзе чыкыпдыр. Эййәм “Кичи Авестада” Эйраның ве Тураның патышалары “еди Кешварың әхлисиниң хөкүмдарлары” атландырылыпдыр: “Бундахишн” боюнча адам ол кешвардан бейлеки кешвара гечип билмейәр. “Меног-и Хратың” маглуматларына гөрә, адам шейле херекети “Худайың я-да дөвлериң ругсады боюнча” эдип билйәр. Фердөвсиниң “Шанамасында” “Еди ер” ве “еди хова” дүшүнҗелер долы гошулышыпдырлар.

“Видевдат”: 19. 1, 5, 18. “Яшт”: 5. 5, 30; 8. 9, 33, 40; 10. 15-16, 64, 67, 85, 89, 133; 13. 8; 19. 26, 28, 31, 82.

Кави-Хаосрава. Пехлеви дилинде Кей-Хосров, парс дилинде Кей-Хусроу. Кавилер небересиниң дөрдүнҗи патышасы. Кей-Хаосрова барадакы роваятлар пехлеви чешмелери боюнча гиңден беллидир. Сиявахшың (Авестада Сьяваршан) оглы Кей-Хосров, Сиявахшың Фрасийак Тура (Авестада Франхрасьян) гуллук эден дөврүнде турларың

патышалыгында догуляр ве тербиеленйәр. Сиявахш җезаландырылып өлдүриленден соң, Кей-Хосров туранлы Нереманың ковгусындан саг-аман халас болуп ве онуң “торундан” гачып, өзүни Эйрана атяр. Ормазддан Фарн (Худайың назарыны) аляр ве патыша боляр. Ол алтмыш йыллап адалатлы шалык сүрйәр, турлар билен көп йыллар довам эден уршы еңиш билен тамамлаяр. Сиявахшың өлүминиң арыны алмак үчин Фрасийак Туры ве Карсевазы (Авестада Кэрсавазд) өлдүрйәр. Чайчаста көлүниң кенарындакы бутпаразларың ыбадатханасыны йыкып-юмуряр. Нетиҗеде дүнйә тарыхының ахырында (фрашо-керети) әлем-җаханы нежисликлерден арассаламага мүмкинчилик дөрейәр. Өзүне берлен мөхлетде шалык сүрүп гутарандан соң Кей-Хосров дагларың ичине гидйәр ве хениз дирикә Ормазд оны асмана “Тарыплар өйүне” (бехиште) элтйәр.

“Яшт”: 5. 49; 17. 38, 41, 43; 19. 56, 74, 77, 93.

Кави-Кавата. Пехлеви дилинде Кей-Кобад. Кавилериң несилбашысы ве илкинҗи небере патышасы. Заратуштрачылык дининиң эсерлери онуң гелип чыкышы барада хич хили маглумат бермейәрлер, эмма ол шүбхесиз, өзүниң гөзбашыны арийлерден алып гайдяр. “Бундахишниң” берйән маглуматларына гөрә, Кобад хениз кичиҗиккә оны себедиң ичинде отурдып, деряда акдырып гойберйәрлер (Муса барада Төвратдакы хекаят билен деңешдирип гөр; бейлеки бир тесвирнама лайыклыкда, Кобады чөлүстанлыкдан гетирип, деряның кенарында гоюп гидипдирлер). Кобады Парадата небересиниң иң соңкы патышасы Узава тапыпдыр ве тербиеләпдир. Кобад он бәш яша етенде оңа Худайың назары (Фарн) дүшүп, оңа шалык везипеси багыш эдилипдир. Ол Парадата небересиниң соңкы патышаларының дөврүнде говшан дөвлети беркидипдир, арийлериң ерлерини бирикдирипдир ве ене-де он бәш йылың довамында “дөвлети оңат доландырыпдыр” (бу барада маглуматлар гиңишлейин белли дәл). Соң шалыга онуң оглы Кей-Апивох (Авестада Кави-Апивоха) ээ болупдыр.

“Яшт”: 19. 71.

Кави-Усан. Пехлеви дилинде Кей-Ус. Соңкы дөврүң дәп-дессурына лайыклыкда, Кей-Ковус. Түркменче Кей-Ковус. Кави-Апивоханың оглы. Кави небересиниң үчүнҗи патышасы. Онуң бир йүз элли йыллап шалык сүрүши барадакы гиңишлейин маглуматлар диңе пехлеви чешмелери (эсасан хем “Денкардың” берйән хабарларына лайыклыкда) боюнча беллидир. “Еди кешварың әхлисини оңат доландырмак ве көп санлы Мазан дөвлерини дерби-дагын этмек Кей-Ус билен багланышыклыдыр. Ол Харбурзда (Авестада Хара Бэрэзаейти) җуванлык йылларыны гайтарып берйән еди саны гең-энайы көшк гурдуряр. Гаррылык яшына етенлер олара гелип, җуванлашып гидипдирлер. Эшмың ёлбашчылык этмегинде дөвлер патышаның йүрегине гопбамлык хәсиетини салярлар. Кей-Ус ер йүзүнде хөкмүрованлык эдени билен канагатланмаяр ве “Тарыплар өйүне” (бехиште) етмеги, ол ерде худайлар билен деӊ-дережеде яшамагы өңүнде везипе эдип гойяр. Ол Хугар (Авестада Хукарья) дагының герши боюнча асмана галмага сынанышяр ве шовсузлыга сезевар боляр. Худайың салан назарындан (фарндан) махрум боляр. Арадан бираз вагт геченден соң Ормазд, Кей-Усың тоба гелип эдйән хайышларыны гөз өңүнде тутуп, оңа ене-де Фарн (Худайың назарыны) ве патышалыгы гайтарып берйәр. Кей-Ус тәзеден асмана галмага сынанышяр ве “гуш кимин ёкары галяр” (бу вака барада заратуштрачылык диниң эсерлеринде гиңишлейин маглумат берилмейәр. Фердөвсиниң “Шанама-сында” Кей-Ковус өз тагтына бүргүтлери даңып, оларың көмеги билен ёкары галяр). Ормазд Кей-Усы җезаландырмак үчин Нарьясангы ёллаяр. Эмма ол Фравартиниң (Авестада фравашы) хениз Кей-Усың дүнйә инмедик агтыгы – Кей-Хосрова (Авестада

Кави-Хаосрова) пенакәрлик эдени үчин патыша рехим эдйәр, онуң гүнәсини гечйәр. Шондан соң Кей-Ус эдилен төхмете ынаныпып, өз оглы Сиявахшы (Авестада Сьяваршан) ковяр; эйранлылар ве туранлыларың арасындакы серхеде гөзегчилик этмек үчин Ормаздың гоян мукаддес өкүзини өлдүрйәр. Шондан соң ол гүнә ишлери этмегини бес эдйәр ве тәзеден өмрүниң ахырына ченли оңат шалык сүрйәр. Кави-Усың тагтына онуң оглы Кави-Хаосрова гечйәр.

"Яшт": 5. 45; 14. 38; 19. 71.

Кэюмэрс. Авеста дилинде Гайо Мартан, пехлеви дилинде Гайомарт. Серет: Гайо Мартан.

Кэрсаспа. Пехлеви дилинде Кэрсасп, парс дилинде Гаршасп. Кэрсаспың ве Самың (ортапарс дилинде Сам) кешплери заратуштрачылык дининиң эсерлеринде ве арап чешмелеринде иң гапма-гаршылыклыклы ве аныкланмадык кешплердир. Мегерем, бу ики ат өз гөзбашыны илкинҗи кешпден, ягны хинди-эйран дининиң Сама керсаспа наряманасындан ("Сыратлы атлары болан, гайратлы Самадан") алып гайдян болса герек. Шейлеликде, "Кэрсаспа" сөзи гахрыман Самың атларының бириндeн башга зат дәлдир. Эмма эййәм жуда ирки дөврлерде бүтеви бир кешп ики кешбе бөлүнипдир. Мазмуны боюнча Авестаның иң гадымы бөлеклериниң бири болан "Фарвардин яшт" "Самы Кэрсаспаны" несилбашы "Самың" Кэрсаспа атлы гахрыманы хөкмүнде ятлаяр ("Яшт": 13. 61, 136): "Нарьямана – "гайратлы" диймек болуп, ол Керсаспаның ады билен билеликде хас көп уланылып башлапдыр. Бу дүшүнҗәни Авестаның соңкы дөврлере дегишли метинлеринде, соң болса пехлеви дилиндәки эсерлерде уланыпдырлар. Шол бир вагтың өзүнде Самы ве Керсаспаны – мундан бейләк бири-бириндeн айры гахрыманлары, халк дөредиҗилигиниң дил үсти билен айдылып гелнен роваятларында бирмеңзеш гахрыманчылыклы шадессанларда уланып гелипдирлер. Бу ерде ики саны дәбиң бөлүнип, соң ене-де бириген болмагы хем мүмкиндир. Пехлеви чешмелеринде Сам ве Керсаспа өз араларында бири-бириниң ата-бабалары хөкмүнде чыкыш эдйәрлер ве шол бир вагтың өзүнде бири-бирине меңзедилйәрлер. Олар бирмеңзеш эдерменлик гөркезйәрлер, ахыры нетиҗеде дүнйәни тәзелемекде, арассаламакда (фрашо-керети) ве ш.м. бирмеңзеш везипелери ерине етирйәрлер. Заратуштрачылык дининиң эсасы меркези ве пехлеви дилинде язылан эсерлериниң аглабасының дөредилен ери Парсдан (Персидадан) айратынлыкда, сак-согд (Сейистан) гахрыманчылыклы роваятлары дөрәпдир: оларда бу ики гахрыман башга мана ве кешбе ээ болупдырлар. Сак-согд шадессанында Сам Сакыстаның мешхур патышасы, эдермен ве батыр эсгери (Фердөвсиниң "Шанамасында" Рүстемиң ата-бабаларының бири) эдилип гөркезилипдир. Гахрыман Керсасп хем шол бир вагтың өзүнде дүрли эдерменликлери гөркезйәр. Мегерем, шу ерде, Систанада "нар амана" сөзи Самың несил ады дийлип дүшүнилен болса герек ("Сам-Нарьяманың оглы"). Соңкы дөврлерде бу дүшүнҗе Фердөвсиниң "Шанамасына" хем гечипдир. Сак-согд роваятлары заратуштрачылык дини тарапындан тассыкланылмандыр. Оңа серетмезден олар халк дөредиҗилигинде гинден яйрапдыр, роваятларың кәбир мовзуклары ве вакалары пехлеви дилинде язылан эсерлере гирипдир. Самың ве Керсаспаның кешплериндәки булам-буҗарлыклар, эдил пехлеви эсерлеринде болшы ялы, әхли арап чешмелеринде хем өз беянларыны тапыпдырлар. Оларда-да Сам ве Гаршасп бири-бириниң несилбашысы, оларың икиси хем бирмеңзеш гахрыманчылыклары гөркезйәрлер ве ш.м.-лер. Чак эдилишине гөрә, арап чешмелеринде, Керсаспаның кешби "Шанамадакы"

Пишдады небересиниң иң соңкы патышасы Гаршаспа ве бейлеки чешмелердәки пәлван Гаршаспа дүшүпдир.

Авестада Керсаспа – Тританың оглы, йыланлар ве дөвлер билен урушян гахрыман (серет: Ахуралар ве дөвлер). Ол Кавилер небересиниң илкинҗи патышасы Кави-Каватаның тагта гечмегиниң өң янында яшапдыр. Кэрсаспа Худайың назары (Хварно) дүшүпдир. Шонуң үчин хем ол көп санлы гахрыманчылыклар гөркезип, Сервары, Гандарва, Снавидканы, Патаның огулларыны, Нивиканың огулларыны, туранларың (серет: Турлар) эсгери Варешавы, дөвлере чокунян Питаоны, эсгер Арезошманы өлдүрйәр. Пехлеви чешмелеринде Кэрсаспаның-Самың "Капуд атлы мөҗеги, шейле-де ол Пехино (=Патана?)" ве ганатлары билен гүнүң шөхлесини япян ве ягян ягышы саклаян әгирт улы Камак атлы гушы өлдүрендиги беян эдилйәр. Заратуштрачылык дининиң дүйп таглыматы, эгер-де Кэрсасп (Сам) өзүниң эдермен херекетлериниң иң болманда бирини берҗай этмеседи, онда "дүнйәниң ахырында Ормазд әлем-җаханы нежисликден, бетпәлликден арассалап билмезди" дийип тассыклаян хем болса, шол бир вагтың өзүнде Кэрсасп (Сам) Худая етерлик дережеде ынанмазлыкда, "Диниң весъетлерини" әсгермезликде айыпланяр. Авестада Кэрсаспы, әхтимал, хайсыдыр бир гүнә үчин, Паирики Хнафаити оны җадылаяр ве ол көп асырың довамында уклап ятяр. Фрашо-керети заманының гелмеги билен Саошьянт Хнафаитини өлдүрйәр. Шондан соң Кэрсаспа укусындан ояняр ве гандалдан бошап, Ажы-Дахаканы (Аждарханы) өлдүрйәр. "Бундахишниң" берйән маглуматларына гөрә, уклап ятан Самы туранлы гахрыман Нихаг зәхерленен пейкам билен яралаяр. Сам бизиң гүнлеримизде-де "гар билен өртүлги" укуда ятыр, онуң үстүне асман Фарны (Худайың назары) дүшйәр, оны "99999 фравашилер" гораярлар. Соңкы дөвүрлериң роваятларына гөрә, Кэрсасп – Гаршасп уҗы томмарчаклы таяк билен мукаддес Оды уруп, оны әсгермезчилик эдйәр. Шонуң үчин онуң рухы довзаха зыңылыпдыр ве тә Зардуштың хайышы боюнча Ормазд гүнәсини гечйәнчә ол бу ерде әҗир чекипдир.

"Видевдат": 1. 9. "Ясна": 9. 10. «Яшт»: 5. 37; 13. 61; 19. 38-40, 42, 44.

Кэрсавазда. Пехлеви дилинде Карсеваз. Серет: Аграэрата, Сяваршан, Франхрасьян.

"Яшт": 19. 77.

Кешварлар. Серет: Каршварлар.

Кибела. Фригия юрдундан гелип чыкан юнан Худайы. Бу кешп өз гөзбашыны Фригияның Кубабасындан, ягны хасыллылыгың Худайындан ве мүдимилик «Өлүмден соң тәзеден дирелйән» тебигатдан алып гайдяр. Кубаба ве онуң билен билеликде хорматланян тебигатың ве хасыллылыгың Худайлары Сабаси ве Аттис барадакы маглуматлар м.ө. I мүң йыллыгың башларына дегишлидир. Лидия Фригияның дүзүминден бөлүнип айрыландан соң бу үч саны Худай Лидияның худайларының арасында галыпдыр. М.ө. IV асырда Кубабаның ве Аттисиң хорматы Юнаныстана гелипдир ве басым эллинчилик дүнйәсине гинден яйрап, мешхурлык газаныпдыр. Эйранда, селевкилериң эйямындан башлап, хачанда юнаны ве гүндогар медениети ве роваятлары гошулышып ве гарышып башлан дөврүнде Кибела, Деметрий билен бир хатарда Ардви-Сура – Анахита меңзедилипдир.

Маргазан – «өлүме мынасып» диймек. Агыр гүнә газананлара берилйән җезаның ады.

Маглар. Гадымыпарс дилиндәки Магу(ш) сөзүниң латынчалашдырылан гөрнүши. Гарашсыз Мидия шалыгының дөремегиниң өң янындакы дөврүнде (м.ө. 671-нҗи йыла голай) диңе этник маныда уланылыпдыр. Чак эдилишине гөрә, маглар Раги шәхериниң

төверегинде яшапдырлар ве мидиялыларың тайпа бирлешигине гирен гүндогар – мидия тайпасының адыны эмеле гетирипдирлер. Геродот. (1. 101 ве башг.). М.ө. VII асырда маглар Заратуштраның динини кабул эдип алыпдырлар. Эмма онуң нетиҗесинде йүзе чыкан “Магларың дини” дийилйән таглымат, эййәм әхли бабатларда “Гатларда” беян эдилйән дини таглымат билен дең гелмәндир. Маглар Заратуштраның рет эден хаома билен баглы дәп-дессурларыны саклапдырлар. Амеша-Спента дүшүнҗесини, мәлим болшуна гөрә, “Еди баш Ясна” рухунда, ягны тебигы хадысалары горайҗы Худай хөкмүнде тесвирләпдирлер. “Магларың дини” хакында маглумат ёк дийсең хем болҗак. Хатда оларың дини улгамында пыгамбериң шахсыетине нәхили везипе берилйәндиги, Магларың адамлары җайламак ве бейлеки дәп-дессурлары хем белли дәл. Гарашсыз Мидия патышалыгының дөремеги билен магларың тайпалары юртда айратын гатлагы эмеле гетирипдирлер. Олар заратуштрачылык дининиң руханылары ве оны вагыз-несихат эдиҗилер болупдырлар (нетиҗеде Эйраның соңкы дөвүрлердәки әхли тарыхында “Маглар” сөзи этник ве дурмушы маныларда уланылыпдыр). М.ө. VI асырың башындан башлап Маглар – руханылар Экбатанда Мидия шаларының көшгүнде дин-ыбадат ишлерини алып барыпдырлар. Магларың “Заратуштрачылык дини” дөвлет дереҗесиндәки ресми дин хукугыны алыпдыр. Персия Мидияны басып аландан соң Маглар Ахеменилериң көшк руханылары болупдырлар. Юваш-ювашдан “Ахеменилериң дини” дийилйән дин эмеле гелипдир. Диниң тарыхы нукдайназарындан аланыңда ол “Магларың дининиң” ве көне хинди-эйран динлерини өзболушлы “баглашдырян” таглымат болупдыр. Заратуштраның рет эден тайпа Худайлары (Анахита, Митра, Вертрагна ве башгалар) онуң худайларының дүзүмине гирипдир. Оларың ёкары Худая – Аурамазда (Авестада Ахура-Мазда) адам кешбине гирипдир ве шол шекилде хем онуң суратлары чекилипдир. Илкинҗи нобатда ол патышаның Худайы. Онуң элинден Ахеменилериң патышалары юрдуң тагтыны алыпдырлар, онуң ады ве эрки билен шалык сүрүпдирлер. Заратуштрачылык дининдәки Аша ве Хшатра – Варья ялы дүшүнҗелер “Ахеменилериң дининде” өзлериниң ахлак маныларыны йитирип, диңе дөвлетиң ичинде бар болан тертип-дүзгүнлери аңладыпдырлар. Онуң билен баглылыкда Яланчылык Аурамазда чокунмаклыгың исленилмейәндигини, дөвлетдәки довам эдйән тертип-дүзгүнлериң оңат ве адалатлы дәлдигини аңладыпдыр. Яланчылык адамы “бетпәл ве пис ишлере”, питнечилиге итерйәр. Ахеменилериң дини улгамында Заратуштраның ады тутулмаяр, чүнки Худай билен адамларың арасындакы арабагланышыгы берҗай этмек везипеси патышаның үстүне атылан махалында, мегерем, пыгамбериң шахсыети артыкмачлык эден болса герек. Ахеменилериң дөврүнде хамана диерсиң Маглар ызарланмалара сезевар эдилипдирлер дийлип яйрадылан пикир, Геродотың берйән маглуматларындан башга (III. 79) хич хили чешме тарапындан тассыкланылмаяр ве ол ялңыш болса герек. Магларың көп санлы шекиллери Персополың ядыгәрликлериниң йүзүне оюлып чекилипдирлер (оларың ичинде хаома билен дәп-дессурың берҗай эдилиши хем бар). Юнан ве рим язарларының язмакларына гөрә, Маглар Ахемени шаларының мазарларының ичинде дини дәп-дессурларың довам эдйәндигине ынаныпдырлар. Парс гошунларының харбы йөришлеринде Маглар хем болупдыр, олар патышаның огулларыны тербиеләпдирлер. Магларың Ксерксиң маслахатчысы боландыгы барада маглуматлар бар. М.ө. VI асырың ахырында заратуштрачылык дининиң ыбадатханаларының дөвлет хоҗалыгы дөредилипдир, оларың бай ер эмләклери болупдыр. Дөвлетиң әхли ерлеринде Магларың тайпаларының обалары пейда болупдыр. Селевклилер заманында антик дөврүң язарлары

Маглары эйранлыларың арасында йүзе чыкан әхли динлериң руханылары; шол санда Митраның, Анахитаның, Зурваның хем руханылары дийип хасап эдипдирлер. Антик дөврүң чешмелеринде Маг сөзүниң икинҗи манысы “җадыгөй”, “гуррандаз” болуп, онуң гадымыэйран дини дәп-дессурларына хич хили гатнашыгы болмандыр. Селевки эйямының ахырында “магларың таглыматы” ве “Зороастрың таглыматы” ады билен дүрли мазмунлы көп санлы китаплар яйрап, оларың хич бириниң заратуштрачылык дини билен арабагланышыгы болмандыр. Парфиян эйямындан башлан Маглара заратуштрачылык дининиң ыбадат ишгәрлери дийип ат берипдирлер, кәмахаллар болса, Маглары “Заратуштрачылык дининиң бир акымының ве зурванитларың руханылары хасаплапдырлар. Ыслам дөврүнден башлап “Маглар” заратуштрачылык динине эериҗилер”, “динсизлер” хасапланыпдыр.

Маха – Пехлеви дилинде Мах. Адам шеклиндәки Ай-Худайы.

“Видевдат”: 2. 40. “Яшт”: 6. 5; 13. 57.

Мантра-Спэнта – “(Тәсирли) мукаддес сөз”. Пехлеви дилинде Мараспанд. Эшитдирилип айдылан мукаддес сөзүң гүйҗүниң болуп билйәндиги ве онуң якын төвереге тәсир эдйәндиги барадакы дүшүнҗе иңңән гадымы дөвүрде йүзе чыкыпдыр ве бу ол я-да бейлеки гөрнүшде (догаламак, җадыламак, нәлетлемек, ягшы ниет этмек ве ш.м.) әхли халкларың тутуш тарыхында довам эдип гелйәндиги хәзирки дөвүрде хем беллидир. Хинди-эйран align="justify"нинде “Мантра-Спэнта” диен дүшүнҗә Кавилериң эдйән догалары бап гелйәр. “Гатларда” Мантра Спэнта Ахура – Мазданың тәсир эдиҗи сөзи болуп, ол “адамзат дүнйәсиниң дережесинде, кәмахаллар болса заратуштрачылык дининиң үч басганчаклы ахлагының (“аҗайып пикирлер”, “аҗайып сөзлер”, “аҗайып ишлер”) “аҗайып сөзлер” бөлегине ве “хакыкы таглымата” – заратуштрачылык динине кыбапдашдыр (“Ясна” 28. 11; 29. 7). Заратуштра билен баглылыкда айдыланда болса “Мантра Спэнта”, мегерем, ынандырыҗылык укыбы, пыгамбериң өз “хак” (серет: Аша) сөзи билен адамлары заратуштрачылык динине уйдурмак башарҗаңлыгы ялы манылары аңладян болса герек (“Ясна” 28. 6). “Кичи Авестада” ве пехлеви эдебиятының дәплеринде Мантра Спэнта – Мараспанда руханыларың дини дәп-дессурлары берҗай эден махаллары окалян аятлары ве догалары дегишли эдилипдир. Кәмахаллар “Мукаддес Сөз” дүшүнҗеси парасатлы Худай шеклинде дүшүндирилипдир (оңа хер айың 29-нҗы гүни багыш эдилипдир).

“Видевдат”: 19. 14, 16. “Ясна”: 28. 6, 11; 29. 7; 44. 14. “Яшт”: 1. 1, 28, 31; 10. 25; 17.5.

Мануш (а) – “Адам, ынсан (?)”. Хара Бэрэзайти даг гершинде бир дагың ады. Заратуштрачылык дининиң тарыхында Мануш он неслиң довамында турлардан гизленип гүзеран гөрйән Трайтаонаның небересиниң гачыбаталга ери. Бу ерде доглан әхли чагалара бу дагың хорматына Мануш я-да Манушчихр дийип ат дакыпдырлар.

“Яшт”: 19. 11.

Манушчихр. Авеста дилинде Мануш-Читра – “Мануш (дагында) доглан”. Арья угры боюнча Трайтаонаның несили, Парадата ша небересиниң алтынҗы я-да единҗи патышасы. Авестада кәмахал ятланып гечилйәр. Пехлеви эдебиятының маглуматларына гөрә, Манушчихр патыша боландан соң туранлыларың (серет: турлар) юрдуна, Аириканың (Авестада Арья) өлдүриленининң арыны алмак үчин, уруш билен баряр, Туры ве Салманы (Авестада Сайрима) өлдүрйәр. Турларың серкердеси Фрасийак Тур (Авестада Франхрасьян), өз нобатында ар алмак хыҗувы билен җошуп Эйрана гошуныны сүрйәр. Агрерас (Авестада Аграэрата) Манушчихриң эсгерлерини дерби-дагын болмакдан халас

эдйәр, эмма Фрасияга он ики йылың довамында Эйраның тагтында отурмак башардяр. Манушчихр өз юрдуны кесеки басыбалыҗыдан азат эдйәр. Манушчихр 120 йыл (онуң ичинде Фрасиягың 12 йылы хем бар) шалык сүрйәр. Соң тагта онуң оглы Нотар (Авестада Наотара) гечйәр.

Мартя ве Мартянаг. Пехлеви дилинде Машя ве Машён. Адамзат неслинден дөрән илкинҗи әр-аял.

Мазан дөвлери. Хазарың гүнортасында, ЭЫР-ның хәзирки Мазендаран велаятының яшайҗылары болан бу дөвлер Авестада ве пехлеви дилиндәки чешмелерде хәли-шинди ятланылярлар. Хас догрусы, бу кешплер хайсыдыр бир эйран арийлерине душманчылыкда болан “дөвлере чокунян” тайпа дегишли болса герек.

Мазда. Серет: Ахура-Мазда.

“Меног-и Храт”. Серет: Пехлеви эдебияты.

“Мидия таглыматы” – Авестаның гелип-чыкышы боюнча “гүндогар” таглыматы билен билеликде, эп-эсли вагт довам эдип гелен ики таглыматың биридир. “Мидия таглыматының” тарапдарлары Заратуштраның ватаны дийип, адатча, Аракс дерясының боюндакы җүлгәни дүшүнип, оны Авестадакы Вахви-Даити дерясы дийип хасап эдйәрлер. Эмма пыгамбериң нереде догландыгына, нереде өз таглыматыны вагыз-несихат эдип башландыгына серетмезден, заратуштрачылык динини, “Мидия таглыматына” лайыклыкда, илкинҗи болуп Гүнбатар Эйранда Мидия тайпасы маглар кабул эдип алыпдырлар. Эмма Авеста Гүнбатар Эйраны дүйбүнден билмейәр (оңа бу себитиң топонимлери, патышаларының атлары, гүнбатар эйранлыларың сөзлери, шол санда маг сөзи хем ве башгалар белли дәл). Шол бир вагтың өзүнде болса Гүндогар Эйраның ве Тураның топонимлери ве бейлеки атлары бу мукаддес китабың әхли ерлеринде душ гелйәр. Шонуң үчин хәзирки дөврүң авесташынаслык ылмында “гүндогар таглыматы” эсасы, агалык эдиҗи нукдайназардыр. Оңа лайыклыкда, Авестаның Ватаны дийлип Демиргазык-Гүндогар Эйран, Хорезм, Маргиана ве Бактрия хасапланяр. “Гүндогар таглыматына” лайыклыкда, маглар заратуштрачылык динини илкинҗи болуп гүнбатар эйран тайпаларындан кабул эдип алыпдырлар.

Михр. Серет: Митра.

Митра. Пехлеви дилинде Михр. Гадымы гүндогарың динлеринде хинди-эйран худайларының бири. Ол худайларың ынсана болан хошниетли гатнашыкларыны өзүнде җемлейәр. Митра ягтылыгың ве ынсан дурмушының ве ш.м. Худайы. Онуң берҗай эдйән везипесиниң айратынлыгы дүнйәде ве җемгыетде гурналан гатнашыклары кепиллендирмекден ыбаратдыр, шертнаманың Худайыдыр (“Митра” – “шертнама” диймекдир). Адатча Митра Гүнүң гапдалында чыкыш эдйәр (соңкы дөврлерде кәбир эйран тайпалары Митраны Гүн билен бир зат хасап эдипдирлер). Митра Митаны дөвлетинде, Хиндистанда иң гадымы дөврден бәри хорматланып гелипдир. Эйрандан Митраның медениети бу юрдуң тәсирине дүшен Алынкы Азияның гадым динлерине гечипдир. Өз гезегинде, ол хем ол динлерден көп затлары алыпдыр. М.ө. асырларың ахырында Митра билен баглы айратын дин – Митрачылык йүзе чыкыпдыр. Ол эллинчилик дүнйәсине-де яйрапдыр. М.ө. I асырдан башлап Римде, м.с. II асырдан болса Рим империясының әхли ерлеринде орнашыпдыр. Айратын хем ол Парфия дөвлети билен серхетдеш себитлерде гиңден яйрапдыр, чүнки ол ерлерде Митрачылык динине уйян рим эсгерлери гуллук эдипдирлер. Митрачылык дининиң ыбадатханалары дөредилипдир. М.с. II асырың соңундан башлап рим императорлары (айратын хем Аврелиан ве Диоклетиан)

митрачылык динине ховандарлык эдипдирлер. III-IV асырларда митрачылык христианчылык дининиң эсасы бәсдеши болупдыр. Соңкы дин митрачылыкдан көп затлары кабул эдип алыпдыр.

“Видевдат”: 3. 1; 19. 15, 28. “Яшт”: 6. 5; 8. 7, 38; 10. 1, 3-7, 9, 11, 15, 18-25, 28-33, 35, 39-44, 46, 48, 51-54, 56-58, 61, 63, 67, 70, 73, 76, 78-79, 81-83, 86-88, 91-94, 98-102, 104-107, 109, 111-115, 118-124, 126-133, 135-137, 139-140, 142-143; 13. 3, 18; 47-48; 14, 47; 17. 2, 16, 19, 25.

Моуру – Пехлеви ве түркмен диллеринде Мерв, юнанча Маргиана; Битарап Түркменистан дөвлетиниң Мары велаятыны өз ичине аляр.

“Видевдат”: 1. 5-7. “Яшт”: 10. 9.

Наотара. Пехлеви дилинде Нотар, парс дилинде Новзер. Парадата небересиниң патышасы, Манучихриниң оглы ве мирасдүшери. Заратуштрачылык дининиң соңкы дөвүрлерде дөредилен эсерлеринде бу персонаж ятланылмаяр ве онуң шалык сүрен дөври сененамалардан дүшүрилипдир. Мегерем, Наотараның гысга вагтлайын ве шовсуз шалык сүрмеги чешмелерде тассыкланмадык болса герек. Фердөвсиниң “Шанамасында” Новзер гопбамсы патыша эдилип гөркезилип, оны Афрасияб (Авестада Франхрасьян) есир аляр ве масгаралап җезаландыряр. Наотараның небересинден чыканлар, Нотарилер ады билен белли болуп, оларың әхлиси заратуштрачылык динини тутупдырлар.

“Яшт”: 5, 76, 98; 17. 54, 56.

Нарава, Нару – Арий тайпаларының бири. Авестаның берйән маглуматларына гөрә, бу тайпадан Аграэрата гелип чыкыпдыр.

“Яшт”: 17. 38. 42; 19. 77.

Нарья – Санха – “Оды тарып эдиҗи эркеклер”. Пехлеви дилинде Нерьясанг. Нарья – Санха барадакы дүшүнҗе өзүниң гөзбашыны хинди-эйран эйямындан алып гайдяр. Адың мазмунына гөрә, бу кешп “наря-санха” аядыны җанландырыҗы хөкмүнде йүзе чыкыпдыр ве өйүң төрүндәки мукаддес ода (алтара) чокунылан махалы окалыпдыр. Гадымы адамларың ынанҗына гөрә, садака сойлан җанлының хаома сепилен этиниң ысыны ве адамларың Худайдан эдйән хайышларыны бу аят асмана алып гидипдир. “Ведаларда” Нарья-Санха Нара Шанса бап гелйәр. Ол одуң Худайы Агниниң бейлеки бир ады болуп, адамлар билен худайларың арасындакы арачылык везипесини ерине етирипдир. Нарья – Санханың от билен якын арагатнашыкда боландыгы барада “Яснада” 17. 11 маглумат берилйәр. Бу ерде ол Атарың бәш ады билен дең дереҗеде мешхурдыр (мегерем, Худай хөкмүнде ерли ыбадатханаларың мукаддес отларының ве баш от Адур-Варахраның арасында арачы болан болса герек). Нарья Санха Гүнбатар Эйранда-да белли болупдыр, эмма шейле-де болса онуң ады Ахеменилериң ресми язгыларында тутулмаяр. “Кичи Авестаның” Нарья Санхасының баш везипеси ве пехлеви эдебиятының Нерьясангасының битирйән хызматлары онуң Ахура-Мазданың векили ве хабарчысыдыгындан ыбаратдыр (бу везипәни Срош хем ерине етирйәр).

“Видевдат”: 19. 34. “Яшт”: 10. 53, 66.

Насатья. Серет: Нахатья.

Наск – “Китап” диймекдир. Мукаддес Авеста йигрими бир наскдан (китапдан) ыбарат болупдыр.

Насу – “Җесет”. Пехлеви дилинде Нас. Авестада адатча Друхш-йа-Насу (“Җесединң нейисликлери”) гөрнүшинде душ гелйәр. Җесединң ичинде яшаян нейислигиң дөви.

Кәмахаллар Насува адамы өлдүрмек башарҗаңлыгы-да берилйәр. Асто-Видоту билен деңешдирип гөр.

“Видевдат”: 3. 14; 8. 16-18, 21, 41-72; 19. 5, 12, 46.

Нахатья. Хинди-эйран дининде – Насатья, асманың Худайы я-да экиз Худай. “Ведаларда” оңа асман экиз Худайы Ашвинлер бап гелйәр. Индра ве көне дөврүң дининиң бейлеки худайлары билен бир хатарда Заратуштра Нахатьяны хем рет эдипдир. “Кичи Авестада” Нахатья везипеси белли болмадык иң пис дөвлериң бири. Пехлеви дилинде язылан эсерлериң дәплерине гөрә, Нахатя Накахед ве Накиаш атлары билен чыкыш эдйәр, ол Ахриманың төверегиндәки илкинҗи дөредилен дөвлериң бири, Срошың душманы.

“Видевдат”: 19. 43.

Нэрэман. Серет: Кави-Хаосрова.

“Яшт”: 19. 77.

Нэрясанг. Серет: Наря-Санха.

Нивика. Кэрсаспаның душманларының атасы. Оларың өлдүрилмеги Кэрсаспаның гөркезен эдерменликлериниң биридир. Бу вакалар билен баглы хадысалар гиңишлейин белли дәл.

“Яшт”: 19. 41.

Нотаридлер. Серет: Наотара.++

Нисайя – бу юрдуң чәклери анык дәл. Оңа меңзеш ики саны топоним беллидир: хәзирки Экбатаның демиргазык-гүнбатарында, гадымы Мидияның Рага шәхериниң голайында ерлешйән Нисайя ве Парфия дөвлетиниң пайтагты Нусай. Эмма оларың икиси хем “Географик поэманың” гөркезйән “Моуру ве Бахдиниң” арасында ерлешйән Нисайя габат гелмейәр; Җеймс Дармстетериң Авестаның бу ерини “Нисайя билен Бахдиниң арасында ерлешйән Моуру” дийип окайшы догры болса онда, терсине, бу кесгитлеме ики топоним үчин хем лайыкдыр. Хер халда, алымларың аглаба бөлеги Нисайяны Парфияның пайтагты Нисайя дегишли хасап эдйәрлер.

Ормазд. Серет: Ахура-Мазда.

Паирикалар. Аял җынслы дөвлериң (серет: Ахуралар ве дөвлер) сынпы. Адатча олар “ятулар” (“җадыгөйлер”) билен билеликде ятланылярлар. Паирикаларың кешби үч саны дүрли бөлеге бөлүнйәр: 1. Тебигатың ярамаз хадысаларының шекиллендирилиши – хасылсызлык, гуракчылык, йылдызларың “гачышы” (онуң нетиҗесинде дүнйәниң гурлушының бозулышы), кометаларың гачышы ве ш.м.; 2. Белли бир везипеси болмадык “нэҗис” Паирикалар. Кәмахаллар олар храфстраларың кешбинде чыкыш эдйәрлер; 3. Җуда сейрек ягдайларда адамлары майыл эдиҗи, догры ёлдан азашдырыҗы, овадан аял гөрнүшиндәки Паирикалар (серет: “Ясна” 9. 32). Орта асыр парс ве түрки халкларының нусгавы эдебиятындакы периниң кешби, заратуштрачыларың дүшүнҗесине лайыклыкда, өз гөзбашыны Паирикалардан алып гайдяр. Перилер ягшы ве пис рухларда чыкыш эдйәрлер. Оңат перилер аҗайып ве овадан аял (Фея), гыз, гуш ве ш.м. пис перилер болса йылан, гурбага, йыртыҗы хайван гөрнүшинде суратландырыляр. Эмма периниң оңын кешби хас көп душ гелйәр.

Парадата – “Биринҗи болуп берлен”, “Өң хатарда гойлан”. Пехлеви ве парс диллеринде Пишдадылар. Заратуштрачылык диниң тарыхында илкинҗи кануны патышалар, ылым ве билим яйрадыҗылар, дөвлети эсасландырыҗылар. Парадата барадакы роваятлар узак вагтлап бүтеви бир йыгынды болман айратынлыкда сакланып гелипдирлер. Хачанда м.с. I-III асырларда заратуштрачылык дининиң руханылары Авестаның сакланып галан

бөлеклерини топлап канунлашдыранларында Парадата барадакы роваятлары хем бири-бири билен бирлешдирипдир. Парадата небересиниң патышаларының саны ве оларың ызыгидерли тагтда отурышлары дүрли чешмелерде дүрли хили гөркезилйәр. Соңкы дөвүрлерде пехлеви дилинде язылан эсерлерде Парадата барадакы роваятлар тертиплешдирилипдир ве канунлашдырылыпдыр: патышаларың шалык сүрен дөвүрлери кесгитленипдир (олар Фердөвсиниң “Шанамасындакы” сенелере якындыр), роваятларда душ гелйән гахрыманлара баха бермекде бар болан гапма-гаршылыклар ювмарланыпдыр. Шейле эдиленде, Авеста билен деңешдириленде, меселә биргапдаллайын чемелешмек хас гүйчленипдир. Парадаталара ве Кавилере хакыкы заратуштрачылар хәсиети берлип, олар Ормаздың динини тутян, онуң весъетлерини ве кануларыны ыхласлы гораянлар эдилип гөркезилипдирлер (эмма, заратуштрачылык динине лайыклыкда, “Хакыкаты” ве маздаясначылык динини Парадаталардан ве Кавилерден хас соңкы дөвүрлерде яшап гечен Заратуштра адамлара гетирип берипдир). Парадата небересиниң эсасы патышаларының тагтда отурышларының ызыгидерлилиги ашакдакы гөрнүшдедир: Хаошьянха, Тахма-Урупи, Йима, Ажы-Дахака, Трайтаона, Арийа, Манушчихр, Наотара, Узава. Парадата небересиниң шалык сүрен дөврүнден гысга вагт гечен соң Эйран тагтына Кавилер небересиниң патышалары гечипдирлер.

“Яшт”: 5. 21; 19. 16.

Парадиз. Авеста дилиндәки “паиридаэза” сөзүң европалашдырылан гөрнүши. Гадымыпарс дилинде “гермевленен (баг, сейилгәх)” диймекдир. Эйран роваятларында (“Кичи Авестада” ве ахемени дөврүниң роваятларында) кейп-сапа чекилйән ве рухуңы рахатландырян ер. Парадиз вагт гечирмек, кейп-сапа чекмегиң синоними болуп, ол адам үчин эдилйән акыла сыгайжак эшретлериң биридир. Шонуң үчин хем Парадизиң дини нукдайназардан тесвирленмегиниң гүйчленмеги оңа бехиштиң кешбиниң берилмегине гетирипдир. Эйранлыларың ве эйранлашан хинди тайпаларының ёкары гатлак векиллери өрән овадан, хашамлы Парадизлери гурупдырлар. Олар адамларың аңына бехиштиң багы билен утгашып гидипдир. “Гадымы хинди ве ахемени Парадизлери Ксенофонта (“Киропедия” 1. 4, 5, 11; “Анабасис” 1. 2, 7), Ктесә (м.ө. V-IV асырлар) ве бейлеки авторлара белли болупдыр. Шейле Парадиз гадымы Хорезмиң (м.с. III а.) Топрак-гала шәхериниң голайындан хем гурлупдыр. Юнанлыларың арачылык этмеклери нетиҗесинде Парадиз сөзи Европаның медени мирасына хем гечипдир. Мысал үчин иңлис дилиндәки “Парадизе” – (Бехишт, баг) сөзүни деңешдирип гөр.

“Яшт”: 22. 15.

Парасанг. Серет: Хатра.

Парслар. Хәзирки дөвүрде Хиндистанда яшаян заратуштрачыларың ады. Тарыхы нукдайназардан аланыңда бу парслар орта асыр дөврүниң заратуштрачыларының неберелеридир. Олар VII асырда араплар Эйраны ве Тураны басып аланларындан соң, өзлериниң гадымы динини саклап галмак үчин VIII асырда догдук меканларыны ташлап Хорасандан (Мервиң ве Машадың төверееклеринден) илкибада Парс айлагындакы Див адасына, соң ол ерден Гүнбатар Хиндистана (Гүҗерат штатының Сурат шәхерине) гөчүп гитмәге меҗбур болупдырлар. 1990-нҗы йылың маглуматларына гөрә бу ерде оларың бир йүз кырк мүңүси яшаярлар. Бу парсларың бейлеки бөлеги ЭЫР-ның дүрли велаятларында мекан тутупдырлар. Бу юртда олара “зердуштлар” диййәрлер.

Парэнди – “Байлык”, “Болелинлик” диймек. Хинди-эйран дининде болелинлигиң ве сахылыгың Худайы. “Ведаларда” оңа сахылыгың ве арзувың хасыл болмагының Худайы

Пурашдхи (“Сахылык билен берижи”) бап гелйәр. “Кичи Авестада” адам шекилине гирен аял Худай. Ол азатлар билен билеликде херекет эдйәр.

“Яшт”: 10. 66.

Патана. Кэрсаспаның душманларының атасы. Бу ёрдум соңкы дөвүрде пехлеви дилинде языланан “Роваят” атлы китап ве онуң тәзе парс дилине эдилен терҗимеси боюнча беллидир. Патананың докуз (тәзепарс дилине эдилен терҗимеси боюнча еди) саны оглы болуп, оларың әхлиси пис ве вагшы пәлванлар болупдырлар. Үч йылың довамында бу пәлванлар 300.000 адамы ийипдирлер. Шонуң үчин оларың әхлисини Кэрсаспа өлдүрипдир.

“Яшт”: 19. 41.

Паурва. Гайыкчы Паурва барадакы роваятың бөлеги. Ол “Яштларда” (5. 61-66) сакланып галыпдыр. Бу роваятың мазмуны долы белли дәл. Заратуштрачылык дининиң китапларында ве дүнъеви эсерлерде бу роваят ве Паурва барада хич хили маглумат берилмейәр. Шейле-де болса кәбир бейлеки чешмелериң берйән маглуматларына лайыклыкда, Паурваның гадымыэйран шадессаныны гахрыманыдыгы аныкланыпдыр. Ол шахыр ве деңиз үсти билен сыяхат эдиҗи болуп, көп санлы вакалары башдан гечирйәр. Синдбад деңиз сыяхатчысы барадакы аҗайып эртекилер өз гөзбашыны Паурва барадакы роваятлардан алып гайдяр диен чаклама бар.

“Яшт”: 5. 61.

Пехлеви эдебияты. Пехлеви дилинде языланан дини, дүнъеви, хукук ве ылмың бейлеки пудакларына дегишли эсерлериң өңден гелйән дәбе гөрә анык болмадык умумы ады. Пехлеви дини эдебияты диен дүшүнҗе өз ичине Авестаның пехлеви дилине эдилен терҗимелерини, Сасанлы заманында дөредилен дини китаплары, VII-IX асырларда, ягны Эйраны ве Тураны араплар басып аландан соң языланан эсерлери өз ичине аляр. Пехлеви дини эсерлериниң көп бөлеги м.с. IX асырда дөредилипдир. Эмма оларың әхлиси өз гөзбашларыны м.с. III-IV асырларда дөредилен эсерлериң дәплеринден алып гайдяр. Е.Вест пехлеви дилинде языланан ве бизиң гүнлеримизе ченли гелип етен эсерлериң бир йүз йигрими секиз санысы хакында гиңишлейин маглумат берйәр .

Биз бу ерде оларың иң эсасыларының үстүнде гысгаҗык дуруп гечйәрис: “Арта-Вираф” (или Вираф) намак”. “Руханы Вираф хакында китап”. Италиялы язар Данте Алигиериниң (1265-1321). “Худай комедиясы” атлы эсериниң мовзугы ялы мовзуга багышланан эсер. Онда шейле дийилйәр: Исгендер (Александр Македонский) юрды (Эйраны ве Тураны) дерби-дагын эденден соң заратуштрачылык дини гөзгыны ягдая дүшүп, адамлар дини весъетлери берҗай этмән башлаярлар. Шейле боландан соң юрдуң ёкары дережели диндарлары (синклит) руханы Вирафы о дүнйә ёлламаклыгы карар эдйәрлер. Аслында бу бейик иши берҗай этмек үчин Худайың өзи Вирафы сайлап алыпдыр. Вираф о дүнйәде, пәкйүрек, арасса адамларың эшретли дурмушда, гүнәли, ярамаз ынсанларың болса җебир-җепа чекип, чыдамсыз агыр гүнлерде яшайышларыны гөзи билен гөрүп, ол барада о дүнйәден гайдып геленден соң, илдешлерине хабар бермели экен. Шейдип дини дикелтмели ве гурпландырмалы болупдыр. Нетиҗеде Вирафың рухы еди гүн о дүнйәде сыяхат эдйәр ве хачанда ол онуң тени билен гайтадан бирлешенде, Вираф укудан ояняр ве гөрен затлары барада ватандашларына гиңишлейин гүррүң берйәр . “Руханы Вираф хакында китап” атлы эсериң мазмуны, мегерем, ойланып тапылан болса герек, эмма оңа серетмезден ол Сасанилер эйямының тассыкланан дини таглыматына чапраз гелмейәр. Бу китап м.с. VI-VII асырларда дөредилипдир. Бизиң гүнлеримизе онуң IX асырда языланан

пехлеви дилиндәки ве пазенд нусгалары гелип етипдир. Китабың Пазенд нусгасында вакалар Виштаспаның дөври билен багланышдырылыпдыр, онуң тәзепарс дилине эдилен терҗимесинде болса, олар Артахшер I (м.с. 224-242-нҗи йй.) эйямына дегишли эдилипдир.

“Бундахишн”. («£лемиң гурлушы»). Бу эсерде адамзат дүнйәсиниң дөрейшине ве гурналышына багышланан Авестаның бизе гелип етмедик “Дамдат-наск” атлы дөрдүнҗи китабының мазмуны беян эдилйәр. Ол ики хили гөнүшде бизе гелип етипдир: биринҗиси “Хинди Бундахишни” болуп, ол заратуштрачылык таглыматының эсасыны беян эдйәр; икинҗиси, “Эйран Бундахишни” я-да “Улы Бундахишни” атландырылып, онда “Хинди Бундахишниң метининде берилйән көп санлы мифлер, дин тайындан тассыкланмадык фольклор эсерлериниң бөлеклери ве башгалар берлипдир. “Бундахишниң” эсасы метини (эгер соңкы дөврүң гошмачаларыны ве тәзеден ишленен ерлерини гөз өңүнде тутмасаң) III-IV асырың дини таглыматына кыбапдаш эдилип язылыпдыр. Өзүниң гөзбашыны “Дамдат-наскдан” алып гайдян дүнйәниң дөрейшине ве гурналшына багышланан ровайтлардан башга-да бу китапда “Ормаздың дөреден затлары” – даглар, көллер, җынслар ве халклар, өсүмликлер, хайванлар, мифики гахрыманларың гелип чыкышлары ве башгалар барада гиңишлейин маглумат берилйәр; шейле-де легендар тарых ве дүнйәниң ахыры – Фрашкары (Авестада фрашо-керети) барада маглуматлары хем өзүнде җемлейәр .

“Датастан-и Деник”. “Дин хакда ойланмалар”. Бу эсер соңкы дөвүрде меселелер боюнча чекишме гөрнүшинде язылыпдыр. Онда диңе заратуштрачылык дининиң “догры диндиги”, онуң бейлеки динлерден артыкмачлыгы, дәп-дессурларының мукаддеслиги ве башга меселелер, дүнйәниң гурлушы, оңа дегишли дүрли гарайышлар, ахлакы мовзуклар гиңишлейин беян эдилйәр.

“Денкард”. “Дини йөрелгелер”. Бу китап дини меселелере дегишли дүрли эсерлериң маглуматларыны өзүнде җемлейәр; ирки орта асырлар дөврүнде Эйранда ве Туранда яйран динлерден (христианчылыкдан, иудачылыкдан, буддачылыкдан, манихейчиликден) заратуштрачылык дининиң артыкмачлыгы субут эдилйәр, айратын хем манихейчилик динине гаршылык гөркезилйәр; дүнъеви ве дини хәкимиетиң бирлиги вагыз-несихат эдилйәр (оңат гатнашыклар дийип ким заратуштрачылык динини яйратса шолар хасап эдилйәр). “Бундахишн” Авестаның дөрейши барада бар болан маглуматлары (мукаддес китабы Исгендериң (Александр Македонскиниң) якып ёк эдиши, оны Ардашир I-ниң ве онуң баш руханысы Тансарың дикелдилиши ве башгалар) өзүнде җемлейәр. Шейле-де бу дүйпли ве көпгыраңлы эсерде Авестаның 21 наскының (китабының) мазмуны, Пишдадылар ве Кейлер (Авестада Кавилер) небересиниң шалык сүрүшлери, Заратуштраның терҗимехалы гиңишлейин беян эдилйәр. “Денкарды” заратуштрачылык дининиң руханысы Адурфарнбаг Халиф ал-Мамуның (813-833-нҗи йй.) хөкүмдарлык эден дөврүнде язып башлапдыр ве оны IX асырың ахырында Хаметиң оглы Атурпат диен адам тамамлапдыр. “Денкард” докуз китапдан ыбарат болуп, оларың едиси бизиң дөврүмизе ченли гелип етипдир.

“Меног-и Храт”. “Акыл-пайхасың рухы” (китабың долы ады “Датастан-и Меног-и Храт” – “Акыл-пайхасың рухы барада ойланмалар”). Дини-ахлак мовзуга дегишли, сораг-җогаплар гөрнүшинде соңкы дөвүрде язылан эсер. Пәхимдар “Акыл-пайхасың” асмандакы ёкары дережели Рухундан адамзат неслини яшайышда догры ёла гөнүкдирмеги, оларың рухларыны халас этмеги, дини меселелере “акыл етирип болайҗак

затларың ёлларыны” ачып бермеги сораяр. Шейле ниет билен Пәхимдар асманың ёкары дережели Рухуна 62 саны заратуштрачылык дининиң дүрли меселелерине дегишли сораглары берйәр ве оларың гиңишлейин җогабыны аляр. “Меног-и Храт” “дөвлети оңат доландырмак” дийлен зат нәме диен меселә хас көп үнс берипдир. Китапда көп санлы роваятлардан алнан маглуматлар гетирилйәр ве Пишдадылар ве Кейлер неберелериниң легендар патышаларының санавы берилйәр. Оларың шалык сүрүшлериниң ызыгидерлилиги эсасан Фердөвсиниң “Шанамасындака” меңзешдир.

“Риваят”. “Ровaят”. Бу китап хем соңкы дөврүде дөредилен эсерлериң биридир. Ол хем эдил “Меног-и Храт” ялы сораглар-җогаплар гөрнүшинде язылыпдыр. Ормазд Зардуштың сорагларына җогап берип, дини таглыматың иң эсасы меселелерини оңа дүшүндирйәр. Китапда тәзе, бейлеки чешмелериң хич биринде өз беяныны тапмадык, Авестаның ровaятларының ве оларың мазмунларының тесвирлениши ве дүшүндирилиши айратын гызыклыдыр (мысал үчин, Кэрсаспаның гөркезен гахрыманчылыклары барадакы ровaятлар). “Ровaят” китабы ики гөрнүшде: пехлеви дилиндәки асыл нусгасында ве тәзепарс дилине гечирилен терҗимеси боюнча бизе гелип етипдир.

Питаона. Дөве чокуныҗы (серет: Ахуралар ве дөвлер). Урвахшайи өлдүрен персонаж. Керсаспаның Питаонаны өлдүрмеги онуң гөркезен эдерменликлериниң биридир. Бу хадыса гиңишлейин белли дәл.

“Яшт”: 19. 41.

Пишдадилер. Серет: Парадата.

Пишина. 1. Кавилер небересинден бир патыша, Кави – Апивохиниң оглы; 2. Көлүң ады. Йөне хәзирки дөврүде онуң хайсы көле дегишлидигини айтмак кын.

“Яшт”: 5. 37; 19. 71.

Порудахшти. Ашавазданың атасы. “Яштларда” 13. 112. ол бакы яшаян Ратуларың едисиниң бири хөкмүнде ятланып гечилйәр ве Хванирата ёлбашчылык эдйәр.

“Яшт”: 5. 32.

Порушаспа. Пехлеви дилинде Порушасп. Заратуштраның атасы, Спитаманың неслинден гелип чыкан. “Бундахишниң” берйән маглуматларына гөрә, Порушаспа Спитаманың отузынҗы неслиниң нébереси. Авестада Порушаспа хаоманың ширесини гысып чыкаран дөрдүнҗи адам.

“Видевдат”: 19. 4, 6, 46. “Ясна”: 9. 13. “Яшт”: 5. 8.

Пешана. Кави Виштаспаның душманы. Хионилер билен болан урушда Пешана Арежатаспаның тарапында чыкыш эдйәр. Вака гиңишлейин белли дәл.

“Яшт”: 5. 109; 19. 87.

Пешотану – Агыр җезаның бир гөрнүши. Пешотану болан адамлара ики йүз ат гамчысыны ве Сраоша – чараның ики йүз чыбыгыны урупдырлар.

Рага – Пехлеви дилинде Рей, Мидиядакы шәхериң ве ериң ады; ол хәзир Тәхран билен гошулышып гидипдир.

“Видевдат”: 1. 15. “Ясна”: 19. 18.

Раман. Чеменликлериң ве өри мейданларың Худайы.

“Видевдат”: 31. “Яшт”: 1. 32.

Ранха. Пехлеви чешмелеринде Рах, Араг, Аренг ве бейлеки атлар гөрнүшинде душ гелйәр. Ровaятлардан гелип чыкян нетиҗә гөрә, ол Волга я-да Сырдеря болмалы . Заратуштрачылык диниң ровaятлары боюнча ол адамзат дүнйәси йүзе чыкан махалы дөрән дүнйә дережесиндәки деря. Ранха дүнйәниң гырасындан акып гечйәр (Авестадакы

“Ранханың өз гөзбашыны алып гайдян еринде” диен аңлатма узаклыкда ерлешен ери гөркезйәр). Пехлеви чешмелеринде кәмахаллар шейле дийилйәр: Рах дерясы өз гөзбашыны Варкаш (Авестада Вору-каша) деңзинден я-да Хугар (Авестада Хукарья) дагының гершинде ерлешен Ардви чешмесинден алып гайдып, Хванирасың бир тарапының дашына айланяр ве оны чет-гырадакы кешварлардан айрып, тәзеден өз сувуны Варкаш деңзине гетирип гуйяр.

“Видевдат”: 1. 19. “Яшт”: 5. 63, 81; 10. 104; 14. 29.

Рату. “Ёлбашчы”, “Казы” диймекдир. Илкибада Рату арий тайпаларының бириниң рухы ёлбашчысы ве дини казысы. Заратуштрачылык дининиң дүнйәниң гурлушы барадакы таглыматы боюнча Рату мадды дүнйәдәки әхли җандарларың ве бейлеки затларың үстүнден гөзегчилик эдйәр. Олардан ашакдакылары гөркезмек болар: заратуштрачылык динине уййян арий тайпаларының ве халкларының Ратусы; гиҗе-гүндизиң, ягны Худай-гахың Ратусы, доварларың, сувларың, Хваниратаның, өсүмликлериң ве бейлекилериң Ратусы.

Рашну. “Хакыкат”, “Адалатлылык” диймекдир. Пехлеви дилинде Рашн. “Гатларда” онуң ады тутулмаяр. “Кичи Авестада” – адам шекилли Худай, адалатлылыгың Худайы. Михр ве Срош билен билеликде рашну Чинвад көпрүсиниң өңүнде өлен адамлары гаршылаярлар, онуң оңат ве ярамаз пикирлерини, сөзлерини ве херекетлерини терезә гойярлар ве онуң нетиҗесинде оңа хөкүм чыкарярлар. “Видевдатда” ве “Яшт” китабында (Рашнуның өзүне багышланан “Яшт” 12-ден бейлекилерде) Рашну адатча Митра (хинди-эйран эйямында шертнаманың ве касамың Худайы) билен билеликде херекет эдйәр. “Яснада” ве “Виспередде” Рашну элмыдама диен ялы Арштат билен билеликде ятланыляр. Онуң эсасында шейле чаклама этмек мүмкин: Рашнуның кешби “Кичи Авестаның” худайларының дөрән дөврүнде Хакыкатың бир Худайы ве адалатлылыгы голдамак боюнча Митраның везипесини ерине етириҗи хөкмүнде йүзе чыкыпдыр. Пехлеви эдебиятында Рашнуның үстүне, умумылыкда аланыңда “Кичи Авсетадакы” ялы везипелер йүкленипдир.

“Яшт”: 10. 41, 79, 81, 126, 139; 13. 3, 47-48; 14. 47; 17. 16.

“Роваят”. Серет: Пехлеви эдебияты.

Савар. Серет: Сару.

Сагдид – Адам өлүүп рухы тенинден гиденден соң өлүмиң дөви Друхш – йа-Насу довзахдан гелип мерхумың җеседини эеләпдир. Җесет харамланыпдыр ве ол өзүне галташан адамлары ве бейлеки затлары харамлапдыр Шонуң үчин заратуштрачылар мерхумың тенинден Друхш – йа-Насуны ковуп чыкармак үчин дөрт гөзли ити я-да гулаклары сары ак ити мерхумың җесединиң янына гетирипдирлер. Ит җеседе середенден соң, Друхш – йа-Насу ызына довзаха гачып гидипдир.

Саклар. Чарва тайпалар болан “Скиф” шахасының умумы ады . Илкибада Саклар дийип Авестаның турларына дүшүнипдирлер. Пехлеви китапларында турлар эйям түрк тайпаларыдыр. Ахемени шаларының язгыларында “Саклар” дийип әхли скифлери атландырыпдырлар. Саклары, кәмахаллар өзбашдак халк хөкмүнде, үч бөлеге бөлүпдирлер: 1. “Улы Саклар” (ягны “Улы топар”) я-да массагетлер – араксың (Сырдеряның) аңырсындакы гүндогар чөллүклеринде яшаян аланларың ата-бабалары; 2. “Хаумаварга Саклары” (ягны, “Хаома чокунян саклар” я-да “Хаоманы тайярлаян Саклар” болмагы хем әхтималдыр). Юнанлар бу саклара “амиргий скифлери” дийип ат берипдирлер. Олар Памир ве Хиндигуш дагларындан башлап Хинд дерясының боюндакы

жүлгелере ченли яйрап яшапдырлар. Дарий I шалык сүрен дөврүниң (м.ө. 521-486-нҗы йй.) ахырларындан башлап, кәмахаллар олары “дахлар” дийип атландырып башлапдырлар.

Мегерем, бу тайпалары Страбон “дай” дийип атландыран болса герек; 3. “Тиграхауда саклары”. Олар Ахеменилер дөвлетиниң Туран бөлегиниң арачәклеринде яшапдырлар. Оларың гейимлериниң тапавутлы ери, келлелерине чүр башлы телпек гейипдирлер (Геродот. VII. 64), шонуң үчин хем ахеменилериң язгыларында олар көп халатларда “чүр башлы телпекли саклар” дийлип атландырылыпдырлар. Сакларың медениети м.ө. VIII-VII асырларда йүзе чыкыпдыр» . Массагетлериң дәп-дессурларыны Геродот (1. 215-216) беян эдипдир. Сакларың дини хинди-эйран динине голай болупдыр. Заратуштрачылык дининиң роваятлара эсасланан тарыхында турларың ёлбашчысы Франхрасьян эйран арийлериниң барлышыксыз душманы хөкмүнде чыкыш эдйәр. Франхрасьяның кешбинде тарыхы шахсы гөз өңүне гетирмек кын – хич болманда диңе онуң адының тарыхы болмагы мүмкиндир. Хас догрусы, адатча эпики дәп-дессурларда болшы ялы, тарыхы вакалар гысылып, тутуш бир тарыхы эйямың вакаларының бир эпики гахрыманда бирлешдирилмеги болуп гечипдир. Шейле эйям Тураның тарыхында дүйпли өзгериш эйямы хөкмүнде чаклама эсасында бизиң гөз өңүмизе гелйәр. Ол эйямда илатың бир бөлеги чарвачылык хоҗалыгына гечипдир ве Тураның сәхраларындакы ярым экеранчылык медениети ат үстүнде яшап йөрен Сакларың, арасса чарвадарларың медениети билен чалшырылыпдыр. Эдил Гара деңзиң кенар якаларында атлы чарвадарларың медениети дөредиленден соң, узакдакы киммерийлериң ве скифлериң басылып алнышы ялы, Туранда хем шоңа меңзеш хадысалар м.ө. IX ве VIII асырларда болуп гечмели болупдыр, ягны тәзе атлы гошуның уруш алып барыш ёлларына тайяр болмадык отурымлы экеранчылык билен мешгулланян велаятлар вагтлайынча басылып алынмалы болупдыр... Вагшы хөкмүнде Франхрасьяның кешби Хорезмиң, Маргиананың, Хариниң ве Дрангиананың илатыны гөз өңүне гетиренинде бири-бири билен долы багланышяр, диңе эййәм “шәхер” медениети дережесине етен Хорезмиң яшайҗылары бираз тапавутланяр” . Эйранлылар билен туранлыларың арасындакы гөреше “Яштлар” китабының бөлеклери (5. 108-118; 17. 55-56; 19. 55-64 ве башгалар) ве Фердөвсиниң “Шанамасының” эп-эсли бөлеги багышланыпдыр. “Бу ики халкың гапма-гаршылыклы (дуалистик) заратуштрачылык дининиң улгамындакы Ягшылык билен Яманлыгың арасындакы гөреши гөз өңүне гетирмәге мүмкинчилик берйәндиги шүбхесиздир” .

Сама. Пехлеви дилинде Сам. Серет: Кэерсаспа.

“Ясна”: 9. 10. “Яшт”: 13. 61.

Саошьянт. Пехлеви дилинде Сошант.

“Видевдат”: 19. 5. “Ясна”: 12. 7. “Яшт”: 13. 17, 38; 17. 2; 19. 11, 19, 22-23, 89.

Сару. Пехлеви дилинде Савар. Авестада дөвлериң бири хөкмүнде чыкыш эдйәр. Мегерем, онуң ады хиндилериң Шивасының үйтгедилен гөрнүши болса герек. Пехлеви чешмелеринде Савар тертип-дүзгүнсизлигиң ве дөвлетиң йыкылышының дөви. Оны Ахриман адамзат дүнйәси йүзе чыкан дөврүнде дөредипдир ве Амахраспандларың ве оларың төверегиндәкилериң гаршысына гоюпдыр.

“Видевдат”: 19. 43.

Сатаваэса. Пехлеви дилинде Садвес.

Сахнавак. Серет: Арнавак.

Саэна. Авестаның метинлеринде кәмахаллар ятланып гечилйән бүргүде меңзеш мифики гуш. Саэнадан өз гөзбашыны пехлеви эдебиятындакы Сенмурв алып гайдяр. Ол балык теңңелери билен өртүлен ганатлы ите меңзеш болупдыр (бу болса онуң үч саны тебигы хадысаларда – ерде, ховада ве сувда хөкмүрованлыык эдендигини аңладяр). “Меног-и Храт” боюнча Сенмурв Варкаш (Авестада Вору-каша) деңзиндәки адада, әхли тохумларың эсасында өсүп отуран бир агаҗың (ол Хом агаҗына меңзедилйәр) үстүнде яшаяр. Хачанда Сенмурв ганатларыны галгаданда ол агачдан Варкаш деңзине әхли өсүмликлериң тохумы гачяр. Тиштар сув билен тохумларың әхлисини ичйәр ве олар ягыш билен ере дөкүлйәрлер. Сенмурв барадакы дүшүнҗелер билен Фердөвсиниң “Шанамасындакы” ве бейлеки парс ве түркмен эртекилериндәки Симург гушуң кешби бири-бири билен багланышыклыдыр.

“Яшт”: 14. 41.

Сиявахш. Серет: Сьяваршан.

Снавидка. Авестада даш элли Худай билен гөрешиҗи пәлван. Снавидканың өлдүрилмеги Кэрсаспаның гөркезен гахрыманчылыкларының биридир. Снавидка билен баглы ровaятларың нирeден гелип чыкандыгы белли дәл. Пехлеви чешмелеринде онуң ады тутулмаяр.

“Яшт”: 17. 51.

Спинҗаурушка. Кави-Виштаспаның душманы, эйранлыларың хионилер билен болан уршунда Арэҗатаспаның тарапында чыкыш эдйәр. Бу кешп билен баглы вакалар гиңишлейин белли дәл.

“Яшт”: 17. 51.

Спитама. Авеста дилинде “Агымтыл”, “Аксовулт” диймекдир. Пехлеви дилинде Спитам. Авестада ол заратуштрачылык дининиң пыгамбериниң небересиниң ады хөкмүнде Заратуштраның ады билен билеликде тутуляр. “Бундахишн” боюнча, Спитам Манушчихриң бәшинҗи аркасының несли, Заратуштраның ата-бабасының он дөрдүнҗи аркасының несли.

Спитьюра. Пехлеви дилинде Спитур. Йиманың доганы, Йима тагтдан дүшүриленден соң, Спитьюра Парадаталарың тагтыны биканун эеләп, Ажы-Дахаканың тарапына гечйәр ве онуң билен билеликде Йиманы ызарлаяр, оны тутуп, хениз дирикә бычгы билен кесип өлдүрйәр. Бу ёрдум, мегерем, өз гөзбашыны доганың-доганы өлдүришине багышланан иң гадымы ровaятлардан алып гайдян болса герек. Заратуштрачылык таглыматының дәп-дессурларындан бу ровaятлар билен багланышыклы ислендик арабагланышык бир эййәм арадан айрылыпдыр.

“Яшт”: 19. 46.

Спэнта – Армайти. “Кераматлы Диндар”. Амеша – Спэнтаның худайларының бири. “Гатларда” Ахура-Мазданың оңат хәсиетлерини өзүнде җемлейән худайхон, дурмушы меселелерде чарвадарчылыкда яшаян Айшманың ве “чопанчылык җемгыетиниң парахат дурмушының” гаршыдашы. “Гатларда” Армайтиниң парахатчылык таглымы билен арабагланышыгы ачым-айрак гөрүнйәр. Мысал үчин ол барада “Яснада” (47. 3) шейле дийилйәр: “Сен (Ахура-Мазда) доварларымызы аркайын бакар ялы, бизи парахат дурмуш билен үпҗүн эдйән Армайтини дөредип бердиң” . Шейле везипе билен Спэнта – Армайти “Гатларда” Хшатра-Варья билен билеликде херекет эдйәр. “Кичи Авестада” Спэнта-Армайти өзбашдак аял Худай болуп, ер йүзүне ховандарлык везипесини берҗай эдйәр. Пехлеви чешмелеринде Спэнта-Армайти “Эне – Ер” Спандармата габат гелйәр.

“Видевдат”: 2. 10, 14, 18; 3. 35; 8. 21, 72; 19. 13, 16. “Ясна”: 12. 2; 28. 3, 7; 30. 7; 47. 1-3, 6. “Яшт”: 1. 25, 27, 29, 32; 10. 92; 10. 3; 17. 6.

Спэнта-Маньюю. “Мукаддес рух”. Көп халатларда Ахура-Мазданың өзүне меңзедилип, оңат затларың башыны башлайжы хасап эдилйәр. Спэнта-Маньюның ве Төврадың Мукаддес Рухуның кешплериниң бири-бирине меңзешлигинден чен тутуп, оларың тарыхы арабагланышыгы барада телим гезек чакламалар өңе сүрүлди. Йөне Спэнта-Маньюның хут Заратуштраның өзүниң дини-пелсепе агтарышларының эсасында худайшынаслык таглыматына гиризен тәзелиги диен чаклама хас ынандырыжылыкдыр. Спэнта-Маньюю Ахура-Мазда билен билеликде Анхра-Маньюның гаршыдашыдыр. Кәмахаллар ол оңа диңе мадды дүнйәде гаршылык гөркезйәр. Ахура-Мазда болса Анхра-Маньюю билен диңе дини меселелерде, ягны Ягшылык билен Яманлыгың арасындакы гөрешлерде оңа гаршы чыкяр. “Гатлардакы” дүнйәниң гурлушы меселесинде Спэнта-Маньюю Ахура-Мазда меңзешдир (“Ясна” 30) – ол илкибашда Анхра-Маньюю билен экиз догандыр. Меселә болан бу гарайыш, мегерем, зурванчыларың (серет: Зурван) дининде өлдүрилен болса герек.

“Видевдат”: 2. 1; 3. 20; 13. 1-2, 5-6, 16, 28; 19. 9, 11; “Ясна”: 28. 1; 30. 3-5, 10; 47. 1-6; “Яшт”: 1. 1, 12, 32-38; 6. 2; 8. 10, 48; 10. 73, 142-143; 13. 2-3; 13. 28-29, 42, 47; 14. 1, 34, 42; 19. 44, 46.

Сраоша. “Гулак асмак”, “Табын болмак”. Пехлеви дилинде Срош, парс дилинде Суруш. “Гатларда” “дине эерйән” жынс ады, Гахар-газаба – Айшма гаршы дуружы, кәмахаллар азда-кәнде адам хәсиетлери берилйәр. “Кичи Авестада” Сраоша диен дүшүнжә адам шекилли Худайың хәсиетлери берлипдир. Ол тертип-дүзгүниң ве дине гулак асмаклыгың рухы, Худая чокунманың ховандары, дөв Айшманың гаршысына дуружы. Сраоша Анхра-Маньюның дөреден ярамаз затларына зарба уряр, олары ёк эдйәр ве Митра ве Рашну билен билеликде Чинвад көпрүсиниң өңүнде мерхумлары суд эдйәр, олара дегишли карар чыкаряр. Пехлеви чешмелеринде Срош кәмахаллар Амахраспандларың хатарына гечирилипдир.

“Видевдат”: 8. 20, 72; 13. 3; 19. 5. “Ясна”: 10. 1; 44. 16; 60. 5. “Яшт”: 1. 9, 20; 10. 41, 52, 100; 17. 16.

Срош. Серет: Сраоша.

Сьяваршан. Пехлеви дилинде Сиявахш, түркмен дилинде Сыявуш. Ол Кави-Усананың оглы ве Кави-Хаосровың атасы. Авестада Сьяваршан хакында диңе үч саны ровоятда салгыланма бар. Сыявуш барадакы маглуматлар, эсасан, пехлеви чешмелери ве Фердөвсиниң “Шанамасы” боюнча беллидир. Оларда шейле дийилйәр: шазада Сиявахша-Сыявуша онуң өвей энесиниң, ягны Кей-Усаның (Авестада Кави-Усан) аялының гөвни гидйәр. Сиявахш бейле гатнашыгы рет эдйәр. Кей-Усаның аялы, Сиявахшың бу херекетине гахар-газаба мүнүп, патышаның өңүнде ол өзүне мениң якынлыгымы талап этди дийип мыжабат атяр. Кей-Усан бу төхмете ынаняр ве Сиявахшы масгаралап, юртдан ковуп чыкаряр. Сиявахш турларың юрдуна баряр, Фрасийага (Авестада Фрахрасьян) гуллуга дуряр, онуң гызына өйленйәр ве ынамдарлык билен гуллук эдени үчин көп хормата ве сылага мынасып боляр. Фрасийагың доганы, Карсеваз (Авестада Кэрсавазда) гөриплик эдип, Сиявахш дөнүклик этмәниң ой-пикиринде яшаяр дийип Фрасийагы ынандыряр. Фрасийак бу төхмете ынаняр ве Сиявахшы жезаландырып өлдүрйәр. Сиявахшың өлүминиң хунуны онуң оглы Кей-Хосров (Авестада Кави-Хаосрава) аляр.

“Яшт”: 17. 38, 42; 19. 71, 77.

Сэрвара. “Шахлы (?)”. Пехлеви дилинде Сровар. Авестада әгирт улы йылан гөрнүшинде беян эдилйәр. Оны Керсаспа өлдүрйәр. Пехлеви дилиндәки эсерлерде Сровары өлдүрмек боюнча гөркезилен гахрыманчылык кәмахаллар Самың (Авестада Сама) ады билен багланышдырыляр. Эйранда ве Туранда заратуштрачылык дининиң тутулан дөврүниң бүтин довамында бу роваят мазмун ве вака бабатларында хич хили үйтгешиклере сезевар эдилмәндир. Ол барада хас долы маглумат соңкы дөвүрлерде дөредилен “Роваят” атлы пехлеви эсеринде ве онуң тәзепарс дилине едилен терҗимелеринде берилйәр. Оларда шейле маглуматлар берилйәр: Сровар – дишлери “адамың элиниң узынлыгына дең болан” йылан, онуң хер гулагы “он дөрт ёрганың улулугына барабар”, гөзлери “арабаның тигри” ялы ве шахлары “агаҗың шахасы” кимин. Сәхралыкдан атлы гечип барярка, Кэрсасп (Авестада Кэрсаспа) уклап ятан бу йыланың гөвресини кичирәк бир дагың гершидир өйдүп, онуң үстүне чыкып, гүнортанлык нахар биширмек үчин от якыпдыр. Онуң ыссысына йылан ойнапдыр ве Кэрсасп онуң гуйругындан келлесине ченли ярым гүнләп ылгапдыр. Диңе агшамара ол йыланың келлесине барып етипдир ве уҗы томмарчаклы таяк билен уруп, онуң келлесини кесипдир. Фердөвсиниң “Шанамасында” Сровар ады тутулман херекет эдйәр. Оны Кешеф дерясының боюнда Залың атасы Сам өлдүрйәр.

“Ясна”: 9. 11. “Яшт”: 19. 40.

Тансар, Тусар – Заратуштрачылык дининиң соңкы дөвүрлериниң дәби боюнча “мобед мобедан” (“руханыларың руханысы”, “дөвлетиң баш руханысы”) илкинҗи сасанлы патышаларының дөврүнде яшап гечен белли дини гурамачы, руханыларың ве патышаларың халыпасы, тербиечиси. “Денкард” Тансары ахеменилериң Персопол көшги (Александр Македонский тарапындан) ода берленде Авестаның ёк эдилен метинлерини тәзеден дикелдиҗи хасап эдйәр. Тансар шейле-де Эйраның демиргазыгында ерлешен велаятың хәкими үчин йөрите язылан ахлакы ве сыясы маслахатлары берйән өвүт-үндев эсериниң хем язары хасап эдилйәр. Кәбир алымларың пикирине гөрә, Тансар ойланып тапылан тарыхы кешп болуп, ол соңкы дөврүң эсерлеринде юрдуң баш руханысы ве ёкары дережели дөвлет адамы, эмма дүрли себәплере гөрә ызарланмалара сезевар эдилен ве ятдан чыкарылан Картири (Кирдери) чалшырыпдыр.

Тантриявант. Кави-Виштаспаның душманы, хионилер билен болан урушда Арэҗатаспаның тарапында чыкыш эдйәр. Вакалар гиңишлейин белли дәл.

“Яшт”: 5. 109; 17. 51; 19. 87.

Тахма-Урупи. “Тилки дерисине гейнен батыр” я-да “Дери гейнен батыр Тилки”. Пехлеви дилинде Тахморуп, парс дилинде Тахмурас. Парадата небересинден болан икинҗи патыша. Кәбир пехлеви чешмелериниң берйән маглуматларына гөрә, Йиманың (Авестада Йима) доганы. Өзүниң 30 йыллык шалык сүрен дөврүнде Тахма-Урупи дөвлер билен үзнүксиз уруш алып баряр ве хер сапар олары еңлише сезевар эдип, дүнйәни Нежисликден арассалаяр. Хачанда оңа Анхра-Манью гаршы чыканда, ол оны еңйәр, ат кешбине гирмәге меҗбур эдйәр ве отуз йылың довамында онуң үстүне мүнүп, “дүнйәниң о четинден бу четине” айланяр. Пехлеви чешмелериниң берйән маглуматларына гөрә, Ахриман Тахморупдан азатлык диләп, оңа хат-язувың гизлин сырыны аян эдйәр, патыша болса язув улгамының сырыны адамлара берипдир. Тахма-Урупаның өлүми барадакы роваят еке-тәк чешме – тәзепарс дилиндәки “Роваят” бонча беллидир. Ахриман ат кешбине гирип, Тахмурасы өз үстүне мүндүрип айлап йөрен махалы, пурсат сайлап ве мекирлик билен онуң аялындан, онуң өзүне, ягны дөве атланып йөрен махалы хей бир

горкы-үрки эдйән бармы я-да ёк шоны билип бермеги сорапдыр. Гөрсе Тахмурас бейик ере чыкмакдан горкян экен. Онуң аялы садалык эдип бу гизлин сыры Ахримана аян эдипдир. Ахриман оны эшидип, шобада Албурз (Авестада Хара Бэрэзайти) дагының депесине чыкыпдыр ве хачанда патышаның бейикликден келлеси айланан махалы, ат кешбине гирен дөв оны үстүнден зыңыпдыр ве тутуп ийипдир. Ормаздың векили Суруш (Авестада Сраоша) Җама (Авестада Йима) Ахриманы гөзләп тапмагы ве онуң гарнының ичинден Тахмурасың тенини чыкарып алмагы буйрупдыр. Дүрли хили сыпайычылыклар эдип Җам Ахриманың ынамына гирипдир, онуң ашгазанының ичинден Тахмурасың җеседини чыкарып алыпдыр ве оны заратуштрачылык дининиң дәп-дессурына лайыклыкда, җайламага берипдир. Җам җесет билен галташандан соң пис кесел билен кеселләпдир. Җам гүнлериң бир гүни пис кесел ёкашан элини сыгрың пешеви билен ювянча узак вагтлап җебир чекип гелипдир. Шондан соң ол гутулыпдыр. Шейлеликде, сыгрың пешевиниң адамлары харамлыкдан арассалаяндыгы аян болупдыр.

“Яшт”: 19. 21.

Тарыплар өйи. Худайың шанына дини айдымларың айдылян ери, Ахура-Мазданың Бехишти, “түкениксиз ягтылыгың” шалыгы. Ики башлангычлы (дуалистик) заратуштрачылык дини улгамында, “түкениксиз түмлүгиң” шалыгы Душахва, Анхра-Маньюның меканы довзаха гаршы гоюляр. Адатча Гаронмана билен бир зат хасап эдилйәр. “Кичи Авестаның” ве пехлеви эдебиятының дәплеринде “Тарыплар өйи” пәк ынсанларың о дүнйәдәки меканыдыр.

“Видевдат”: 19. 32. “Ясна”: 28. 4. “Яшт”: 32, 57, 123-124; 19. 17, 44; 22. 15.

Тир. Пехлеви дилинде “Чалт” диймекдир. Заратуштрачылык дининиң дүнйә гурлушында Утарыт сайярасы билен баглы Тиштара бап гелйәр.

Тиштар. Серет: Тиштрия.

Трайтаона. Пехлеви дилинде Фретон, парс дилинде Феридун. Бу кешбиң гелип чыкышы барада “Трита 2” атлы макала серет. Авестада Трайтаона Атвиниң оглы, биканун тагты эеләп Ажы-Дахаканы тагтдан дүшүрен ве өлдүрен Парадата небересиниң бәшинҗи патышасы. Тагта чыкандан соң Трайтаона Арнавака ве Сахнавака өйленйәр. Олардан Трайтаонаның үч оглы боляр: пис Сайрима (ортапарс дилинде Салм, парс дилинде Селм), Тура (ортапарс дилинде Тур) ве диндар Арью (ортапарс дилинде Аирик, парс дилинде Иреж). Трайтаона барадакы бейлеки маглуматлар пехлеви чешмелери ве Фердөвсиниң “Шанамасы” боюнча беллидир. Оларда берилйән маглуматлара гөрә, Фретон гаррандан соң патышалыгы өз огулларына бөлүп берйәр. Аирика Эйран (Арианам Вайҗа), Салма ве Тура гүндогардакы чет-гырак ерлер етйәр. Шейлеликде Аирик эйран арийлериниң, Салм – сарматларың, Тур – турларың несилбашылары болярлар. Трайтаона Пишдадилериң тагтыны Аирика берип, өзи дөвлет башындан айрыляр, дынч аляр. Арадан он ики йыл геченден соң Салм ве Тур патышалыгың бөлүнишинден нәразы болуп, хем гөрипчилигиң лабырына батып Аириканы өлдүрйәрлер. Шейле ягдайда Трайтаона ене-де Эйран тагтына доланып гелйәр. Аириканың өлдүрилмеги эйран арийлериниң ве турларың арасындакы көп асырлык урша себәп боляр. Аириканың неберелери турлардан гачып, Мануш дагында гизленйәрлер; Шол ерде Манушчихр догуляр. Фретон 500 йыллап (онуң ичине Аириканың 12 йылы хем гирйәр) шалык сүрйәр. Шондан соң Пишдадыларың тагтына Манушчихр гелйәр ве Аириканың өлүминиң арыны аляр.

“Видевдат”: 1. 17. “Ясна”: 9. 7. “Яшт”: 5. 33, 61; 14. 40; 17. 33, 35; 19. 36, 92.

Трита. “Үчүнҗи”. 1. Эйран эсгери, Саюжриниң оглы, Ашавазданың доганы. Онуң билен баглы вакалар гиңишлейин белли дәл.

“Яшт”: 5. 72.

Трита 2. Самың оглы ве неберeси, икинҗи болуп хаоманың ширесини гысып чыкаран адам. Онуң үчин Худай оңа ики саны оглы – Урвахшайяны ве Кэрсаспаны багш эдйәр. “Видевдат” (20) Тританы Парадата неберeсинден гелип чыкан илкинҗи тебип, “дерман отларының патышасы” Гаокерниниң руханысы эдип гөркезйәр. Тританың хайышы боюнча Ахура-Мазда оңа дерман отларыны берйәр ве Трита олары уланып, Анхра-Маньюның ериң йүзүне гойберен кеселчиликлеринден дыняр. Трита барадакы дүшүнҗе өзүниң гөзбашыны хинди-эйран эйямының гадымыетинден алып гайдяр. Илкибада Трита, мегерем, асман Худайы болуп, ол апы-тупана ве йылдырыма меңзедилен болса герек. Эййәм “Ведаларың” иң гадымы бөлеги болан “Ригведада” Индра Тританы ызкы орна гечирйәр ве онуң белли бир везипеси хем ёк. Ол өзүнде асман Ягтылыгыны җемлейәр, адамларың гүнәсини гечйәр, сомың (Авестада хаома) ширесини ягыш сувы билен гарып, онуң билен адамларың кеселлерини беҗерйәр. “Ведалардакы” Тританың адындан угур алсаң, онда “Трита Аптья” (“Үчүнҗи сувлы” дерман) Авестадакы хаоманың ширесини икинҗи болуп гысып чыкаран Атвиядыр. Илкибада ол Авестадакы Тританың атасы хасап эдилип, соң, бу кешбиң иң ирки кемала гелиш дөврүнде (әхтимал, ахемени эйямындан өңки дөвүрде) еке-тәк гахрыман Трита – тебибе ве йылан билен уршуҗа өврүлйәр. Соң бу кешп икә бөлүнйәр: хаоманың дерманларының руханысы: тебип Трита ве Атвии Трайтаонаның (бу адың дүйби хем мукаддес “үч” сандан ыбарат) оглы – йылан билен уршуҗы гахрыман. Биринҗиден, шейле чаклама “Ригведаның” айдымларының бири боюнча тассыкланяр. Онда Трайтаонаның гөркезен гахрыманчылыгы, ягны онуң үч келлели йыланы өлдүриши Тританың ады билен берилйәр; икинҗиден, Трайтаона кесел беҗериҗи Худайың көп хәсиетлериниң берилмеги хем бу чакламаны тассыклаяр: кәмахаллар оны дерманлары ойлап тапыҗы эдип хем гөркезйәрлер. “Яшт” 13. 131-де болса, Трайтаонаның фравашилериниң “йыланың гойберен Мерез” кеселинден горкяндыгы барада айдыляр. Өз гезегинде, бу шаятнама, хинди-арийлериниң ынамына лайыклыкда, адам дөвден гелип чыкан зәхерли йыланың чакмагы зерарлы онуң бедени хапаланып кеселчилиге учрапдыр дийип чак этмәге мүмкинчилик берйәр. Диймек, бу ерден кесел беҗериҗи Худай хөкманы суратда йылан билен гөрешиҗи Худай болмалы диен нетиҗе чыкяр. Сасанлылар заманының канунлашдырылан заратуштрачылык дининде Тританың медениети ортадан айрыляр. Эдил шонуң ялы-да Хаома хем өз әхмиетини йитирйәр.

“Ясна”: 9. 10.

Туранлылар. Серет: Турлар.

Турлар. Эйранлылара душманчылыкда болан чарва тайпалары. Турларың гелип чыкышы барадакы роваята серет: Трайтаона. Авестадакы турлар, мегерем, саклар билен бир халк болса герек (Турлар я-да туранлылар дийип, гадымы гузлары, огузлары, соңкы дөвүрлер үчин болса түркменлери дүшүнмек хакыкатдан даш болмаса герек).

“Видевдат”: 23. 39. “Яшт”: 5. 41, 54, 73, 81; 13. 38; 17. 38, 42, 55-56; 19. 56-58.

Тус. Серет: Туса.

Туса. Пехлеви дилинде Тус. Авестада Наотарың оглы. Ол Канхуны Ваэсакиниң огулларыны турлардан азат эдйәр. Пехлеви чешмелеринде Тус бакы Рату хөкүмдарларың

бири хөкмүнде ятланыляр. Олар дүнйә тарыхының ахырында оны бетпәлликден ве нежисликден арассаламага (фрашо-керети) Ормазда ве Саошянта көмеге гелйәрлер.

“Яшт”: 5. 53, 58.

Урватат – нара. “Әрлериң хөкүмдары”. Заратуштраның кичи оглы. Роваята гөрә, Заратуштраның үч саны оглы болупдыр: Исадвастру, Хвара-читру ве Урватат-нара. Заратуштрачылык дини улгамында олар Эйраның ве Тураның җемгыетиниң үч саны гатлагының - руханыларың, эсгерлериң ве малдарчы-экеранчыларың ата-бабалары хасапланмак билен, Заратуштраның өзүниң үч саны хәсиетини – “биринҗи руханыдыгыны, биринҗи эсгердигини, биринҗи малдардыгыны” аңладярлар. “Видевдатда” (2. 43) Урватат-нара ве Заратуштра Варың үстүндәки асман Ратулары эдилип гөркезилипдир. Заратуштра Варада Хакыкаты, Адыллыгы ве Дини горап сакляяр, Урватат-нара болса Варада эшретлилиги ве болелинлиги берҗай эдйәр.

“Видевдат”: 19. 43.

Урвахшайа. Пехлеви дилинде Урвахш. Тританың оглы (серет: Трита 2). Кэрсаспаның доганы. Соңкы дөвүрлерде ол “Диниң тертип-дүзгүнини саклайҗы ве канун чыкарыҗы” боляр ве Питаона тарапындан өлдүрилйәр. Урвахшайа билен баглы вакалар гиңишлейин белли дәл.

“Ясна”: 9. 10.

Урупи. Серет: Тахма-Урупи.

Урва. Овганыстаның гүндогарында ерлешйән велаятың ады.

“Видевдат”: 1. 10.

Усан. Серет: Кави-Усан.

Усхинду. Пехлеви дилинде Усиндом. Мифики даг болса герек. Онуң ерлешйән ери дийип Вору-Каша деңзини гөркезйәрлер. “Бундахишниң” берйән маглуматларына гөрә, Усиндом тутушлыгына лагыл дашларындан ыбарат болупдыр. Ардви чешмесиниң сувларының бир бөлеги алтын ханалы яплар билен Усиндомың гершиниң үстүнден Хугар (Авестада Хукарья) дагының җүлгелерине акып гелип, соң онуң ярысы Варкаша (Авестада Вору-каша) гуйяр, бейлеки ярысы булут гөрнүшинде асмана галяр.

“Яшт”: 8. 32.

Ушида ве Ушидарна. Ики саны даг депеси, такмынан Дрангианада (Систанда) ерлешйәр. Хәзирки дөврүң тесвирленмесине лайыклыкда бу ики ат – “Даң чагы”, “Гүн доган чагы” манылары аңладяр. Бу ики даг депесиниң аңырсындан ир эртир чагы, гүн догуп, әлем-җаханы ягтыландырып башлапдыр.

“Яшт”: 1. 28, 31; 19. 2.

Фарн, Фарр. Серет: Хварно.

Феридун. Серет: Трайтаона.

Фраваши. Пехлеви дилинде Фраварти.

«Видевдат»: 19. 14. «Яшт»: 1. 9, 30;8.2,34: 10. 3, 66, 100; 13. 1, 12, 17-19, 21; 26-27, 29-33, 35, 37, 39-40, 45-49, 51, 53, 55, 57, 59-65, 67, 69-70, 87.

Фраздану. Деряның я-да көлүң ады. Хәзирки дөврүң белли бир топоними билен габатлашдырып болмаяр.

«Яшт»: 5. 108.

Франхрасьян. Пехлеви дилинде Фрасийак Тур, парс дилинде Афрасияб. Түркмен дилинде Афрасыяп. Махмыт Кашгарлының “Диваны лугат-эт түрк” эсеринде Алп Әр Төңңе гөрнүшинде душяр. Түркменлериң арасында гадым дөвүрлерден бәри сакланып

галан “Алп Әр Төңңе” дессаны хем бар. Эйраның ве Тураның роваятларында ве шадессанларында турларың ёлбашчысы, эйран арийлериниң душманы. Бу кешп, мегерем, сакларың я-да огузларың-түркменлериң умумылашдырылан кешби болса герек. Авестада Франхрасьян турларың угры боюнча Трайтаонаның небереси, Кэрсавазданың доганы (пехлеви эдебиятының дәплерине гөрә, оларың икиси хем туран патышасы Пашанганың огуллары). Авестада Франхрасьян билен баглы диңе роваятлардакы хадысалара салгыланма бар. Роваятларың гиңишлейин маглуматлары Фердөвсиниң «Шанамасы» ве пехлеви чешмелери боюнча беллидир. Хачанда Манушчихр Аириканың (Авестада Арья) өлүми үчин онуң арыны алып, турлара гаршы йөриш эденден ве доган-доганы өлдүрижилер Салманы (Авестада Сайрима) ве Туры (Авестада Тура) җезаландырандан соң, арийлер билен турларың арасында көп асырлык уруш башланяр. Шол урушда хемише Фарсийага туранлыларың гошунына ёлбашчылык эдйәр. Манушчихриң шалык сүрен дөврүнде Фрасийага арийлериң гошуныны дерби-дагын этмек башардяр. Манушчихр өз гошуныны Аграрасың (Авестада Агрерата) көмеги билен дерби-дагын болмакдан алып галяр. Эмма Фарсияк Эйранда он ики йыл шалык сүрйәр. Ол Хварноны (Худайың назарыны) алмага далаш эдйәр. Авестада айдылышына гөрә, ол онуң үчин үч гезек Воху-каша деңзиниң сувуна чүмйәр ве хер сапар нетиҗесиз боляр. Соң ол Хварноны «еди каршварың әхлисинден» гөзлейәр ве олардан хем тапмаяр. Шу ерден башлап Авестаның ве пехлеви чешмелериниң бу меселе барада берйән маглуматлары бири-бейлекисине чапраз гелйәр. Пехлеви чешмелери хәли-шинди Фрасийагы медениетли гахрыман эдип гөркезип башлаярлар (бу болса Авеста үчин дүйбүнден ят затдыр). Ол аҗайып көшклери гурдуряр, ерлери суваряр, гәми гатнавлы яплары газдыряр, Саошьянтың доглан ери болан мукаддес Кансу (Авестада Кансава) көлүниң сувуны арассалатдыряр. Кәбир метинлер Фрасийагы ыхласлы ода чокуныҗы, от ыбадатханасыны гуруҗы эдип гөркезйәрлер. Эмма пехлеви эдебиятында-да Фрасийак өңкүлери ялы чарвадар, басыбалыҗы, заратуштрачыларың душманы. Бу ики угур сасанлы Эйраның бүтин довамында эдебиятда деңме-дең өз беянаныны тапыпдыр. Хатда шейле дәп мусулманчылык эйямының эдебиятында-да сакланып галыпдыр. Шол дөврлерде Афрасыябы арап чозушлары билен багланышдырыпдырлар ве Дахака (Авестада Ажы-Дахака) меңзедипдирлер. Франхрасйаны Кави-Хаосрава өлдүрдипдир.

«Яшт»: 5. 41; 17. 38, 42; 19. 56-63, 77, 82, 93.

Фрашаоштра. Ол Хвова небересинден гелип чыкан, Кави-Виштаспаның төверегиндәки якын адамлардан болан ве Заратуштраның динине илкинҗи эриҗилериң биридир. Ровайта гөрә, Заратуштра Фрашаоштраның гызына өйленипдир.

«Ясна»: 12. 7; 27. 8.

Фрашо – Кэрэти. Пехлеви дилинде Фрашкард.

Фрияна. Серет: Ахтия.

«Яшт»: 5. 81.

Хаосрава. Серет: Кави-Хаосрава.

Хаошьянха. Пехлеви дилинде Хошенг, парс дилинде Хушанг. Авестада Парадата небересинден болан илкинҗи патышасы. Өзүниң 40 йыллык шалык сүрен дөврүнде Хаошьянха Варадакы “Друҗың гуллукчыларыны” ве мазан дөвлериниң үчден ики бөлегини гырып ёк эдйәр. Пехлеви эдебиятының нусгалары Хошенги медениетли, акыл-пайхасы өсдүриҗи патыша эдип гөркезйәр: ол өң вагшы гөрнүшде яшап йөрен адамлара ерлери сувармагы, чөрек япмагы, дашдан җайлары гурмагы ве башгалары өвредйәр. Онуң

дөврүнде “Канун” ишленип дүзүлйәр. Оңа лайыклыкда, тайпалар хөкүметсиз яшамалы дәл, адамлара элмыдама патыша ёлбашчылык этмели. Кәбир эсерлер “мукаддес одуң гизлин сырларыны” ачмагы Хошенгиң ады билен багланышдырыпдырлар: ол илкинҗи болуп дашлары бири-бири билен чакышдырып учгуның үсти билен от алмагы өвренипдир. Фердөвсиниң “Шанамасында” Хушанг Пишдадының 40 йыллап шалык сүрен дөври адамзадың “алтын асыры” атландырылыпдыр.

“Яшт”: 5. 21; 17. 24, 26; 19. 26.

Хара Бэрэзайти (Хара, Хараити). “Бейик Хара”. Пехлеви дилинде Харбурз. “Бундахишниң” берйән маглуматларына гөрә, әлем-җахан дөрән дөврүнде ерден бөвсүп чыкан мифики даг улгамы, Хара Бэрэзайти алты саны чет гырадакы каршварлары бөлүп айрып, Хваниратаның дашыны гуршап алыпдыр. Пехлеви дилиндәки заратуштрачылык дининиң китапларында дүнйәниң гурлушы барада берилйән маглуматлара лайыклыкда, Харбурз Эйраның демиргазыгындакы Элбурс даг улгамы билен багланышдырылыпдыр.

“Видевдат”: 19. 30; 21. 5, 9, 13. “Яшт”: 5. 21; 10. 13, 50-51, 88, 90, 118; 17. 24, 37; 19. 1.

Хараити. Серет: Хара Бэрэзайти.

Харахвати – юнанларың Арахозия атландырян юрды; хәзирки Кандагар; бейлеки бир чаклама боюнча Гарут (Арахозия билен багланышыклы велаят).

Харойва – гадымыпарс дилинде Харайва, юнанча Арея, Ария, Ариана; хәзирки Овганыстаның Хырат велаятыны өз ичине аляр.

Хара. Серет: Хара Бэрэзайти.

Харватат. “Бүтевилик”. Пехлеви дилинде Хурдад. Амеша-Спэнтаның худайларының бири. “Гатларда” бу кешп Ахура-Мазданың аҗайып хәсиетлериниң бирине меңзедилйәр. “Кичи Авестада” ол өзбашдак худай болуп, сува ховандарлык эдйәр. Адатча Амэртат билен билеликде ятланяр. Ики улгамлы (дуалистик) заратуштрачылык дининде Заири атлы дөве гаршы гоюляр.

“Ясна”: 44. 17-18; 47. 1; 51. 7. “Яшт”: 1. 25; 10. 92; 10. 96.

Хатра. Пехлеви дилинде Хашар. Авестада узынлык өлчеги болуп, ол мүң саны гоша әдимден ыбаратдыр. Пехлеви эдебиятының (“Бундахишн”) дәбине гөрә, “Хашар вагт ве узынлык өлчегидир... Хашар узынлык өлчеги хөкмүнде бир парсанга дең болуп, ол мүң әдимден ыбаратдыр. Парсанг шейле-де оңат гөрйән адам, узаклыга середенде үстүне йүк йүкленен хайваны гөрүп, онуң гарадыгыны я-да акдыгыны тапавутландырып билйән” аралыгы аңладяр. Хашар вагт өлчеги хөкмүнде бир сагат йигрими минуда деңдир. Парсанг соңкы дөврүң гөркезйән маглуматларына лайыклыкда 6788,5м. деңдир.

“Видевдат”: 2. 26, 34; 8. 100-102; 13. 18. “Яшт”: 8. 23, 29.

Хафтаиринга. “Едиген”. Пехлеви дилинде Хафторенг. “Улы Едиген” йылдызлар топлумы. Шейле-де серет: Ванант.

“Яшт”: 8. 12; 13. 60.

Хаетумант – Овганыстаның Хилменд дерясының боюнда ерлешйән велаят; юнанларың Дрангиана атландырян юрдуның хем бир бөлегини өз ичине алян болмагы мүмкин.

“Видевдат”: 1. 13. “Яшт”:19. 66-68.

Хам – Верети – “Эркек эдерменлиги”. Батырлыгың ве эдерменлигиң умумылашдырылан Худайы.

“Яшт”: 10. 66; 19. 38-39.

Хаома. Пехлеви дилинде Хом.

“Видевдат”: 13. 55; 19. 9. “Ясна”: 9. 1-3, 6-7, 9-10, 12-13, 16, 19-25, 27, 30-32; 10. 1, 3-4, 6-7. “Яшт”: 5. 8-9, 11, 17, 63, 104, 124, 132; 6. 6; 8. 3, 15, 17, 19, 33; 10. 6, 88, 90-91, 120; 14. 5, 57. 63; 17. 3, 5, 37, 39, 45, 61; 19. 13, 54, 64, 96.

Хапта-хинди – сөзүң гөни манысында “Еди саны хинди (велаяты)” – Хинд дерясының боюнда ерлешен себит, Пенҗап болмагы әхтимал.

Хванавант. “Гүнешли”. Чак эдилишине гөрә, Бактрияда ерлешйән дагың ады. Эрехшиң чекип атан пейкамы Хванаванта ченли барып етйән экен.

“Яшт”: 8. 6. 37-38.

Хванирас. Серет: Хванирата.

Хванирата. Пехлеви дилинде Хванирас. Серет: Каршварлар.

“Яшт”: 10. 15, 67, 133.

Хварно. Пехлеви дилинде Фарн, Фарр. Худай барада хыялы дүшүнҗе, мукаддес От билен баглы дини гүйч. Асмандакы дүнйә башлангыҗының ёкары дереҗеси. Сөзлемиң манысына лайыклыкда, “Хварно” ашакдакы дүшүнҗелери хем өзүнде җемлейәр. “Багт”, “шовлулык”, “байлык”, “ягшы ыкбал”, “шөхрат”, “душмандан үстүн чыкмак” ве башгалар. Худайлар бабатда болса “Хварно” сөзи оларың бейиклигини ве кувватлылыгыны беян эдйәр; Парадата ве Кави патышалары үчин “Хварно” сөзи Худайың сайлан, назар салан патышаларыны, ягны олара патышалыгы, тагты Худайың багыш эдендигини аңладяр. Шадессанларың гахрыманларына дегишлиликде Хварно сөзи оларың шөхратыны ве еңиҗилигини аңладяр. Адаты ынсанларың дурмушында Хварноның дүшмеги бол-елинлиги, оңынлыгы, байлыгы аңладыпдыр. Хер бир машгаланың, хер бир неберәниң, хер бир тайпаның ве хер бир юрдуң өз Хварносы болупдыр. Авестада Хварноның ики саны шекили ятланыляр: отлы тегелек ве Варагн атлы гуш кешбинде. Сасанлы заманының сунгатында Фарн, эсасан хем, даг гойны – гөрнүшинде чекилипдир: Фарның патышалыгы ве тагты беян эдиши сасанлы патышаларының тәҗиниң төверегине шугла салян шөхлелериң шекиллендирилиши болупдыр.

“Видевдат”: 1. 13. “Ясна”: 12. 1. “Яшт”: 1. 21-22; 5. 42; 6. 1 (“багт” хөкмүнде ятланыляр); 8. 34; 16. 66-67, 127, 141; 13. 2. 4, 9, 11, 14-16, 19, 24, 41; 14. 2; 17. 22; 19. 3-10, 13, 15, 22, 34-36, 38. 45-47, 49, 51, 53-57, 59-60, 62-64, 68-69, 82, 96.

Хвар-Хшайта. Пехлеви дилинде Хуршед, түркмен дилинде Хуршит. Худай шеклиндәки Гүн.

“Видевдат”: 2. 10, 14, 18, 40, 13. 1-2, 6; 19. 28. “Яшт”: 6. 1-7; 10. 143, 145; 13. 16, 32, 57.

Хвова. Гадымы эйранлыларың ярым легендар небереси. Ондан заратуштрачылык диниң илкинҗи эриҗилери (хусусан-да, Фрашаоштра ве Җамаспа) гелип чыкыпдырлар.

“Яшт”: 5. 98.

Хионилер. Эйранлылара душманчылыкда болан орта азиялы чарвадар халк. Парфиян ве сасанлы эйямларында Хионилер бу империяларың гүндогар себитлерине хәли-шинди чозушлар эдипдирлер. Пехлеви чешмелери Хионилери Авестада ады тутулян хяьона халкы хасап эдипдирлер. Мегерем, ол эйран арийлерине душманчылыкда болан туранлы (серет: турлар) тайпаларың бири болан болса герек. Заратуштрачыларың легендар тарыхында хяьонларың-хионилериң ёлбашчысы эдилип Арэҗатаспа гөркезилипдир.

“Яшт”: 17. 50-51; 19. 87.

Хитаспа. Авестада бу кешп “Друҗың яраны”, Кэрсаспаның доганы Урвахшайаяны өлдүрен адам эдилип гөркезилипдир. Ваюның көмеги билен Кэрсаспа Хитаспадан өч аляр. Вакалар гиңишлейин белли дәл.

“Яшт”: 19. 41.

Хнафаити. Серет: Кэрсаспа.

Хом. Серет: Хаома.

Храфстра. Анхра-Маньюның дөреден зыянлы хайванлары. Ики башлангычлы (дуалистик) заратуштрачылык дини таглыматында “Ахураның” (серет: Ахуралар ве дөвлер) дөреден аҗайып хайванларына гаршы гоюляр. Храфстраларың хатарына мөҗеклер, пышбагалар, йыланлар, гурбагалар, чыбынлар ве әхли ганатсыз мөр-мөҗеклер гирйәрлер. Пехлеви эдебиятының дәбине лайыклыкда, Храфстралар дөвлериң хатарына гечирилипдир. Храфстралары өлдүрип ёк этмек дәби ахемени эйямындан бәри беллидир (Геродот 1. 140). Мегерем, ол хас иррәкден, хинди-эйран эйямындан бәри довам эдип гелен болса герек. Бу дәбиң гелип чыкышы белли дәл. “Видевдат” хас агыр гүнәлери гечмек үчин берилмели җезаларың эсасында Храфстраларың белли бир мукдарыны өлдүрмеклиги борчлы эдйәр. Пехлеви эдебиятында дүнйәниң гурлушы боюнча берилйән маглуматлара гөрә, Храфстралар адамзат дүнйәси йүзе чыкан дөврүнде Ахриман тарапындан дөредилипдирлер; соң ер йүзүнде гуракчылык болупдыр ве онуң билен гөрешип Тиштар асмандан гүйчли ягыш ягдырыпдыр. Храфстралар ягышың сувунда гарк болуп өлүпдир, җесетлери порсапдыр ве оларың “зәхеринден ве аңкап дуран ысындан” деңизиң сувы шор сува өврүлипдир.

“Видевдат”: 3. 10. 22.

Хукарья. Пехлеви дилинде Хугар. Дүнйә дережесиндәки мифики даг. Пехлеви эдебиятындакы дүнйәниң гурлушына гөрә, ол әлем-җахан дөрәнде йүзе чыкыпдыр. Хукарья Хара Бэрэзайти даг гершиниң иң бейик депеси. Ол “Тарыплар өйүне” (Бехиште) ченли улалып гидйәр. Онуң депесинден Ардви чешмеси җошуп чыкяр. Кәмахаллар ол ерде Гаронмана хем ерлешдирилйәр.

“Яшт”: 5. 3. 26, 96, 121; 10. 88; 13. 6; 17. 28.

Хумая. Чак эдилишине гөрә, Кави Виштаспаның гызының ады. Шейле ат түркмен аял-гызларыны арасында хем гиңден яйрапдыр.

“Яшт”: 17. 51.

Хумаяка. Кави-Виштаспаның душманы, хионилер билен болан урушда Арэҗатаспаның тарапында чыкыш эдйәр. Вака гиңишлейин белли дәл.

“Яшт”: 5. 113.

Хутаоса. Кави-Виштаспаның аялы, Зарату-штраның динине эриҗилериң илкинҗилериниң бири. Мегерем, Дарий I-ниң аялы Хутаосаның (юнанча Атосса) ады Авестадакы Хутаосаның шанына гойлан болса герек.

“Яшт”: 17. 46.

Хшатра-Варья. “Арзувлы хөкүмдарлык”, “Иң оңат тертип-дүзгүн”. “Оңат шалык сүрмек”. Пехлеви дилинде Шахревар. Амеша-Спэнтаның худайларының бири, Ахура-Мазданың асмандакы еке-тәк худайлыгының тымсалы ве онуң ериң йүзүндәки дурмушда малдарчылык билен мешгулланян отурымлы мәхеллелериң гүлләп өсмегини ве олары чарвадарларың чозушларындан, талаңчылыгындан горамагы үпҗүн эдйән гүйчли хөкүмети аңладяр. “Кичи Авестада” Хшатра-Варья метала ве асмана (заратуштрачылык дининдәки дүшүнҗә лайыклыкда, дүнйәниң бинасы металдан гурлупдыр) ховандарлык эдйән өзбашдак Худай. Ахемени шалары Хшатра-Варьяны өзлериниң шалык сүрүшлерине меңзедипдирлер.

“Ясна”: 43. 10-14; 41. 17-18. “Яшт”: 1. 25; 10-92.

Хшатросука. Канхадакы даг гечелгесиниң ады.

“Яшт”: 5. 54, 57.

Хьяона. Серет: Хионилер.

Чахра – анык бир ере дегишли этмек кын; Хорасаның бир этрабына дегишли болмагы әхтималдыр.

«Видевдат»: 1. 16.

Чайчаста. Пехлеви дилинде Чечаст. Туранда (әхтимал, орта асырлар дөврүнде Чан диен ерде, хәзирки Дашкендиң чәклеринде) ерлешен көлүң ады. Оны хәзирки дөврүң көллериниң бирине дегишли этмек кын. Дашкендиң Шаш диен көне адының (хусусан-да бу шәхериң хәзирки адының хем) өз гөзбашыны Чайчастадан я-да Чандан алып гайдян болмагы әхтималдыр. Чайчастаның кенарларыны кәмахаллар «Кавилериң патышалыгы» дийип хем атландырярлар. Чайчастада Кави-Хаосрава, фраше-керетини берҗай этмек үчин дөвлери дерби-дагын эдйәр, гыряр.

«Яшт»: 5. 49; 17-38, 41-42.

Чинвад. Авестада «Чинвато-перето» – «Айрылайҗы-гечелге, көпри». О дүнйә гечилйән деряның үстүнден гурлан көпри. Кәбир алымларың пикирине гөрә, Чинвад көпрүси барада дүшүнҗе хинди-эйран заманында йүзе чыкыпдыр. Чакламаларың бирине гөрә, ол әлемгошарың мифики ойланмасы болупдыр. Ягты дүнйәде арасса яшап гечен адам Чинвад көпрүсинден хич хили пәсгелчиликсиз гечип, бехиште («Тарыплар өйүне») барыпдыр. Кә махаллар шейле адамлары бехиште Заратуштра ве Даэна уградыпдырлар. Гүнәли адамлар болса Чинваддан башашак гайдып, довзаха дүшүпдирлер. Авестаның соңкы дөврлере дегишли метинлеринде ве пехлеви чешмелеринде Чинвад көпрүсиниң өңүнде Митра, Сраоша ве Рашну адамларың, о дүнйәдәки ыкбалыны кесгитлейәрлер дийлип айдыляр. Рашну өлен адамың оңат ве ярамаз пикирлерини, сөзлерини ве ишлерини деңешдирип, өлчерип оңа хөкүм чыкаряр. Соңкы дөврүң чешмелеринде Чинвад көпрүсине өлен адамың аягының ашагында, онуң эден гүнәли ве согап ишлериниң санына ве агырлыгына лайыклыкда, гиңелмек ве даралмак укыбы хем берлипдир. Чинвад көпрүси барадакы дүшүнҗе ыслам динине хем гечипдир. Бу динде оңа Сырат көпрүси дийилйәр. Оларың икиси хем бирмеңзеш везипәни ерине етирйәрлер.

«Видевдат»: 13. 3, 9; 19. 29-30. «Ясна»: 46. 10; 51. 12-13.

Чисти. «Таглымат», «Алымлык дереҗеси». «Хак ёлуна гөнүкдирмек». «Гатларда» умумылашдырылан дүшүнҗе: догры сайланан ёл, хакыката акыл етирмек, дүшүнмек. «Кичи Авестада» ол тәзе мана эе болуп, адам шекилли аял худайыдыр. Бу Худай Ягшылык билен Бетпәллигиң арасындакы догры ёлы сайлап алып, Даэна меңзедилипдир.

«Яшт»: 10. 126.

Эранвеҗ. Серет: Арианам-Вайҗа.

Эрехш. Пехлеви дилинде ве парс дилинде Арахш. Авестада эйранлы яй атыҗы җуван йигит. Ол барадакы роваятың берйән маглуматлары гиңишлейин пехлеви ве парс диллериндәки чешмелер боюнча беллидир. Афрасыяп (Авестада Франхрасьян) Эйранда 12 йыллап шалык сүренден соң, Манушчихр юрды азат эдипдир ве Афрасыяп билен Эйраның ве Тураның серхетлерини кесгитлемек боюнча геплешиклер гечирипдир. Баглашылан шертнама лайыклыкда Демавенд (Авестада Арьяхшута) дагындан атылан яйың окы нирә барып дүшсе, шол ерден хем ики юрдуң арасындакы серхет чекилмели болупдыр. Яйы атмак Арахшың пайына дүшүпдир. Худайларың көмеги билен ок-яйың найзасы Бактрия (Авестада Хванавант дагына ченли) барып етипдир. Яйы өзүне зорлук

берип чекени үчин Арахш шо бада йыкылып өлүпдир. Арахшиң ады өзүни ватан үчин гурбан этмегиң нусгасы болупдыр.

«Яшт»: 8. 6. 37.

Эрэзура. «Учут гая», «Гөни гая». Пехлеви дилинде Арезур. Хара Бэрэзайти даг гершинден өзүниң довамыны ачян бир дагың ады. Оны хәзирки дөврүң дагларының бирине дегишли эдип болмаяр. «Бундахишниң» берйән маглуматларына гөрә, Арезура дагы «довзахың дервезесиниң өңүнде» ерлешйәр ве ол ерде «элмыдама дөвлериң әгирт улы топары йыгнанышып дур».

Эшм. Серет: Айшма.

“Иенхе-Хатам”. Заратуштрачылык дининиң аядының сөзлери ве аядың ады. Адатча онуң билен “Яштларың” бөлүмлери тамамланяр.

“Яшт”: 1. 22.

Яту. Серет: Паирика.